

ПОЗАЧЕРГОВІ ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ 2019: посібник для суддів

Київ, 2019

Л. Гончар, О. Губська, Д. Ковриженко, Б. Мохончук,
Н. Писаренко, П. Романюк, М. Цуркан

**ПОЗАЧЕРГОВІ ВИБОРИ
НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ
УКРАЇНИ 2019:
ПОСІБНИК ДЛЯ СУДДІВ**

За редакцією М. Цуркана

КИЇВ – 2019

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ МІЖНАРОДНА ФУНДАЦІЯ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ (IFES)

Рецензенти:

Ганечко Олена Миколаївна — суддя Шостого апеляційного адміністративного суду, д.ю.н.

Шукліна Наталія Георгіївна — проректор з науково-дослідної роботи Національної школи суддів України, професор, к.ю.н., заслужений юрист України

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Національної школи суддів України
(протокол №5 від 15.07.2019)*

Л. Гончар, О. Губська, Д. Ковриженко, Б. Мохончук, Н. Писаренко, П. Романюк, М. Цуркан – Позачергові вибори народних депутатів України 2019: посібник для суддів / за ред. М. Цуркана – Київ, 2019 - 252 с.

Підписано до друку – 5 липня 2019 р.

Дизайн посібника – Креативна агенція Макого, Україна

У посібнику узагальнено та висвітлено міжнародні стандарти у сфері виборів, зміст положень Конституції України, Закону «Про вибори народних депутатів України» та прийнятих з метою реалізації їхніх положень підзаконних актів з питань організації підготовки та проведення виборів народних депутатів України. Досліджується практика застосування відповідних законодавчих актів законодавства судами під час врегулювання виборчих спорів. Зокрема, увагу приділено питанням виборчої системи України, територіальної організації виборів, системи, особливостей формування, функцій та повноважень виборчих комісій, реалізації активного та пасивного виборчого права, здійснення передвиборної агітації на виборах народних депутатів України та її фінансування, організації та проведення голосування, підрахунку голосів, встановлення підсумків голосування і результатів виборів. Оскільки посібник орієнтований насамперед на суддів, особливий наголос у ньому зроблено на нормах процесуального права. Особливу увагу приділено нормам процесуального права, яке застосовується при вирішенні судами виборчих спорів. Дається характеристика виборчого спору, розглядаються основні правила розгляду та вирішення виборчих спорів – як в контексті вимог чинного Кодексу адміністративного судочинства України, так і міжнародних стандартів. Виклад теоретичних питань супроводжується навчальними вправами та найбільш поширеними запитаннями (і відповідями на них), які виникають в процесі вирішення виборчих спорів.

Посібник орієнтований на суддів адміністративних та місцевих судів і може бути використаний ними при вирішенні виборчих спорів, пов'язаних з підготовкою та проведенням позачергових виборів народних депутатів України 2019 року, а також для підвищення власної кваліфікації та рівня підготовки з відповідних питань. Він також може бути корисним для студентів, аспірантів та викладачів юридичних і гуманітарних вищих навчальних закладів і факультетів, науковців, народних депутатів України, державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, членів політичних партій, кандидатів у депутати та їх довірених осіб, представників громадських об'єднань, які спеціалізуються на виборчій тематиці, а також всіх, хто цікавиться проблемами виборчого права та застосуванням його норм на практиці.

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Canada

Ця публікація була розроблена Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) у співпраці з Національною школою суддів України (НШСУ) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії.

Будь-які думки, викладені у цій публікації, належать авторському колективу і не обов'язково відображають погляди Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Національної школи суддів України (НШСУ), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), уряду США, Міністерства міжнародних справ Канади, уряду Канади або уряду Великої Британії.

© Л. Гончар, О. Губська, Д. Ковриженко, Б. Мохончук,
Н. Писаренко, П. Романюк, М. Цуркан, 2019
© за ред. М. Цуркана, 2019
© Креативна агенція Макого, 2019, дизайн

ЗМІСТ

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ	5
СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ПЕРЕДМОВА	7
ВСТУП	8
1. РОЗГЛЯД СПОРІВ ЩОДО ВИБОРІВ	10
1.1. КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ.....	10
1.2. ІНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ.....	14
2. МАТЕРІАЛЬНЕ ПРАВО: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ, ВИБОРЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА	19
2.1. ВИБОРЧА СИСТЕМА, ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ЧЕРГОВИХ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ.....	19
2.1.1. МАГНІТУДА ОКРУГУ.....	20
2.1.2. СТРУКТУРА ВИБОРЧОГО БЮЛЕТЕНЯ.....	22
2.1.3. ВИБОРЧА ФОРМУЛА.....	22
2.1.4. ЛЕГАЛЬНИЙ ВИБОРЧИЙ БАР'ЄР.....	25
2.1.5. ГЕНДЕРНІ КВОТИ.....	25
2.1.6. ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ.....	31
2.1.7. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ТА ЇХ ВИДИ.....	32
2.2. УТВОРЕННЯ ВИБОРЧИХ ОКРУГІВ І ДІЛЬНИЦЬ.....	34
2.3. АКТИВНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО, РЕЄСТРАЦІЯ ВИБОРЦІВ, СКЛАДАННЯ І УТОЧНЕННЯ СПИСКІВ ВИБОРЦІВ.....	39
2.4. ПАСИВНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО, ВИСУВАННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ У НАРОДНІ ДЕПУТАТИ УКРАЇНИ.....	48
2.5. АДМІНІСТРУВАННЯ ВИБОРІВ.....	57
2.5.1. УТВОРЕННЯ ОКРУЖНИХ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ, ЗМІНИ У СКЛАДІ ОВК.....	60
2.5.2. УТВОРЕННЯ ДІЛЬНИЧНИХ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ, ЗМІНИ У СКЛАДІ ДВК.....	63
2.5.3. ПОВНОВАЖЕННЯ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ.....	66
2.5.4. ДІЯЛЬНІСТЬ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ (ПРОВЕДЕННЯ ЗАСІДАНЬ, ОПРИЛЮДНЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ДО РІШЕНЬ ТОЩО).....	73
2.6. ПЕРЕДВИБОРНА АГІТАЦІЯ.....	79
2.7. ФІНАНСУВАННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ.....	85
2.8. РЕЄСТРАЦІЯ СПОСТЕРІГАЧІВ, ПРЕДСТАВНИКІВ, УПОВНОВАЖЕНИХ ТА ДОВІРЕНИХ ОСІБ.....	94
2.9. ПІДГОТОВКА ДО ГОЛОСУВАННЯ ТА ПРОЦЕДУРА ГОЛОСУВАННЯ.....	102
2.10. ПІДРАХУНОК ГОЛОСІВ.....	109
2.11. ТРАНСПОРТУВАННЯ ВИБОРЧИХ ДОКУМЕНТІВ ДО ОВК/ЦВК.....	124
2.11.1. ТРАНСПОРТУВАННЯ ВИБОРЧИХ ДОКУМЕНТІВ ДО ОВК.....	124

2.11.2. ТРАНСПОРТУВАННЯ ВИБОРЧИХ ДОКУМЕНТІВ ДО ЦВК.....	128
2.12. ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДСУМКІВ ГОЛОСУВАННЯ.....	129
2.12.1. ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДСУМКІВ ГОЛОСУВАННЯ У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ В МЕЖАХ ОДНОМАНДАТНОГО ОКРУГУ.....	129
2.12.2. ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДСУМКІВ ГОЛОСУВАННЯ В ОДНОМАНДАТНОМУ ОКРУЗІ.....	131
2.12.3. ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДСУМКІВ ГОЛОСУВАННЯ В МЕЖАХ ЗАКОРДОННОГО ОКРУГУ.....	134
2.13. ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ.....	136
2.13.1. ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ.....	136
2.13.2. ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ У ОДНОМАНДАТНИХ ОКРУГАХ.....	139
2.13.3. ОФІЦІЙНЕ ОПРИЛЮДНЕННЯ ТА ОСКАРЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ.....	141
НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ.....	143
ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ (МАТЕРІАЛЬНЕ ПРАВО).....	151
3. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО: ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА.....	158
3.1. ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИБОРЧОГО СПОРУ ТА ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ЇХ РОЗГЛЯДУ.....	158
3.1.1. ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИБОРЧОГО СПОРУ.....	158
3.1.2. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА РОЗГЛЯДУ ВИБОРЧИХ СПОРІВ.....	159
3.2. ВИДИ ВИБОРЧИХ СПОРІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РОЗГЛЯДУ.....	170
3.2.1. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЩОДО ПРАВОМІРНОСТІ РІШЕНЬ, ДІЙ, БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ ТА ЧЛЕНІВ КОМІСІЙ (СТ. 273 КАС УКРАЇНИ).....	170
3.2.2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЩОДО УТОЧНЕННЯ СПИСКУ ВИБОРЦІВ (СТ. 274 КАС УКРАЇНИ).....	170
3.2.3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЩОДО ПРАВОМІРНОСТІ РІШЕНЬ, ДІЙ АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ІНФОРМАЦІЙНИХ АГЕНТСТВ, ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ, ЇХНІХ ПОСАДОВИХ ТА СЛУЖБОВИХ ОСІБ, ТВОРЧИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ АГЕНТСТВ, ЯКІ ПОРУШУЮТЬ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ВИБОРИ (СТ. 275 КАС УКРАЇНИ).....	171
3.2.4. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЩОДО ПРАВОМІРНОСТІ ДІЙ АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ КАНДИДАТІВ, ЇХНІХ ДОВІРЕНИХ ОСІБ, ПАРТІЙ, ЇХНІХ ПОСАДОВИХ ТА УПОВНОВАЖЕНИХ ОСІБ, ОФІЦІЙНИХ СПОСТЕРІГАЧІВ ВІД СУБ'ЄКТІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ (СТ. 276 КАС УКРАЇНИ).....	172
НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ.....	173
ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ (ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО).....	176
ДОДАТКИ	
• ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРІВ, ВІДОБРАЖЕНІ У МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ	
• РІШЕННЯ ЄСПЛ	
• ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ СТРОКІВ ТА ІНШИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ ЧЕРГОВИХ ТА ПОЗАЧЕРГОВИХ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ	
• ЗРАЗКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ (УХВАЛИ, РІШЕННЯ СУДУ)	
• ПОСТАНОВИ ПЛЕНУМУ ВАСУ	

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Гончар Любов Ярославівна – навчальні вправи (матеріальне право, у співавторстві з О.А. Губською та М.І. Цурканом), запитання та відповіді (у співавторстві з О.А. Губською та М.І. Цурканом), Постанови Пленуму ВАСУ (додаток, у співавторстві з О.А. Губською та М.І. Цурканом).

Губська Олена Анатоліївна – навчальні вправи (матеріальне право, у співавторстві з Л.Я. Гончар та М.І. Цурканом), запитання та відповіді (у співавторстві з Л.Я. Гончар та М.І. Цурканом), Постанови Пленуму ВАСУ (додаток, у співавторстві з Л.Я. Гончар та М.І. Цурканом), зразки процесуальних документів (додаток).

Ковриженко Денис Сергійович – підрозділ 2.1. (у співавторстві з Б.С. Мохончуком).

Мохончук Богдан Сергійович – підрозділи 1.2., 2.1. (у співавторстві з Д.С. Ковриженко), 2.2., 2.3., 2.5., 2.7., 2.10. (у співавторстві з П.В. Романюком), 2.12. (у співавторстві з П.В. Романюком), рішення Європейського суду з прав людини (додаток), порівняльна таблиця строків та інших особливостей підготовки і проведення чергових та позачергових виборів народних депутатів України (додаток, у співавторстві з П.В. Романюком).

Писаренко Надія Борисівна – підрозділи 3.1., 3.2., навчальні вправи (процесуальне право);

Романюк Павло Віталійович – підрозділи 1.1., 2.4., 2.6., 2.8., 2.9., 2.10. (у співавторстві з Б.С. Мохончуком), 2.11., 2.12. (у співавторстві з Б.С. Мохончуком), 2.13., принципи правового регулювання виборів, відображені у міжнародних документах (додаток), порівняльна таблиця строків та інших особливостей підготовки і проведення чергових та позачергових виборів народних депутатів України (додаток, у співавторстві з Б.С. Мохончуком).

Цуркан Михайло Іванович – загальне редагування, навчальні вправи (матеріальне право, у співавторстві з О.А. Губською та Л.Я. Гончар), запитання та відповіді (у співавторстві з О.А. Губською та Л.Я. Гончар), Постанови Пленуму ВАСУ (додаток, у співавторстві з О.А. Губською та Л.Я. Гончар).

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
ЄСПЛ	–	Європейський суд з прав людини
ОБСЄ	–	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
БДІПЛ	–	Бюро демократичних інститутів та прав людини
Венеційська комісія, Венеціанська комісія	–	Європейська комісія за демократію через право
КСУ	–	Конституційний Суд України
ВАСУ	–	Вищий адміністративний суд України
ВРУ	–	Верховна Рада України
КМУ	–	Кабінет Міністрів України
ЦВК	–	Центральна виборча комісія
ОВК	–	окружна виборча комісія
ДВК	–	дільнична виборча комісія
НАЗК	–	Національне агентство з питань запобігання корупції
СБУ	–	Служба безпеки України
ГО	–	громадська організації
ВД	–	виборча дільниця
ЗМІ	–	засіб масової інформації
Орган ведення ДРВ	–	орган ведення Державного реєстру виборців
Реєстр	–	Державний реєстр виборців
АІАС	–	автоматизована інформаційно–аналітична система
Загальна декларація Міжнародний пакт	–	Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966
Конвенція	–	Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950
Перший протокол	–	Перший протокол (протокол № 1) до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952
Кодекс належної практики	–	Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52–й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року)
Закон, Закон про вибори народних депутатів КАС України, Кодекс	–	Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747–IV
Постанова Пленуму ВАСУ від 01.11.2013 № 15	–	постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» від 01.11.2013 № 15
Кандидат	–	Кандидат у народні депутати України
Партія	–	Партія, яка є суб'єктом виборчого процесу
Парламентські вибори, вибори депутатів	–	Вибори народних депутатів України
Держбюджет	–	Державний бюджет України
Суб'єкт подання	–	Суб'єкт подання кандидатур до складу виборчих комісій
Комісія	–	Виборча комісія
Спостерігач	–	Офіційний спостерігач

ПЕРЕДМОВА

Положення Конституції України про можливість кожного громадянина обирати та бути обраним до органів державної влади, органів місцевого самоврядування на принципах загального та рівного виборчого права, шляхом проведення вільних та прямих виборів при таємному голосуванні означає укладення суспільного договору, за умовами якого народ формує уряд за правилами так званого «права демократії».

Найефективнішим видом контролю за дотриманням виборчих прав громадян вважається і фактично є судовий контроль. Саме суд при розв'язанні юридичного спору щодо порушення законодавства про вибори наділений дієвими механізмами відновлення права, зокрема й забезпечення реалізації активного та пасивного права виборців.

З огляду на роль судової влади у формуванні загальної впевненості, що вибір кожного буде захищений, Національна школа суддів України у рамках своєї статутної діяльності та у співпраці з Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES), що виконує в Україні проекти міжнародної технічної допомоги за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку та Урядів Канади і Великої Британії, запровадили видання посібників, які дають змогу суддям набувати нові знання та опановувати навички розгляду виборчих спорів.

Перед вами черговий практичний посібник, виданий напередодні позачергових виборів до Верховної Ради України. Колектив авторів, до якого увійшли науковці та практикуючі судді, запропонував користувачам власне, багатоаспектне бачення шляхів вирішення виборчих спорів на основі дотримання міжнародних стандартів і чинного національного законодавства. Практичні вправи, зразки процесуальних документів, що ухвалюються судами у цій категорії справ, стануть корисними в умовах швидкоплинності виборчого процесу, а теоретична складова доробку допоможе закріпити на практиці застосування положень норм матеріального права.

Переконана, що найвищою оцінкою роботи авторського колективу буде популярність видання серед суддів і всіх, хто цікавиться питаннями судового врегулювання виборчих спорів.

Наталія Шукліна,

*проректор Національної школи суддів України,
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*

ВСТУП

2019 рік ввійде у вітчизняну історію як рік чергових виборів Президента України та позачергових виборів народних депутатів України. Позаду президентська виборча кампанія, яка, за оцінками міжнародних місій зі спостереження та національних громадських організацій, відбулась у відповідності до міжнародних стандартів та принципів виборчого права, — виборцям було забезпечено загальне, рівне і пряме виборче право, вільне волевиявлення, створено рівні та конкурентні умови для кандидатів.

Вагому роль у забезпеченні демократичних виборів відіграли національні суди. Як зазначено в аналітичному звіті Центральної виборчої комісії (далі — ЦВК) з виборів Президента України 31 березня 2019 року правові висновки та позиції щодо застосування положень виборчого законодавства та їх правове обґрунтування висловлені у судових рішеннях за результатами розгляду виборчих спорів є досить визначальними та заслуговують на увагу¹. Міжнародна місія зі спостереження за виборами, надаючи попередню оцінку виборчій кампанії Президента України, зауважила, що суди пропонували сторонам провадження достатньо можливостей для захисту своїх прав. Утім, спостерігачі міжнародних організацій звертають увагу й на деякі неналежним чином обґрунтовані рішення суду, які обмежують принцип доступу до ефективних засобів правового захисту на практиці. В судовій практиці також зустрічалися рішення, які по-різному застосовували одні і ті ж норми виборчого законодавства, що суперечить принципу юридичної визначеності².

Окрім того, певні складнощі під час здійснення правосуддя адміністративними судами можуть виникнути у зв'язку з позачерговим характером виборів народних депутатів України, що обумовлює застосування спеціальних норм зі скороченими строками виборчих процедур.

Експертне середовище зазначає, що неуніфіковане виборче законодавство, яке з кожним роком починає містити все більше відмінностей щодо правового регулювання аналогічних за своєю природою суспільних відносин (наприклад, щодо внесення змін до списків виборців у день голосування, обмежень на здійснення передвиборної агітації, дострокового припинення повноважень членів виборчих комісій, вимог до проживання на території України кандидатів на виборні посади тощо) значно ускладнює виборчий процес та різнить правозастосовну практику. Перший крок до здійснення кодифікації норм, які регулюють виборчі правовідносини, було зроблено у 2017 році з прийняттям у першому читанні проекту Виборчого кодексу України № 3112-1³. Однак, на разі цей процес не завершено та залишаються чинними три профільні закони — Закон України «Про вибори народних депутатів України», Закон України «Про вибори Президента України» та Закон України «Про місцеві вибори».

Також, тривалий час у суспільстві висловлюється ідея запровадження на парламентських виборах пропорційної виборчої системи із відкритими списками, що підтримано міжнародними організаціями (наприклад, відповідну рекомендацію надавала Парламентська асамблея Ради Європи у резолюції № 1755(2010)⁴). Однак чинний Закон України «Про вибори народних депутатів України»⁵ передбачає застосування формально змішаної (саме таке її визначення надано у ч. 3 ст. 1 Закону), однак змістовно комбінованої виборчої системи, за якою проводилися парламентські вибори 1998, 2002, 2012, 2014 років.

¹ Вибори Президента України 31 березня 2019 року. Аналітичний звіт. Центральна виборча комісія. URL: https://www.cvk.gov.ua/vp_2019/inform/vpu_2019_zvit_ua.pdf [С. 27]

² Заява про попередні висновки та результати Міжнародної місії зі спостереження за виборами (Україна — Вибори Президента, 31 березня 2019 року). URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/elections/ukraine/415757?download=true> [С. 4]

³ Проект Виборчого кодексу України від 02.10.2015 № 3112-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56671

⁴ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 3-е, випр. і доповн. Київ: Логос, 2016. 552 с. [с. 300]

⁵ Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

Значні виклики та загрози проведенню демократичних виборів обумовлені також збройною агресією проти України, що призвела до запровадження антитерористичної операції, операції об'єднаних сил та правового режиму воєнного стану з 26 листопада 2018 року до 26 грудня 2018 року, окупації Автономної Республіки Крим та частини Донецької та Луганської областей, небезпеки державному суверенітету та незалежності України, її територіальній цілісності.

Тому зазначені обставини потребують функціонування ефективної судової системи, яка зможе захистити та поновити порушені права суб'єктів виборчого процесу. Враховуючи, що виборчий процес характеризується швидкоплинністю, безперервністю, — ефективне здійснення правосуддя на засадах верховенства права незалежними, безсторонніми, відповідальними та професійними судами є однією із основних гарантій проведення чесних виборів та необхідною передумовою для легітимації органів публічної влади, а також запорукою збереження державності.

Розробку цього посібника колективом авторів, серед яких судді, науковці, експерти з виборчого права, було ініційовано Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) з метою уніфікації та систематизації практики розгляду виборчих спорів, міжнародних стандартів, норм матеріального та процесуального права, законодавства щодо виборів народних депутатів України та мінімізації випадків суддівських помилок. У ньому зосереджена увага на найбільш принципових та дискусійних положеннях виборчого законодавства, а також практиці його застосування.

1. РОЗГЛЯД СПОРІВ ЩОДО ВИБОРІВ

1.1. Конституційний контекст

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є демократичною державою. Ключовими ознаками її демократизму є проголошення принципів: народовладдя (ст. 5), поділу влади (ст. 6), гарантування місцевого самоврядування (ст. 7), верховенства права (ч. 1 ст. 8), гарантування прав і свобод людини та громадянина (зокрема, політичних), багатоманітності (ст. 15) тощо.

В основу вітчизняного демократичного ладу покладено принцип народовладдя — «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» (ч. 2 ст. 5). Таким чином, виходячи з юридичних (правових) позицій Конституційного Суду України (далі КСУ), «в Україні вся влада належить народові, яка є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією та законами України, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, сформовані відповідно до Конституції та законів України»¹. Це засадниче положення конкретизується приписами Конституції України про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (ст. 69)² на засадах загального, рівного і прямого виборчого права, вільного волевиявлення шляхом таємного голосування (ст. 71). Окрім того, вибори в Україні визнаються вільними, що забезпечується через реалізацію таких закріплених в Конституції України суб'єктивних прав і свобод людини та громадянина: право на свободу вираження поглядів та свобода доступу до інформації (ст. 34), право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36), право брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38).

Одним із перших міжнародних актів, яким було проголошено, що «воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування», є Загальна декларація прав людини 1948 року. Зазначене положення ч. 3 ст. 21 Загальної декларації є визначним досягненням цивілізованого світу, одним із основних критеріїв демократичності держави, який втілено у формі ключової засади конституційного ладу (ст. 5 Конституції України) — принципу народовладдя. В 1966 році ці приписи Декларації були уточнені у ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де передбачалося «право кожного громадянина «голосувати і бути обраним на дійсних періодичних виборах, що проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують вільне волевиявлення виборців».

З прийняттям Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Першого протоколу до неї почали формуватися регіональні стандарти у сфері виборів. В аспекті виборів народних депутатів України варто зауважити, що зобов'язання договірних сторін проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу, не гарантувалось початковою редакцією Конвенції, а було закріплено у ст. 3 Першого протоколу до Конвенції. Стосується воно виключно виборів законодавчого органу. Хоча у справі «Матьє Моан і Клерфейт (Mathieu-Mohin and Clerfayt) проти Бельгії»³ ЄСПЛ зазначив, що

¹ Рішення КСУ від 5 жовтня 2005 року № 1-5/2005 (справа про здійснення влади народом). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05>

² Рішення КСУ від 16 квітня 2008 року № 1-2/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08>

³ Рішення ЄСПЛ у справі «Матьє Моан і Клерфейт (Mathieu-Mohin and Clerfayt) проти Бельгії». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22it%20emid%22:%22001-57536%22}>

під терміном «законодавча влада» не обов'язково мається на увазі парламент (його варто тлумачити виходячи з конституційного устрою конкретної держави). Окрім цього ЄСПЛ розвиває універсальні принципи виборчого права крізь призму інтерпретації ст. 10 та ст. 14 Конвенції, які гарантують право на свободу вираження поглядів та забороняють дискримінацію за будь-якою ознакою, що дозволяє застосовувати її у певних категоріях справ (щодо окремих принципів виборчого права, виборчих цензів, умов реєстрації кандидатів і виборців та ін.).

Водночас, більш деталізовано критерії демократичних виборів сформульовані у документі Копенгагенської наради з людського виміру ОБСЄ від 29 червня 1990 року, де зазначено: «вільні вибори є одним із елементів справедливості, що істотно необхідні для повного вираження людської гідності, та рівних і невід'ємних прав усіх людей, а волевиявлення людей на вільних, чесних, періодичних нефальсифікованих виборах визнається основою легітимності влади». Окрім вищезгаданих стандартів, в ч. 7 Документу, яка повністю присвячена виборам, зазначаються й такі як свобода політичної конкуренції під час передвиборчої агітації, чесний підрахунок голосів виборців та обов'язкова публікація офіційних результатів, недискримінація, свобода доступу до ЗМІ, гарантії захисту результатів виборів.

Відповідно до Пояснювальної доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах¹, ухваленої Венеціанською комісією 18-19 жовтня 2002 року, вільне голосування охоплює два різні аспекти: вільне формування виборцем своєї думки і вільне вираження цієї думки, тобто вільну процедуру голосування і точну оцінку отриманих результатів. Цим документом також встановлено, що вільному формуванню думок виборців можуть перешкоджати дії фізичних осіб, що намагаються, наприклад, підкупити виборців: такої практиці держава зобов'язана запобігати або належним чином за неї карати; держава зобов'язана припинити будь-які порушення в ході виборів².

Однак, як наголошується у рішенні ЄСПЛ у справі «Герст (Hirst) проти Сполученого Королівства (№ 2)»³ від 6 жовтня 2005 року, у сучасному демократичному світі існує безліч способів організації та дії виборчих систем і безліч відмінностей, зокрема, в історичному розвитку, культурі та політиці європейських держав, саме тому кожна держава має право формувати власне бачення демократії (пункт 61). Таким чином, не дивлячись на усталені виборчі практики, значний вплив на конституційно-правовий інститут виборів обумовлюється особливостями національної правової системи, у тому числі — формою держави, типом виборів (парламентські, президентські, місцеві), характеристиками виборчої системи (структура бюлетеню, розмір округу, виборча формула) тощо.

В Україні особливості формування загальнонаціонального представницького органу обумовлені вимогами, що встановлені у розділах 3 та 4 Конституції України та в Законі України «Про вибори народних депутатів», які, водночас, закріплюють переважну більшість розроблених демократичних стандартів.

Важливість стабільності виборчих процедур в Конституції України (п. 20 ч. 1 ст. 92 та ч. 3 ст. 77) забезпечується шляхом закріплення безапеляційної вимоги законодавчого оформлення усіх питань стосовно організації та порядку проведення виборів. Разом з тим, наявний досвід внесення змін до виборчого законодавства напередодні дня голосування свідчить про його мінливий та хаотичний характер, що значно посилює конфліктогенний потенціал вітчизняних виборів, які одночасно є підґрунтям для виникнення та розв'язання електоральних конфліктів юридичного та неюридичного характеру.

¹ Кодекс належної практики у виборчих справах. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C-DL-AD\(2002\)023rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C-DL-AD(2002)023rev-ukr)

² Узагальнення практики щодо особливостей провадження у справах за адміністративними позовами, пов'язаними з підкупом виборців. URL: http://www.vasu.gov.ua/sudovapraktika/uzagalnennya/uzagalnenna_pidkup_viborciv_2016/

³ Рішення ЄСПЛ у справі «Герст (Hirst) проти Сполученого Королівства (№ 2)». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22language-isocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2274025/01%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-70442%22%5D%7D>

У цьому контексті слід виокремлювати виборчий спір, який виникає внаслідок неналежного дотримання виборчих процедур.¹

Щодо останнього слід зазначити, що існують різні інтерпретації виборчих спорів. Наразі законодавство та судова практика намагаються розмежовувати виборчі спори та спори пов'язані з виборами. Зокрема, у постанові Пленуму ВАСУ від 1 листопада 2013 року № 15 роз'яснюється, що «відповідно до пункту 6 частини другої статті 17 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється лише на спори стосовно правовідносин, які виникли в межах виборчого процесу і стосувалися підготовки та проведення виборів і які розглядаються за особливостями, встановленими спеціальними статтями КАС України щодо розгляду окремих категорій адміністративних справ (наразі це ст. 272-279). Спори, які виникли поза межами виборчого процесу або не стосуються виборчого процесу (проведення та підготовки виборів), не належать до виборчих спорів у розумінні КАС України, а тому визначення судової юрисдикції таких спорів та їх розгляд здійснюються в загальному порядку».

Натомість, у Конституції України замість термінів «виборчий спір» та «спір, пов'язаний з виборами», вживається поняття «спору щодо виборів» (ч. 5 ст. 131-2)², що додає невизначеності у розумінні зазначених категорій.

В ході вирішення виборчих спорів необхідну та провідну роль відіграє судова гілка влади. За останні роки конституційні принципи були відображені в положеннях ряду процесуальних кодексів. Зокрема, суди повинні застосувати принцип верховенства права. Також якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, він не застосовує такий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії без зупинки провадження у справі.

Відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. У Рішенні Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 (справа про вибори народних депутатів України)³ зазначено, що ч. 2 ст. 55 Конституції України надає громадянам право безпосередньо звертатися до суду зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб та не може бути будь-яких винятків щодо здійснення громадянами України конституційного права безпосередньо звертатися до суду зі скаргами на рішення, дії чи бездіяльність дільничних, окружних та Центральної виборчих комісій, їх посадових і службових осіб (п. 9 мотивувальної частини). Як зазначено у рішенні КСУ від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018⁴ право на судовий захист, як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина, передбачає і конкретні гарантії ефективного поновлення в правах шляхом здійснення правосуддя; відсутність такої можливості обмежує це право, яке за змістом ч. 2 ст. 64 Конституції України не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану; правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. Отже, право на судовий захист є гарантією реалізації інших конституційних прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя.

¹ О.Д. Лещенко. Виборчі спори: до визначення онтології видової характеристики / О.Д. Лещенко // Держава і право. — 2011. — Вип. 51. — С. 250-260. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33052/40-Leshchenko.pdf?sequence=1>

² Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

³ Рішення КСУ від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 (справа про вибори народних депутатів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98>

⁴ Рішення КСУ від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-18>

Окрім того, згідно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»¹ ст. 55 Основного Закону було доповнено новим положенням, а саме: «Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до КСУ з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом». У такий спосіб КСУ забезпечує захист виборчих прав громадян України, визнаючи окремі законодавчі положення неконституційними. Станом на 14 червня 2019 року, лише з початку цього року до КСУ, надійшло 14 конституційних скарг, що переважно стосуються президентських виборів².

Конституційний контекст розгляду виборчих спорів зумовлюється конституційною доктриною, яку формує КСУ у своїх юридичних (правових) позиціях щодо реалізації виборчих прав громадян. Багато уваги в рішеннях КСУ було приділено універсальним принципам виборчого права, загальним засадам виборчої системи та додатковим принципам виборчого процесу, встановленим у кожному з базових виборчих законів України.

Щодо виборів народних депутатів України можемо виділити такі рішення КСУ:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України) від 26 лютого 1998 року № 1-рп/1998.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 63 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 43 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про виборчу заставу) від 30 січня 2002 року № 2-рп/2002.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Діяка Івана Васильовича та конституційним поданням 49 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини шостої статті 29 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про строки оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування) від 3 липня 2003 року № 13-рп/2003.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих діляниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012.
5. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017.

Узагальнюючи, варто зазначити, що демократичні вибори є найбільш значущим механізмом формування суспільного договору між громадянами України та їх урядом. На цьому шляху залишається актуальним, щоб, з урахуванням досвіду розгляду виборчих спорів під час попередніх виборчих кампаній, суди завжди керувалися принципом верховенства Конституції. Адже проведення вільних, чесних і прозорих виборів є необхідною передумовою існування довіри суспільства до державних інституцій, демократичної форми правління, що забезпечує відповідальність уряду потребам громадян, та гарантується справедливими виборчими правилами та ефективним судовим захистом.

¹ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99>

² Конституційні скарги, що надійшли до Конституційного Суду України за станом на 14 червня 2019 року. URL: <http://www.ccu.gov.ua/povyna/konstytuciyini-skargy-shcho-nadiyshly-do-konstytuciyinogo-sudu-ukrayiny-ta-yih-opracyuvannya-5>

1.2. Інституційний контекст

Реалізація прав людини можлива за умови забезпечення їх відповідними гарантіями, серед яких важливе місце займають інституційні гарантії. Система інституційних гарантій виборчих прав включає визнані Україною міжнародні та національні інституції (органи публічної влади, інститути громадянського суспільства), які сприяють та забезпечують реалізацію виборчих прав, здійснюють контроль-наглядові функції по їх дотриманню.

Існування *міжнародних механізмів* гарантування прав людини зумовлено особливим місцем міжнародних договорів у ієрархії джерел права України. Так, згідно ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, а ч. 5 ст. 55 гарантує кожному право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

У ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України»¹, ч. 5 ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України зазначено: «Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що встановлені законом, то застосовуються правила міжнародного договору».

Особливої актуальності сьогодні набуває механізм звернення до Європейського суду з прав людини, що зумовлено декількома обставинами:

- Юрисдикція ЄСПЛ поширюється на усі держави-члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Україна є членом Ради Європи з 1995 року і ратифікувала Конвенцію у 1997 році, а тому зобов'язана виконувати остаточні рішення ЄСПЛ у будь-яких справах, в яких вона є стороною (що також закріплено у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»², п. 8 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження»³).
- Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»² суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Згідно ч. 2 ст. 6 КАС України суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Це дозволяє суддям при розгляді справ посилатись на юридичні позиції ЄСПЛ проти країн-членів Ради Європи при вирішенні конкретних справ. У матеріалах дослідження практики українських судів «Precedent UA-2017»⁴ зазначається: «Прослідковується чітка тенденція збільшення використання практики Європейського Суду. Судді не бояться посилатись на різні європейські рішення, оскільки розуміють, що до уваги потрібно брати усі точки зору, а особливо позицію такого міжнародного судового органу, як Європейський суд з прав людини».
- Згідно п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. ЄСПЛ є також міжнародною судовою установою.

¹ Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

² Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

³ Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

⁴ PRECEDENT UA — 2017. К.: КВІЦ, 2018. 412 с. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/Precedent-UA-2017_internet.pdf

- Положення Конвенції кореспондуються з багатьма статтями Конституції України, що дозволило Конституційному Суду України згідно з принципом дружнього ставлення до міжнародного права враховувати практику тлумачення та застосування Конвенції ЄСПЛ при розгляді справ (рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016¹).

Серед органів Ради Європи важливу роль відіграє Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія, Венеціанська комісія), одним з трьох основних напрямків роботи якої є питання виборів, референдумів та діяльності політичних партій. Документи Венеційської комісії хоча й не мають нормативної сили та є за своєю суттю рекомендаціями («soft law»), однак містять універсальні стандарти, сформовані на підставі багаторічного європейського досвіду. Венеційська комісія надає висновки на законопроекти та Закони України (наприклад, висновок № 593/2010 щодо проекту Виборчого кодексу Верховної Ради України², спільний висновок з ОБСЄ/БДІПЛ № 635/2011 щодо законопроекту «Про вибори народних депутатів України»³), а у 2002 році на 52-й сесії ухвалила Кодекс належної практики у виборчих справах (який включає керівні принципи та пояснювальну доповідь) — універсальний звіт демократичних принципів та правил проведення виборів.

Венеційська комісія тісно співпрацює із Бюро демократичних інститутів та прав людини — головною інституцією Організації з безпеки і співробітництва в Європі, що допомагає країнам-учасникам забезпечити повне дотримання прав і основних свобод людини, принципів верховенства права та розвинути, посилити й захистити демократичні інституції, а також сприяє толерантності у суспільстві. ОБСЄ/БДІПЛ проводить регулярні місії зі спостереження за виборами, за результатами яких публікуються звіти, висновки та заяви про попередні результати (наприклад, остаточний звіт зі спостереження за виборами до Верховної Ради України 2012 року⁴, остаточний звіт зі спостереження за позачерговими виборами народних депутатів України 2014 року⁵).

У ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права гарантовано право голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців. Контроль за виконанням Міжнародного пакту державами-учасниками здійснює Комітет з прав людини Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до ст. 1 Факультативного протоколу до Міжнародного пакту, до якого у 1990 році приєдналась Україна, держава-учасниця Міжнародного пакту, яка стає учасницею цього Протоколу, визнає компетенцію Комітету з прав людини ООН приймати і розглядати повідомлення від осіб, які підпадають під його юрисдикцію і які твердять, що вони є жертвами порушень державою-учасницею якогось із прав, викладених у Міжнародному пакті.

І, хоча міжнародні інституційні механізми сьогодні є ефективними засобами захисту прав людини, в межах виборчого процесу, який характеризується швидкоплинністю і безперервністю, виникають значні складнощі, пов'язані з поновленням порушених прав та відновленням попереднього становища («*restitutio in integrum*»). Тому демократичні країни створюють *національні інституційні механізми* захисту виборчих прав, які в Україні можна поділити на позасудові та судові.

Позасудові механізми можуть забезпечуватись інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади.

¹ Рішення КСУ від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>

² Висновок № 593/2010 щодо проекту Виборчого кодексу Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a39

³ Спільний висновок з ОБСЄ/БДІПЛ № 635/2011 щодо законопроекту «Про вибори народних депутатів України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a54

⁴ Заключний звіт ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за виборами до Верховної Ради України 2012 року. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/elections/98746?download=true>

⁵ Остаточний звіт ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за позачерговими виборами народних депутатів України 2014 року. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/elections/ukraine/133441?download=true>

Під час виборчого процесу особлива роль відводиться таким інститутам громадянського суспільства як *політичні партії та громадські організації*.

Політичні партії, які мають своєю метою сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян, є суб'єктами висунання кандидатів у народні депутати України. При чому партія може висунути кандидатом особу, яка є членом цієї партії, або безпартійного громадянина. Особливістю вітчизняної парламентської виборчої системи є і те, що право висунання кандидатів у загальнодержавному виборчому окрузі (за пропорційною виборчою системою) реалізується виборцями виключно через партії.

З метою забезпечення демократичності та законності виборчого процесу функціонує інститут *офіційних спостерігачів*. У виборчому процесі можуть брати участь офіційний спостерігач від партії, яка висунула кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі, від кандидата у депутати в одномандатному окрузі, від громадської організації, іноземних держав та міжнародних організацій. На останніх позачергових виборах народних депутатів України 26 жовтня 2014 року усього в 213 одномандатних округах та в закордонному виборчому окрузі було зареєстровано 385 482 офіційні спостерігачі, із них від партій — 222 683, від кандидатів — 127 154, від громадських організацій — 35 645 осіб¹.

Система органів публічної влади є досить обширною і включає весь конгломерат *органів державної влади та органів місцевого самоврядування*. Однак в контексті інституту виборів провідне місце належить *виборчим комісіям*. Як зазначено у рішенні КСУ від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України)², будучи членом виборчої комісії, громадянин реалізує своє конституційне право брати участь в управлінні державними справами (ч. 1 ст. 38 Конституції України).

На виборах народних депутатів України діє триланкова система виборчих комісій, яка включає Центральну виборчу комісію, окружні виборчі комісії та дільничні виборчі комісії. Виборчі комісії є суб'єктами розгляду скарг, що стосуються підготовки та проведення виборів народних депутатів України, і подаються на рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій та/або їх членів, кандидатів у депутати, їх довірених осіб, партій — суб'єктів виборчого процесу, уповноважених осіб партій, офіційних спостерігачів від партій, кандидатів у депутати та громадських організацій. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій нижчого рівня подаються до комісій вищого.

Водночас, незважаючи на існування альтернативних інституційних механізмів саме *судовий захист* є загальновизнаною і ефективною гарантією захисту прав людини. Згідно з положеннями ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Суд, здійснюючи правосуддя, забезпечує захист гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, у тому числі й виборчих прав громадян України, суб'єктів виборчого процесу та інших його учасників.

Конституційний Суд України у рішенні від 26 лютого 1998 року № 1-13/98 (справа про вибори народних депутатів України) визнав неконституційними положення діючого на той момент Закону України «Про вибори народних депутатів», якими обмежувався захист виборчих прав громадян у судовому порядку (зокрема, можливість оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій за умови, «якщо інший порядок оскарження не встановлено законом», унеможливлення

¹ Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року: Інформаційно-аналітичний збірник. / М.В. Охендовський, А.Й. Магера, Ж.І. Усенко-Чорна та ін. — К.: ВАІТЕ, 2016. — 990 с. [с. 467]

² Рішення КСУ від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-09>

оскарження до суду рішення окружної виборчої комісії про визнання народного депутата України обраним та визнання виборів недійсними¹.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»² суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Згідно ст. 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. До публічно-правових спорів належать спори, у яких хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи (п. 2 ч. 1 ст. 4 КАС України), а тому юрисдикція саме адміністративних судів поширюється на спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом (п. 6 ч. 1 ст. 19 КАС України). Так, під час виборів народних депутатів України у 2006 році було розглянуто 7182 справи, у 2007 році — 8501 справа, у 2012 році — 9009 справ³.

Природа виборів як форми безпосереднього волевиявлення народу зумовила ряд особливостей розгляду виборчих спорів, таких як скорочені строки розгляду та вирішення справ⁴, заборона застосування заходів забезпечення позову, які можуть зупиняти, унеможлиблювати або в інший спосіб порушувати безперервність процесу призначення, підготовки і проведення виборів (ч. 4 ст. 151)⁵, необхідність негайного виконання рішень адміністративних судів щодо внесення змін у списки виборців (ч. 5 ст. 274, п. 5 ч. 1 ст. 371 КАС України) та ін.

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»⁶ було впроваджено судову реформу, яка стосувалась в тому числі системи адміністративного судочинства, серед ключових новел якої можна виділити такі:

- припинено процесуальну діяльність Вищого адміністративного суду України та створено новий орган — Верховний Суд, найвищий суд у системі судоустрою України, у складі якого діє Касаційний адміністративний суд (ст. 125 Конституції України, ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁷);
- Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»⁸ було суттєво змінено структуру та окремі положення Кодексу адміністративного судочинства України;
- запроваджено виключне представництво адвокатом іншої особи в суді (ст. 131-2 Конституції України);

¹ Рішення КСУ від 26 лютого 1998 року № 1-13/98 (справа про вибори народних депутатів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98>

² Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

³ Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів про зміну виборчої адреси та місця голосування, уточнення списків виборців, які виникли під час позачергових виборів Президента України та виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних і міських голів» від 12.09.2014 № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009760-14/print>

⁴ Наприклад, згідно ч. 11 ст. 273 КАС України суд вирішує адміністративні справи, визначені цією статтею, у дводенний строк після надходження позовної заяви.

⁵ Хоча зазначене обмеження в певній мірі протирічить юридичній позиції КСУ, яка міститься у п. 3.12 рішення КСУ від 19.10.2009 № 26-рп/2009 (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-09>

⁶ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99>

⁷ Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

⁸ Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>

- серед переліку принципів адміністративного судочинства вилучено статтю щодо принципу законності, тим самим акцентовано увагу на принципі верховенства права (ст. 6 КАС України)
- закріплено необхідність застосування норм Конституції України як норм прямої дії, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України (без зупинки провадження у справі, суд звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта після винесення рішення у справі, згідно ст. 7 КАС України);
- уточнено предметну юрисдикцію адміністративних судів (ст. 19 КАС України);
- запроваджено інститут типових та зразкових справ (параграф 3 КАС України, з переліком зразкових справ можна ознайомитись на офіційному сайті Верховного Суду¹);
- зменшено загальний строк звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень з 6 до 3 місяців (ст. 122 КАС України) та ін.

Варто наголосити, що структура КАС України у 2017 році була значною мірою змінена, в тому числі нумерація спеціальних статей, які визначають особливості провадження у справах щодо виборчих спорів (у редакції КАС України від 03.08.2017² це ст. 172-179, у діючій редакції КАС України від 04.11.2018 це ст. 272-279). Однак змістовно положення зазначених норм не зазнали суттєвих змін, окрім юрисдикційних питань, що зумовлено реформуванням судової системи³. Тому суди можуть використовувати ті узагальнення судової практики, які стосуються різних за нумерацією, однак ідентичних за змістовним наповненням норм.

¹ Зразкові справи. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/

² Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 (редакція від 03.08.2017) № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20170803#n1442>

³ Наприклад, було змінено суб'єктів розгляду скарг — з Вищого адміністративного суду України на Верховний Суд, з Київського апеляційного адміністративного суду на апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ, яким на разі є Шостий апеляційний адміністративний суд.

2. МАТЕРІАЛЬНЕ ПРАВО: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ, ВИБОРЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

З метою забезпечення однакового застосування на всій території України законодавства про вибори народних депутатів України під час організації підготовки та проведення позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року ЦВК було затверджено календарний план основних організаційних заходів (постанова ЦВК «Про Календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року» від 24 травня 2019 року № 899¹), який містить строки та календарні дати виконання окремих заходів та виборчих процедур. Під час написання цього посібника Центральна виборча комісія продовжує активно приймати необхідні для забезпечення виборчого процесу постанови.

2.1. Виборча система, загальні засади проведення чергових виборів народних депутатів України

Розуміння виборчої системи на теренах України тривалий час перебувало під впливом радянської концепції широкого тлумачення, яка у більшій чи меншій мірі ототожнювала її з поняттям інституту виборчого права. Це було зумовлено наступними чинниками.

Категорія «виборча система» у радянській законодавчій практиці вперше була використана Конституцією СРСР 1936 року, в якій так називалася глава XI, присвячена виборам в Радянському Союзі. Пізніше, в Конституції СРСР 1977 року, вже глава XIII іменувалась «виборча система». До цього часу в радянських нормативних актах, у тому числі і правових актах УРСР, застосовувався термін «виборче право». Природно, що відповідні розділи Конституцій СРСР регулювали широку сферу правовідносин — від принципів виборчого права до питань бюджетних видатків на організацію виборчого процесу. На цьому підґрунті й виникло широке розуміння (тлумачення) виборчої системи як аналога виборчого процесу або інституту виборчого права.

Проте вплив західних досліджень^{2 3 4} дозволив відмежувати поняття виборчої системи від суміжних категорій та поглибити її розуміння. Як зазначають експерти Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам (International IDEA): «На базовому рівні, виборчі системи покликані трансформувати голоси, подані на загальних виборах, в місця для партій та кандидатів переможців»⁵. Поняття ж виборчої системи визначено наступним чином — це набір правил і процедур, які дозволяють виборцям взяти участь у голосуванні та встановлюють порядок конвертації цих голосів у місця для партій та кандидатів у законодавчому органі влади⁶. Оскільки виборча система є певною системою, тому це означає, що вона складається із взаємопов'язаних елементів спрямованих на досягнення кінцевої мети — формування виборчих органів влади.

Виборча система кожної країни є унікальною за характеристикою і типом власних елементів. Проте, як зазначає Ю.Г. Барабаш, у науці прийнято виділяти такі три фактори (елементи), що впливають на

¹ Постанова ЦВК «Про Календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року» від 24 травня 2019 року № 899. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0899359-19>

² Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2001. 241 p.

³ Gallagher M., Mitchell P. The Politics of Electoral Systems. Oxford University Press, 2008. 688 p.

⁴ Lijphart A., Aitkin D. Electoral systems and party systems: a study of twenty-seven democracies, 1945-1990. Oxford University Press, 1994. 209 p.

⁵ Reilly B., Andrew E., Reynolds A. Electoral system design: the new international IDEA handbook. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2005. 224 c. [p. 5].

⁶ Посібник з дизайну системи адміністрування виборів. Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 2016. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-management-design-revised-edition-UK.pdf> [c. 425]

зміст виборчої системи: «магнітуда округу», «виборча формула» та «структура бюлетеня»¹. Зазначені елементи характерні кожній виборчій системі.

Існують також факультативні елементи виборчої системи, перелік яких може відрізнятись у різних країнах. Серед факультативних елементів можна виділити легальний виборчий бар'єр та гендерні квоти.

2.1.1. Магнітуда округу

Магнітуда округу — це елемент виборчої системи, яким визначається кількість мандатів, які розподіляються в окрузі. На практиці магнітуда округу може мати безліч варіацій — від розподілу всіх мандатів в межах загальнодержавного округу до створення округів під кожен мандат. Щодо країн Європейського Союзу експерти лабораторії законодавчих ініціатив зазначають, що у більшості з них депутати парламенту (нижніх палат) обираються в декількох багатомандатних виборчих округах².

Застосування одно- чи багатомандатних округів призводить до зміни рівня репрезентативності виборів, кількості «втрачених» голосів, складності підрахунку, простоти сприйняття, персоніфікації виборів тощо. Не має сенсу перераховувати всі можливі варіанти магнітуди, оскільки математично розподіляти в окрузі можна будь-яку кількість мандатів. Інша справа, що це впливатиме на особливості виборчої системи та її елементів загалом.

Д.М. Фаррел (D.M. Farrell) вважає математично найоптимальнішою для пропорційних систем ситуацію, коли вся країна становить собою багатомандатний округ. В Ізраїлі всі 120 членів Кнесету (парламенту) обираються на загальнодержавному рівні. Теоретично це повинно означати, що для обрання кандидата необхідно набрати лише 1/120 або 0.83 % всіх поданих голосів. Однак результат часто відрізняється залежно від використовуваної виборчої формули та легального бар'єру³ (які будуть розглянуті нижче). Варто зауважити, що практика використання єдиного загальнодержавного округу є менш поширеною. А тому зі зменшенням магнітуди та збільшенням кількості голосів виникатиме необхідність справедливого формування меж округів та розподілу за ними мандатів для забезпечення рівної «ваги» голосів. Показник «ваги» голосу відображає вплив голосів виборців окремого округу на результат голосування. Чим менше виборців в окрузі — тим вищий рівень впливу їх голосів на результат голосування. Для прикладу, в одномандатному окрузі до якого включено 1000 виборців для обрання кандидата за формулою абсолютної більшості достатньо набрати 501 голос, в одномандатному окрузі до якого включено 5000 виборців — 2501 голос.

У п. 2.2. Керівних принципів Кодексу належної практики у виборчих справах Венеційської комісії зазначено, що місця в виборному органі мають рівномірно розподілятися між виборчими округами. Також встановлено вимоги до принципу рівності голосів, серед яких наступні:

- принцип рівності голосів передбачає справедливий і чіткий розподіл місць між виборчими округами на підставі одного з наступних критеріїв: чисельність населення даного округу, чисельність громадян, що в ньому проживають (включно з неповнолітніми), чисельність зареєстрованих виборців і чисельність фактично голосуючих жителів;
- можуть бути взяті до уваги географічний критерій та межі адміністративного поділу чи навіть історичні границі;
- допустиме відхилення середньої кількості не повинно перевищувати 10 %, але в жодному разі не більше 15 %, за винятком особливих обставин (захист інтересів компактно розселеної меншини, адміністративна одиниця з низькою щільністю населення);

¹ Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

² Вибори в Європейському Союзі / за ред. Д.С. Ковриженка; Київ: ФАДА, ЛТД, 2006. 156 с. [с. 40].

³ Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. 2nd Edition. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2011. 279 p. [p. 75]

- з метою гарантування рівних виборчих можливостей розподіл місць має переглядатися принаймні раз на 10 років, бажано, не під час проведення виборів.

Відхилення від визначеної орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах було однією з підстав визнання неконституційною ч. 2 ст. 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» рішенням КСУ від 04.04.2012 № 7-рп/2012¹. Зазначена норма передбачала, що закордонні ВД утворюються ЦВК при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва. На думку КСУ, зазначена вимога, з урахуванням співвідношення кількості виборців, які проживають або перебувають за кордоном, та виборців у місті Києві не узгоджується з ч. 2 ст. 18 Закону, якою визначено певну межу відхилення кількості виборців в одномандатному виборчому окрузі, а саме — до 12 % від орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах та не забезпечує відображення волевиявлення тих виборців, які проживають на території міста Києва.

У п. 13 Пояснювальної доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах звертається увага й на питання «виборчої геометрії», «джеррімендерингу». Термін «джеррімендеринг» походить від імені дев'ятого губернатора штату Массачусетс США Елбріджа Джеррі (Elbridge Gerry). «Джеррімендеринг» — метод нарізки виборчих округів в мажоритарних системах з метою розпорошення голосів конкурентів та забезпечення перемоги конкретного кандидата. Його вплив зростає при зменшенні розміру округу, а тому більш загрозовий при застосуванні систем мажоритарного типу у одномандатних округах на виборах колективного органу (парламенту, органів місцевого самоврядування тощо). Власне губернатор Е. Джеррі «покраяв» штат Массачусетс на округи так, що їх межі нагадували контур саламандри (звідси і назва терміну: джеррі + (сала) мандер)². У відповідь на такі маніпуляції з виборчою географією редактори федеральних газет надрукували у березні 1812 року політичну карикатуру, яка зображена нижче³.

¹ Рішення КСУ від 04.04.2012 № 7-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-12>

² Шведа Ю.Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с. [с. 112].

³ Gerrymandering. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Gerrymandering#/media/File:The_Gerry-Mander_Edit.png

2.1.2. Структура виборчого бюлетеня

Існують різні підходи до визначення поняття структури виборчого бюлетеня. В цьому аспекті Д.М. Фарелл (D.M. Farrell) зміст «структури виборчого бюлетеня» розкриває через поняття «природи» та «міри вибору»¹. Перша визначає особливості суб'єктів балотування. Друга характеризує те, як виборець може віддати свій голос. Загалом варіативність законодавця обмежена визначенням цих двох змінних.

Суб'єкти балотування («природа вибору») можуть бути індивідуальними (кандидати) або колективними (списки кандидатів — висуваються у різних країнах партіями, блоками, альянсами тощо).

Голос виборця («міра вибору») може бути відображений різними змістовними характеристиками. Це зумовило виокремлення таких «бюлетенів» як «ординальний», «категоричний», «преференційний», «проміжний», «кумулятивний», «ранжований» тощо. Не має сенсу розкривати зміст кожного з них, оскільки вони вже були описані в літературі². Якщо узагальнити, то ключовими є два типи бюлетенів — категоричний (коли виборець може подати один або декілька голосів, не порівнюючи при цьому кандидатів) та ординальний (коли виборець може здійснити ранжування, порівнявши кандидатів один з одним). Ординальні бюлетені дають більше можливостей виборцю (оскільки менша загроза втрати голосу), проте зазвичай надто ускладнюють процедуру підрахунку голосів та встановлення результатів голосування.

Структуру виборчого бюлетеня не варто плутати зі способом голосування, який у різних країнах може передбачати заповнення паперового бюлетеня та подачу його за допомогою поштового зв'язку, заповнення електронної форми за допомогою стаціонарного обладнання або з використанням мережі Інтернет тощо. Однак результат голосування, за однакових інших умов, не зміниться від способу голосування. В той час як зміна структури виборчого бюлетеня вимагатиме зміни виборчої формули та, як наслідок, впливатиме на розподіл мандатів. Тому спосіб голосування відображає зовнішню форму подачі голосу, в той час як структура виборчого бюлетеня є змістовною характеристикою.

2.1.3. Виборча формула

Виборча формула — це елемент виборчої системи, який визначає правила розподілу мандатів між кандидатами відповідно до заданої структури виборчого бюлетеня у кількості, встановленій магнітудою округу. За справедливим твердженням Ю.Р. Шведа, виборча формула виступає в кількох варіантах і часто ототожнюється з виборчою системою³. По суті в основу найбільш типової класифікації виборчих систем на пропорційні та мажоритарні було покладено відмінність виборчих формул (встановлення переможця на основі принципу більшості або пропорційного розподілу).

З твердженням Н.А. Мяловицької, найстарішою є мажоритарна виборча система⁴, яка застосовувалась у Великобританії та окремих її колоніях ще у 15 сторіччі. Питання впровадження пропорційних виборчих систем набуло публічного резонансу лише в кінці 19 сторіччя. А вже 7, 8 та 9 серпня 1885 року у Антверпені проходила конференція присвячена виборам, де було вперше розглянуто модель пропорційної виборчої системи⁵.

Після цього держави почали активно впроваджувати пропорційну виборчу систему. Як зазначає О.В. Петришин, однією з перших таких країн була Швейцарія. Після цього її почали використовувати

¹ Farrell D.M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2001. 241 p. [p. 170]

² Чупрін Р.В. Проектування виборчих систем: структура виборчого бюлетеня. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія. 2010. Т. 149, Вип. 137. С. 32-36. [с. 32]

³ Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с. [с. 275]

⁴ Мяловицька Н.А. Виборчі системи: досвід європейських держав. Вісник ЦВК. 2008. №1(11). С. 61-67. [с. 64]

⁵ Carstairs A.M. A Short History of Electoral Systems in Western Europe. New York: Routledge, 2010. 256 p. [p. 3]

Бельгія, Фінляндія, Швеція, Данія, Норвегія, Нідерланди. Наслідком таких змін було встановлення відносин співпраці, компромісу, представництва меншин, формування коаліційних урядів та посилення консенсусної демократії загалом¹.

Мажоритарні виборчі формули. Зазначеними формулами передбачається встановлення переможця на основі принципу більшості. Основними серед них є:

«Мажоритарна абсолютної більшості» («majority»). Абсолютною називають переважну більшість, в даному випадку, голосів поданих за одного кандидата порівняно з іншими. Виборча формула використовується в одномандатних округах при категоричному голосуванні за одноособових суб'єктів і вимагає набрання 50% + 1 голос. Оскільки застосування такої формули може бути нерезультативним, тому часто передбачається можливість проведення другого туру виборів.

«Мажоритарна кваліфікованої більшості» («qualified majority»). Аналогічна формулі абсолютної більшості, однак мандати розподіляються між кандидатами, які набрали більше певної, встановленої законодавством, кількості або відсотку голосів.

«Мажоритарна відносної більшості» («plurality»). В одномандатних округах при категоричному голосуванні встановлюється результат кожного кандидата, а переможцем визнається той, хто набрав більше голосів у порівнянні з іншими.

Пропорційні виборчі формули («proportional representation»). Зазначеними формулами передбачається встановлення переможця на основі принципу пропорційного розподілу мандатів залежно від кількості отриманих голосів. Проте кількісне вираження останніх не може бути повністю пропорційною величиною (де збільшення або зменшення однієї обов'язково призведе до зміни іншої), оскільки кількість голосів, як правило, набагато більша від кількості розподілюваних мандатів. Тому виникає необхідність застосування додаткових математичних операцій, які і становлять собою виборчу формулу. В основі формул пропорційного типу може бути покладено значну кількість підходів, серед яких можна виокремити наступні.

«Методи найбільших остач» («largest remainder method»). Використовується категоричний бюлетень. Розподіл мандатів відбувається у два етапи. На першому, такі формули вимагають визначення деякої змінної — «квоти». Сьогодні квота — це як правило змінна, яка визначається шляхом ділення кількості голосів на загальну кількість мандатів з додатковими операціями. Особливості останніх і відрізняють квоти, серед яких «Стандартна квота» або «квота Хейра», «Квота Гагенбаха-Бішоффа», «Квота Друпа», «Нормальна квота Імпералі», «Посилена квота Імпералі» та ін.

Після визначення квоти кількість голосів, отриманих кожним списком, ділиться на її значення. В результаті будуть отримані цілі числа з, як правило, дробовими частками. Цілі числа і визначатимуть кількість мандатів отриманих при первинному розподілі. На другому етапі розподіляються всі невичерпані мандати. Для цього використовується «метод найбільших остач». Нерозподілені мандати почергово надаються спискам з найбільшими дробовими залишками.

«Методи найбільшого середнього» («highest average methods»). В основі формул даної групи лежить ідея ділення кількості голосів, набраних певним списком при отриманні чергового мандата, на деяку величину — дільник. Результати від такого ділення порівнюються і мандати почергово надаються партіям з найбільшими значеннями. Так само як формули попередньої групи відрізняються особливостями використовуваних квот, «методи найбільшого середнього» — особливостями використовуваних дільників, серед яких: «Метод Д'Ондта», «Модифікований метод Д'Ондта», «Метод Сент-Лагю», «Модифікований метод Сент-Лагю», «Метод Імпералі» та ін.

¹ Петришин О. В. Пропорційна виборча система: історичний досвід запровадження. Вісник ЦВК. 2006. № 1. С. 53-57.

Вплив формул пропорційного типу менш відчутний при великих значеннях магнітуди (рівень магнітуди в Україні є дуже великим — 225 мандатів, не говорячи вже про розподілювані у 2006 та 2007 роках 450 місць в парламенті за пропорційною системою). Однак зі зменшенням магнітуди застосування різних формул може призводити до зміни результатів розподілу мандатів (наприклад бути більш сприятливими для партій з низьким або високим рівнем підтримки).

«Єдиний перехідний голос» («single transferable vote»). Прийнято вважати, що така виборча система була заснована та повністю обґрунтована в середині 19 сторіччя датськими математиком і політиком Карлом Джорджем Андре (Carl George Andrae) та юристом Томасом Хейром (Thomas Hare)¹. Формулу «єдиного перехідного голосу» відносять до типу «пропорційних», однак її ключовою особливістю є застосування у багатомандатних округах з ординальною структурою бюлетеня. В окремих країнах встановлюються різні мінімальні вимоги до заповнення бюлетеня — виборець повинен віддати щонайменше один голос (Ірландія, Мальта), ранжувати всіх висунутих кандидатів (Австралійський Сенат) або в кількості, не меншій ніж число мандатів чи в окрузі (Тасманія)².

Евристики обрахунків у формулах такого типу теж можуть відрізнятися. Основними недоліками застосування формули «єдиного перехідного голосу» є елемент свавілля або випадковості при визначенні переможця («стандартний метод», «метод Хейра» або «випадкове обрання»), необхідність спеціального програмного забезпечення для обрахунку голосів («метода Міка»), можливість часткового спотворення результатів голосування внаслідок неврахування при переході голосу кандидатів, які вже отримали мандат, та порушення логіки обчислення квоти внаслідок наявності непереданих голосів («метод Хейра-Кларка», «включений метод Грегорі», «виважений включений метод Грегорі»). Загальні зауваження стосуються складності сприйняття та обрахунків, що може знижувати рівень довіри населення до інституту виборів, ускладнювати контроль та підвищувати ризик маніпуляцій з результатами підрахунку голосів.

Змішані виборчі формули. Окремі виборчі системи поєднують формули пропорційного та мажоритарного типів. Для цього можуть використовуватись округи з різною магнітудою, структура голосування за кандидатів та їх списки, модель компенсаційних мандатів, багатоетапний процес встановлення результатів голосування тощо.

Типовий приклад змішаної системи використовується в Німеччині. Як зазначає Ю.Г. Барабаш на виборах до Бундестагу виборець на дільниці отримує один бюлетень, де з одного боку вказується перелік партій, а з другого — список кандидатів-мажоритарників. При цьому голос за мажоритарника називається «першим голосом», а голос за партійний список іменується «другим голосом». Порядок розподілу мандатів відбувається у декілька етапів. На першому етапі за допомогою «метода Сент-Лагю» з урахуванням чисельності населення земель розподіляються 598 мандатів. На другому етапі розподіляються мандати між земельними списками з урахуванням «других голосів», отриманих партіями у відповідних землях. На цьому етапі може виникати ситуація так званих «додаткових мандатів»³, які спричиняють зміну складу Бундестагу. Аналогічна виборча система застосовується з 1996 року у Новій Зеландії.

Водночас сьогодні має місце застосування виборчих систем у яких реалізована модель «лінійного» (частіше зустрічається у вітчизняних джерелах⁴) або «паралельного» (більш властиво зарубіжним джерелам⁵) змішування. В таких системах власне ніякого змішування і не відбувається — формули пропорційного і мажоритарного типу діють незалежно одна від одної для різних частин складу представницького органу. По суті в такому випадку можна говорити про застосування різних

¹ Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. 2nd Edition. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2011. 279 p. [p. 119]

² Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. 2nd Edition. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2011. 279 p. [p. 137]

³ Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с. [с. 85]

⁴ Вагіна О. Змішана виборча система: світовий досвід застосування. Вибори та демократія. 2011. № 1. С. 29-37. [с. 30]

⁵ Martin J. Mixed Electoral Systems: MMM vs. MMP: Unique Systems or Two Sides of the Same Coin. Creighton University, 2007. 154 p. [p. 3]

виборчих систем для обрання певного складу представницького органу. Така особливість зумовлює застосування різних виборчих процедур (порядок висування, фінансування кандидатів, розмір грошової застави, порядок підрахунку голосів тощо) в межах одного виборчого процесу, однак різних виборчих систем. Попри те, що відповідно до ч. 3 ст. 1 Закону України «Про вибори народних депутатів України»¹ вибори народних депутатів України здійснюються за змішаною (пропорційно-мажоритарною) системою, за своєю суттю вона є яскравим прикладом комбінованої системи.

2.1.4. Легальний виборчий бар'єр

Сам по собі термін «бар'єр» у виборчому праві може вживатись дуже широко: «як будь-який механізм, що має вплив на доступ партії до парламенту»². В такому сенсі бар'єром можна вважати обмеження у фінансуванні, доступі до агітації, складні реєстраційні процедури та, власне, виборчу систему загалом.

Однак, в контексті виборчих систем мова йде про легальний або природний виборчі бар'єри. Останній є наслідком застосування тієї або іншої формули — умовою, виконання якої дозволить отримати принаймні один мандат (для мажоритарної абсолютної більшості він становить 50% + 1 голос, при застосуванні «квоти Хейра» в 5-ти мандатному окрузі — 20% голосів тощо).

Легальний виборчий бар'єр — це законодавчо встановлена вимога набрання певного відсотку голосів, яка не є результатом застосування виборчої формули, однак її виконання — необхідна умова допуску до розподілу мандатів. Такий елемент виборчої системи є факультативним, оскільки, по-перше, розподіл мандатів може відбутись і без його застосування, по-друге, далеко не у всіх державах він передбачений законодавством (Боснія та Герцеговина, Ісландія, Ірландія, Фінляндія, Португалія, Швейцарія та ін.).

Метою застосування легального виборчого бар'єра є забезпечення працездатної структуризації парламенту, стабільність уряду, недопущення екстремістських партій до парламенту (саме це було основним аргументом на користь високого бар'єру в Туреччині) та інші завдання, які повинні вирішуватись за допомогою встановлення легального бар'єру. Останні можуть передбачати різні вимоги (від 0.67% голосів у Нідерландах до 10% у Туреччині), встановлюватись на різних рівнях (у Швеції бар'єр складає 4% на загальнодержавному рівні та 12% в регіональному окрузі), диференціюватись залежно від кандидатів (в Словаччині бар'єр для одної партії становить 5%, для коаліції із 2-3 партій — 7%, чотирьох і більше — 10%³), відрізнятись за рівнем впливу (5% легальний бар'єр в багатомандатних округах Іспанії не має ніякого значення, оскільки природний оцінюється в середньому у 9.7%⁴).

2.1.5. Гендерні квоти

Тривалий час у країнах Європи та світу зберігався статевий (гендерний) виборчий ценз. Лише наприкінці XIX століття в далекій Новій Зеландії (1893 р.), а на початку XX століття в Австралії (1902 р.) та Фінляндії (1906 р.) виборче право отримали жінки. У країнах-піонерах загального виборчого права

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

² Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 3-є, випр. і доповн. Київ: Логос, 2016. 552 с. [с. 230-231]

³ Кожухар О.І. Трансформація політичних структур в постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи. Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Історія та археологія. Дніпропетровськ, 2008. Вип. 16. С. 170-178. [с. 174]

⁴ Gallagher M., Mitchell P. The Politics of Electoral Systems. Oxford University Press, 2008. 688 p. [p. 609]

(Франції та Швейцарії) жінки отримали право голосу лише після Другої світової війни (у Швейцарії — у 1971 р.)¹. Що ж стосується мусульманських країн, то там статевий ценз існує, як правило, і досі².

У 1979 році Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було прийнято Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок³, стаття 7 якої передбачає необхідність державами-сторонами вживати усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечувати жінкам на рівних умовах з чоловіками право:

- a. голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та бути обраними до всіх публічно виборних органів;
- b. брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду та займати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління;
- c. брати участь у діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються проблемами громадського та політичного життя країни.

У Загальних Рекомендаціях Комітету ООН з ліквідації дискримінації жінок «Жінки у політичному та громадському житті» № 23 (1997) зазначено, що Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок зобов'язує держави-сторони закріпити у своїх конституціях і законодавстві вжиття відповідних заходів для забезпечення жінкам на рівних умовах з чоловіками права голосувати на всіх виборах і референдумах та виставляти свою кандидатуру на виборах.

До чинників, що перешкоджають здійсненню цих прав, належать такі:

- a. Жінки нерідко мають обмеженіший порівняно з чоловіками доступ до інформації про кандидатів, політичні платформи партій, процедури голосування та іншої подібної інформації, яку уряди і політичні партії їм не повідомляють. До інших важливих чинників, що перешкоджають повній та рівноправній реалізації жінками свого права голосу, належать неграмотність, відсутність знань і уявлень про політичні системи або про вплив політичних ініціатив і політики на життя. Нерозуміння прав, обов'язків і можливостей, що відкриваються завдяки праву голосу, також призводить до того, що жінки не завжди реєструються для участі в голосуванні.
- b. Подвійний тягар роботи, а також фінансові труднощі забирають увесь час і позбавляють жінку можливості стежити за передвиборними кампаніями і користуватися повною свободою в реалізації свого права голосу.
- c. У багатьох країнах традиції, соціальні і культурні стереотипи перешкоджають реалізації жінками свого права голосу. Багато чоловіків впливають на голосування жінок або контролюють цей процес використовуючи методи переконання або прямиї дії, у тому числі голосування від їхнього імені. Будь-яку подібну практику слід заборонити.
- d. Іншими чинниками, що обмежують у деяких країнах участь жінок у громадському чи політичному житті їхніх громад є обмеження свободи пересування, права участі, переважно негативне ставлення до участі жінок у політиці або відсутність довіри і підтримки з боку виборців до жінок-кандидатів. Крім того, деякі жінки вважають участь у політиці непристойним заняттям і уникають політичних кампаній.

Ці чинники частково пояснюють парадокс, який полягає в тому, що жінки, які становлять половину всіх виборців, не мають політичної влади і не формують асоціації, які відстоювали б їхні інтереси, домагалися б зміни уряду чи скасування дискримінаційної політики. Кількість жінок у парламенті передусім залежить від порядку голосування, розподілу місць у парламенті, формування виборчого округу.

¹ Музиченко Г.В. Репрезентативність інституту парламентського представництва в сучасних країнах Європи. Політикус. 2015. Вип. 2. С. 38-42. [с. 40]

² Бучин М.А. Выборчі цензи та принцип загального виборчого права. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: Питання політології. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. № 839. С. 122-127.

³ Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

Політичні партії повинні дотримуватися принципів рівноправності та демократії, прагнути забезпечити баланс представництва жінок і чоловіків, які є кандидатами¹.

Для забезпечення належного представництва жінок країни можуть встановлювати квоти. Умовно такі квоти можна поділити на два типи — жорсткі та м'які.

Жорсткі квоти передбачають резервування місць у представницькому органі, що гарантовано призводить до обрання певної кількості жінок. Такі квоти запроваджено у більш ніж 20 країнах світу, переважно — в державах Азії та Африки (Афганістан, Бангладеш, Бурунді, Китай, Джибуті, Еритеря, Гаїті, Ірак, Йорданія, Кенія, Марокко, Непал, Нігер, Пакистан, Руанда тощо).

Таблиця «Резервування місць для жінок в парламентах окремих держав»

ДЕРЖАВА	ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
Афганістан	Згідно з Конституцією, 68 з 240 місць у нижній палаті парламенту відведено жінкам; від кожної з 34 провінцій (межі яких збігаються з багатомандатними виборчими округами) до парламенту має бути обрано щонайменше 2 жінки. Точна кількість жінок, які обираються у кожній з провінцій, визначається Виборчою комісією Афганістану. У кожному багатомандатному окрузі першочергове право на отримання мандатів в межах відведеної для округу кількості зарезервованих місць мають жінки, які отримали на свою підтримку найбільшу кількість голосів виборців. Решта мандатів в окрузі розподіляється за загальними правилами виборчої системи без урахування статі кандидатів, висунутих в окрузі.
Бангладеш	Відповідно до Конституції 50 з 350 місць в парламенті зарезервовано для жінок. Ці зарезервовані місця розподіляються між партіями пропорційно до кількості отриманих ними голосів на виборах; партії визначають жінок у списках, які отримують відповідні місця в межах кількості зарезервованих місць.
Бурунді	Конституцією передбачено, що з кожних 3 кандидатів у виборчому списку лише 2 кандидати можуть представляти одну й ту ж етнічну групу; у кожній групі 4 кандидатів у списку принаймні один кандидат має належати до жіночої статі. Тимчасово, 60% місць в парламенті мають відводитись хуту; 30% — тутсі (з них 30% мають бути жінками), 3 місця — народності тва. Виборчим кодексом Бурунді передбачено, що якщо за результатами виборів квоти представництва жінок і національних меншин не забезпечено, Виборча адміністрація (аналог ЦВК) застосовує механізм кооптації, згідно з яким зі списків кандидатів, які отримали принаймні 5% голосів перевага в отриманні місць надається кандидатам, які представляють етнічні групи чи стать, які залишились недопредставленими. Процес кооптації триває доти, доки передбачені Конституцією квоти представництва не будуть досягнуті.
Ірак	Згідно з Конституцією, частка жінок у парламенті має становити не менше 25%. До кожної групи трьох кандидатів у списку включається принаймні одна жінка. Якщо за результатами виборів передбачений рівень представництва жінок в парламенті не забезпечено, адміністрація відповідної провінції визначає у відповідному списку тих жінок, які отримують мандати незалежно від кількості отриманих ними голосів, віддаючи при цьому перевагу тим жінкам, які отримали більшу кількість голосів на свою підтримку. Цей процес у розрізі партійних списків відбувається доти, доки частка обраних жінок у парламенті не складе передбачений Конституцією рівень представництва (25%).

¹ Загальні Рекомендації Комітету ООН з ліквідації дискримінації жінок № 23 (1997 р.) [абз. 19-22]

Йорданія	На виборах в Йорданії застосовується змішана виборча система: 108 депутатів обираються в 45 одно- та багатомандатних виборчих округах; 15 місць зарезервовано для жінок — по одному місцю у 12 провінціях та 3 місця в округах компактного проживання бедуїнів. Окрім 108 депутатів, які обираються за мажоритарною системою, 27 членів парламенту обираються за пропорційною системою. Згідно із Законом про парламентські вибори, розподіл 15 зарезервованих для жінок місць у парламенті здійснюється наступним чином: жінки, які отримали достатню кількість голосів для обрання отримують мандати в першочерговому порядку; для визначення жінок, які вважаються обраними в окрузі навіть якщо вони не отримали достатню для обрання кількість голосів на свою підтримку, кількість поданих за кожну з них ділиться на загальну кількість голосів виборців, які проголосували у відповідному окрузі. Жінки, які отримали найвищі частки від такого ділення, вважаються обраними; при цьому кількість обраних жінок у кожному окрузі не повинна перевищувати кількість зарезервованих для цього округу місць для жінок.
Кенія	Відповідно до статті 27 Конституції Кенії, частка представників однієї статі у будь-якому виборному органі не повинна перевищувати двох третин від складу відповідного органу. Також Конституція закріплює за жінками 47 місць у Національних зборах (загальний склад парламенту — 350 членів). Для забезпечення реалізації відповідних конституційних положень, на виборах утворюється 47 одномандатних округів, в яких партії можуть висувати виключно жінок-кандидатів. Вибори в таких округах проводяться за мажоритарною системою відносної більшості — та з кандидаток, яка отримала на свою підтримку більше голосів, ніж будь-яка інша кандидатка, вважається обраною. Ще 290 місць в парламенті розподіляються за мажоритарною виборчою системою відносної більшості у 290 одномандатних округах; а 13 місць, що залишаються (включно з посадою спікера) — пропорційно до рівня представництва, які отримують партії у складі парламенту. Для розподілу цих 13 місць кожна партія висуває списки кандидатів, в яких представники кожної статі повинні чергуватись один за одним.
Косово	Склад парламенту Косово — 120 членів, з яких 100 обираються за пропорційною виборчою системою із закритими списками, а решта місць — зарезервована для представників національних меншин. У кожній групі з 3 кандидатів у кожному партійному списку мають бути представники обох статей. Якщо кількість обраних кандидатів однієї статі становить менше 30% від загальної кількості обраних кандидатів від відповідної партії, перевагу в отриманні депутатського мандата (мандатів) мають кандидати тієї статі, яка залишилась недопредставленою незалежно від порядкових номерів, під якими їх включено до партійного списку, починаючи з кандидата під нижчим порядковим номером.
Руанда	Конституція закріплює за жінками щонайменше 30% посад в усіх виборних органах. Склад парламенту — 80 депутатів, з яких 53 депутати обираються за пропорційною виборчою системою з голосуванням за закриті партійні списки (з цих місць третина зарезервована за жінками); 24 депутати мають належати до жіночої статі і обираються на непрямих виборах спеціальними органами (право балотування на виборах при цьому закріплено виключно за жінками; від кожної з провінцій обирається по 2 жінки, які отримали найбільшу кількість голосів відносно інших кандидатів). Ще три члени парламенту обираються непрямыми виборами від Національної молодіжної ради (2 депутати) та Федерації організацій людей з інвалідністю (1 депутат).
Танзанія	Згідно з Конституцією, частка жінок у парламенті повинна становити не менше 30%. До складу парламенту входить 350 депутатів; з них 102 депутатських місця зарезервовані за жінками. Розподіл зарезервованих місць між партіями здійснюється пропорційно до рівня їх представництва у парламенті. Перед проведенням виборів кожна партія, яка бере у них участь, подає Виборчій комісії Танзанії список кандидаток, які претендують на отримання зарезервованих місць із зазначенням їх черговості у списку. Розподіл зарезервованих місць здійснюється в порядку цієї черговості.

Джерело: <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/database>

М'які квоти передбачають необхідність включення жінок до списку кандидатів, що гарантуватиме балотування певної кількості жінок, однак не їх обрання. Останній варіант є компромісним, оскільки не зобов'язує виборця голосувати за осіб конкретної статі, в той же час не дозволить партіям ігнорувати необхідність представництва жінок. На законодавчому рівні квоти було запроваджено у 9 країнах Європи — в Албанії, Греції, Ірландії, Італії, Молдові, Польщі, Сан-Марино, Хорватії, Чорногорії.

Таблиця «М'які квоти та інші механізми забезпечення гендерної рівності на виборах в окремих державах Європи»

ДЕРЖАВА	ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
Албанія	Частка представників однієї статі у кожному виборчому списку кандидатів від кожної партії в багатомандатних округах не повинна бути меншою за 30%; при цьому до кожної групи з трьох кандидатів у списку мають включатись представники обох статей. Недотримання цих вимог тягне адміністративну відповідальність у вигляді штрафу розміром 1 мільйон лек (приблизно 7 000 євро).
Греція	Згідно з Конституцією Греції, здійснення державою позитивних заходів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності, не вважається дискримінацією за ознакою статі. Законами, які визначають порядок проведення парламентських та місцевих виборів, прямо передбачено, що мінімальний рівень представництва однієї із статей серед висунутих партією кандидатів не повинен бути меншим за третину від їхньої загальної кількості. Недотримання цієї вимоги має наслідком відмову у реєстрації списку кандидатів. Рівень представництва жінок у парламенті Греції становить 19%.
Ірландія	Законом про фінансування політичних партій передбачено, що у випадку невисування партією на виборах менш ніж 30% жінок або менш ніж 30% чоловіків, обсяг державного фінансування цієї партії підлягає зменшенню наполовину. Протягом 7 років з дня запровадження відповідних змін у законодавстві про політичне фінансування (2012 рік), мінімальний рівень представництва жінок серед кандидатів мав бути збільшений до 40% — в іншому випадку державне фінансування партії мало скорочуватись наполовину. На виборах в Ірландії застосовується система «єдиного голосу, що передається» (ця система також застосовується на парламентських виборах на Мальта та на окремих місцевих виборах у Сполученому королівстві). По суті, ця система не є сприятливою для забезпечення належного рівня представництва жінок у парламенті. Відповідно, попри вжиті законодавцем кроки у напрямі створення фінансових стимулів для політичних партій в частині забезпечення висування жінок на виборах, рівень їх представництва у нижній палаті парламенту складає 22%.
Італія	Відповідно до статті 51 Конституції, всі громадяни незалежно від їх статі мають право на зайняття публічних та виборних посад на рівних умовах, які мають визначатись законом, тоді як держава має вживати заходів, спрямованих на створення рівних можливостей для жінок та чоловіків. Законом про вибори до Палати депутатів і Сенату передбачено, що на виборах за пропорційною складовою виборчою системи кандидати різних статей повинні чергуватись у регіональних списках, тоді як рівень представництва кандидатів однієї статі у загальнонаціональному списку не повинен перевищувати 60%. Недотримання цієї вимоги тягне відмову у реєстрації списку кандидатів. На виборах за мажоритарною складовою виборчої системи партія не може висунути більше 60% однієї статі із загальної кількості кандидатів, висунутих партією в одномандатних округах. Крім того, законодавством про фінансування діяльності партій передбачено, що партії повинні використовувати 10% наданих державою податкових пільг (у грошовому відношенні) на діяльність, спрямовану на більш активне залучення жінок до участі у політиці. В Палаті депутатів парламенту Італії частка жінок становить 36%.

Молдова	Відповідно до статті 46 Виборчого кодексу Молдови, мінімальний рівень представництва кожної статі у виборчому списку на виборах до парламенту не повинен бути меншим за 40%. Невідповідність списку цій вимозі тягне відмову у його реєстрації центральною виборчою комісією. За висування щонайменше 40% жінок у одномандатних округах з-поміж загальної кількості висунутих в таких округах кандидатів (на останніх парламентських виборах 2019 року в Молдові застосовувалась змішана виборча система, аналогічна тій, яка застосовується в Україні) партії отримують додаткове державне фінансування в обсязі 10% загального розміру їх фінансування з державного бюджету. За результатами виборів 2019 року частка жінок у парламенті Молдови становила 26%.
Польща	Згідно з Виборчим кодексом Польщі, частка представників однієї статі у кожному виборчому списку в багатомандатному окрузі (вибори до Сейму — нижньої палати польського парламенту — проводяться за пропорційною системою з відкритими списками) не повинна бути меншою за 35% від загальної кількості кандидатів у списку. У разі недотримання цієї вимоги, Державна виборча комісія дає суб'єкту висування списку три дні на приведення списку у відповідність до вимог Кодексу. Якщо у цей термін невідповідність списку вимогам Кодексу не усунуто, Комісія приймає рішення про відмову у реєстрації списку кандидатів. Наразі рівень представництва жінок у Сеймі становить 29%.
Чорногорія	Вибори до парламенту Чорногорії проводяться за пропорційною виборчою системою із закритими списками. Виборчим законодавством передбачено, що мінімальний рівень представництва однієї статі у кожній четвірці кандидатів має становити не менше 25%, а загальна кількість представників однієї статі у всьому списку має становити не менше 30%. Недотримання цих вимог має наслідком відмову у реєстрації усього списку.

Джерело: <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/database>

Очевидно, що квотування місць у списках кандидатів вимагає відповідної структури бюлетеня, а тому більш характерно для пропорційних виборчих систем. Для того щоб таке квотування було ефективним, — повинні враховуватись певні особливості. Прикладом неефективного квотування є вимога, запроваджена на місцевих виборах в Україні у 2015 році законом України «Про місцеві вибори»¹. Зокрема, у абз. 2 ч. 3 ст. 4 було передбачено, що представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30 % загальної кількості кандидатів у виборчому списку.

Попри те, що сам факт запровадження квотування є позитивним кроком до забезпечення збалансованого гендерного представництва на місцевому рівні, ефективність цієї вимоги суттєво знижена внаслідок двох чинників. По-перше, така вимога жодним чином не була санкціонована, адже її невиконання не призводило до жодних юридично значущих наслідків. По-друге, таку форму квотування більш доцільно запроваджувати не до списку в цілому, а до його певних рівнозначних частин (наприклад закріпити, що серед кожних 5 або 10 кандидатів у списку повинно бути представлено певний відсоток осіб протилежної статі). Адже включення жінок до останніх місць у списку кандидатів буде формальним виконанням зазначеної вимоги закону, однак неефективним з точки зору перспективи забезпечення їх представництва.

Ще одну форму забезпечення гендерного балансу щодо політичних прав було запроваджено у 2015 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції»². Так, у ст. 17-5 передбачено додаткову суму в розмірі 10 % щорічного обсягу державного фінансування статутної діяльності політичних партій, якщо за результатами останніх чергових чи позачергових виборів народних депутатів України кількість

¹ Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19>

² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 08.10.2015 № 731-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-19>

представників однієї статі серед обраних від відповідних політичних партій народних депутатів України, які набули своїх повноважень, не перевищує двох третин від загальної кількості народних депутатів України, обраних від цієї політичної партії. По суті зазначена норма є яскравим прикладом заохочувального заходу, який застосовується не просто у разі включення представників різних статей до списку кандидатів, а у випадку набуття ними повноважень народних депутатів.

2.1.6. Виборча система України

Попри те, що Парламентська асамблея Ради Європи у резолюції № 1755(2010) рекомендувала закріпити виборчу систему з відкритими списками та регіональними округами¹, чинний Закон України «Про вибори народних депутатів України»² передбачає застосування виборчої системи паралельного змішування, яка фактично (окрім певних відмінностей на кшталт виборчого бар'єра) була встановлена ще Законом України «Про вибори народних депутатів України» 1997 року³. Так, ч. 3 ст. 1 Закону передбачає, що вибори депутатів здійснюються за змішаною (пропорційно-мажоритарною) системою:

1. 225 депутатів обираються за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій;
2. 225 депутатів обираються за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах.

Пропорційна складова передбачає формування одного округу з магнітудою 225 мандатів. Структура бюлетеня передбачає можливість подачі виборцем одного категоричного голосу за список кандидатів (закритий список, тобто без можливості надання преференцій конкретному кандидату). В якості виборчої формули використовується «метод найбільших остач» та «квота Хейра». Легальний виборчий бар'єр встановлений на рівні 5 % (ч. 3, 4 ст. 98 Закону).

Мажоритарна складова передбачає формування 225-ти округів з магнітудою по 1 мандату. Структура бюлетеня передбачає можливість подачі виборцем одного категоричного голосу (тобто в цілому на виборах виборці отримують 2 бюлетені та подають 2 категоричні голоси — окремо за пропорційною та мажоритарною складовими) за конкретного кандидата. В якості виборчої формули використовується мажоритарна відносної більшості (перемагає кандидат, який набрав більше голосів незалежно від рівня підтримки).

Варто звернути увагу, що ст. 62 Закону передбачає застосування в одномандатних округах мажоритарної системи абсолютної більшості у випадку, коли в одномандатному окрузі після закінчення строку реєстрації кандидатів не зареєстровано жодного кандидата у депутати, або якщо у виборах брав участь один кандидат. Якщо застосування формули абсолютної більшості виявиться нерезультативним, — вибори вважатимуться такими, що не відбулися.

Якщо узагальнити практику проведення парламентських виборів, то можна виділити наступні закономірності:

1. З набуттям незалежності в Україні використовується переважно дві виборчі формули — мажоритарна відносної більшості (категоричне голосування за одноособових суб'єктів) та пропорційна з розподілом за «методом найбільших остач» і використанням «квоти Хейра» (категоричне голосування за колективних суб'єктів без можливості надання преференцій всередині списку). Виключення становлять вибори 1994 року, які виявились нерезультативними внаслідок використання двотурової системи абсолютної більшості та порядку підрахунку голосів.

¹ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 3-е, випр. і доповн. Київ: Логос, 2016. 552 с. [с. 300]

² Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

³ Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 24.09.1997 № 541/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541/97-%D0%B2%D1%80>

2. Мажоритарна система відносної більшості посилює зв'язок депутата і виборців, проте часто демонструє вкрай низький рівень репрезентативності (на позачергових виборах 2014 року в округах № 84, 184, 189 перемогли кандидати з підтримкою менше 19%) і сприяє політичній корупції внаслідок невеликих розмірів виборчих округів.
3. Рівень репрезентативності пропорційної системи закритих списків в значній мірі залежить від рівня легального бар'єру (на виборах 2014 року було втрачено близько 22.5% голосів при 5% бар'єрі, якби останній становив 4% або 3%, кількість втрачених голосів зменшилась би до 17.8% і 13.9% відповідно). Метод розподілу (мова йде про різні варіації формул найбільших остач або найбільшого середнього) відіграє незначну роль внаслідок високого рівня магнітуди (єдиний 225-мандатний округ).
4. Відсутність у виборця можливості змінювати порядок кандидатів всередині списку стимулює політичну корупцію, послаблює зв'язок з кандидатом, політичну відповідальність останніх. Це, у свою чергу, призводить до незалученості багатьох депутатів до законодавчого процесу, нездатності виконувати свої професійні обов'язки, низької відвідуваності пленарних засідань і засідань комітетів, неуваги депутатів до роботи з виборцями¹.
5. Велика кількість неефективних політичних партій. Із зареєстрованих станом на 1 січня 2019 року 352 політичні партії² за пропорційною складовою на останніх двох виборах до парламенту брали участь не більше 29, а долали легальний бар'єр — не більше 6.

2.1.7. Загальні засади проведення виборів та їх види

Основні засади виборів народних депутатів України визначені у ст. 76, 77 Конституції України та ст. 1 Закону, де визначено:

- народні депутати України обираються громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років;
- кількісний склад Верховної Ради України становить 450 депутатів;
- вибори здійснюються за змішаною (пропорційно-мажоритарною) системою;
- порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом.

Відповідно до ст. 11 Закону *виборчий процес* — це здійснення суб'єктами виборчого процесу (визначеними ст. 12 Закону), виборчих процедур, передбачених Законом.

Виборчий процес здійснюється на засадах:

1. дотримання принципів виборчого права, зазначених у ст. 2-10 Закону (загального, рівного, прямого виборчого права, добровільності участі у виборах, вільних виборів, таємного і особистого голосування, забезпечення права бути обраним та висування кандидатів у депутати);
2. законності та заборони незаконного втручання будь-кого у цей процес;
3. політичного плюралізму та багатопартійності;
4. публічності і відкритості;
5. свободи передвиборної агітації, рівного доступу всіх кандидатів у депутати і партій — суб'єктів виборчого процесу до засобів масової інформації незалежно від їх форми власності, крім засобів масової інформації, засновниками (власниками) яких є партії, кандидати у депутати в одномандатному окрузі;

¹ Сидорчук О. *Виборча система в Україні: як краще обирати парламент?* Київ: Благотвірний фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», 2014. 21 с. [с. 9-10]

² Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2019 року. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4561>

6. неупередженості органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, судів, підприємств, закладів, установ і організацій, їх керівників, інших посадових і службових осіб до партій — суб'єктів виборчого процесу, кандидатів у депутати.

Суб'єктами виборчого процесу є такі:

1. *Виборець*. Ним вважається громадянин України, який досяг 18-річного віку та не був визнаний судом недієздатним. Для того щоб реалізувати своє право голосу, виборець повинен бути внесений до списку виборців, який формується на підставі відомостей Державного реєстру виборців.
2. *Виборчі комісії*. Систему комісій складають: Центральна виборча комісія, окружні виборчі комісії та дільничні виборчі комісії. ЦВК є постійно діючим колегіальним органом, який формується Верховною Радою України за поданням Президента. ОВК формує ЦВК, а ДВК формує ОВК.
3. *Партія, що висунула кандидатів (кандидата) у депутати*.
4. *Кандидат у депутати*. Кандидатом у народні депутати України може бути громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу, проживає в Україні протягом останніх 5 років та не має судимості за вчинення умисного злочину. Особа набуває вказаного статусу після її реєстрації як кандидата в ЦВК.
5. *Офіційний спостерігач від:*
 - партії, яка висунула кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі;
 - кандидата у депутати в одномандатному окрузі;
 - громадської організації (таким правом наділені лише громадські організації, до статутної діяльності яких належать питання виборчого процесу та спостереження за ним).

Статус спостерігачів від партій, кандидатів та громадських організацій не аналогічний статусу спостерігачів від *іноземних держав та міжнародних організацій*, оскільки останні не є суб'єктами виборчого процесу, а відтак перелік їх прав є меншим.

Початок виборчого процесу чергових виборів оголошує Центральна виборча комісія в строки, встановлені Законом, які відрізняються залежно від виду виборів.

Вибори депутатів можуть бути:

1. *Черговими*. Чергові вибори депутатів проводяться у зв'язку із закінченням конституційного строку (5 років) повноважень Верховної Ради України і не потребують окремого рішення про їх призначення. Вони відбуваються в останню неділю жовтня 5 року повноважень Верховної Ради України. Виборчий процес чергових виборів депутатів розпочинається за 90 днів до дня голосування. ЦВК оголошує про початок виборчого процесу не пізніше як за 91 день до дня голосування.
2. *Позачерговими*. Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України у зв'язку із прийняттям рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України і проводяться в період 60-ти днів з дня його опублікування. Позачергові вибори депутатів відбуваються в останню неділю 60-денного строку з дня опублікування Указу Президента України про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України, виданого відповідно до Конституції України. Виборчий процес позачергових виборів депутатів починається з дня, наступного після дня опублікування такого Указу.

3. *Повторними.* Повторні вибори проводяться в одномандатному окрузі у випадку, коли вибори у відповідному одномандатному окрузі визнані такими, що не відбулися, або якщо особа після її обрання не набула депутатського мандата у порядку, встановленому Законом. Повторні вибори в одномандатному окрузі призначаються не пізніше як через 10 днів від дня визнання виборів такими, що не відбулися, або прийняття ЦВК рішення про визнання обраної особи такою, що не набула депутатського мандата. Повторні вибори відбуваються в останню неділю 60-денного строку з дня опублікування ЦВК рішення про їх призначення. Виборчий процес повторних виборів депутатів починається з дня, наступного після дня опублікування такого рішення.
4. *Проміжними.* Проміжні вибори проводяться у разі дострокового припинення повноважень депутата, обраного у одномандатному окрузі. Рішення про призначення проміжних виборів депутата в одномандатному окрузі приймається ЦВК не пізніше як у 10-денний строк з дня дострокового припинення повноважень депутата, обраного в цьому окрузі. Проміжні вибори відбуваються в останню неділю 60-денного строку з дня опублікування ЦВК рішення про їх призначення. Виборчий процес проміжних виборів депутатів починається з дня, наступного після дня опублікування такого рішення¹.

Особливості підготовки і проведення позачергових виборів депутатів закріплені у ст. 107 Закону та розкриті у додатку (Порівняльна таблиця строків та інших особливостей підготовки і проведення чергових та позачергових виборів народних депутатів України).

2.2. Утворення виборчих округів і дільниць

Територіальна організація виборів передбачає створення виборчих округів та дільниць.

У випадку обрання колективних органів часто використовуються виборчі системи, які передбачають створення декількох одно- або багатомандатних округів. В цьому випадку може виникати проблема забезпечення рівної «ваги голосів»², про що було зазначено вище.

Вибори депутатів проводяться у загальнодержавному окрузі, який включає в себе всю територію України і закордонний виборчий округ, та у 225 одномандатних округах, що утворюються ЦВК та існують на постійній основі.

В Україні спори пов'язані з нерівномірним розподілом кількості виборців можуть виникати виборам народних депутатів України за мажоритарною системою у 225 одномандатних округах³. Для забезпечення пропорційного (рівномірного) розподілу загальної кількості виборців між різними округами ч. 2 ст. 18 передбачає, що одномандатні округи по можливості повинні відповідати таким вимогам:

- утворення округів з приблизно рівною кількістю виборців у кожному окрузі, відхилення кількості виборців в одномандатному окрузі не може перевищувати 12 % орієнтовної середньої кількості виборців;
- округ визначається територією, в межах якої знаходяться ВД, що входять до його складу;
- межі округів визначаються з урахуванням меж адміністративно-територіальних одиниць, інтересів членів територіальних громад;
- врахування інтересів національних менших, які у разі їх компактного проживання повинні належати до одного виборчого округу (або такі виборці повинні становити більшість в окрузі, якщо їх кількість є більшою, ніж необхідно для формування одного виборчого округу).

¹ Під час написання даного розділу посібника автор використовував положення власної дисертації: Мохончук Б.С. Виборча система України як конституційно-правовий інститут: дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / наук. кер. роботи Ю.Г. Барабаш; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 201 с.

² Коментар Комітету з прав людини ООН за скаргою «Іствана Матіуса (Istvan Mátjus) проти Словаччини» від 22 липня 2002 року № 923/2000. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/923-2000.html>

³ Рішення КСУ від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-12>

Як зазначають представники громадянської мережі «ОПОРА», під час позачергових виборів 2014 року Юхима Звягільського восьмий раз обрано народним депутатом у окрузі №45 у Київському районі Донецька. В умовах збройного конфлікту на Сході України проведення виборів було дещо ускладнене: одна частина території округу депутата знаходилась під контролем української армії, а інша – контролювалась бойовиками. У день голосування зі 110 дільниць округу відкрились лише 4. Звягільський переміг, набравши лише 1 454 голоси. Тоді організація Комітет виборців України звернулася до Центральної виборчої комісії з рекомендацією визнати вибори на окрузі недійсними, однак ЦВК не знайшла для цього підстав¹. Очевидно, що таке значне відхилення середньої кількості виборців в окрузі суттєво підвищить «вагу» їхніх голосів та може вважатися порушенням принципу рівного виборчого права.

Центральна виборча комісія:

- не може змінювати межі та центри одномандатних округів протягом виборчого процесу;
- не пізніше як за 175 днів до дня голосування оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті перелік одномандатних округів із зазначенням їх номерів, меж, а також адрес приміщень відповідних виборчих комісій;
- не пізніше як на 2-й день після початку виборчого процесу публікує зазначені відомості у загальнодержавних та регіональних друкованих засобах масової інформації.

Перелік зазначених округів визначено постановою ЦВК «Про утворення одномандатних виборчих округів на постійній основі у межах Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя» від 28 квітня 2012 року № 82². Офіційної візуалізованої карти одномандатних округів на постійній основі не створено, проте окремі організації самостійно розробляють інтерактивні карти (наприклад неурядова громадська організація «Моніторингово-аналітична група «Цифра»³).

Закордонний виборчий округ складають усі закордонні ВД, що утворені відповідно до ст. 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України»⁴ і діють на постійній основі. Після вищезгаданого рішення КСУ від 04.04.2012 № 7-рп/2012⁵ норма, якою передбачалось, що закордонні ВД утворюються ЦВК при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва була визнана неконституційною. Тому сьогодні виборці, які проживають або на день проведення голосування на виборах депутатів перебувають на території іноземної держави, мають право голосу на виборах депутатів лише у загальнодержавному окрузі (за пропорційною складовою виборчої системою).

Для організації підготовки та проведення виборів голосування та підрахунку голосів виборців використовуються ВД:

1. звичайні;
2. закордонні;
3. спеціальні;
 - 3.1. спеціальні, утворені на постійній основі;
 - 3.2. спеціальні, що існують на тимчасовій основі.

¹ Логвиненко О., Мінкіна К. Старожили українського парламенту: хто вони? Громадянська мережа «ОПОРА». URL: <https://www.oporaua.org/article/parliament/44389-starozhily-ukrainskoho-parlamentu-khto-vony>

² Постанова ЦВК «Про утворення одномандатних виборчих округів на постійній основі у межах Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя» від 28 квітня 2012 року № 82. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0082359-12>

³ Інтерактивна карта одномандатних виборчих округів на парламентських виборах 2014 року в Україні. Моніторингово-аналітична група «Цифра». URL: http://cifragroup.org/?page_id=1106

⁴ Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

⁵ Рішення КСУ від 04.04.2012 № 7-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-12>

Порядок їх утворення визначений ст. 20 Закону, ст. 19-23 Закону України «Про вибори народних депутатів України», постановою ЦВК «Про Порядок утворення звичайних, закордонних та спеціальних виборчих дільниць на постійній основі» від 24 січня 2012 року № 11¹.

За загальним правилом ВД утворюються з чисельністю від 20 до 2500 виборців та поділяються на:

1. малі — з чисельністю виборців до 500 осіб;
2. середні — з чисельністю виборців від 500 до 1500 осіб;
3. великі — з чисельністю виборців понад 1500 осіб.

Як виключення можуть утворюватися ВД:

4. з чисельністю виборців до 20 осіб (за рішенням ЦВК);
5. з чисельністю виборців понад 2500 осіб (виключно закордонні ВД).

Центральна виборча комісія складає і використовує статистичні відомості Державного реєстру виборців щодо кількісних характеристик виборчого корпусу під час утворення виборчих дільниць та територіальних виборчих округів (ч. 1 ст. 30 Закону України «Про Державний реєстр виборців»).

1. Звичайні виборчі дільниці. Існують на постійній основі для організації та проведення голосування виборців за місцем їх проживання. Звичайна ВД має територію з визначеними межами та порядковий номер, який визначає ЦВК.

2. Закордонні виборчі дільниці. Утворюються на постійній основі при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України для організації голосування виборців, які проживають або на день проведення голосування з відповідних виборів перебувають на території іноземної держави. Перелік закордонних виборчих дільниць, утворених на постійній основі, затверджено постановою ЦВК «Про утворення закордонних виборчих дільниць на постійній основі» від 12 квітня 2012 року № 67².

ЦВК оприлюднює своє рішення про утворення закордонних ВД у загальнодержавних друкованих ЗМІ не пізніше як на 5-й день після дня прийняття цього рішення або, у разі неможливості, оприлюднює в інший спосіб у цей же строк. Відповідна закордонна дипломатична установа України у державі, де утворена закордонна ВД, публікує повідомлення про утворення закордонної виборчої дільниці у друкованих ЗМІ, доступних громадянам України, що проживають чи перебувають на відповідній території, або, у разі неможливості, оприлюднює таке повідомлення в інший спосіб не пізніше як на 5-й день після дня отримання цього рішення.

Варто зауважити, що постановою ЦВК «Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 12 квітня 2012 року № 67» від 31 грудня 2018 року № 274³ було ліквідовано 5 виборчих дільниць у Російській Федерації, на територію якої було поширено межі закордонних дільниць на території Грузії, Казахстану та Фінляндії.

3. Спеціальні виборчі дільниці. Спеціальні ВД утворюються у стаціонарних лікувальних закладах, в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, на судах, які перебувають у день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярних станціях України та в інших місцях тимчасового перебування виборців з обмеженими можливостями пересування.

Не допускається утворення однієї ВД для двох і більше закладів чи установ. Спеціальні ВД утворюються таким чином, щоб виборці могли проголосувати, не порушуючи режиму

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок утворення звичайних, закордонних та спеціальних виборчих дільниць на постійній основі» від 24 січня 2012 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011359-12>

² Постанова ЦВК «Про утворення закордонних виборчих дільниць на постійній основі» від 12 квітня 2012 року № 67. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0067359-12>

³ Постанова ЦВК «Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 12 квітня 2012 року № 67» від 31 грудня 2018 року № 274. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0274359-18>

перебування в закладі (установі). З метою забезпечення режиму перебування виборців у відповідному закладі (установі) допускається утворення в одному закладі (установі) більш ніж однієї спеціальної виборчої дільниці.

3.1. Спеціальні виборчі дільниці на постійній основі. ЦВК може утворювати спеціальні ВД на постійній основі у стаціонарних лікувальних закладах, на полярних станціях України, в установах виконання покарань, слідчих ізоляторів.

Перелік звичайних та спеціальних виборчих дільниць утворених на постійній основі затверджено постановою ЦВК «Про утворення звичайних та спеціальних виборчих дільниць на постійній основі» від 12 квітня 2012 року № 66¹ (додатки 1-27 містять інформацію про утворені дільниці).

3.2. Спеціальні виборчі дільниці, що існують на тимчасовій основі. Утворюються ОВК не пізніше як за 45 днів до дня голосування на підставі подань районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій чи виконавчих комітетів міських рад міст обласного (республіканського в Автономній Республіці Крим) значення. Форма таких подань затверджена постановою ЦВК «Про форми подань щодо утворення спеціальних виборчих дільниць на тимчасовій основі та у винятковому випадку» від 30 березня 2014 року № 124². Зазначені подання повинні надійти до відповідної ОВК не пізніше як за 48 днів до дня голосування.

3.3. Спеціальні виборчі дільниці, утворені у винятковому випадку. У винятковому випадку спеціальна ВД може утворюватися ЦВК не пізніше як за 10 днів до дня голосування за поданням відповідної ОВК у разі:

1. утворення нового стаціонарного лікувального закладу;
2. утворення нової установи виконання покарань, слідчого ізолятора чи іншого закладу (установи) з тимчасовим перебуванням виборців з обмеженими можливостями пересування;
3. непередбаченого виходу у плавання судна під Державним Прапором України.

Варто звернути увагу на питання можливості проведення виборів на територіях, які відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»³ та Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»⁴ визнані тимчасово окупованими.

Відповідно до ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 8 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»³ під час проведення виборів, голосування громадян України на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя не організовується і не проводиться. Межі тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях визначені Указом Президента України «Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях» від 7 лютого 2019 року № 32/2019⁵.

З метою забезпечення реалізації і захисту конституційних виборчих прав громадян України та принципів і засад виборчого процесу під час організації підготовки і проведення позачергових

¹ Постанова ЦВК «Про утворення звичайних та спеціальних виборчих дільниць на постійній основі» від 12 квітня 2012 року № 66. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard29b3.html?id=44673&what=0>

² Постанова ЦВК «Про форми подань щодо утворення спеціальних виборчих дільниць на тимчасовій основі та у винятковому випадку» від 30 березня 2014 року № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0124359-14>

³ Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

⁴ Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 № 2268-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>

⁵ Указ Президента України «Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях» від 7 лютого 2019 року № 32/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/322019-26050?fbclid=IwAR23DfdVHFrnNoTfEbKtiowvsTOPtfxDjtWbVvuEUgkly0ARgqXCUGter0>

виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року на окремих територіях Донецької та Луганської областей ЦВК прийняла постанову «Про звернення до Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій — обласних військово-цивільних адміністрацій стосовно надання висновку щодо можливості організації підготовки та проведення згідно із законом позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року на територіях, які входять до складу одномандатних виборчих округів, визначених постановою Центральної виборчої комісії від 28 квітня 2012 року № 82 (зі змінами), в межах відповідної області» від 27 травня 2019 року № 903¹.

ОПРИЛЮДНЕННЯ РІШЕНЬ ПРО УТВОРЕННЯ ВИБОРЧИХ ДІЛЬНИЦЬ

ХТО ЗАБЕЗПЕЧУЄ ОПРИЛЮДНЕННЯ?	ДЕ ОПРИЛЮДНЮЮТЬ?	ЩО ОПРИЛЮДНЮЮТЬ?	В ЯКИЙ СТРОК?
ЦВК	У загальнодержавних та відповідних регіональних чи місцевих друкованих ЗМІ та на офіційному веб-сайті	Перелік відповідних ВД, що утворюються на постійній основі, із зазначенням одномандатних округів, до яких ці ВД відносяться, їх номерів	Не пізніше як за 175 днів до дня голосування
	У відповідних регіональних чи місцевих друкованих ЗМ	Рішення про утворення відповідно до ч. 8 ст. 21 Закону спеціальної ВД	Не пізніше як на 5-й день після дня прийняття цього рішення або, у разі неможливості, в інший спосіб у цей же строк
	У загальнодержавних друкованих ЗМІ	Рішення про утворення закордонних ВД	Не пізніше як на 5-й день після дня прийняття цього рішення або, у разі неможливості, оприлюднює в інший спосіб у цей же строк
ОВК	У регіональних чи місцевих друкованих засобах масової інформації	Рішення про утворення спеціальних ВД із зазначенням їх номерів, меж чи установ (закладів), у яких вони утворені, адрес відповідних дільничних виборчих комісій та приміщень для голосування	Не пізніше як на 5-й день після дня прийняття цього рішення або, у разі неможливості, оприлюднюється в інший спосіб у цей же строк
Відповідна закордонна дипломатична установа України у державі, де утворена закордонна ВД	У друкованих ЗМІ, доступних громадянам України, що проживають чи перебувають на відповідній території, або, у разі неможливості, оприлюднює таке повідомлення в інший спосіб	Повідомлення про утворення закордонної ВД	Не пізніше як на 5-й день після дня отримання цього рішення

¹ Постанова ЦВК «Про звернення до Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій — обласних військово-цивільних адміністрацій стосовно надання висновку щодо можливості організації підготовки та проведення згідно із законом позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року на територіях, які входять до складу одномандатних виборчих округів, визначених постановою Центральної виборчої комісії від 28 квітня 2012 року № 82 (зі змінами), в межах відповідної області» від 27 травня 2019 року № 903. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcardfca.html?id=45797&what=0>

2.3. Активне виборче право, реєстрація виборців, складання і уточнення списків виборців

«Кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації... і без необґрунтованих обмежень право і можливість:

- a. брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників;
- b. голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців...».

Вищезазначене положення ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 закріплює базові принципи виборчого права. Одними з таких є принципи загальних та вільних виборів (ч. 3 ст. 21 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, ст. 3 першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року).

Зміст принципу загальних виборів розкрито у п. I, 1 Керівних принципів Кодексу належної практики у виборчих справах Венеційської комісії, де вказано: «Загальне виборче право означає, в принципі, що кожна людина має право обирати й бути обраною. Однак це право може й, по суті, має бути обмежене певними умовами». Як зазначено у п. 4.1. рішення КСУ від 30 січня 2002 року № 2-рп/2002 (справа про виборчу заставу)¹, такі вимоги в науці та практиці виборчого права мають назву виборчих цензів (кваліфікацій), під якими розуміють визначені конституцією або законом умови для набуття або здійснення активного і пасивного виборчого права.

Слід відмітити, що ЄСПЛ, розглядаючи справи про порушення права на вільні вибори передбаченого ст. 3 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, досить часто виступав із такою правовою позицією: «Держави у внутрішніх правових системах мають право встановлювати додаткові умови для реалізації права на вільні вибори, однак суд повинен пересвідчитись в тому, що такі умови не обмежують це право настільки, що «посягають на них по суті і не позбавляють їх ефективності, а також пересвідчитись в тому, що вони переслідують законну мету, і що використовувані засоби є співрозмірними» (справа Гітонас (Gitonas) та інші проти Греції (1997))².

Щодо активного виборчого права (права обирати, права голосу) у ст. 70 Конституції України передбачено наступні цензи:

1. *Громадянства*, відповідно до якого право голосу на виборах мають громадяни України.
2. *Віковий*, яким передбачено вимогу досягти на день проведення виборів 18 років.
3. *Дієздатності*, згідно якого не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Стосовно вікового та цензу дієздатності варто зауважити, що діюче законодавство не розмежовує виборчу (публічну, конституційну) та цивільну (приватну) дієздатності особи³. Тому набуття повної цивільної дієздатності до 18 років за підстав, визначених у ст. 34, 35 Цивільного кодексу України⁴ (у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, праці за трудовим договором тощо) не призводять до набуття права голосу, так само як і обмеження цивільної дієздатності фізичної особи відповідно до ст. 36 Цивільного кодексу України⁴ не може мати наслідком обмеження активного виборчого права.

¹ Рішення КСУ від 30.01.2002 № 2-рп/2002 (справа про виборчу заставу). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-02>

² Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Х.: Право, 2011. — 1128 с. (С. 509)

³ Ключковський Ю. Б. Критерії публічно-правової дієздатності громадянина / Ю. Б. Ключковський // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. — 2015. — Т. 168. — С. 22-29.

⁴ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n183>

Варто також звернути увагу, що перелік документів, які підтверджують особу виборця та громадянство України визначений у ч. 3 ст. 2 Закону. У 2015 році постановою КМУ від 25 березня 2015 року № 302¹ було затверджено зразок та технічний опис бланка паспорта громадянина України нового зразка, який виготовляється у формі пластикової картки типу ID-1. Як зазначено у постанові ЦВК «Про Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно видачі членами дільничних виборчих комісій виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України на підставі паспорта громадянина України» від 14 червня 2019 року № 1008², таким чином, у громадянина України може бути паспорт у вигляді паспортної книжечки або у вигляді картки. Наявність паспорта у вигляді картки, а також відсутність у ньому відомостей щодо реєстрації місця проживання не є підставою для відмови у видачі виборчого бюлетеня для голосування і не потребують внесення змін до списку виборців.

Окрім цензів, обмежувати реалізацію активного виборчого права можуть й інші умови (наприклад, відсутність виборчих дільниць в спеціальних місцях для голосування, відсутність фактичної можливості реалізації права голосу мобільних груп населення тощо). Потрібно враховувати, що Конституційний Суд України займає принципову позицію щодо встановлення будь-яких додаткових умов, не передбачених Конституцією, щодо реалізації виборчих прав. Так, при ухваленні Закону України від 21 серпня 2009 року, яким вносились зміни до Закону України «Про вибори Президента України», було передбачено, що громадянин, який проживає або перебуває за кордоном, може реалізувати своє право голосу лише, якщо він перебуває на консульському обліку. Суд, розглянувши це питання, встановив порушення принципів виборчого права, зауваживши, що цим законом громадяни, які не перебувають на обліку, взагалі позбавляються права голосу, тобто встановлено додаткову вимогу щодо реалізації активного виборчого права для громадян, які проживають або перебувають у період підготовки й проведення виборів за межами України, — перебування на консульському обліку, чим звужено зміст та обсяг права громадян обирати Президента України (рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009)³.

Окрім цього, відповідно до ч. 8, ст. 2 Закону будь-які прямі чи непрямі привілеї або обмеження виборчих прав громадян України за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками забороняються. Не допускаються обмеження щодо участі громадян України у виборчому процесі, крім обмежень, передбачених Конституцією України та Законом.

Проте однією з обов'язкових умов для реалізації права голосу є включення особи до списку виборців. Формування таких списків може створювати окремі перешкоди в аспекті реалізації принципу загальних виборів, проте є необхідністю для забезпечення рівності виборчих прав, а саме положення ч. 2, ст. 3 Закону: «Кожний виборець має в одномандатному та загальнодержавному округах по одному голосу. Виборець може використати право голосу тільки на одній виборчій дільниці, де він включений до списку виборців». Без прив'язки виборця до конкретної виборчої дільниці виникатиме можливість багаторазового голосування.

У п. I, 1.2. Пояснювальної доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах наголошується, що належне ведення списків виборців має суттєве значення для гарантування загального виборчого права. Зазначена теза підтверджується практикою розгляду судових справ. Так, у

¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України» від 25 березня 2015 року № 302. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/302-2015-%D0%BF>

² Постанова ЦВК «Про Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно видачі членами дільничних виборчих комісій виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України на підставі паспорта громадянина України» від 14 червня 2019 року № 1008. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard253b.html?id=46036&what=0>

³ Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2011. — 1128 с. (С. 516-517)

постанові Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9 зазначено: «Аналіз статистичних даних показує, що за кількістю справи за позовними заявами про уточнення списків виборців домінують серед інших категорій виборчих справ. Так, під час виборів народних депутатів України у 2006 році кількість справ цієї категорії становила 5618 справ, або 78 % загальної кількості справ (7182), у 2007 році — 7689 справ, або 90 % загальної кількості справ (8501), у 2012 році — 6448, або 72 % загальної кількості справ (9009)».

Для забезпечення державного обліку громадян України, які мають право голосу, у 2007 році було запроваджено автоматизовану інформаційно-телекомунікаційну систему *Державний реєстр виборців*, яка використовується для обліку виборців у масштабах всієї країни. Ця система дає можливість здійснювати оновлення бази даних про виборців в режимі реального часу, включення до Реєстру всіх виборців незалежно від їх місцезнаходження, забезпечує цілісність даних і однократність включення виборців до Реєстру¹.

Основними завданнями Реєстру є:

1. ведення персоніфікованого обліку виборців;
2. складання списків виборців для проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів, всеукраїнських та місцевих референдумів.

Правові та організаційні засади створення і ведення Реєстру визначені у Законі України «Про Державний реєстр виборців»², а окремі положення деталізуються постановами ЦВК («Про Порядок організаційно-правової підготовки і виконання дій щодо ведення Державного реєстру виборців» від 20 січня 2011 року № 13³, «Про деякі питання забезпечення ведення Державного реєстру виборців стосовно громадян України, виборча адреса яких належить до території Донецької та Луганської областей» від 6 жовтня 2014 року № 1495⁴, «Про доручення органам ведення Державного реєстру виборців знищити зайві записи Державного реєстру виборців у зв'язку з виявленням випадків кратного включення виборця до Державного реєстру виборців» від 27 грудня 2018 року № 257⁵ та ін.).

Дані Реєстру використовуються для формування списків виборців. Однак сам Реєстр функціонує на постійній основі, а його дані поновлюються періодично (щомісяця, за 10 днів до дня передачі попередніх списків виборців на звичайних виборчих дільницях, а також за 10 днів до дня голосування органи, заклади та установи, визначені у ст. 22 Закону України «Про Державний реєстр виборців»² подають відомості відповідному органу ведення Реєстру або розпоряднику Реєстру), а особи мають право за власною ініціативою подати запит чи звернутись до органу ведення Реєстру щодо включення до Реєстру або зміни його персональних даних відповідно до ст. 19-21 Закону України «Про Державний реєстр виборців»⁶.

¹ Державний реєстр виборців України: перспективи інноваційного розвитку: навчально-методичний посібник / [А. В. Карташов, В. Ю. Стасюк, К. Ю. Перната, О. О. Радченко, С. В. Герасимчук, В. В. Пінковський]. — Київ : ЦПГ, 2015. — 428 с. — С. 21

² Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

³ Постанова ЦВК «Про Порядок організаційно-правової підготовки і виконання дій щодо ведення Державного реєстру виборців» від 20 січня 2011 року № 13. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013359-11>

⁴ Постанова ЦВК «Про деякі питання забезпечення ведення Державного реєстру виборців стосовно громадян України, виборча адреса яких належить до території Донецької та Луганської областей» від 6 жовтня 2014 року № 1495. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1495359-14>

⁵ Постанова ЦВК «Про доручення органам ведення Державного реєстру виборців знищити зайві записи Державного реєстру виборців у зв'язку з виявленням випадків кратного включення виборця до Державного реєстру виборців» від 27 грудня 2018 року № 257. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=44196&what=0>

⁶ Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

Список виборців — це документ, який визначає коло учасників голосування і засвідчує право громадянина брати участь у виборах. Формування списків виборців є необхідною умовою здійснення виборцем свого права голосу і здійснюється шляхом внесення особи до списку, на основі якого він може бути допущений до голосування¹.

Порядок виготовлення, передачі, складання, ознайомлення, внесенням змін до списків виборців в Україні залежить від їх типу (попередній або уточнений) та виду виборчих дільниць (звичайні, спеціальні або закордонні). Окремі особливості передбачені також для повторного голосування. Ці питання врегульовані розділом 5 Закону, ст. 7, 27, 28 Закону України «Про Державний реєстр виборців»², постановами ЦВК «Про Роз'яснення щодо складання та уточнення списків виборців для підготовки і проведення голосування з виборів народних депутатів України» від 7 червня 2012 року № 96³, «Про Порядок складання попередніх списків виборців для звичайних виборчих дільниць для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України» 29 лютого 2012 року № 38⁴, «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України» від 26 січня 2012 року № 19⁵, «Про особливості виготовлення списків виборців та іменних запрошень на вибори для окремих виборчих дільниць, утворених на території Донецької та Луганської областей» від 6 жовтня 2014 року № 1494⁶, «Про складання та уточнення списків виборців при одночасному проведенні виборів народних депутатів України та місцевих виборів» від 8 жовтня 2014 року № 1561⁷ та узагальнені у блок-схемах 1-3.

¹ Державний реєстр виборців України: перспективи інноваційного розвитку: навчально-методичний посібник / [А. В. Карташов, В. Ю. Стасюк, К. Ю. Перната, О. О. Радченко, С. В. Герасимчук, В. В. Пінковський]. — Київ : ЦПГ, 2015. — 428 с. — С. 21

² Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

³ Постанова ЦВК «Про Роз'яснення щодо складання та уточнення списків виборців для підготовки і проведення голосування з виборів народних депутатів України» від 7 червня 2012 року № 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0096359-12>

⁴ Постанова ЦВК «Про Порядок складання попередніх списків виборців для звичайних виборчих дільниць для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України» 29 лютого 2012 року № 38. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcarda049.html?id=42111&what=0>

⁵ Постанова ЦВК «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України» від 26 січня 2012 року № 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0019359-12>

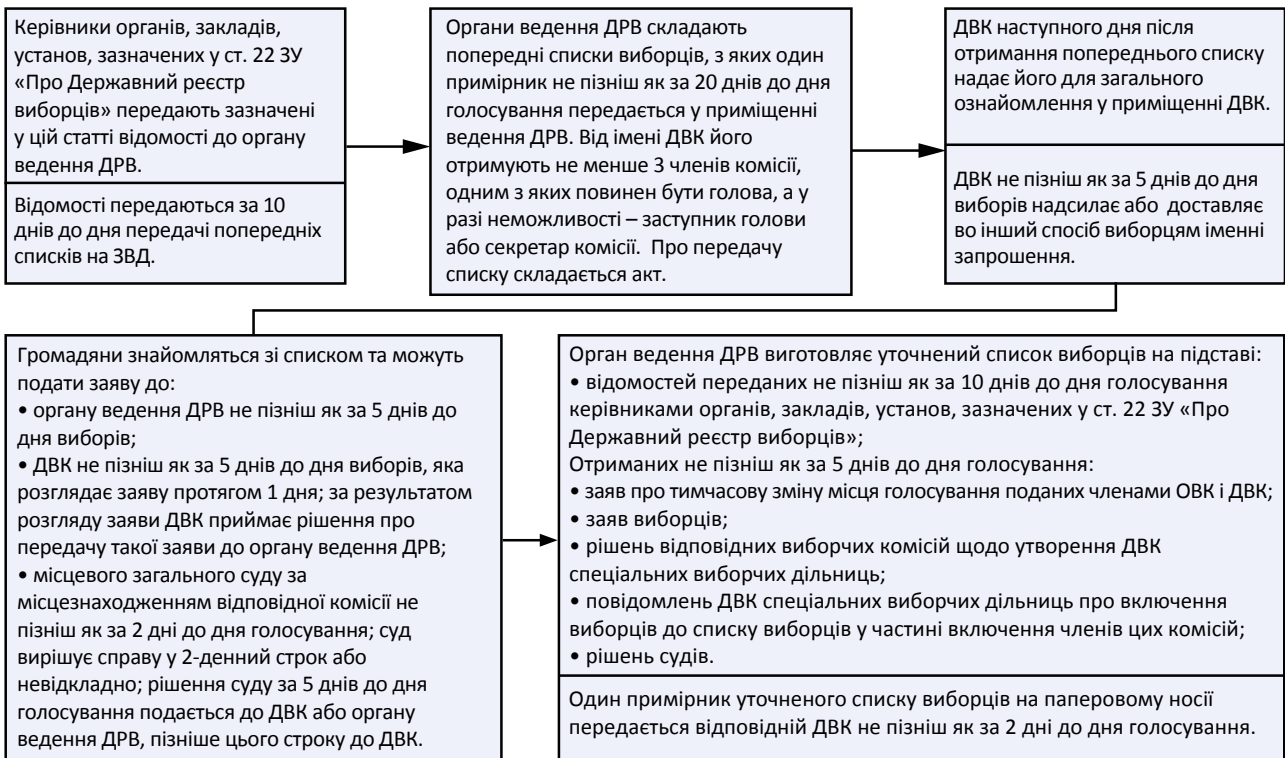
⁶ Постанова ЦВК «Про особливості виготовлення списків виборців та іменних запрошень на вибори для окремих виборчих дільниць, утворених на території Донецької та Луганської областей» від 6 жовтня 2014 року № 1494. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1494359-14>

⁷ Постанова ЦВК «Про складання та уточнення списків виборців при одночасному проведенні виборів народних депутатів України та місцевих виборів» від 8 жовтня 2014 року № 1561. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard5349-2.html?id=43268&what=0>

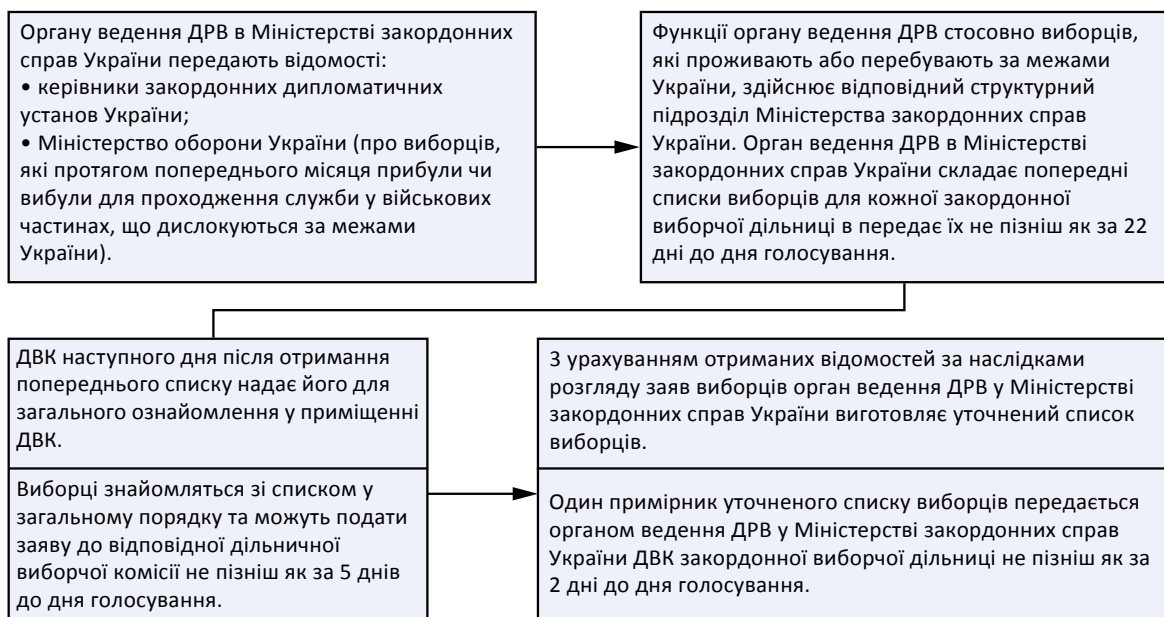
Порядок складання попередніх списків виборців для звичайних виборчих дільниць (ЗВД) та їх уточнення

Блок-схема 1

Порядок складання та уточнення списків виборців на закордонних виборчих дільницях

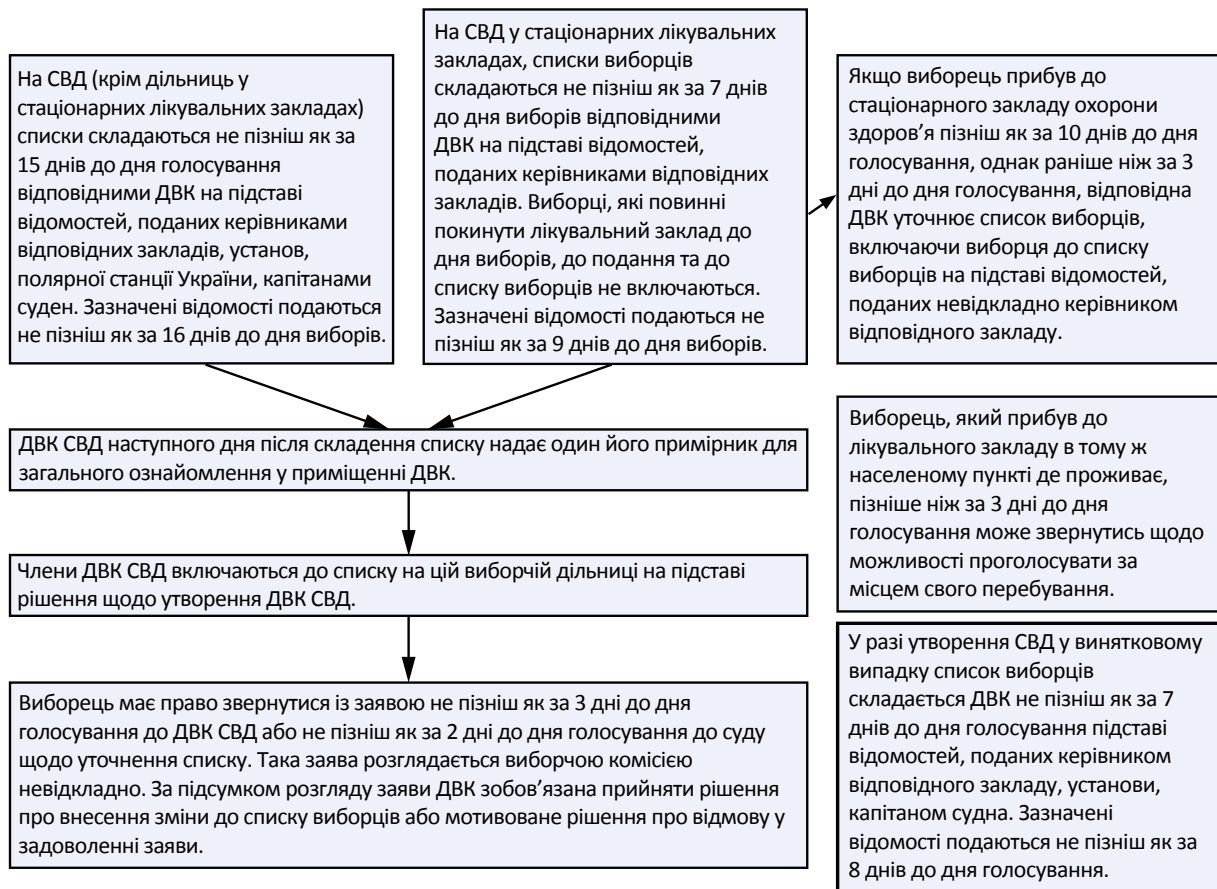
Блок-схема 2

Порядок складання та уточнення списків виборців на спеціальних виборчих дільницях (СВД)

Блок-схема 3

Важливо розрізняти спори пов'язані із внесення змін до персональних даних Реєстру та спори щодо уточнення (у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб) списку виборців.

Спори першої групи (пов'язані із внесенням, знищенням записів про виборців, внесення змін до персональних даних Реєстру, інші спори з органами Реєстру) можуть виникати поза межами виборчого процесу (тобто в міжвиборчий період), оскільки реєстр діє на постійній основі. Такі спори розглядаються без врахування особливостей провадження, передбачених ст. 274 КАС України.

Як було зазначено вище, підставою реалізації права голосу є внесення особи саме до списку виборців (ч. 2, ст. 2 Закону), а не до даних Реєстру. Тому, при вирішенні адміністративних справ щодо уточнення списку виборців, підлягає застосуванню ст. 274 КАС України, де передбачено наступні особливості:

1. Право звернутися з адміністративним позовом про уточнення списку виборців, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, має кожен, хто має право голосу на відповідних виборах або референдумі. З цієї норми вбачається, що виборець може бути позивачем у справі щодо захисту «чужого» виборчого права (включення особи до списків виборців)¹.
2. Зазначені справи розглядає місцевий загальний суд як адміністративний за місцезнаходженням

¹ Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: монографія / М. І. Смокович. — К. : Юрінком Інтер, 2014. — 576 с. (С. 378)

відповідної комісії. Цьому суду предметно підсудні всі спори незалежно від того, хто є відповідачем (окружна виборча комісія, орган ведення Державного реєстру виборців, дільнична виборча комісія тощо) у справі (п. 11 постанови Пленуму ВАСУ від 01.11.2013 № 15). Відповідачами у таких справах є виборчі комісії або органи ведення ДРВ залежно від того, у кого з них знаходиться список виборців. Якщо уточнений список виборців переданий відповідній дільничній виборчій комісії, то вона є належним відповідачем у такій справі. Враховуючи швидкоплинність виборчого процесу та передачу списку виборців виборчим комісіям різного рівня, необхідно, щоб у цій категорії справ орган ведення Державного реєстру виборців та дільнична виборча комісія були відповідачами (п. 11 постанови Пленуму ВАСУ від 01.11.2013 № 15).

Певні складнощі можуть виникати, якщо відповідачем є орган ведення Реєстру, а справа розглядається за 4 дні до дня голосування (наприклад, постанова Городищенського районного суду Черкаської області 22 травня 2014 року у справі № 691/745/14-а¹). Проблема в тому, що уточнені виборчі списки хоча й подаються дільничним виборчим комісіям не пізніше як за 2 дні до дня голосування (ч. 8, ст. 28 Закону України «Про Державний реєстр виборців»², ч. 6, ст. 41 Закону), однак орган ведення Реєстру виготовляє уточнений список виборців на підставі рішень судів, отриманих не пізніше як за 5 днів до дня голосування (ч. 4, ст. 41 Закону). Ці особливості доцільно роз'яснювати позивачам задля сприяння реалізації права голосу на виборах і рекомендувати подавати позови у цій категорії справ до органу ведення Реєстру та дільничної виборчої комісії (як це було зроблено позивачем у справі № 148/2430/15-а Тульчинського районного суду Вінницької області³). Окрім цього, відповідно до ст. 48 КАС України суд може залучити до участі у справі співвідповідача або другого відповідача.

Рішення суду є підставою для внесення змін до уточненого списку виборців на звичайній виборчій дільниці та здійснюється головою, заступником голови та секретарем дільничної виборчої комісії (ч. 1, ст. 42 Закону). При цьому суддям варто враховувати, — якщо адміністративний позов заявляється до дільничної виборчої комісії або до відповідного відділу ведення ДРВ, то і в резолютивній частині рішення повинно міститися зобов'язання вчинити дії саме цих суб'єктів виборчого процесу, а не осіб, які визначаються виборчим законодавством як особи, що мають повноваження на виконання цього рішення (тобто голова, заступник голови та секретар дільничної виборчої комісії). У протилежному разі суд покладає обов'язки на осіб, які не брали участі у справі (п. 4.4.2. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9).

3. Позовна заява подається без сплати судового збору не пізніше як за 2 дні до дня голосування. У зв'язку з цим у постановах суду, якими вирішується спір про уточнення списку виборців, немає необхідності зазначати про розподіл судових витрат, оскільки такі витрати жодною зі сторін не здійснюються. Тим більше не відповідає вимогам КАС України зазначення судом того, що судові витрати слід віднести за рахунок Державного бюджету України (п. 4.4.2. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9).

Суд при розгляді цього позову звертається до відповідного органу ведення ДРВ із запитом щодо уточнення відомостей про виборця. Неможливість встановлення наявності чи відсутності відповідної інформації про особу в ДРВ є підставою для відмови в позові, оскільки ненадходження до суду відомостей з Державного реєстру виборців вважається неповним з'ясуванням обставин у справі, а задоволення позову може призвести до кратного включення позивача до списку виборців, що суперечитиме вимогам п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону про Державний реєстр виборців щодо однократності включення виборця до списку виборців і тим самим порушуватиме права інших суб'єктів виборчого процесу на чесні вибори (п. 1. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9).

¹ Постанова Городищенського районного суду Черкаської області 22 травня 2014 року у справі № 691/745/14-а. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38817935>

² Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

³ Постанова Тульчинського районного суду Вінницької області справі 22 жовтня 2015 року № 148/2430/15-а. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52581787>

Щоб уникнути таких випадків необхідно перевіряти факт відсутності особи в Реєстрі загалом, а не лише в списках виборців окремих територіальних округів. Так, постановою Дніпровського районного суду м. Києва від 22 травня 2014 року у справі № 755/13570/14-а¹ суд задовольнив вимогу про включення до списку виборців, отримавши довідку дільничної виробної комісії про відсутність особи в списку виборців на відповідному територіальному виборчому окрузі звичайної виборчої дільниці, що також підтверджувалося листом відділу ведення державного реєстру виборців районної у місті державної адміністрації. З тексту рішення можна зробити висновок, що суд встановив факт відсутності особи лише в списках конкретного територіального округу, а це може призвести до неоднократного включення виборця до списків різних територіальних округів.

В той же час неправильно є відмова у задоволенні позовних вимог лише з мотивів відсутності позивача у Реєстрі. Якщо позивач не включений до Реєстру, суд повинен перевірити наявність у позивача конституційного статусу виборця, виборчої адреси (місця реєстрації). У разі документального підтвердження відсутності позивача у Реєстрі (довідка від відповідного органу ведення Реєстру) та за умови, що позивач є виборцем (громадянин України, досяг вісімнадцяти років, дієздатний) та має місце реєстрації (зазначене в паспорті), — позовні вимоги про включення такого позивача до списку виборців повинні бути задоволені (п. 1. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9).

Варто звернути увагу, що відповідно до п. 9 «Правил реєстрації місця проживання», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 207², відомості про реєстрацію чи зняття з реєстрації місця проживання вносяться до паспорта громадянина України зразка 2015 року:

- шляхом внесення інформації до безконтактного електронного носія, який імплантовано у такий паспорт, у разі наявності робочих станцій та підключення органу реєстрації до Єдиного державного демографічного реєстру;
- у разі непідключення органу реєстрації до Єдиного державного демографічного реєстру особі видається довідка про реєстрацію або зняття з реєстрації місця проживання, а внесення інформації до безконтактного електронного носія здійснюється територіальним підрозділом Державної міграційної служби України на підставі такої довідки.

4. Суд вирішує такі справи у дводенний строк після надходження позовної заяви, але не пізніше ніж за два дні до дня голосування, а якщо позовна заява надійшла за два дні до дня голосування, — невідкладно. В даному аспекті важливо зауважити, що на відміну від Закону України «Про вибори Президента України»³, у ч. 3 ст. 35 якого встановлена заборона вносити зміни до уточненого списку виборців у день голосування, Закон України «Про вибори народних депутатів України» у ч. 2 ст. 42 передбачає можливість вносити зміни до уточненого списку виборців у день голосування, однак виключно на підставі рішення суду.

5. Рішення адміністративного суду щодо внесення змін у список виборців виконується негайно, а його оскарження не перешкоджає виконанню. Припис про негайне виконання постанови є обов'язковим, а тому суд у цій категорії справ не повинен обґрунтовувати висновок про допуск постанови до її негайного виконання і лише в резолютивній частині зазначити про негайне виконання постанови (п. 4.4.2. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9).

Ще одне питання на яке варто звернути увагу, це забезпечення права голосу внутрішньо переміщених осіб, місце проживання яких зареєстровано на тимчасово окупованих територіях, що визнані такими згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим

¹ Постанова Дніпровського районного суду м. Києва від 22 травня 2014 року у справі № 755/13570/14-а. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39085034>

² Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру» від 2 березня 2016 р. № 207. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/207-2016-%D0%BF>

³ Закон України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 № 474-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14>

на тимчасово окупованій території України»¹ та Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»².

У справі «Азіз (Aziz) проти Кіпру» від 22 червня 2004 року³ ЄСПЛ дійшов висновку, що відмова занести громадянина до списку виборців на підставі його належності до турецько-кіпріотської громади свідчить про очевидність неоднакового ставлення до здійснення виборчого права та є порушенням ст. 14 (Заборона дискримінації) у поєднанні зі ст. 3 Першого протоколу (право на вільні вибори). У ч. 2 ст. 24 Конституції України встановлено заборону привілеїв чи обмежень за ознакою місця проживання (схожа заборона щодо виборчих прав встановлена у ч. 8 ст. 2 Закону). А тому обмеження права голосу внутрішньо переміщених осіб може розглядатись не лише як порушення активного виборчого права, а й як дискримінація за ознакою місця проживання.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»⁴ внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу на виборах народних депутатів України шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси згідно з ч. 3 ст. 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців»⁵, у якій зазначено: «За мотивованим зверненням виборця, який має право голосу на відповідних виборах, орган ведення Реєстру може тимчасово (на період їх проведення) змінити виборцю місце голосування (виборчу дільницю) без зміни його виборчої адреси. Таке звернення подається до органу ведення Реєстру за місцезнаходженням зазначеної виборцем виборчої дільниці або за виборчою адресою не пізніше ніж за 5 днів до дня голосування на відповідних виборах чи референдумі. Тимчасова зміна місця голосування виборця (виборчої дільниці) підтверджується посвідченням за формою, встановленою Центральною виборчою комісією, яке видається виборцю». Зазначена форма, а також порядок зміни місця голосування визначені постановою ЦВК «Про забезпечення тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси» від 13 вересня 2012 року № 893⁶.

Проте відповідно до ч. 10 ст. 2 Закону виборець, який проживає або на день проведення голосування на виборах депутатів перебуває на території іноземної держави, а також громадянин України, якому тимчасово змінено місце голосування (без зміни виборчої адреси) на іншу ВД поза межами одномандатного округу, до якого такий виборець віднесений на підставі відомостей Державного реєстру виборців про його виборчу адресу, має право голосу на виборах депутатів лише у загальнодержавному окрузі. Реалізація цього права забезпечується включенням виборця до списку виборців на відповідній ВД із зазначенням, що такий виборець отримує лише бюлетень для голосування у загальнодержавному окрузі. Фактично такі виборці зможуть голосувати лише за пропорційною системою, тобто на виборах лише половини складу парламенту. Це може розглядатись як порушення принципу рівного виборчого права, адже у п. 2.1. Керівних принципів Кодексу належної практики у виборчих справах зазначено, що у тому разі, коли виборча система передбачає наявність у виборців більше одного голосу, кожен виборець має рівну кількість голосів.

Варто також звернути увагу, що у 2019 році ЦВК постановою «Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 13 вересня 2012 року № 893» від 29 травня 2019 року № 910⁷

¹ Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/sp:full#n2>

² Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 № 2268-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>

³ Рішення ЄСПЛ у справі «Азіз (Aziz) проти Кіпру» від 22 червня 2004 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_335

⁴ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

⁵ Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

⁶ Постанова ЦВК «Про забезпечення тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси» від 13 вересня 2012 року № 893. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard1b4e.html?id=45838&what=0>

⁷ Постанова ЦВК «Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 13 вересня 2012 року № 893» від 29 травня 2019 року № 910. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard4369.html?id=45836&what=0>

внесла зміни до постанови ЦВК «Про забезпечення тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси» від 13 вересня 2012 року № 893¹, якими скасувала вимогу додавати до заяви документи (копії документів), які підтверджують необхідність тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни виборчої адреси.

2.4. Пасивне виборче право, висування та реєстрація кандидатів у народні депутати України

Як правило реалізація пасивного виборчого права (права бути обраним, права балотуватись) обмежується більшою кількістю цензів, а їх зміст передбачає «жорсткіші» вимоги. Така практика відповідає позиції Венеційської комісії (п. I, 1.1., d Пояснювальної доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах).

Щодо пасивного виборчого права (права бути обраним, права балотуватись на виборах) у ст. 76 Конституції України, ст. 9 Закону передбачено наступні цензи:

1. *Громадянства*, відповідно до якого право обиратись на парламентських виборах мають громадяни України. Документом, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України на виборах народних депутатів України, є, зокрема, паспорт громадянина України.
2. *Віковий*, який передбачає вимогу досягнення на день виборів 21 року. Тобто кандидату в депутати має виповнитись 21 рік станом на 21 квітня 2019 року.
3. *Осілості*, згідно якого особа повинна проживати в Україні протягом останніх 5 років.

Варто зауважити, що у Законі України «Про вибори народних депутатів України»² (ч. 2, 3 ст. 9) на відміну від президентського виборчого закону, використано підхід, який враховує не формальне, а *фактичне* (фізичне) проживання на території України. Тобто для реєстрації кандидатом в депутати такій особі недостатньо буде відмітки в паспорті про реєстрацію місця проживання протягом певного строку.

Разом з тим, Закон не пояснює як визначати проживання протягом останніх 5 років, а лише закріплює в ч. 2 ст. 9, що проживання в Україні означає: 1) проживання на території в межах державного кордону України; 2) перебування на судні, що перебуває у плаванні під Державним Прапором України; 3) перебування громадян України у встановленому законодавством порядку у відрядженні за межами України в закордонних дипломатичних установах України, міжнародних організаціях та їх органах³; 4) перебування на полярній станції України; 5) перебування у складі формування Збройних Сил України, дислокованого за межами України. Враховуючи це, сформувався два підходи до розуміння.

Таким чином, Закон встановлює вичерпний перелік ознак проживання в Україні для осіб, які балотуються у народні депутати України в територіальному аспекті, однак не визначає темпоральні характеристики для обчислення п'ятирічного строку проживання в Україні.

Наразі сформувався два підходи для визначення дотримання вимоги проживання через використання: 1) такої темпоральної характеристики як безперервність; 2) податкових норм щодо резидентства.

Слід зазначити, що безперервність як невід'ємна складова вимоги щодо проживання в Україні для кандидатів, які обираються на конституційно визначені посади, була сформульована в Ухвалі

¹ Постанова ЦВК «Про забезпечення тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси» від 13 вересня 2012 року № 893. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard1b4e.html?id=45838&what=0>

² Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

³ У цьому випадку, такими, що проживають в Україні, є також члених сімей тих осіб, що перебувають у відрядженні.

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 127 Конституції України від 14 березня 2002 року № 4-у/2002. Водночас своє закріплення така характеристика віднайшла не у профільному Законі, а в Законі України «Про громадянство України», в якому ст. 1 закріплює поняття безперервного проживання на території України як проживання в Україні особи, якщо її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 90 днів, а в сумі за рік — 180 днів. Водночас судова практика застосування законодавства про громадянство адміністративними судами не є однорідною. В одних випадках, так як от у справі № А/9991/35/12, рішення Центральної виборчої комісії щодо реєстрації Шевченка А.М. кандидатом у народні депутати України адміністративними судами було визнано правомірним з огляду на реєстрацію місця проживання Шевченка А.М. в Україні, незважаючи на його виїзди за межі державного кордону України впродовж відповідного п'ятирічного періоду¹. В інших випадках — судом було встановлено, що наявність у особи реєстрації місця проживання в Україні не свідчить про її фактичне проживання в Україні, а також, що не проживання особи в Україні упродовж одного з річних періодів з п'яти необхідних позбавляє особу права бути обраною народним депутатом України (зокрема, у справах № А/800/28/13, А/800/30/13, А/800/32/13²).

Окрім того, для вирішення виборчих спорів щодо з'ясування дотримання вимог щодо проживання кандидатами в депутати відомі непоодинокі випадки використання норм Податкового кодексу. Зокрема, у рішенні Шостого апеляційного адміністративного суду у справі 855/147/19 зазначено: «Умови визначення місця постійного проживання фізичної особи встановлені Податковим кодексом України, п. 14.1.213 ст. 14 якого передбачено, що у разі якщо фізична особа має місце проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо така особа має місце постійного проживання в Україні; якщо особа має місце постійного проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо має більш тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні. У разі якщо державу, в якій фізична особа має центр життєвих інтересів, не можна визначити, або якщо фізична особа не має місця постійного проживання у жодній з держав, вона вважається резидентом, якщо перебуває в Україні не менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року. Зазначені акти передбачають, що проживання на території України більшість днів відповідного річного періоду вважається проживанням особи в Україні. Тобто, фактичною умовою для розгляду особи такою, що проживає в Україні, є необхідність знаходження такої особи на території України більше 183 днів протягом кожного річного періоду». У цій же справі нічого не заважає Суду застосовувати норми законодавства про громадянство.

У цьому контексті для вирішення суперечки застосування того чи іншого підходу, на наш погляд, слід керуватися предметом, на який на правлено правове регулювання того чи іншого акта законодавства. Враховуючи, що Податковий кодекс України регулює правовідносини, які виникають у сфері оподаткування, погоджуємось з М. Смоковичем, що при розгляді даної категорії спорів доцільніше користуватися законодавством, що регулює правовідносини, які виникають у виборчому процесі, зокрема Законом України «Про громадянство України»³.

В цілому стосовно цензу осілості експерти місії ОБСЄ/БДІПЛ негативно оцінюють вимогу щодо п'ятирічного терміну проживання кандидатів у депутати, вважають її надмірною та такою, що суперечить зобов'язанням України як країни-учасниці ОБСЄ, а також іншим міжнародним

¹ http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/AS120165.html

² http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/AS130563.html

³ Смокович М. Вплив цензу «осілості» на реалізацію пасивних виборчих прав громадян України, що балотуються до законодавчого органу влади / М. Смокович // Юридична Україна. — 2015. — № 1. — С. 23-33

зобов'язанням¹. Схожа точка зору була викладена у рішенні ЄСПЛ у справі «Мельниченко проти України» від 19 жовтня 2004 року².

4. *Дієздатності*, згідно якого не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними. Зазначене положення логічно походить із вимоги мати право голосу, що означає необхідність відповідати цензам щодо активного виборчого права.

5. *Моральний ценз* під час реалізації пасивного виборчого права громадянами України полягає в тому, що не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята в установленому законом порядку (ч. 3 ст. 76 Конституції України). Ця обставина є кваліфікуючою, вирішальною ознакою для позбавлення громадянина статусу суб'єкта виборчого процесу, що реалізує пасивне виборче право. При цьому умисність злочину визначається змістом конкретної статті Кримінального кодексу України, за якою кваліфікуються дії винного, і вироком суду, у якому відображено психологічне ставлення особи до вчиненого нею злочину та його наслідків.³ Як відзначає КСУ, із зазначеного конституційного припису випливає, що народним депутатом України може бути обраний громадянин України, щодо якого порушено кримінальну справу, пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, затримано чи заарештовано⁴. Водночас експерти місії ОБСЄ/БДІПЛ вважають, що права кандидатів залишилися обмеженими через непропорційні обмеження для тих, хто мав судимість у минулому, незалежно від важкості скоєного злочину⁵.

Слід відзначити, що Конституція України не містить мовного цензу по відношенню до кандидатів в депутати на відміну від кандидатів на пост Президента України (ст. 103 Конституції України). Разом з цим, в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (ст. 12), окремі положення якого набудуть чинності вже 16 липня 2019 року, зазначено, що робочою мовою діяльності органів державної влади, у тому числі мовою засідань, заходів, зустрічей та мовою робочого спілкування, є державна мова. Однак у ч. 2 цього ж Закону та Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» (ч. 3, ст. 2) передбачено, що «у разі якщо під час засідання, заходу або зустрічі використовується інша мова, ніж державна, має бути забезпечений переклад державною мовою». В парламенті такий переклад забезпечує Апарат Верховної Ради України.

Окрім зазначених цензів існують деякі інші обмеження (вимоги) щодо реалізації права бути обраним. Зокрема, *необхідність сплати грошової застави*. У ст. 56 Закону передбачено необхідність сплати у безготівковому порядку на спеціальний рахунок ЦВК грошової застави до подання документів ЦВК для реєстрації:

- у розмірі однієї тисячі розмірів мінімальної заробітної плати для партії, які висунула виборчий список кандидатів у депутати в загальнодержавному окрузі;
- десяти розмірів мінімальної заробітної плати для партії, яка висунула кандидата в депутати в одномандатному окрузі, кандидат у депутати, який балотується в одномандатному окрузі в порядку самовисування.

¹ Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про Аналіз стану парламентського виборчого законодавства України: напрямки та шляхи його удосконалення згідно з рекомендаціями Місії ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за виборами та Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії)» від 18.09.2015 № 17 (http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_17_2015/)

² Рішення ЄСПЛ у справі «Мельниченко проти України» від 19 жовтня 2004 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_352

³ Марцеляк О. В. Правова природа й види цензів у виборчому праві // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. — 2015. — Вип. 33(1). — С. 84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_33%281%29__23

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/1999

⁵ Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про Аналіз стану парламентського виборчого законодавства України: напрямки та шляхи його удосконалення згідно з рекомендаціями Місії ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за виборами та Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії)» від 18.09.2015 № 17 (http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_17_2015/)

Грошова застава повертається суб'єкту її внесення у двох випадках:

- у разі прийняття ЦВК рішення про відмову в реєстрації зазначених суб'єктів у п'ятиденний строк з дня прийняття такого рішення;
- якщо за підсумками виборів партія отримала право на участь у розподілі депутатських мандатів або якщо за підсумками виборів кандидат визнаний обраним в одномандатному окрузі, у восьмиденний строк з дня офіційного оприлюднення результатів виборів депутатів.

У рішенні КСУ від 30 січня 2002 року № 2-рп/2002 (справа про виборчу заставу)¹ було продемонстровано різну правову природу виборчого цензу і грошової (виборчої) застави. Зокрема, КСУ зазначив: «Виборчий ценз є кваліфікаційною умовою щодо наявності виборчого права, а виборча застава — лише умовою реєстрації кандидата у депутати... грошова застава застосовується з метою забезпечення відповідального ставлення громадян як ймовірних кандидатів у депутати до їх участі у виборах... як показує світовий досвід, розмір грошової застави встановлюється залежно від майнової спроможності переважної більшості населення країни... визначення соціально орієнтованого розміру грошової застави є питанням політичної доцільності і не належить до компетенції Конституційного Суду України».

Звертаємо увагу, що у ч. 2 ст. 78 Конституції України передбачені вимоги несумісності, згідно яким народний депутат України не може:

- мати іншого представницького мандата;
- бути на державній службі;
- обіймати інші оплачувані посади;
- займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності);
- входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Зазначений інститут пов'язаний з особливостями представницького мандату народного депутата України², однак він не може перешкоджати реалізації пасивного виборчого права. Згідно з п.5 ч. 1 ст. 54 та п. 3 ч. 1, п.1 ч. 2 ст. 55 Закону кандидати лише зобов'язані у заяві про самовисунення або заяві про згоду балотуватися (щодо кандидатів висунутих партією) вказати інформацію про зобов'язання у разі обрання депутатом припинити діяльність чи скласти представницький мандат, які відповідно до Конституції України та законів України несумісні з мандатом народного депутата України.

Також додаткові обмеження пов'язані з порядком висунання кандидатів у депутати, зокрема:

- одна і та ж особа може бути включена лише до одного виборчого списку кандидатів у депутати від партії або висунута лише в одному з одномандатних округів у порядку висунання партією чи в порядку самовисунання;
- одна і та ж особа може бути включена до виборчого списку кандидатів у депутати від партії та висунута лише в одному з одномандатних виборчих округів в порядку висунання партією або в порядку самовисунання.

¹ Рішення КСУ від 30.01.2002 № 2-рп/2002 (справа про виборчу заставу). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-02>

² Романюк П. В. Конституційно-правові засади інституту представницького мандату в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 / П. В. Романюк ; кер. роботи Ю. Г. Барабаш ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С. 84-107

Порядок висування і реєстрації кандидатів у депутати врегульовано розділом 7 Закону та відбувається з врахуванням особливостей пропорційно-мажоритарної виборчої системи, що використовується на парламентських виборах:

- у загальнодержавному окрузі право висування кандидатів у депутати реалізується виборцями через партії (при чому партія може висунути кандидатом особу, яка є членом цієї партії, або позапартійного громадянина);
- в одномандатних округах право висування кандидатів у депутати реалізується виборцями через партії або шляхом самовисування.

Процес висування кандидатів на чергових виборах розпочинається за 90 днів і закінчується за 79 днів до дня голосування.

Водночас на позачергових парламентських виборах порядок висування депутатів у кандидати має певні особливості (скорочені строки проведення окремих виборчих процедур) (ч. 9, 10 ст. 107 Закону):

1. Висування кандидатів у депутати починається на наступний день після опублікування Указу Президента України про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України або рішення Центральної виборчої комісії про призначення виборів (тобто 24 травня 2019 року).
2. Висування кандидатів у депутати партіями закінчується за сорок днів до дня голосування (до 10 червня включно).
3. Подання документів до ЦВК для реєстрації кандидатів у депутати розпочинається на наступний день після опублікування Указу Президента України про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України або рішення Центральної виборчої комісії про призначення виборів і закінчується за тридцять днів до дня голосування (до 20 червня включно).
4. Реєстрація кандидатів у депутати закінчується за двадцять п'ять днів до дня голосування (до 25 червня включно).

Перелік документів, за умови отримання яких ЦВК реєструє кандидатів у депутати, зазначено у таблиці.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ НЕОБХІДНИХ ДЛЯ РЕЄСТРАЦІЇ ЦВК КАНДИДАТА

Для кандидатів висунутих шляхом самовисування	Для кандидатів висунутих політичними партіями	Для кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії
	<p>заява про реєстрацію кандидатів у депутати, підписаної керівником партії та скріпленої печаткою партії</p> <p>рішення вищого керівного органу партії, прийнятого відповідно до її статуту, про висунування кандидатів у депутати, яке повинно містити відомості про осіб, висунутих кандидатами у депутати із зазначенням їх прізвища, імені, по батькові</p>	<p>таке рішення має бути засвідченим підписом керівника партії і скріпленим печаткою партії</p> <p>виборчий список кандидатів у депутати від партії за формою, затвердженою Центральною виборчою комісією, на паперових носіях, який повинен містити відомості про осіб, висунутих кандидатами у депутати (прізвище, власне ім'я (всі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць і рік народження, громадянство із зазначенням часу проживання на території України, відомості про освіту, посада (заняття), місце роботи, місце проживання, партійність, наявність чи відсутність судимості) та бути засвідченим підписом керівника партії і скріпленим печаткою партії, та в електронному вигляді</p>
заява про самовисування, датованої днем подання документів для реєстрації його кандидатом у депутати до Центральної виборчої комісії	заява про згоду балотуватися кандидатом у депутати від цієї партії	
<p>В зазначених заявах зазначається:</p> <p>зобов'язання у разі обрання депутатом припинити діяльність чи скласти представницький мандат, які відповідно до Конституції України та законів України несумісні з мандатом народного депутата України, згода на оприлюднення біографічних відомостей у зв'язку з участю у виборах, зобов'язання у разі обрання депутатом протягом місяця після офіційного оприлюднення результатів виборів передати в управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права у порядку, встановленому законом (або зазначенням, що таких немає)</p>		
<p>автобіографія, на паперових носіях та в електронному вигляді, що обов'язково повинні містити: прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць, рік і місце народження, громадянство із зазначенням часу проживання на території України, відомості про освіту, трудову діяльність, посаду (заняття), місце роботи, громадську роботу (в тому числі на виборних посадах), партійність, склад сім'ї, адресу місця проживання, контактний номер телефону, відомості про наявність чи відсутність судимості;</p>		

При проведенні повторних, проміжних та позачергових виборів депутатів декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, кандидатами у депутати не подається (ч. 11 ст 107 Закону).

заява про наявність (відсутність) заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;

документ про внесення грошової застави відповідно до статті 56 Закону

по 4 фотографії кожного з кандидатів розміром 4х6 сантиметрів на паперових носіях та в електронному вигляді

ксерокопії першої та другої сторінок паспорта громадянина України у вигляді паспортної книжечки або ксерокопії лицьового та зворотного боків паспорта громадянина України у вигляді картки¹

передвиборна програма:

в електронному вигляді, викладена державною мовою, обсягом до трьох тисяч дев'ятихсот друкованих знаків

на паперових носіях, засвідчену підписом керівника партії і скріплену печаткою партії, та в електронному вигляді, викладену державною мовою, обсягом не більше семи тисяч восьмисот друкованих знаків

ЦВК не пізніше як на п'ятий день з дня прийняття зазначених документів приймає рішення про реєстрацію кандидатів у депутати в загальнодержавному/одномандатному округах або про відмову в реєстрації.

Підстави відмови, скасування реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати розкрито у таблиці.

№	ВІДМОВА В РЕЄСТРАЦІЇ КАНДИДАТА (КАНДИДАТІВ) У ДЕПУТАТИ	СКАСУВАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ КАНДИДАТА У ДЕПУТАТИ
1.	відсутності документів, зазначених у ч. 1 ст. 54 чи ч. 1, 2 ст. 55 Закону	звернення кандидата у депутати не пізніше як за дванадцять днів до дня голосування (до 8 липня включно) із письмовою заявою про відмову балотуватися ²
2.	висування кандидата (кандидатів) у депутати від партії, яка здійснює пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, їхньої символіки та щодо якої в установленому Кабінетом Міністрів України порядку прийнято рішення про невідповідність її діяльності, найменування та/або символіки вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»	звернення партії не пізніше як за дванадцять днів до дня голосування про скасування рішення щодо реєстрації кандидата у депутати відповідно до рішення, прийнятого у порядку, передбаченому статутом партії ³

¹ Постанова ЦВК від 29 травня 2019 року № 909 «Про Роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про вибори народних депутатів України» під час реєстрації кандидатів у народні депутати України».

² У разі вчасного надходження таких звернень відповідна виборча комісія приймає рішення про скасування реєстрації кандидата у депутати не пізніше як за десять днів до дня голосування (до 10 липня включно). У разі надходження зазначених звернень пізніше як за дванадцять днів до дня голосування, такі звернення виборчою комісією не розглядаються, рішення по них не приймаються.

³ У разі вчасного надходження таких звернень відповідна виборча комісія приймає рішення про скасування реєстрації кандидата у депутати не пізніше як за десять днів до дня голосування (до 10 липня включно). У разі надходження зазначених звернень пізніше як за дванадцять днів до дня голосування, такі звернення виборчою комісією не розглядаються, рішення по них не приймаються.

3.	припинення громадянства України кандидата (висунутого) у депутати
4.	вибуття кандидата (висунутого) у депутати за межі України на постійне проживання чи з метою отримання політичного притулку
5.	визнання кандидата (висунутого) у депутати недієздатним
6.	набрання щодо кандидата (висунутого) у депутати законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення умисного злочину
7.	порушення вимог ч. 4, 5 ст. 52 Закону щодо включення лише до одного виборчого списку кандидатів у депутати від партії або висунута лише в одному з одномандатних округів у порядку висунування партією чи в порядку самовисунування
8.	виявлення виборчою комісією обставин, які позбавляють особу, висунуту кандидатом у депутати, права бути обраною депутатом відповідно до статті 9 Закону

Підстави для оголошення попередження кандидата (кандидатів) у депутати розкрито у таблиці.

№	ПОПЕРЕДЖЕННЯ ОГОЛОШУЄТЬСЯ У РАЗІ:
1.	встановлення судом при розгляді виборчого спору в порядку, передбаченому законом, факту підкупу виборців або членів виборчих комісій кандидатом у депутати, партією, яка висунула кандидатів у депутати, представником партії, уповноваженою особою партії чи посадовою особою партії, довіреною особою кандидата у депутати, а також іншою особою за дорученням кандидата у депутати, партії — суб'єкта виборчого процесу ¹
2.	встановлення судом при розгляді виборчого спору в порядку, передбаченому законом, факту надання під час виборчого процесу виборцям, закладам, установам, організаціям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення назви, символіки, прапора партії, за умови, що вартість таких товарів не перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати), робіт, послуг, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей (непрямого підкупу) організацією, засновником, власником або членом керівного органу якої є кандидат у депутати, партія, яка висунула кандидатів у депутати, або посадова особа цієї партії
3.	встановлення судом при розгляді виборчого спору в порядку, передбаченому законом, факту використання кандидатом у депутати, партією при фінансуванні передвиборної агітації крім коштів виборчого фонду інших коштів
4.	встановлення судом при розгляді виборчого спору, що кандидат у депутати, який займає посаду, в тому числі за сумісництвом, в органах виконавчої влади, органах влади Автономної Республіки Крим чи в органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, у закладах, установах, організаціях, у військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, залучав або використовував для проведення передвиборної агітації підлеглих йому осіб, службовий транспорт, зв'язок, устаткування, приміщення, інші об'єкти та ресурси за місцем роботи (зловживання службовим становищем)

¹ У постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про узагальнення практики щодо особливостей провадження у справах за адміністративними позовами з приводу оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, інших суб'єктів виборчого процесу, пов'язаних з підкупом виборців» від 05.02.2016 № 5 зазначається, що оголошення лише попередження відповідному суб'єкту виборчого процесу як міра конституційно-правової відповідальності за підкуп виборців є недостатньою і такою, що не відповідає тяжкості правопорушення, оскільки жодним чином не обмежує особу, до якої застосовується, в реалізації її пасивних виборчих прав.

5.	порушення партією, кандидатом у депутати обмежень щодо проведення передвиборної агітації, у тому числі за проведення агітації після 24 години останньої п'ятниці перед днем голосування
6.	порушення визначених Законом (ч. 1 ст. 48) термінів відкриття партією, кандидати у депутати від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі, кандидатом у депутати в одномандатному окрузі рахунку свого виборчого фонду
7.	порушення визначених Законом (ч. 6 ст. 49) термінів подання до відповідної виборчої комісії розпорядником коштів накопичувального рахунку виборчого фонду партії, розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата у депутати в одномандатному окрузі фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду (у тому числі проміжного)
8.	включення розпорядником коштів накопичувального рахунку виборчого фонду партії, розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата у депутати в одномандатному окрузі до фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду (у тому числі проміжного) недостовірних відомостей

Рішення ЦВК про оголошення попередження кандидату в депутати чи партії, яка висунула кандидата, оприлюднюється у загальнодержавних засобах масової інформації та на офіційному веб-сайті ЦВК. Однак, незалежно від кількості таких попереджень, це не є підставою для скасування реєстрації зазначених суб'єктів виборчого процесу.

Варто звернути увагу, що відповідно до ч. 3 ст. 60 Закону помилки і неточності, виявлені в поданих кандидатами на реєстрацію документах, підлягають виправленню і не є підставою для відмови в реєстрації кандидата в депутати. Згідно з постановою ЦВК від 14 червня 2019 року № 1009 «Про Роз'яснення щодо розгляду звернень з питань внесення змін до постанов Центральної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів у народні депутати України на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року¹, з метою недопущення порушення строків оприлюднення інформації про зареєстрованих кандидатів, виготовлення інформаційних плакатів та виборчих бюлетенів, забезпечення при цьому достовірності та об'єктивності інформації про кандидатів у депутати та про політичні партії, які висунули кандидатів у депутати у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі усі звернення щодо уточнення відомостей про них подаються до ЦВК до 25 червня 2019 року включно та розглядаються Комісією до 26 червня 2019 року включно.

Якщо суд встановлює факт відсутності підстав для відмови у реєстрації кандидата, доцільно, з огляду на швидкоплинність виборчого процесу та обмеженість строку реєстрації кандидатів, покладати на ЦВК обов'язок зареєструвати зазначену особу задля уможливлення реалізації нею пасивного виборчого права.

Стосовно процесу реєстрації кандидатів у Остаточному звіті ОБСЄ/БДІПЛ місії зі спостереження за позачерговими виборами народних депутатів України 26 жовтня 2014 року зазначено, що більшість справ, розглянутих Київським апеляційним та Вищим адміністративним судами протягом передвиборчого періоду, стосувалися реєстрації кандидатів. Як відзначають представники місії ОБСЄ/БДІПЛ, розгляд справ про реєстрацію кандидатів характеризувався неоднаковим тлумаченням закону різними колегіями суддів одного суду в обох інстанціях, хоча скорочені часові рамки, передбачені законом для розв'язання виборчих спорів, і були дотримані. Це значно зменшило правову визначеність, а також поставило під сумнів принцип рівності перед законом.

Ураховуючи зазначене, ОБСЄ/БДІПЛ рекомендують внести відповідні зміни до Закону про вибори народних депутатів України для усунення існуючих прогалин та непослідовностей, щоб зменшити

¹ ЦВК від 14 червня 2019 року № 1009 «Про Роз'яснення щодо розгляду звернень з питань внесення змін до постанов Центральної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів у народні депутати України на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard1c52.html?id=46038&what=0>

масштаби неоднакового застосування закону та проблеми, що виникають у результаті цього, під час розгляду виборчих спорів. Крім цього, експерти рекомендують Центральній виборчій комісії прийняти додаткові постанови щодо питань, у яких закон не є достатньо деталізованим. Центральна виборча комісія та суди повинні утримуватися від прийняття непослідовних рішень та розглядати справи однаково. Також слід розглянути можливості зміни процедурних формальностей у вищих судах таким чином, щоб виборчі спори розглядалися однією колегією, або передбачити інші запобіжники для непослідовного застосування закону одним і тим самим судом.¹

Виборчі спори пов'язані з висуванням та реєстрацією кандидатів у депутати розглядаються у порядку визначеному ст. 273 Кодексу України про адміністративне судочинство. Станом на час написання цього посібника в ЄДРСР за зазначеною категорією відображені рішення за результатами розгляду 2 справ: 855/25/19 (справа щодо оскарження постанови ЦВК про відмову у реєстрації кандидата в депутати на підставі невідповідності змісту передвиборної програми вимогам чинного законодавства²), 855/147/19 (справа щодо оскарження постанови ЦВК про відмову у реєстрації кандидата в депутати з приводу недотримання цензу осілості)³.

2.5. Адміністрування виборів

Світова практика налічує різні моделі адміністрування виборів. Експерти Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам (International IDEA) виокремлюють три основні:

1. незалежну модель (вибори організовує і проводить орган, який є інституційно незалежним і автономним від виконавчої гілки влади);
2. урядову модель (вибори організовуються та проводяться виконавчою гілкою влади через міністерство та/або місцеві органи влади);
3. змішану модель (включає два органи: урядовий, який організовує вибори, та незалежний, який здійснює контроль за цим процесом)⁴.

У п. 69, 70, 71 Пояснювальної доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах зазначено:

- У державах, де адміністративні органи традиційно незалежні від політичної влади, державна служба застосовує виборче законодавство, не піддаючись політичному тиску. Тому нормальним і прийнятним вважають, коли вибори організують адміністративні органи під контролем міністерства внутрішніх справ.
- Однак там, де ще не має достатнього досвіду в організації плюралістичних виборів, існує надто велика небезпека того, що влада намагатиметься змусити адміністративні органи діяти за її наказом. Це стосується як центрального уряду, так і місцевої влади, причому навіть у тих випадках, коли органи останньої контролює національна опозиція.
- Саме тому для забезпечення належного проведення виборів або принаймні усунення серйозних підозр у порушеннях на всіх рівнях — від загальнонаціонального до рівня виборчої дільниці — слід створювати *незалежні, безсторонні виборчі комісії*.

¹ Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про Аналіз стану законодавчої бази про вибори Президента України: напрямки та шляхи удосконалення згідно з рекомендаціями Місії ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за виборами та Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії)» від 18.09.2015 № 17 (http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_17_2015/)

² <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79819114>

³ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82261000>

⁴ Посібник з дизайну системи адміністрування виборів URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-management-design-revised-edition-UK.pdf>

Для адміністрування виборчого процесу з виборів народних депутатів в Україні діє система *виборчих комісій*, яка складається із:

1. Центральної виборчої комісії (ЦВК), повноваження якої поширюються на всю територію України.
2. Окружних виборчих комісій (ОВК), повноваження яких поширюються на територію відповідного територіального виборчого округу.
3. Дільничних виборчих комісій (ДВК), повноваження яких поширюються на територію відповідної виборчої ділянки.

Порядок утворення, організації роботи виборчих комісії, статусу їх членів регулюється розділом 4 Закону.

Очолює систему виборчих комісій ЦВК — постійно діючий колегіальний державний орган, до компетенції якого належить забезпечення організації підготовки та проведення виборів і референдумів в Україні, забезпечення реалізації та захисту конституційних виборчих прав громадян України і прав на участь у референдумах, суверенного права Українського народу на виявлення своєї волі. Конституція України та Закон України «Про Центральну виборчу комісію»¹ визначають порядок утворення, правовий статус, основні засади організації діяльності ЦВК.

Згідно Закону України «Про Центральну виборчу комісію»¹ до складу ЦВК входять 17 членів, які призначаються ВРУ за поданням Президента України із врахуванням пропозицій депутатських фракцій і груп, утворених у поточному скликанні ВРУ. ЦВК в межах її повноважень ухвалює рішення у формі постанови, яке є обов'язковим для виконання всіма суб'єктами відповідного виборчого процесу чи процесу референдуму, в тому числі відповідними виборчими комісіями нижчого рівня, а також органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами України. Однак рішення ЦВК можуть бути оскаржені до суду і змінені самою ЦВК з власної ініціативи або на підставі рішення суду.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про Центральну виборчу комісію»¹, ст. 30 Закону ЦВК наділена наступними повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів народних депутатів України:

- організовує підготовку і проведення виборів народних депутатів України;
- здійснює контроль за додержанням і однаковим застосуванням законодавства про вибори народних депутатів України;
- оголошує початок процесу виборів народних депутатів України;
- очолює систему виборчих комісій, які утворюються для проведення виборів народних депутатів України, спрямовує та контролює їх діяльність;
- приймає обов'язкові для застосування виборчими комісіями роз'яснення з питань виконання Закону, здійснює організаційно-методичне забезпечення їх діяльності;
- скликає у разі необхідності за власною ініціативою засідання виборчої комісії нижчого рівня;
- визначає порядок навчання окружними виборчими комісіями членів дільничних виборчих комісій;
- забезпечує виготовлення методичних рекомендацій з навчання окружними виборчими комісіями членів дільничних виборчих комісій;
- надає дозвіл громадським організаціям мати офіційних спостерігачів під час виборів депутатів;
- реєструє кандидатів у депутати, представника партії у Центральній виборчій комісії, уповноважених осіб партії;
- реєструє довірених осіб кандидата у депутати, зареєстрованого в одномандатному окрузі;

¹ Закон України «Про Центральну виборчу комісію» від 30.06.2004 № 1932-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>

- здійснює контроль за цільовим використанням коштів, виділених з Державного бюджету України на підготовку і проведення виборів народних депутатів України¹;
- контролює порядок надходження, обліку та використання коштів виборчих фондів в порядку та в межах, встановлених законом;
- встановлює форми виборчих документів, затверджує зразки печаток та вивісок виборчих комісій, визначає порядок зберігання та передачі виборчих документів до відповідних державних архівних установ;
- встановлює підсумки голосування та складає протокол про підсумки голосування в межах закордонного округу;
- здійснює повноваження відповідної окружної виборчої комісії у разі ненадходження протоколу від окружної виборчої комісії про підсумки голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу або протоколу окружної виборчої комісії про підсумки голосування в одномандатному окрузі у строки, визначені цим Законом, а також у разі бездіяльності окружної виборчої комісії;
- розглядає заяви і скарги на рішення, дії або бездіяльність окружних виборчих комісій і приймає рішення з цих питань;
- здійснює інші повноваження відповідно до Законів України.

Згідно ст. 25 Закону виборчі комісії є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організувати підготовку та проведення виборів депутатів і забезпечувати додержання та однакове застосування законодавства України про вибори депутатів. В цьому контексті, відповідно до п. 4 постанови ВАСУ від 01 листопада 2013 року № 15, виборчі комісії, їхні голови, заступники голів, секретарі та члени цих комісій є суб'єктами владних повноважень. Тому розглядати та вирішувати виборчі спори, в яких однією зі сторін є виборча комісія, її голова, заступник голови, секретар та члени цієї комісії, суди повинні з урахуванням особливостей адміністративного судочинства у спорах із суб'єктом владних повноважень.

Спеціальний статус виборчих комісій зумовлює низку процесуальних особливостей:

- справи щодо встановлення ЦВК результатів виборів підсудні Верховному Суду як суду першої інстанції (ч. 4 ст. 22, ч. 3 ст. 273 КАС України);
- інші справи щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності ЦВК оскаржуються до апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (ч. 2 ст. 22, ч. 3 ст. 273 КАС України, відповідно до Указу Президента України «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29 грудня 2017 року № 455/2017² — це юрисдикція Шостого апеляційного адміністративного суду);
- рішення, дії чи бездіяльність ОВК або члена такої комісії оскаржуються до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії (ч. 4 ст. 273 КАС України);
- адміністративні справи, предметом оскарження в яких є рішення, дії чи бездіяльність ОВК, розглядаються і вирішуються в адміністративному суді першої інстанції колегією у складі 3 суддів (ч. 1 ст. 33 КАС України);
- рішення, дії чи бездіяльність ДВК та її членів оскаржуються до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії (ч. 5 ст. 273 КАС України);
- позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, членів цих комісій може бути подано до адміністративного суду у 5-денний строк, однак якщо вони стосуються рішень, дій чи бездіяльності, що мали місце до дня голосування — не пізніше 22:00 дня, що передує дню голосування (ч. 6, 7 ст. 273 КАС України);

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок контролю за правильним і цільовим використанням коштів Державного бюджету України, що виділяються на підготовку та проведення виборів Президента України, народних депутатів України» від 3 січня 2019 року № 8. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=44240&what=0>

² Указ Президента України «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29.12.2017 № 455/2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455/2017>

- позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності ДВК, членів цих комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування на дільниці, може бути подано до адміністративного суду у 2-денний строк (ч. 8 ст. 273 КАС України);
- суд вирішує адміністративні справи, визначені ст. 273 КАС України (особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, членів цих комісій), у 2-денний строк після надходження позовної заяви (ч. 11 ст. 273 КАС України);
- адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли до дня голосування, вирішуються судом у 2-денний строк, але не пізніше ніж за 2 години до початку голосування (ч. 11 ст. 273 КАС України);
- адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування, вирішуються судом до закінчення голосування (ч. 11 ст. 273 КАС України);
- адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування, але після закінчення голосування, вирішуються судом у дводенний строк після надходження позовної заяви (ч. 11 ст. 273 КАС України).

2.5.1. Утворення окружних виборчих комісій, зміни у складі ОВК

ОВК є юридичною особою, комісією вищого рівня щодо усіх дільничних виборчих комісій на території відповідного одномандатного виборчого округу, має власну печатку, зразок якої затверджено постановою ЦВК «Про зразки та опис печаток, вивісок окружної і дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України та штампа «Вибув»» від 22 березня 2012 року № 52¹.

ОВК утворюється ЦВК не пізніше як за 62 дні до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії у кількості не менше 12 і не більше 18 осіб.

Відповідно до ч. 2 ст. 27 Закону, суб'єктами подання кандидатур до складу ОВК є:

- 1. політична партія, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання;**
- 2. політичні партії — суб'єкти виборчого процесу, кандидати у депутати від яких зареєстровані у загальнодержавному окрузі.**

Існує два порядки формування складу ОВК:

1. Загальний порядок. До складу ОВК обов'язково включаються (за наявності відповідного подання) по одному представнику від суб'єкта подання, зазначеного у пункті 1. Не більше ніж по одному представнику від суб'єктів подання, зазначених у пункті 2, включаються до складу ОВК шляхом жеребкування, що проводиться ЦВК у встановленому нею порядку², не пізніше як на 3-й день після закінчення строку внесення подань. Центральний керівний орган суб'єкта подання не пізніше як за 67 днів до дня голосування подає на паперових носіях та в електронному вигляді до ЦВК за формою, затвердженою постановою ЦВК «Про форми подань щодо кандидатур до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 23 травня 2019 року № 894³, список осіб від цього суб'єкта, не більше однієї кандидатури до однієї комісії, для включення їх до складу відповідних ОВК.

¹ Постанова ЦВК «Про зразки та опис печаток, вивісок окружної і дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України та штампа «Вибув»» від 22 березня 2012 року № 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0052359-12>

² Постанова ЦВК «Про Порядок проведення Центральною виборчою комісією жеребкування щодо включення кандидатур до складу окружних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 25 квітня 2013 року № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0087359-13>

³ Постанова ЦВК «Про форми подань щодо кандидатур до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 23 травня 2019 року № 894. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0894359-19>

2. *Спеціальний порядок.* Якщо відповідно до загального порядку не надійшли подання щодо складу ОВК або якщо кількість запропонованих до складу ОВК осіб становить менше 12, ОВК утворюється ЦВК за поданням її Голови у кількості 12 осіб з обов'язковим урахуванням поданих кандидатур від відповідних суб'єктів подання.

Форма подання до складу ОВК затверджена постановою ЦВК «Про форми подань щодо кандидатур до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 23 травня 2019 року № 894¹. У поданні зазначаються прізвище, ім'я (усі власні імена), по батькові (за наявності) особи, число, місяць, рік народження, громадянство особи, місце проживання та адреса житла особи, а також контактні телефони володіння державною мовою, освіта, місце роботи та займана посада особи, наявність досвіду щодо участі в роботі виборчих комісій, посада в комісії, на яку пропонується особа, відомості про відсутність у особи судимості за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи злочину проти виборчих прав громадян.

Кандидатури до складу ОВК можуть бути відхилені лише з підстав їх невідповідності вимогам, зазначеним у ст. 26 цього Закону, серед яких наступні:

- вимоги щодо форми та змісту подання, а також інших документів, визначених ч. 4, 5, 6, 7 ст. 27 Закону;
- необхідність володіти правом голосу (активним виборчим правом);
- вимоги щодо можливості входити до складу лише однієї виборчої комісії на будь-яких видах виборів чи референдумів, якщо виборчий процес зазначених виборів чи процес референдуму проводиться одночасно з виборчим процесом виборів народних депутатів України;
- вимоги щодо неможливості входження до складу ОВК кандидатів у депутати, представників партій у ЦВК, уповноважених осіб партій, довірених осіб кандидатів у депутати в одномандатному окрузі, офіційних спостерігачів;
- щодо неможливості входження до складу ОВК суб'єктів інших виборів чи процесу референдуму, а саме кандидатів, які балотуються на інших виборах, якщо вони проводяться одночасно з виборами народних депутатів України, їх уповноважених чи довірених осіб, уповноважених осіб та представників інших суб'єктів відповідного виборчого процесу, офіційних спостерігачів;
- щодо неможливості входження до складу ОВК посадових та службових осіб органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, працівники судів та правоохоронних органів;
- щодо неможливості входження до складу ОВК громадяни, які утримуються в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах або мають судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку.

Також кандидатури можуть бути відхилені внаслідок застосування механізму жеребкування, передбаченого ч. 3 ст. 26 Закону.

Технічні описки та неточності, допущені у поданні, не є підставою для відхилення внесених кандидатур. Про виявлення таких описок і неточностей ЦВК невідкладно повідомляє відповідного суб'єкта подання. Зазначені описки та неточності можуть бути виправлені шляхом внесення уточненого подання стосовно відповідних кандидатур не пізніше наступного дня після дня отримання вказаного повідомлення. Якщо уточнене подання не надійшло у цей строк, відповідні кандидатури відхиляються.

ЦВК одночасно з формуванням складу ОВК призначає голову, заступника голови, секретаря такої виборчої комісії. Кожний суб'єкт подання кандидатур до складу ОВК має право на пропорційну

¹ Постанова ЦВК «Про форми подань щодо кандидатур до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 23 травня 2019 року № 894. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0894359-19>

частку кожної категорії керівних посад в ОВК. Частка керівних посад для кожного суб'єкта подання кандидатур до складу ОВК в межах загальнодержавного округу визначається відповідно до кількості кандидатур, включених від цього суб'єкта до складу ОВК, у відношенні до загальної кількості осіб, включених до складу ОВК.

Особа, включена до складу ОВК в спеціальному порядку за поданням Голови ЦВК, не може бути призначена на керівну посаду у виборчій комісії, крім випадків, коли до складу відповідної виборчої комісії не надійшли або надійшли у недостатній кількості подання щодо призначення відповідних осіб на посаду голови, заступника голови та секретаря комісії. Розподіл керівних посад між суб'єктами подання визначається ЦВК. При цьому повинна бути дотримана приблизна рівномірність територіального розподілу посад, отриманих представниками кожного суб'єкта подання. Порядок розподілу керівних посад в ОВК визначений постановою ЦВК «Про Порядок розподілу керівних посад в окружних виборчих комісіях з виборів народних депутатів України між суб'єктами подання кандидатур до складу цих комісій» від 18 квітня 2013 року № 79¹.

Голова, заступник голови та секретар окружної виборчої комісії *повинні бути представниками різних партій — суб'єктів подання*. Забезпечення рівних можливостей для різних суб'єктів подання покликано сприяти неупередженості роботи ОВК і є важливою гарантією забезпечення законності виборчого процесу.

Особливості внесення змін до складу ОВК розкриті у постанові ЦВК «Про Роз'яснення щодо порядку внесення змін до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 18 квітня 2013 року № 81², якою також затверджені відповідні форми подань. У разі дострокового припинення повноважень члена виборчої комісії, що призвело до зменшення кількісного складу виборчої комісії нижче від мінімальних меж або у зв'язку із заміною члена виборчої комісії відповідна виборча комісія вищого рівня не пізніш як на 3-й день з дня припинення його повноважень, але не пізніш останнього дня перед днем голосування, включає із числа кандидатур, внесених суб'єктами подання, у порядку, встановленому ЦВК, до її складу іншу особу замість члена комісії, повноваження якого припинено, із тим, щоб кількісний склад такої виборчої комісії відповідав її мінімальній кількості, а у випадку внесення подання про заміну члена виборчої комісії одночасно з достроковим припиненням його повноважень включає до складу відповідної виборчої комісії кандидатуру, внесену на заміну тим самим суб'єктом подання.

Рішення про утворення ОВК та про їх склад, прийняте відповідно до вимог Закону, оприлюднюється на офіційному веб-сайті ЦВК не пізніше наступного дня від дня його прийняття. Витяг із цього рішення про утворення ОВК у відповідному регіоні та про їх склад публікується ЦВК у регіональному друкованому засобі масової інформації у 7-денний строк від дня прийняття зазначеного рішення. Рішення про зміни у складі ОВК оприлюднюється у порядку та у такому ж порядку та строки, однак не пізніше останнього дня перед днем голосування.

ОВК набуває статусу юридичної особи з моменту внесення запису про включення відомостей про комісію до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Для внесення такого запису голова ОВК, в разі його відсутності — заступник голови, не пізніш як на 4-й день з дня її утворення повинен особисто подати державному реєстратору за місцем розташування окружної виборчої комісії копію відповідної постанови ЦВК про утворення комісії та заповнену реєстраційну картку встановленого зразка. Набуття та припинення статусу юридичної особи ОВК регулюється ст. 38 Закону.

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок розподілу керівних посад в окружних виборчих комісіях з виборів народних депутатів України між суб'єктами подання кандидатур до складу цих комісій» від 18 квітня 2013 року № 79. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0079359-13>

² Постанова ЦВК «Про Роз'яснення щодо порядку внесення змін до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 18 квітня 2013 року № 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0081359-13>

2.5.2. Утворення дільничних виборчих комісій, зміни у складі ДВК

ДВК є комісією нижчого рівня, суб'єктом відповідного виборчого процесу, має право звернення у межах своїх повноважень до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, закладів, установ та організацій, їх посадових та службових осіб. ДВК не є юридичною особою, однак має власну печатку, зразок та опис якої затверджений постановою ЦВК «Про зразки та опис печаток, вивісок окружної і дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України та штампа «Вибув»» від 22 березня 2012 року № 52¹.

ДВК утворюється відповідною ОВК не пізніше як за 31 день до дня голосування у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії. ДВК утворюється у складі:

- для малих дільниць — 10-14 осіб;
- для середніх дільниць — 12-16 осіб;
- для великих дільниць — 14-18 осіб;
- на виборчих дільницях, де кількість виборців не перевищує 50 осіб, ДВК може утворюватися у складі голови, секретаря та 2-4 членів комісії.

Суб'єктами подання кандидатур до складу ДВК за загальним правилом є:

- 1. політична партія, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання (від імені партії подання вносить уповноважена на підставі довіреності особа від партії);**
- 2. політичні партії — суб'єкти виборчого процесу, кандидати у депутати від яких зареєстровані у загальнодержавному окрузі (від імені партії подання вносить уповноважена на підставі довіреності особа від партії);**
- 3. кандидати у депутати у відповідному одномандатному окрузі (подання від кандидата у депутати вносить безпосередньо кандидат у депутати або його довірена особа).**

Існує декілька порядків формування складу ДВК, які залежать, в тому числі, від типу виборчої дільниці:

1. Загальні порядки:

1.1. До складу ДВК звичайної чи спеціальної виборчої дільниці (за винятком виборчої дільниці, утвореної на судні) обов'язково включаються (за наявності відповідного подання) по одному представнику суб'єкта подання, зазначеного у пункті 1. Не більше ніж по одному представнику від суб'єктів подання, зазначених у пункті 2 та кандидатів у депутати у відповідному одномандатному окрузі включаються до складу ДВК шляхом жеребкування, що проводиться ОВК не пізніше як на 3-й день після закінчення строку внесення подань в порядку, визначеному ЦВК².

Суб'єкт подання кандидатур до складу ДВК не пізніше як 39 днів до дня голосування подає до відповідної ОВК на паперових носіях та в електронному вигляді за формою, затвердженою постановою ЦВК «Про форми подань щодо кандидатур до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 23 травня 2019 року № 894³, список осіб від цього суб'єкта подання, не більше однієї кандидатури до однієї виборчої комісії, для включення їх до складу відповідних дільничних виборчих комісій. У поданні зазначаються особи, запропоновані відповідним суб'єктом подання на посаду голови, заступника голови та секретаря виборчої комісії. Подання від партії підписується керівником партії (або особою, яка виконує його повноваження)

¹ Постанова ЦВК «Про зразки та опис печаток, вивісок окружної і дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України та штампа «Вибув»» від 22 березня 2012 року № 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0052359-12>

² Постанова ЦВК «Про Порядок проведення жеребкування щодо включення кандидатур до складу дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 25 квітня 2013 року № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088359-13>

³ Постанова ЦВК «Про форми подань щодо кандидатур до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 23 травня 2019 року № 894. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0894359-19>

та скріплюється печаткою цієї партії. Подання від кандидата у депутати вносяться за підписом відповідного кандидата у депутати.

1.2. ДВК спеціальної виборчої дільниці, утвореної на судні, яке в день виборів перебуває у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України, утворюється ОВК за місцем приписки судна, полярної станції, за поданням капітана судна, керівника станції, яке може надсилатися технічними засобами зв'язку не пізніше як за 39 днів до дня виборів.

1.3. ДВК закордонної виборчої дільниці утворюється ЦВК. До складу ДВК закордонної ВД можуть входити виборці, які проживають або перебувають у період підготовки та проведення виборів на території відповідної іноземної держави.

Право подання кандидатур мають політичні партії — суб'єкти виборчого процесу, кандидати у депутати від яких зареєстровані у загальнодержавному окрузі, а також Міністерство закордонних справ України. Суб'єкт подання кандидатур не пізніше як за 39 днів до дня голосування подає на паперових носіях та в електронному вигляді до ЦВК список осіб від цього суб'єкта, не більше однієї кандидатури до однієї комісії, для включення їх до складу відповідних ДВК. Міністерство закордонних справ України включає до подання працівників закордонних дипломатичних установ України (з дотриманням вимог ч. 3 ст. 26 Закону), військовослужбовців військових частин (формувань), дислокованих за межами України, або інших громадян України, які мають право голосу та проживають або перебувають у період підготовки та проведення виборів на території відповідної іноземної держави, у кількості, не меншій від мінімального і не більшій від середнього кількісного складу ДВК.

До складу ДВК закордонної ВД включаються (за наявності відповідного подання) не більше ніж по одному представнику від суб'єкта подання кандидатур до ДВК. До складу ДВК закордонної ВД включаються кандидатури, внесені Міністерством закордонних справ України, у такій кількості, щоб склад утвореної виборчої комісії відповідав встановленим Законом вимогам. Особа, включена до складу ДВК за поданням Міністерства закордонних справ України, може бути призначена на керівну посаду у виборчій комісії тільки у випадку відсутності кандидатур на таку посаду від інших суб'єктів подання.

2. Спеціальні порядки:

2.1. У разі утворення спеціальної виборчої дільниці у винятковому випадку (відповідно до ч. 8 ст. 21 Закону) ДВК утворюється ЦВК одночасно з утворенням ВД за поданням відповідної ОВК. Про підготовку подання ЦВК щодо утворення спеціальної ВД у винятковому випадку ОВК повідомляє всіх суб'єктів подання кандидатур до складу ДВК та пропонує у строки, визначені ОВК, однак не пізніше як протягом 5 днів після звернення з повідомленням, внести подання стосовно кандидатур до складу ДВК.

2.2. У разі, якщо за 39 днів до дня голосування не надійшли подання щодо складу ДВК або якщо кількість запропонованих до складу виборчої комісії осіб становить менше мінімальної кількості, ДВК формується ОВК за поданням її голови на підставі пропозицій членів ОВК у складі, не більшому ніж середня кількість осіб від кількостей членів відповідної ВД з обов'язковим урахуванням поданих кандидатур від суб'єктів подання.

Форма подання до складу ДВК затверджена постановою ЦВК «Про форми подань щодо кандидатур до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 23 травня 2019 року № 894¹. У поданні зазначаються прізвище, ім'я (усі власні імена), по батькові (за наявності) особи, число, місяць, рік народження, громадянство особи, місце проживання та адреса житла особи, а також контактні телефони володіння

¹ Постанова ЦВК «Про форми подань щодо кандидатур до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 23 травня 2019 року № 894. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0894359-19>

державною мовою, освіта, місце роботи та займана посада особи, наявність досвіду щодо участі в роботі виборчих комісій, посада в комісії, на яку пропонується особа, відомості про відсутність у особи судимості за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи злочину проти виборчих прав громадян.

Кандидатури до складу ДВК можуть бути відхилені лише з підстав їх невідповідності вимогам, зазначеним у ст. 26 Закону, серед яких наступні:

- вимоги щодо форми та змісту подання, а також інших документів, визначених ч. 4, 5, 6, 7 ст. 28 Закону та ч. 2, 6, 10 ст. 29 Закону;
- необхідність володіти правом голосу (активним виборчим правом);
- вимоги щодо можливості входити до складу лише однієї виборчої комісії на будь-яких видах виборів чи референдумів, якщо виборчий процес зазначених виборів чи процес референдуму проводиться одночасно з виборчим процесом виборів народних депутатів України;
- вимоги щодо неможливості входження до складу ДВК кандидатів у депутати, представників партій у ЦВК, уповноважених осіб партій, довірених осіб кандидатів у депутати в одномандатному окрузі, офіційних спостерігачів;
- щодо неможливості входження до складу ДВК суб'єктів інших виборів чи процесу референдуму, а саме кандидатів, які балотуються на інших виборах, якщо вони проводяться одночасно з виборами народних депутатів України, їх уповноважених чи довірених осіб, уповноважених осіб та представників інших суб'єктів відповідного виборчого процесу, офіційних спостерігачів;
- щодо неможливості входження до складу ДВК посадових та службових осіб органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, працівники судів та правоохоронних органів;
- щодо неможливості входження до складу ДВК спеціальної виборчої дільниці, утвореної в стаціонарному лікувальному закладі або в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, працівників відповідного закладу або установи;
- щодо неможливості входження до складу ДВК громадяни, які утримуються в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах або мають судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку.

Також кандидатури можуть бути відхилені внаслідок застосування механізму жеребкування, передбаченого ч. 5 ст. 28 Закону.

Технічні описки та неточності, допущені у поданні, не є підставою для відхилення внесених кандидатур. Про виявлення таких описок і неточностей ОВК невідкладно повідомляє відповідного суб'єкта подання. Зазначені описки та неточності можуть бути виправлені шляхом внесення уточненого подання стосовно відповідних кандидатур не пізніше наступного дня після отримання вказаного повідомлення. Якщо уточнене подання не надійшло у цей строк, відповідні кандидатури відхиляються.

Кожний суб'єкт подання кандидатур до складу ДВК має право на пропорційну частку кожної категорії керівних посад у дільничних виборчих комісіях окремо малих, середніх, великих виборчих дільниць у межах виборчого округу та закордонних виборчих дільниць, яка залежить від кількості кандидатур від відповідних суб'єктів подання, включених до складу ДВК. Частка керівних посад для кожного суб'єкта подання у кожній категорії виборчих дільниць у межах виборчого округу визначається відповідно до кількості кандидатур, включених від цього суб'єкта подання до складу виборчих комісій кожної категорії виборчих дільниць, у відношенні до загальної кількості осіб,

включених до складу виборчих комісій відповідної категорії виборчих дільниць. Особа, включена до складу дільничної виборчої комісії за поданням голови ОВК або Міністерства закордонних справ України, не може бути призначена на керівну посаду у виборчій комісії, крім випадків, коли до складу відповідної виборчої комісії не надійшли або надійшли у недостатній кількості подання щодо призначення відповідних осіб на посаду голови, заступника голови та секретаря комісії. Розподіл керівних посад між суб'єктами подання кандидатур до складу ДВК у межах часток, визначених відповідно до цієї частини, визначається ОВК у порядку, встановленому постановою ЦВК «Про Порядок розподілу керівних посад у дільничних виборчих комісіях з виборів народних депутатів України між суб'єктами подання кандидатур до складу цих комісій» від 18 квітня 2013 року № 80¹.

Голова, заступник голови та секретар ДВК повинні бути представниками різних партій, кандидатів у депутати — суб'єктів подання. Забезпечення рівних можливостей для різних суб'єктів подання покликано сприяти неупередженості роботи ДВК і є важливою гарантією забезпечення законності виборчого процесу.

Особливості внесення змін до складу ДВК розкриті у постанові ЦВК «Про Роз'яснення щодо порядку внесення змін до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 18 квітня 2013 року № 81, якою також затверджені відповідні форми подань. У разі дострокового припинення повноважень члена виборчої комісії, що призвело до зменшення кількісного складу виборчої комісії нижче від мінімальних меж або у зв'язку із заміною члена виборчої комісії відповідна виборча комісія вищого рівня не пізніш як на 3-й день з дня припинення його повноважень, але не пізніш останнього дня перед днем голосування, включає із числа кандидатур, внесених суб'єктами подання, у порядку, встановленому ЦВК, до її складу іншу особу замість члена комісії, повноваження якого припинено, із тим, щоб кількісний склад такої виборчої комісії відповідав її мінімальній кількості, а у випадку внесення подання про заміну члена виборчої комісії одночасно з достроковим припиненням його повноважень включає до складу відповідної виборчої комісії кандидатуру, внесену на заміну тим самим суб'єктом подання.

Рішення про утворення ДВК публікується у регіональних чи місцевих друкованих ЗМІ не пізніш як на 5-й день після дня його прийняття або, у разі неможливості, оприлюднюється в інший спосіб у цей же строк. Рішення про утворення ДВК спеціальної виборчої дільниці, утвореної у винятковому випадку, а також рішення про зміни у складі ДВК публікується чи оприлюднюється такому ж порядку та строки, однак не пізніше останнього дня перед днем голосування.

Рішення про утворення ДВК закордонних виборчих дільниць, їх склад, прийняті відповідно до вимог Закону, оприлюднюються на офіційному веб-сайті ЦВК на наступний день з дня прийняття нею відповідного рішення та в загальнодержавних друкованих ЗМІ. Оприлюднення відомостей про місцезнаходження (адресу приміщення) та режим роботи дільничних виборчих комісій, утворених при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, здійснюється відповідними закордонними дипломатичними установами України з урахуванням місцевих умов країн перебування.

2.5.3. Повноваження виборчих комісій щодо організації підготовки та проведення виборів

Повноваження ЦВК поширюються на всю територію України. ЦВК очолює систему виборчих комісій, які організують підготовку і проведення виборів депутатів, і є комісією вищого рівня щодо всіх ОВК та ДВК. Окрім того, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 24 Закону, ЦВК здійснює повноваження в закордонному окрузі. ЦВК не є правонаступником ОВК.

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок розподілу керівних посад у дільничних виборчих комісіях з виборів народних депутатів України між суб'єктами подання кандидатур до складу цих комісій» від 18 квітня 2013 року № 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0080359-13#n2>

Повноваження ОВК поширюються на територію відповідного одномандатного округу та починаються з моменту складення присяги не менш як двома третинами її мінімального складу на її першому засіданні, яке проводиться не пізніше як на 3-й день після дня прийняття рішення про її утворення.

Повноваження ОВК припиняються через 15 днів після дня офіційного оприлюднення ЦВК результатів виборів депутатів. Статус ОВК як юридичної особи припиняється в порядку та у строки, визначені ст. 38 Закону.

Повноваження ДВК поширюються на територію відповідної виборчої дільниці та починаються з моменту складення присяги не менш як двома третинами її мінімального складу на засіданні комісії, що проводиться не пізніше як на 3-й день після дня прийняття рішення про її утворення.

Повноваження ДВК припиняються через 5 днів після дня офіційного оприлюднення ЦВК результатів виборів депутатів. ДВК припиняє свою діяльність одночасно з припиненням її повноважень.

Повноваження усього складу ОВК, ДВК можуть бути достроково припинені виборчою комісією, яка її утворила, за власною ініціативою або на підставі рішення суду в разі систематичного порушення чи одноразового грубого порушення комісією Конституції України, цього та інших законів України. Дострокове припинення повноважень усього складу виборчої комісії не є ліквідацією цієї комісії.

Повноваження ОВК та ДВК розкриті у таблиці.

ПОВНОВАЖЕННЯ ОВК ТА ДВК	
ПОВНОВАЖЕННЯ ОВК	ПОВНОВАЖЕННЯ ДВК
забезпечує підготовку та проведення виборів депутатів в одномандатному окрузі та в загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу	здійснює контроль за неухильним додержанням та однаковим застосуванням законодавства про вибори депутатів під час голосування та підрахунку голосів на виборчій дільниці
здійснює в межах відповідного одномандатного округу контроль за додержанням і однаковим застосуванням законодавства про вибори депутатів виборцями, ДВК та їх членами, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, посадовими і службовими особами цих органів, підприємствами, закладами, установами, організаціями та їх посадовими особами, засобами масової інформації, їх власниками, посадовими особами та творчими працівниками, кандидатами у депутати, партіями, їх представниками та уповноваженими особами, довіреними особами кандидатів у депутати в одномандатних округах, офіційними спостерігачами, громадськими організаціями	отримує список виборців від органу ведення Державного реєстру виборців або Міністерства закордонних справ України, складає список виборців у випадках, передбачених Законом, надає його для загального ознайомлення, а також вносить до нього зміни у випадках, передбачених Законом

надає правову, організаційно-методичну, технічну допомогу ДВК, організовує навчання членів цих комісій з питань організації виборчого процесу	забезпечує можливість ознайомлення виборців з виборчими списками кандидатів у депутати від партій, відомостями про кандидатів у депутати в одномандатних округах, а також з рішеннями, прийнятими ЦВК, відповідною ОВК, власними рішеннями та повідомленнями
утворює ДВК відповідно до Закону, крім випадку, передбаченого у ч. 13 ст. 28 Закону	в порядку та в строки, встановлені ч. 2 ст. 40 Закону, вручає або надсилає кожному виборцю іменне запрошення із зазначенням дати проведення голосування, адреси приміщення для голосування, часу початку і закінчення голосування
скликає у разі необхідності за власною ініціативою засідання ДВК	забезпечує облік отриманих комісією виборчих бюлетенів
вирішує питання використання коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів депутатів, у порядку, встановленому ЦВК	забезпечує підготовку приміщення для голосування та виборчих скриньок
контролює дотримання органами, уповноваженими на це законом, законодавства щодо складання списків виборців по виборчих дільницях на території одномандатного округу, контролює надання їх для загального ознайомлення	за рішенням ЦВК вносить зміни до виборчих бюлетенів у порядку та у строки, передбачені Законом
контролює діяльність місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань забезпечення приміщеннями для голосування, транспортом, засобами зв'язку, обладнанням, у межах своєї компетенції розглядає і вирішує інші питання матеріально-технічного забезпечення виборів депутатів на території одномандатного округу	організовує на виборчій дільниці голосування
передає ДВК виборчі бюлетені, бланки іншої документації відповідно до Закону, забезпечує контроль за обліком виборчих бюлетенів у межах одномандатного округу	проводить підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, складає протоколи про підрахунок голосів на виборчій дільниці та передає їх та іншу виборчу документацію відповідній ОВК у порядку, встановленому Законом
забезпечує виготовлення інформаційних плакатів, плакатів, що роз'яснюють порядок голосування та відповідальність за порушення законодавства про вибори депутатів, печаток ДВК, та передає їх ДВК, а також забезпечує виготовлення іншої виборчої документації	визнає недійсним голосування на виборчій дільниці за наявності обставин, передбачених ст. 92 Закону
надає правову, організаційно-методичну, технічну допомогу ДВК, організовує навчання голів, заступників голів, секретарів ДВК	розглядає заяви і скарги з питань підготовки та організації голосування на виборчій дільниці та в межах своїх повноважень приймає щодо них рішення

заслуховує інформацію ДВК, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань підготовки і проведення виборів	узагальнює інформацію щодо поданих до дільничної виборчої комісії заяв та скарг, що стосуються процесу виборів депутатів, а також результатів їх розгляду, вивіщує цю інформацію на стенді офіційних матеріалів комісії для загального ознайомлення та подає її до ЦВК для розміщення на її офіційному веб-сайті
реєструє офіційних спостерігачів від партії, кандидата у депутати, громадської організації	здійснює інші повноваження, передбачені законами України
розглядає заяви і скарги на рішення, дії або бездіяльність ДВК і приймає рішення з цих питань	
встановлює підсумки голосування в загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та одномандатному окрузі, складає протоколи про підсумки голосування, передає протоколи та іншу виборчу документацію, передбачену Законом, до ЦВК	
визнає голосування на виборчій дільниці недійсним у випадках, передбачених Законом	
забезпечує передачу на зберігання до відповідної архівної установи виборчої та іншої документації в порядку, встановленому ЦВК	
узагальнює інформацію щодо поданих до ОВК заяв та скарг, що стосуються процесу виборів депутатів, а також результатів їх розгляду, вивіщує цю інформацію на стенді офіційних матеріалів комісії для загального ознайомлення та подає її до ЦВК у встановленому нею порядку для розміщення на її офіційному веб-сайті	
здійснює інші повноваження, передбачені законами України	

Член ОВК, ДВК на першому засіданні виборчої комісії, в якому він бере участь, в обов'язковому порядку ознайомлюється зі змістом ч. 7-12 ст. 36 Закону, після чого складає визначену ч. 3 ст. 36 Закону присягу члена комісії. Відмова скласти присягу означає відмову особи бути членом комісії.

Особа, яка склала присягу, ставить свій підпис під текстом присяги. Цей документ є невід'ємною частиною документації відповідної комісії. Члену комісії після складення ним присяги видається посвідчення за підписом голови комісії вищого рівня за формою, затвердженою постановою ЦВК «Про форми посвідчень суб'єктів та інших учасників виборчого процесу з виборів народних депутатів України» від 7 червня 2019 року № 963¹.

Члени виборчої комісії звільняються від виконання службових обов'язків за місцем постійної роботи на час, необхідний для здійснення обов'язків члена комісії, на підставі письмового повідомлення голови, заступника голови чи секретаря відповідної виборчої комісії про скликання засідання комісії або рішення виборчої комісії про залучення члена комісії до участі в інших заходах, передбачених Законом. Такі повідомлення або рішення повинні містити зазначення дати, часу та запланованої тривалості засідання виборчої комісії чи іншого заходу.

¹ Постанова ЦВК «Про форми посвідчень суб'єктів та інших учасників виборчого процесу з виборів народних депутатів України» від 7 червня 2019 року № 963. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcardbe02.html?id=45944&what=0>

Питання оплати праці членів виборчої комісії та осіб, які залучаються до роботи у комісії регулюється ст. 47 Закону, постановою ЦВК «Про затвердження Порядку оплати праці членів окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 5 вересня 2012 р. № 848¹, постановою ЦВК «Про здійснення окружними виборчими комісіями з виборів народних депутатів України попередньої оплати під час закупівлі товарів і послуг, необхідних для підготовки та проведення позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року» від 24 травня 2019 року № 898². На час безпосереднього виконання обов'язків члена виборчої комісії (участь у засіданнях комісії, інших заходах на виконання цього Закону чи рішень комісії) на кожного члена виборчої комісії поширюються гарантії і компенсації, передбачені законодавством для працівників на час виконання ними державних або громадських обов'язків у робочий час. Гарантії для працівників на час виконання державних або громадських обов'язків визначені ст. 119 Кодексу законів про працю України.³

За рішенням виборчої комісії, яке затверджується виборчою комісією вищого рівня, голова, заступник голови, секретар або інші члени ОВК чи ДВК (загальною кількістю не більше 3 осіб) протягом усього періоду повноважень виборчої комісії або частини цього періоду можуть виконувати свої повноваження у виборчій комісії відповідно до ст. 47 Закону на платній основі на підставі цивільно-правового договору між ними і виборчою комісією. Зазначені особи на цей період звільняються від виконання виробничих або службових обов'язків за основним місцем роботи із збереженням загального та спеціального стажу.

Права та обов'язки членів виборчих комісій розкриті у таблиці.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЧЛЕНІВ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ	
ЧЛЕН ВИБОРЧОЇ КОМІСІЇ МАЄ ПРАВО:	ЧЛЕН ВИБОРЧОЇ КОМІСІЇ ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ:
брати участь у підготовці питань, що вносяться на розгляд виборчої комісії	додержуватися Конституції України, законів України та актів законодавства з питань підготовки і проведення виборів
виступати на засіданнях виборчої комісії, ставити іншим учасникам засідання запитання щодо порядку денного, вносити пропозиції з питань, віднесених до повноважень комісії	брати участь у засіданнях виборчої комісії
за дорученням відповідної виборчої комісії перевіряти діяльність виборчих комісій нижчого рівня	виконувати рішення виборчої комісії та обов'язки, покладені на нього згідно з їх розподілом у комісії
безперешкодно знайомитися з документами виборчої комісії, членом якої він є, та виборчих комісій нижчого рівня на відповідній території	ЧЛЕНУ ВИБОРЧОЇ КОМІСІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ:
на відшкодування шкоди, заподіяної його життю, здоров'ю чи майну у зв'язку з виконанням обов'язків члена виборчої комісії, в порядку та розмірі, встановлених законодавством	
член виборчої комісії має інші права та обов'язки відповідно до законів України	

¹ Постанова ЦВК «Про затвердження Порядку оплати праці членів окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 5 вересня 2012 р. № 848. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/848-2012-%D0%BF>

² Постанова ЦВК «Про здійснення окружними виборчими комісіями з виборів народних депутатів України попередньої оплати під час закупівлі товарів і послуг, необхідних для підготовки та проведення позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року» від 24 травня 2019 року № 898. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcardf857.html?id=45788&what=0>

³ Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n709>

Повноваження члена ОВК, ДВК припиняються достроково виборчою комісією, яка її утворила, у зв'язку з:

- особистою заявою про складення повноважень члена комісії;
- внесенням подання про заміну члена виборчої комісії суб'єктом, за поданням якого кандидатуру такого члена було включено до складу виборчої комісії;
- припиненням його громадянства України;
- вибуттям на період включно до дня голосування за межі України або країни, на території якої утворена закордонна ВД, що тягне за собою неможливість виконувати обов'язки члена комісії;
- реєстрацією його кандидатом у народні депутати України або кандидатом у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатом у депутати місцевої ради або кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, якщо виборчий процес вказаних виборів проводиться одночасно з виборчим процесом виборів народних депутатів України;
- реєстрацією його представником партії у ЦВК, офіційним спостерігачем, уповноваженою особою партії, довіреною особою кандидата у народні депутати України або довіреною особою кандидата у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидата у депутати місцевої ради чи кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, представником, уповноваженою особою місцевої організації партії, якщо виборчий процес вказаних виборів проводиться одночасно з виборчим процесом виборів народних депутатів України;
- входженням його до складу іншої виборчої комісії, що здійснює підготовку та проведення виборів народних депутатів України або депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, якщо виборчий процес вказаних виборів проводиться одночасно з виборчим процесом виборів народних депутатів України;
- відмовою скласти присягу члена комісії;
- порушенням присяги члена комісії, що виявилось як систематичне невиконання покладених на нього обов'язків, засвідченим не менш як 2 рішеннями з цього приводу виборчої комісії, до складу якої він входить;
- одноразовим грубим порушенням законодавства України про вибори, встановленим рішенням суду або рішенням виборчої комісії вищого рівня;
- набранням щодо нього законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи злочину проти виборчих прав громадян;
- виявленню обставин наявності судимості за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи злочину проти виборчих прав громадян, якщо така судимість не знята або не погашена;
- визнанням його недієздатним;
- його смертю.

Особливості припинення повноважень виборчої комісії та члена виборчої комісії врегульовані у ст. 37 Закону та постановою ЦВК «Про Роз'яснення щодо порядку внесення змін до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 18 квітня 2013 року № 81¹.

Варто звернути увагу, що у ч. 4 ст. 37 Закону України «Про вибори народних депутатів України»², на відміну від Закону України «Про вибори Президента України»³, диференційовано момент дострокового припинення повноважень ОВК та ДВК (наприклад, у разі припинення громадянства України повноваження члена виборчої комісії припиняються з моменту виникнення або виявлення цієї обставини, а у разі подання особистої заяви про складення повноважень — з моменту прийняття рішення виборчою комісією, яка її утворила).

¹ Постанова ЦВК «Про Роз'яснення щодо порядку внесення змін до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 18 квітня 2013 року № 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0081359-13>

² Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

³ Закон України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 № 474-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14>

Відповідно до ч. 3 ст. 37 Закону, припинення повноважень члена комісії здійснюється виборчою комісією, яка її утворила (тобто ОВК або ЦВК). У разі подачі скарги до ОВК або ЦВК, щодо припинення повноважень члена нижчестоящої комісії, за результатами розгляду повинно бути прийнято рішення про їх задоволення або відмову у задоволенні. І хоча суд не уповноважений припиняти повноваження членів виборчих комісій, у випадку встановлення підстав для цього він може скасувати відповідні рішення ОВК та ЦВК та зобов'язати їх повторно розглянути подані скарги (як, наприклад, було зроблено постановою Херсонського окружного адміністративного суду 21 жовтня 2014 року у справі № 821/4202/14¹).

Щодо такої оціночної категорії як грубе порушення законодавства України про вибори, встановлене рішенням суду або рішенням виборчої комісії вищого рівня, суди, як правило, вбачають «грубе порушення закону» у випадках, коли йдеться про відверте, умисне вчинення членом комісії дій, які межують або становлять собою склад адміністративного чи кримінального правопорушення. При цьому йдеться про порушення істотних для виборців, кандидатів, інших суб'єктів виборчого процесу прав чи порушення, що ставлять під сумнів легітимність виборчого процесу або певних його стадій.

Як приклад (щоправда, із місцевих виборів, де також застосовується така норма), постанова Одеського окружного адміністративного суду від 28 жовтня 2010 року (справа № 2а-10187/10/1570), якою дії члена міської виборчої комісії, що полягали в незаконному виносі за територію підприємства-виготовлювача технологічних відходів, отриманих під час виготовлення виборчих бюлетенів, були визнані грубим порушенням виборчого закону.

Іншим прикладом може бути постанова Київського окружного адміністративного суду від 31 грудня 2010 року, якою визнано як грубе порушення виборчого законодавства з боку члена комісії здійснення ним передвиборної агітації шляхом публікації членом комісії у друкованому виданні власної політичної статті².

Також одноразовим грубим порушенням постановою ВАСУ 7 листопада 2014 року у справі № 875/377/14³ було визнано фізичне вчинення перешкод членами ОВК для складення присяги осіб, що призвело до позбавлення їх можливості набути повноваження членів ОВК.

В той же час, суди встановлювали факти вчинення правопорушень, однак не визнавали їх грубими за такі діяння як: невиконання головою ОВК обов'язків по скликанню першого засідання ОВК (постановою 4 вересня 2012 року у справі № 2-а/1970/3151/12 Тернопільський окружний адміністративний суд⁴ аргументував це тим, що така бездіяльність не спричинила суттєвих негативних наслідків для суб'єктів виборчого процесу); відмова секретаря ОВК зробити копії документів члену цієї ж ОВК (постановою 18 вересня 2012 року у справі № 1170/2а-3078/12 Кіровоградський окружний адміністративний суд⁵ аргументував це тим, що відмова стосувалась лише певного способу ознайомлення з документами, а порушене право може бути відновлено в найкоротші строки).

¹ Постанова Херсонського окружного адміністративного суду 21 жовтня 2014 року у справі № 821/4202/14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41163630>

² Барабаш Ю.Г. Окремі питання розгляду судами виборчих спорів. *Віче*. 2012. № 14. (С. 5-9)

³ Постанова ВАСУ 7 листопада 2014 року у справі № 875/377/14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41276641>

⁴ Постанова Тернопільського окружного адміністративного суду 4 вересня 2012 року у справі № 2-а/1970/3151/12. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27786151>

⁵ Постанова Кіровоградського окружного адміністративного суду 18 вересня 2012 року у справі № 1170/2а-3078/12. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26018329>

2.5.4. Діяльність виборчих комісій: загальні положення (проведення засідань, оприлюднення документів, дотримання вимог до рішень тощо)

Питання діяльності ОВК та ДВК врегульовані ст. 33-35 Закону та постановою ЦВК «Про Порядок ведення діловодства у виборчих комісіях та комісіях з референдумів» від 15 вересня 2010 року № 350¹.

Основною формою роботи виборчої комісії є засідання. Проведення голосування виборців не є засіданням дільничної виборчої комісії. Скликається засідання:

- головою;
- заступником голови (у разі відсутності голови);
- секретарем (у разі відсутності голови та його заступника).

Перше засідання виборчої комісії скликається не пізніше як на 3-й день після дня її утворення, а наступні — за необхідності. У разі утворення виборчої комісії одночасно з утворенням виборчої дільниці відповідно до ч. 13 ст. 28 Закону перше засідання комісії скликається не пізніше наступного дня після дня її утворення.

На письмову вимогу третини складу виборчої комісії голова виборчої комісії або його заступник зобов'язаний скликати засідання комісії не пізніше наступного дня після отримання такої вимоги. У разі необхідності засідання виборчої комісії може бути скликано за рішенням виборчої комісії вищого рівня.

Засідання виборчої комісії скликається з обов'язковим повідомленням усіх членів комісії про час, місце проведення засідання та його порядок денний. Членам виборчої комісії надаються проекти рішень комісії та необхідні документи, як правило, не пізніше останнього дня перед днем проведення засідання комісії, однак не пізніше як до початку засідання. Підготовку матеріалів до засідання комісії, оформлення та доопрацювання прийнятих на її засіданні документів, достовірність документування засідання комісії забезпечує секретар комісії. Секретар ОВК та ДВК повинен володіти державною мовою.

Підготовка і проведення засідання. Засідання виборчої комісії є повноважним за умови присутності більше половини членів комісії від складу цієї комісії. Засідання виборчої комісії скликається з обов'язковим повідомленням усіх членів комісії про час, місце проведення засідання та його порядок денний. Список запрошених на засідання комісії готує секретар комісії. У списку зазначаються: прізвище, ім'я, по батькові, посада запрошених, офіційні назви органів (організації, установи, політичної партії, виборчого блоку партій тощо) або особи, яких вони представляють, а також у зв'язку з розглядом якого питання порядку денного вони запрошені. Проект порядку денного засідання комісії готує секретар комісії згідно з планом роботи та за дорученням голови комісії, а також з урахуванням пропозицій членів комісії, як правило, не пізніше ніж за день до засідання. Проект порядку денного обговорюється на початку засідання комісії. При цьому питання, внесені до порядку денного, може бути вилучене з нього за ініціативою членів комісії, про що приймається окреме рішення

Засідання виборчої комісії веде голова комісії або його заступник; у разі невиконання ними цієї функції або у разі їх відсутності, у тому числі у день голосування, зокрема, при підрахунку голосів на виборчій дільниці, встановленні підсумків голосування в межах території одномандатного округу комісія на кожному такому засіданні визначає із свого складу головуючого на засіданні з числа членів комісії. Головуючий на засіданні комісії на початку засідання або початку розгляду питання оголошує кількість присутніх членів комісії, список запрошених та інших осіб, які мають право бути

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок ведення діловодства у виборчих комісіях та комісіях з референдумів» від 15.09.2010 № 350. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0350359-10>

присутніми на засіданні комісії без дозволу або запрошення комісії, представників засобів масової інформації. Проект порядку денного обговорюється на початку засідання комісії.

Виборча комісія на вимогу 3-х членів комісії, а також за рішенням виборчої комісії вищого рівня або суду зобов'язана розглянути на своєму засіданні питання, що належать до її повноважень, не пізніше як у 3-денний строк від дня заявлення вимоги або прийняття зазначеного рішення, але не пізніше дня голосування, а у день голосування, крім дільничної виборчої комісії, — невідкладно. ДВК зобов'язана розглянути на своєму засіданні питання, що належать до її повноважень, на вимогу зазначених членів комісії у день голосування або за рішенням виборчої комісії вищого рівня чи суду, прийнятого в день голосування, невідкладно після закінчення голосування.

ПРАВО ПРИСУТНОСТІ НА ЗАСІДАННІ ВИБОРЧОЇ КОМІСІЇ	
ЦВК:	ОВК ЧИ ДВК:
кандидати у депутати, їх довірені особи та уповноважені особи партій (разом не більше двох осіб від однієї партії, не більше однієї особи від одного кандидата)	члени виборчих комісій вищого рівня
офіційні спостерігачі від громадських організацій, які отримали дозвіл мати офіційних спостерігачів під час виборів депутатів (разом не більше двох осіб від однієї громадської організації)	кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій (не більше однієї особи від однієї партії, одного кандидата)
офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій	офіційні спостерігачі від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій (не більше однієї особи від однієї партії, одного кандидата, однієї громадської організації)
представники засобів масової інформації (не більше двох осіб від одного засобу масової інформації)	офіційні спостерігачі від іноземних держав і міжнародних організацій
	представники засобів масової інформації (не більше двох осіб від одного засобу масової інформації)
*інші особи, крім зазначених у ч. 3 ст. 34 та ч. 1 ст. 82 Закону, можуть бути присутніми на засіданні виборчої комісії тільки з дозволу або на запрошення цієї комісії, про що приймається рішення на засіданні виборчої комісії;	
*перебування не передбачених ч. 3 ст. 34 Закону осіб на виборчій дільниці під час проведення голосування, а також на засіданні виборчої комісії при підрахунку голосів та встановленні підсумків голосування забороняється.	

Виборча комісія може прийняти мотивоване рішення про позбавлення права бути присутніми на засіданні осіб, зазначених у ч. 2, п. 2-5 ч. 3 та ч. 4 ст. 34 Закону, якщо вони протиправно перешкоджають його проведенню. Таке рішення приймається не менше ніж двома третинами голосів від складу комісії присутніх на засіданні комісії.

Працівники правоохоронних органів можуть здійснювати охорону правопорядку в день голосування та при підрахунку голосів лише поза межами приміщення для голосування. У випадку виникнення фактів порушень правопорядку голова, заступник голови чи секретар комісії може їх викликати виключно для вчинення дій з відновлення правопорядку і на час, необхідний для таких дій.

Дотримання вимог до рішень. Рішення виборчої комісії приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від складу комісії, крім випадків, передбачених Законом, після його розгляду та обговорення на засіданні виборчої комісії. Рішення комісії набирає чинності з моменту його прийняття, за винятком випадків, передбачених Законом.

Виборча комісія приймає рішення у формі:

- постанови;
- протокольного рішення (приймається з питань поточної діяльності, а його зміст заноситься до протоколу виборчої комісії та не оформлюється окремим документом).

Також виборча комісія складає:

- акти (засвідчують певний факт або певну подію, виявлені і визнані комісією);
- протоколи (встановлюють підсумки певних дій, виконаних комісією).

Дотримання вимог до постанови комісії. Постанова комісії повинна містити:

1. *Реквізити.* Обов'язковими реквізитами є найменування комісії; найменування постанови; дату, час та місце її прийняття і порядковий номер. Найменування постанови повинне бути лаконічним та відображати її основний зміст. Проте, якщо в рішенні комісії йдеться про кілька питань, найменування може бути узагальненим.
2. *Мотивувальну частину.* Обов'язковими є посилання на обставини, що зумовили розгляд питання на засіданні комісії, та посилання на конкретні положення нормативно-правових актів або постанову виборчої комісії вищого рівня чи судові рішення, якими керувалася комісія при прийнятті постанови.
3. *Резолютивну частину.* Обов'язково містить відповідне рішення комісії, викладене у формі висновку, із зазначенням завдань і заходів, спрямованих на реалізацію повноважень комісії з питання, що розглядається. У разі потреби, резолютивна частина може містити вказівки на необхідність доведення змісту рішення до суб'єктів, на яких поширюється дія рішення, виконавців, осіб, на яких покладається контроль за виконанням документа, а також строки його виконання та додатки.

Постанова підписується головою виборчої комісії (головуючим на засіданні) і секретарем виборчої комісії (секретарем засідання). Зміст та наскрізний номер постанови повинні бути відображені у протоколі відповідного засідання виборчої комісії. Зразок постанови присутній у додатку 2 до постанови ЦВК «Про Порядок ведення діловодства у виборчих комісіях та комісіях з референдумів» від 15 вересня 2010 року № 350¹.

Дотримання вимог до протоколу засідання. На засіданні виборчої комісії ведеться протокол засідання, який веде секретар комісії. За відсутності секретаря комісії чи у разі невиконання ним своїх повноважень на засіданні комісія обирає зі свого складу секретаря засідання, який виконує обов'язки секретаря комісії на відповідному засіданні та при оформленні документів засідання. Протокол засідання комісії підписується головуючим на засіданні та секретарем комісії (чи секретарем засідання). Протокол засідання комісії надається для ознайомлення членам комісії на їх вимогу не пізніше наступного засідання комісії, при цьому член комісії має право його підписати. Протокол засідання комісії може бути наданий для ознайомлення суб'єкту виборчого процесу на його вимогу не пізніше наступного засідання комісії. У цей же строк протокол засідання виборчої комісії вивішується на стенді офіційних матеріалів комісії для загального ознайомлення та надсилається до ЦВК, яка оприлюднює протокол засідання виборчої комісії на своєму офіційному веб-сайті невідкладно після його надходження. Протокол має містити такі реквізити:

- назву документа;
- порядковий номер;
- назву виду діяльності комісії — засідання;
- назву комісії;

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок ведення діловодства у виборчих комісіях та комісіях з референдумів» від 15.09.2010 № 350. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0350359-10>

- дату і місце проведення засідання;
- загальну кількість членів комісії, кількість присутніх на засіданні членів комісії, кількість осіб, які беруть участь у засіданні на запрошення комісії та без дозволу або запрошення (у разі потреби до протоколу додається реєстраційний листок);
- порядок денний з формулюванням питань у називному відмінку.

Текст протоколу складається з трьох частин, що починаються словами:

- «Слухали»;
- «Виступили»;
- «Вирішили» («Постановили»).

У протоколі повинні бути відображені зміст та номер постанови, протокольного рішення, протоколу чи акта, які були відповідно прийняті або складені на засіданні комісії. До протоколу долучаються у вигляді додатків оригінали документів, прийнятих на засіданні, а також викладені в письмовій формі окремі думки членів комісії, які брали участь у її засіданні, але не згодні з прийнятим на засіданні комісії рішенням. Окремі думки членів комісії є невід'ємною частиною протоколу засідання комісії

Протокол засідання комісії підписується головуючим на засіданні та секретарем комісії (чи секретарем засідання). Протокол засідання комісії може бути наданий для ознайомлення суб'єкту виборчого процесу на його вимогу не пізніше наступного засідання комісії.

Зразок протоколу присутній у додатку 1 до постанови ЦВК «Про Порядок ведення діловодства у виборчих комісіях та комісіях з референдумів» від 15 вересня 2010 року № 350¹.

Акт або протокол комісії підписується всіма присутніми на засіданні членами виборчої комісії, підписи яких скріплюються печаткою виборчої комісії. Перший примірник акта чи протоколу мають право підписати присутні на засіданні кандидати у депутати, довірені особи кандидата у депутати, представники партій у ЦВК чи уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі. Акт повинен бути складений за формою, затвердженою ЦВК. На час написання цього посібника форми окремих актів затверджено постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207², постановою ЦВК «Про Порядок передачі дільничним виборчим комісіям закордонних виборчих дільниць виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України» від 20 вересня 2012 року № 1003³, постановою ЦВК «Про Порядок передачі виборчим комісіям виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України» від 17 червня 2019 року № 1040⁴.

Оприлюднення документів. Постанова, прийнята ОВК чи ДВК, не пізніше ранку наступного дня після дня її прийняття, а прийнята напередодні дня голосування, у день голосування та під час підрахунку голосів, встановлення підсумків голосування, — не пізніш як через 4 години після завершення засідання виборчої комісії:

- вивішується для загального ознайомлення на стенді офіційних матеріалів комісії, який обладнується в приміщенні комісії у місці, вільно доступному для відвідувачів;
- надсилається до ЦВК, яка оприлюднює її на своєму офіційному веб-сайті невідкладно після надходження постанови.

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок ведення діловодства у виборчих комісіях та комісіях з референдумів» від 15.09.2010 № 350. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0350359-10>

² Постанова ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0207359-14>

³ Постанова ЦВК «Про Порядок передачі дільничним виборчим комісіям закордонних виборчих дільниць виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України» від 20 вересня 2012 року № 1003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1003359-12>

⁴ Постанова ЦВК «Про Порядок передачі виборчим комісіям виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України» від 17 червня 2019 року № 1040 URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcarda12a.html?id=46085&what=0>

Копія постанови, прийнятої ОВК чи ДВК, засвідчена головою виборчої комісії чи його заступником і секретарем виборчої комісії та скріплена печаткою виборчої комісії, видається суб'єкту виборчого процесу, якого вона стосується, на його вимогу не пізніше ніж через 4 години після її прийняття, а прийнятої напередодні дня голосування та в день голосування, — невідкладно. У ці ж строки постанова, прийнята ОВК, надсилається до ЦВК через автоматизовану інформаційно-аналітичну систему.

Окремі статті Закону (наприклад, ч. 5 ст. 35, ч. 10 ст. 84, ч. 2, 9 ст. 94) передбачають необхідність використання інформаційно-аналітичної системи. Деякі питання використання та забезпечення безпеки функціонування інформаційно-аналітичної системи «Вибори народних депутатів України» розкриті у постанові ЦВК «Про Порядок використання окружними виборчими комісіями з виборів народних депутатів України інформаційно-аналітичної системи «Вибори народних депутатів України» Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Вибори»» від 6 червня 2019 року № 954¹ та постанові ЦВК «Про заходи щодо забезпечення безпеки функціонування інформаційно-аналітичної системи «Вибори народних депутатів України» Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Вибори»» від 5 червня 2019 року № 945².

Документи виборчих комісій, що стосуються організації виборів, підлягають невідкладному оприлюдненню на стенді офіційних матеріалів відповідної комісії та на офіційному веб-сайті ЦВК відразу після їх надходження.

Розгляд скарг. Виборчі комісії також уповноважені вирішувати виборчі спори, а тому їх рішення за результатами розгляду скарг повинні бути законними і обґрунтованими. У справі «Давидов (Davydov) та інші проти Росії»³ 30 травня 2017 року ЄСПЛ визнав порушення Росією ст. 3 Першого протоколу в контексті проведення виборів до Законодавчих зборів Санкт-Петербурга та Державної думи Російської Федерації. Серед іншого, порушення було зумовлено й відсутністю ефективної системи розгляду скарг заявників виборчими комісіями.

Питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів виборчого процесу, порядку розгляду скарг виборчими комісіями врегульовано розділом 13 Закону та постановою ЦВК «Про Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів народних депутатів України» від 31 липня 2012 року № 133⁴.

Рішення, дії чи бездіяльність ДВК, її члена може бути оскаржено до ОВК, яка утворила відповідну ДВК, або до суду.

Рішення, дії чи бездіяльність ОВК, її члена може бути оскаржено до ЦВК або до суду.

Вимоги до форми та змісту скарги встановлені ст. 110 Закону.

Скарги розглядаються виборчими комісіями:

- за загальним правилом не пізніш як на 2-й день з дня її отримання;
- щодо порушень, які мали місце до дня голосування, на 2-й день з дня її отримання, але не пізніше 24 години дня, що передує дню голосування;

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок використання окружними виборчими комісіями з виборів народних депутатів України інформаційно-аналітичної системи «Вибори народних депутатів України» Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Вибори»» від 6 червня 2019 року № 954. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard51e0.html?id=45924&what=0>

² Постанова ЦВК «Про заходи щодо забезпечення безпеки функціонування інформаційно-аналітичної системи «Вибори народних депутатів України» Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Вибори»» від 5 червня 2019 року № 945. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard8746.html?id=45904&what=0>

³ Рішення ЄСПЛ у справі «Давидов (Davydov) та інші проти Росії» 30 травня 2017 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-173805%22%5D%7D>

⁴ Постанова ЦВК «Про Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів народних депутатів України» від 31 липня 2012 року № 133. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v0133359-12>

- щодо порушення, яке мало місце під час голосування, подана до ДВК, розглядається нею відразу після закінчення голосування;
- щодо порушення, яке мало місце у день голосування, під час підрахунку голосів на дільниці, подана до виборчої комісії вищого рівня, розглядається відповідною виборчою комісією у 2-денний строк з дня її подання.

Виборча комісія відмовляє в задоволенні скарги, якщо встановить, що рішення, дії або бездіяльність суб'єкта оскарження вчинені відповідно до закону, в межах повноважень, передбачених законом, і не порушують виборчі права суб'єкта звернення зі скаргою. Виборча комісія вищого рівня на підставі скарги, рішення суду або з власної ініціативи може скасувати рішення виборчої комісії нижчого рівня та прийняти рішення по суті питання або зобов'язати виборчу комісію нижчого рівня повторно розглянути порушене питання.

У разі задоволення скарги виборча комісія може прийняти рішення, яким:

1. визнати рішення суб'єкта оскарження чи окремих його положень, дії чи бездіяльність такими, що не відповідають вимогам законодавства про вибори депутатів, порушують виборчі права громадян, права та законні інтереси суб'єкта виборчого процесу;
2. скасувати рішення;
3. зобов'язати суб'єкта оскарження здійснити дії, передбачені законодавством, що регулює організацію та порядок проведення виборів депутатів;
4. зобов'язати суб'єкта оскарження утриматися від вчинення певних дій;
5. поновити іншим способом порушені виборчі права громадян, права та законні інтереси суб'єкта виборчого процесу;
6. зобов'язати суб'єкта оскарження здійснити передбачені законодавством, що регулює організацію та порядок проведення виборів депутатів, дії, які впливають із факту скасування рішення, визнання оскаржених дій або бездіяльності протиправними.

Суд, до якого подано адміністративний позов щодо призначення, підготовки і проведення виборів депутатів, невідкладно повідомляє ЦВК окружну та (чи) дільничну виборчу комісію про відкриття провадження у справі та про ухвалене судом рішення. Якщо судом прийнято до провадження адміністративний позов із того ж питання та з тих же підстав, що подано скаргу до виборчої комісії, виборча комісія після отримання повідомлення суду про прийняття до провадження адміністративного позову повертає таку скаргу суб'єкту звернення без розгляду не пізніше наступного дня з дня отримання повідомлення суду із зазначенням підстав її повернення.

У разі визнання судом рішення відповідної виборчої комісії протиправним, у тому числі з питання визнання голосування на виборчій дільниці недійсним, встановлення підсумків голосування, встановлення результатів виборів депутатів, рішення з цього питання приймає виборча комісія, рішення якої було визнане протиправним, або виборча комісія вищого рівня на підставі рішення суду. При цьому, якщо рішення не було визнане недійсним з формальних підстав, виборча комісія не може прийняти рішення, яке по суті повторює рішення, визнане судом протиправним.

Не пізніше 30-ти днів після завершення виборчого процесу ЦВК оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті узагальнену інформацію щодо поданих до ЦВК заяв та скарг, що стосуються процесу виборів депутатів, та результатів їх розгляду, а також відповідну інформацію, надану окружними та дільничними виборчими комісіями.

Окремі питання діяльності виборчих комісій (складання і уточнення списків виборців, підготовки, організації та встановлення підсумків голосування, підрахунку голосів, транспортування виборчих бюлетенів, встановлення результатів виборів та ін.) розкриті в інших параграфах.

2.6. Передвиборна агітація

Щодо передвиборної агітації у Кодексі належної практики у виборчих справах закріплені наступні керівні принципи:

- Відповідно до принципу свободи вираження поглядів, закон має передбачати певний мінімальний доступ всіх учасників виборів в ході передвиборної кампанії й агітації до приватних електронних ЗМІ (п. I, 2.3., с);
- Принцип рівності можливостей може, за певних обставин, бути підставою для обмеження загальних витрат політичних партій, зокрема на агітацію (п. I, 2.3., е);
- Державні органи зобов'язані дотримувати безсторонності, зокрема стосовно до наочної агітації (п. I, 3.1., а);
- На державні органи покладають ряд позитивних зобов'язань: вони зокрема зобов'язані дати виборцям можливість ознайомитися зі списками кандидатів й окремими кандидатами, що беруть участь у виборах, наприклад, шляхом належного розміщення засобів наочної агітації (п. I, 3.1., б);
- Порушення обов'язку дотримувати нейтралітету або обмеження свободи виборців формувати свою думку має тягти за собою застосування санкцій (п. I, 3.1., с).

У п. 19, 20 пояснювальній доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах уточнено, що основна мета — це дати основним політичним силам змогу виражати свої думки в провідних органах масової інформації країни і щоб усі політичні сили мали право проводити свої мітинги, в тому числі й у громадських місцях, розповсюджувати літературу й користуватися своїм правом на розміщення агітаційних матеріалів. Усі ці права мають бути чітко регламентовані — з дотриманням принципів свободи вираження поглядів, — а будь-яке порушення цього права з боку влади або з боку учасників кампанії має тягти за собою відповідні санкції. Для виправлення ситуації напередодні виборів слід забезпечити право на оперативне оскарження. Відомо, втім, що необ'єктивне висвітлення виборчої кампанії та кандидатів у засобах масової інформації є однією з найпоширеніших проблем, що виникають під час виборів. Тому надзвичайно важливо в кожній країні скласти перелік засобів масової інформації й подбати про те, щоб кандидатам і партіям було надано достатньо збалансований обсяг ефірного часу або рекламного простору, у тому числі на державних радіо- і телевізійних каналах. Відповідно до принципу свободи вираження поглядів, закон має передбачати, що приватні аудіовізуальні ЗМІ надають для проведення виборчої кампанії й агітації усім учасникам виборів певний мінімальний доступ.

Для гарантування принципу вільних виборів необхідним є впорядкування меж свободи вираження поглядів, що знаходить своє відображення у формі передвиборної агітації (діяльності яка спонукає голосувати за або проти певного кандидати).

Відповідно до ч. 1 ст. 68 Закону *передвиборна агітація* — це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата у депутати або партію — суб'єкта виборчого процесу.

Передвиборна агітація може проводитися у таких формах:

1. проведення зборів громадян, інших зустрічей з виборцями;
2. проведення мітингів, походів, демонстрацій, пікетів;
3. проведення публічних дебатів, дискусій, «круглих столів», прес-конференцій стосовно положень передвиборних програм та політичної діяльності партій — суб'єктів виборчого процесу чи політичної діяльності кандидатів у депутати;
4. оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів, аудіо- та відеокліпів, інших публікацій та повідомлень;

5. розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено матеріали передвиборної агітації;
6. розміщення друкованих агітаційних матеріалів чи політичної реклами на носіях зовнішньої реклами;
7. проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів та телепередач чи інших публічних заходів за підтримки партії — суб'єкта виборчого процесу чи кандидата у депутати, а також оприлюднення інформації про таку підтримку;
8. публічні заклики голосувати за або не голосувати за партію — суб'єкта виборчого процесу, кандидата у депутати або публічні оцінки діяльності цих партій чи кандидатів у депутати;
9. встановлення агітаційних наметів;
10. в інших формах, що не суперечать Конституції України та законам України.

Попри існування у ч. 2 ст. 68 Закону відкритого переліку легальних форм передвиборної агітації, в Україні використовується диспозитивний підхід щодо правового регулювання передвиборної агітації (дозволено здійснювати агітацію у будь-яких формах і будь-якими засобами які не заборонені). Тому законодавство передбачає значну кількість обмежень щодо політичної реклами, форм, засобів, суб'єктів, строків, джерел фінансування, виготовлення матеріалів передвиборної агітації, а також обмежень щодо використання засобів масової інформації.

Варто зауважити, що порушення правил передвиборної агітації може становити собою склад адміністративного правопорушення або злочину. Відповідно до ч. 2 ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи, що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства, а також справи про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених КАС України (адміністративний суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону, відповідно до ст. 249 КАС України). Окрім цього, на відміну від ч. 2, 3 ст. 277 КАС України (особливості провадження у справах, пов'язаних із виборами Президента України), ст. 273-276 КАС України прямо не вказують на можливість оскарження порядку проведення передвиборної агітації.

Водночас, у п. 3.2.3. Постанови Пленуму ВАСУ від 01.11.2013 № 15 зазначено, що законами про вибори суб'єктам виборчого процесу та іншим його учасникам визначено певні права й обов'язки. Так, зокрема, громадяни України (виборці), які мають право голосу, можуть брати участь у проведенні передвиборної агітації. Правила проведення передвиборної агітації регламентовано законами про вибори. До особи, яка проводить агітацію з порушенням цих правил, суб'єктами виборчого процесу *може бути пред'явлено адміністративний позов*. У такому разі відповідачем у виборчій справі може бути й громадянин України (виборець). Згідно п. 3.1.2. під виборчими правами та інтересами виборця щодо участі у виборчому процесі особисто необхідно розуміти не тільки право голосу на відповідних виборах, а й участь у роботі виборчих комісій як членів цих комісій, *у проведенні передвиборної агітації*, здійсненні спостереження за виборами та інших заходах у порядку, визначеному законами України.

Окремо варто зауважити, що відповідно до Закону встановлення судом фактів порушення передвиборної агітації є підставою застосування окремих заходів конституційно-правової відповідальності виборчими комісіями.

Згідно п. 1, 2, 3, 4 ч. 2 ст. 61 Закону встановлення судом при розгляді виборчого спору окремих фактів, що безпосередньо чи опосередковано стосуються порушення правил ведення передвиборної агітації, є підставою для оголошення партії, кандидати у депутати від якої включені до виборчого списку партії, або окремого кандидату у депутати попередження.

Зокрема, до таких фактів, які підлягають встановленню під час розгляду виборчого спору належать:

1. підкуп виборців або членів виборчих комісій кандидатом у депутати, партією, яка висунула кандидатів у депутати, представником партії, уповноваженою особою партії чи посадовою особою партії, довіреною особою кандидата у депутати, а також іншою особою за дорученням кандидата у депутати, партії — суб'єкта виборчого процесу;
2. надання під час виборчого процесу виборцям, закладам, установам, організаціям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення назви, символіки, прапора партії, за умови, що вартість таких товарів не перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати), робіт, послуг, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей (непрямого підкупу) організацією, засновником, власником або членом керівного органу якої є кандидат у депутати, партія, яка висунула кандидатів у депутати, або посадова особа цієї партії;
3. використання кандидатом у депутати, партією при фінансуванні передвиборної агітації крім коштів виборчого фонду інших коштів;
4. залучення або використання для проведення передвиборної агітації підлеглих осіб, службового транспорту, зв'язку, устаткування, приміщення, інших об'єктів та ресурсів за місцем роботи (зловживання службовим становищем) кандидатом у депутати, який займає посаду, в тому числі за сумісництвом, в органах виконавчої влади, органах влади Автономної Республіки Крим чи в органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, у закладах, установах, організаціях, у військових формуваннях, утворених відповідно до законів України.

Таким чином, встановлення зазначених фактів в частині, що стосується порушення правил ведення передвиборної агітації, визнання на цій підставі дій окремих суб'єктів виборчого процесу протиправними тощо *належить до юрисдикції адміністративних судів*.

Варто звернути увагу, що на відміну від Закону України «Про вибори Президента України», Закон України «Про вибори народних депутатів України» містить визначення поняття «політична реклама». Так, відповідно до ч. 3 ст. 68 Закону *політична реклама* — це розміщення або поширення матеріалів передвиборної агітації за допомогою рекламних засобів. До політичної реклами Законом віднесено:

- використання символіки або логотипів партій — суб'єктів виборчого процесу;
- повідомлення про підтримку партією — суб'єктом виборчого процесу або кандидатом у депутати видовищних чи інших публічних заходів;
- привернення уваги до участі у таких заходах партії — суб'єкта виборчого процесу чи певного кандидата у депутати;
- рекламу друкованих видань (газет, журналів, книг), інших товарів та послуг з використанням:
 - прізвищ кандидатів;
 - зображень (портретів) кандидатів;
 - назв партій — суб'єктів виборчого процесу;
 - символіки партій — суб'єктів виборчого процесу.

СТАТТІ	ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ
	ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ОСІБ, УЧАСТЬ ЯКИМ У ПЕРЕДВИБОРНІЙ АГІТАЦІЇ ЗАБОРОНЕНА
ч. 1 ст. 74	Участь у передвиборній агітації забороняється: 1) іноземцям та особам без громадянства, у тому числі через журналістську діяльність чи у формі участі у концертах, виставах, спортивних змаганнях, інших публічних заходах, що проводяться на підтримку чи за підтримки партії — суб'єкта виборчого процесу чи кандидата у депутати; 2) органам виконавчої влади, органам влади Автономної Республіки Крим та органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам і судам, їх посадовим і службовим особам органів у робочий час, крім випадків, коли відповідна посадова чи службова особа є кандидатом у депутати; 4) членам виборчих комісій протягом строку їх повноважень у відповідних виборчих комісіях.
	ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ФОРМ І ЗАСОБІВ ВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ
ч. 6 ст. 74	Поширення у будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства та розпалювання міжетнічної, расової, національної, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняється.
ч. 14 ст. 74	Забороняється проводити передвиборну агітацію, що супроводжується наданням виборцям, закладам, установам, організаціям коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення назви, символіки, прапора партії, за умови, що вартість таких товарів не перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати), послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей. Така передвиборна агітація або надання виборцям, закладам, установам, організаціям коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей, що супроводжується закликами або пропозиціями голосувати за або не голосувати за певну партію чи кандидата у депутати або згадуванням назви партії чи імені кандидата, є непрямим підкупом виборців.
	ОБМЕЖЕННЯ СТРОКІВ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ
ч. 1 ст. 70	Право розпочати свою передвиборну агітацію виникає з дня, наступного за днем прийняття виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидатів у депутати.
ч. 2, 3 ст. 70	Передвиборна агітація напередодні дня голосування та в день голосування забороняється. У цей же час забороняються проведення масових акцій (зборів, мітингів, походів, демонстрацій, пікетів) від імені партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, кандидатів в депутати, розповсюдження агітаційних матеріалів, а також публічні оголошення про підтримку партією чи окремими кандидатами у депутати проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів та телепередач чи інших публічних заходів.
	ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
ч. 8 ст. 71	Передвиборна агітація в засобах масової інформації усіх форм власності за рахунок коштів виборчих фондів партій, кандидатів у депутати в одномандатних округах здійснюється тільки після відповідної оплати друкованої площі чи ефірного часу з відповідних рахунків виборчих фондів.

ч. 7 ст. 74	Засобам масової інформації, їх посадовим та службовим особам і творчим працівникам під час виборчого процесу у своїх матеріалах і передачах, не обумовлених угодами, забороняється агітувати голосувати за або не голосувати за партії, кандидатів у депутати чи поширювати інформацію, яка має ознаки політичної реклами, безоплатно або яка оплачена з джерел, не передбачених законом, а так само поширювати будь-яку інформацію з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного суб'єкта виборчого процесу. Авторам і ведучим телерадіопередач, які є кандидатами у депутати, під час виборчого процесу також забороняється у телерадіопередачах вести передвиборну агітацію.
ч. 19 ст. 74	Забороняється проведення передвиборної агітації в зарубіжних засобах масової інформації, що діють на території України, а також у зареєстрованих в Україні засобах масової інформації, в яких частка зарубіжної власності перевищує п'ятдесят відсотків.

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО МІСЦЬ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ

ч. 2 ст. 74	У військових частинах (формуваннях), в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах передвиборна агітація обмежується. Відвідання військових частин (формувань), установ виконання покарань і слідчих ізоляторів окремими кандидатами у депутати, їх довіреними особами чи уповноваженими особами партій забороняється. Зустрічі цих осіб з виборцями організуються відповідною окружною виборчою комісією спільно з командиром військової частини (формування) або керівником установи виконання покарань чи слідчого ізолятора з обов'язковим повідомленням не пізніше як за три дні до дня зустрічі всіх уповноважених осіб партій, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі або їх довірених осіб у відповідному одномандатному окрузі.
ч. 3 ст. 74	Забороняється використання приміщень органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, для проведення передвиборної агітації за рахунок коштів виборчих фондів партій, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі.
ч. 4 ст. 74	Забороняється проведення агітаційних заходів, розповсюдження передвиборних агітаційних матеріалів, демонстрація агітаційних фільмів чи кліпів, розповсюдження виборчих листівок, плакатів, інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, у яких розміщено матеріали передвиборної агітації, публічні заклики голосувати за чи не голосувати за партії — суб'єктів виборчого процесу, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі або публічна оцінка діяльності цих партій чи кандидатів у депутати <i>під час проведення заходів, організованих органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, державними чи комунальними підприємствами, закладами, установами, організаціями.</i>

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ПОРЯДКУ РОЗМІЩЕННЯ АГІТАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ ЧИ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ АБО РОЗМІЩЕННЯ ЇХ У ЗАБОРОНЕНИХ ЗАКОНОМ МІСЦЯХ

ч. 5 ст. 74	Забороняється розміщення агітаційних матеріалів та політичної реклами на будинках і в приміщеннях органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій державної та комунальної форми власності.
ч. 9 ст. 74	Розміщення носіїв політичної реклами на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування, у тому числі таксі, розміщення політичної реклами у приміщеннях та на будівлях станцій метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів, а також розповсюдження матеріалів передвиборної агітації, у тому числі політичної реклами, через телерадіотрансляційні або інші інформаційні мережі сповіщення пасажирів та інформаційні табло у приміщеннях станцій та вагонах метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів, у транспортних засобах громадського користування забороняється.
ч. 21 ст. 74	Забороняється розміщення матеріалів передвиборної агітації, політичної реклами, у тому числі повідомлень про перебіг виборчого процесу, на об'єктах культурної спадщини.

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА КАНДИДАТОМ	
ч. 22 ст. 74	<p>Кандидатам у депутати забороняється використовувати для проведення передвиборної агітації службовий транспорт, зв'язок, устаткування, приміщення, інші об'єкти та ресурси за місцем роботи, службові чи виробничі наради, збори колективу, а також залучати для передвиборної агітації або використовувати для будь-якої роботи, пов'язаної з проведенням передвиборної агітації, таких осіб:</p> <p>1) кандидатам у депутати, які займають посади в органах державної влади чи в інших державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, — посадових та службових осіб органів державної влади чи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування (крім осіб, які перебувають на посадах помічника-консультанта народного депутата України);</p> <p>2) кандидатам у депутати, які займають посади, у тому числі за сумісництвом, на підприємствах незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, у закладах, установах, організаціях, військових частинах (формуваннях), утворених відповідно до законів України, — підлеглих їм осіб за місцем роботи (у робочий час).</p>
ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ДРУКОВАНИХ АГІТАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ	
ч. 23 ст. 74	<p>Забороняється виготовлення та розповсюдження друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, що не містять відомостей про замовника друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, установу, яка здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск.</p>

З аналізу судової практики за 2012-2019 рр. при розгляді відповідних спорів, І. Кушнір звертає увагу на такі найбільш поширені питання, які підлягають вирішенню, зокрема¹:

1. Розрізнення агітаційних матеріалів та інформаційних матеріалів про події, заходи та діяльність кандидатів або партій. Критеріями для розрізнення таких матеріалів є :

- мета поширення відповідної інформації. Агітаційні матеріали мають на меті спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певних кандидатів або партію — суб'єкта виборчого процесу, в той час як інформаційні матеріали спрямовані на інформування громадськості про факти та події, пов'язані з проведенням виборів;
- зміст поширюваної інформації. Агітаційні матеріали містять інформацію про кандидата, його приналежність до певної політичної партії, особистісні характеристики, його діяльність, інформацію про дату виборів, політичні гасла, лозунги, які спонукають голосувати «за» чи «проти» кандидата. У разі виникнення спору щодо висвітлення інформації про діяльність кандидата як посадової особи, необхідно оцінювати, чи обмежується зміст повідомлення інформацією про виконання кандидатом його посадових обов'язків.
- агітаційні матеріали містять інформацію про кандидата як суб'єкта виборчого процесу;

2. Визначення ризиків, які виправдовують обмеження права на мирні зібрання та права на свободу вираження поглядів, при забороні організації мирних зібрань з метою агітації. Вирішуючи це питання, суди мають враховувати, що судові рішення про накладення заборони мають містити належне обґрунтування існуючих ризиків у відповідності до стандартів статті 11 та статті 10 Конвенції з прав людини. Найбільш правильним підходом з цього питання вбачається позиція Вищого адміністративного суду України у справі № К/800/66884/13², а саме, що для заборони мирних зібрань суд повинен пересвідчитись у реальності можливої загрози і така реальність повинна бути підтверджена відповідними доказами.

¹ І. Верба, О. Губська, І. Кушнір, Б. Мохончук, Н. Писаренко, П. Романюк, Л. Трофімова — Вибори Президента України 2019: посібник для суддів / за ред. Ю. Барабаша — Київ : «АК-Group», 2019. С. 74-76.

² URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39107841>

3. Щодо порушення заборони здійснювати агітацію у «день тиші» з метою дотримання принципу законності обмеження права на свободу вираження поглядів необхідно враховувати вимоги законів щодо обов'язку відповідних служб місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування після 24 години останньої п'ятниці перед днем голосування зняти такі агітаційні матеріали. У разі розміщення агітаційних матеріалів на будівлях приватної власності вказані органи мають звернутися до власників таких об'єктів з вимогою, попередженням та роз'ясненням щодо необхідності терміново зняти матеріали. Тільки за наявності таких попереджень приватна особа, яка допустила демонстрацію агітаційних матеріалів на об'єктах своєї приватної власності, може бути притягнута до відповідальності.

4. Обмеження поширення агітаційного матеріалу в ЗМІ без укладення відповідної угоди. У цьому питанні практика є неоднозначною. В одних випадках суди доходять висновку, що при опублікуванні інформації, що має ознаки агітаційної, громадянами, які не є суб'єктами виборчого процесу, не потребує укладення угод, в інших випадках відсутність угоди визнається порушенням. У цьому контексті необхідно враховувати мету законодавчого положення щодо вимоги укладення угод із ЗМІ для публікації агітаційного матеріалу. Такою метою є здійснення контролю за фінансуванням агітаційної діяльності, що здійснюється кандидатами для забезпечення принципу рівності. У разі ж опублікування агітаційного матеріалу, автором якого є не суб'єкт виборчого процесу, а просто особа, яка таким чином висловлює свої думки, необхідно враховувати положення законів, відповідно до яких громадяни України мають право вільно і всебічно обговорювати передвиборні програми кандидатів, політичні, ділові та особисті якості кандидатів, вести агітацію за або проти кандидатів. Це право може бути обмежено виключно з урахуванням вимог статті 34 Конституції України. Різна судова практика з цього питання може призвести до порушення принципу юридичної визначеності і, відповідно, до порушення статті 10 Конвенції з прав людини.

5. Розрізнення оціночних суджень та фактів, які містить агітаційний матеріал. Відповідно до вимог статті 10 Конвенції з прав людини притягнення до відповідальності за не доведення оціночних суджень становитиме порушення цього положення. Відповідно судам необхідно з особливою сумлінністю кваліфікувати ті чи інші висловлювання як факти з урахуванням критеріїв, встановлених в практиці Європейського суду. Крім того, судам необхідно враховувати, що навіть при правильній кваліфікації інформації, як фактів, які потребують доведення, накладення на винну особу непропорційно тяжкої санкції з урахуванням обставин справи становитиме порушення статті 10 Конвенції з прав людини.

2.7. Фінансування передвиборної агітації

Для виконання своїх основних функцій під час виборчого процесу та у міжвиборчий період політичні партії потребують фінансування. У Керівних принципах правового регулювання діяльності політичних партій Венеційської комісії¹, прийнятих на 84 пленарному засіданні 15-16 жовтня 2010 року, БДІПЛ/ОБСЕ та Венеційська комісія визначили рекомендації щодо політичного фінансування, серед яких у п. 160 виділяють:

- обмеження приватних внесків як змістовно так і залежно від їх розміру;
- баланс приватного та державного фінансування;
- обмеження на використання бюджетних коштів;
- справедливі підстави надання державної фінансової підтримки;
- обмеження видатків на виборчі кампанії;
- запровадження заходів щодо підвищення прозорості фінансування партій та достовірності їх фінансової звітності.

¹ Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (15-16 жовтня 2010 року). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)024-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)024-e)

Міжнародні стандарти щодо політичного фінансування присутні також у Керівних принципах щодо фінансування політичних партій Венеціанської комісії¹, Рекомендаціях Парламентської асамблеї Ради Європи «Про фінансування політичних партій» від 22 травня 2001 року², Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній» від 8 квітня 2003 року³.

У 2015 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції»⁴ було запроваджено низку новел у сфері політичного фінансування, в тому числі пряме державне фінансування політичних партій, встановлення граничних меж розмірів внесків на їх користь, посилення вимог щодо звітності та фінансового аудиту за надходженнями і витратами політичної партії тощо.

Процес політичного фінансування можна умовно розділити за двома напрямками — фінансування статутної діяльності політичних партій (тобто фінансування партій поза виборчим процесом або тих партій, які не зареєстровані суб'єктами виборчого процесу) та передвиборної агітації партій і кандидатів. Даний параграф стосуватиметься другого напрямку, тобто фінансування передвиборної агітації.

Передвиборна агітація — це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата у депутати або партію — суб'єкта виборчого процесу. Передвиборна агітація здійснюється у формі, строки та за допомогою засобів, які не суперечать діючому законодавству. Тому в будь-якому випадку забороняється фінансування незаконної передвиборної агітації (підкуп виборців, проведення агітації в останню суботу перед днем виборів, поширення у будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави та інші порушення законодавства, зокрема розділу 9 Закону).

Законними повинні бути джерела та порядок фінансування передвиборної агітації.

Заборонено використання для фінансування передвиборної агітації інших коштів, окрім коштів Державного бюджету України та коштів виборчих фондів партій, кандидатів у депутати в одномандатних округах. Кандидати у депутати, зареєстровані у загальнодержавному окрузі, можуть здійснювати передвиборну агітацію за кошти виборчого фонду партії. Використання власних коштів партій, кандидатів у депутати чи коштів з інших джерел для проведення передвиборної агітації, у тому числі з ініціативи виборців, забороняється.

1. Фінансування передвиборної агітації за кошти Державного бюджету України. За загальним правилом державне фінансування передвиборної агітації може відбуватись у двох формах:

1.1. Пряме державне фінансування. Зазначена форма фінансування передбачає безпосереднє здійснення видатків з державного бюджету на проведення передвиборної агітації відповідно до закону незалежно від форми та засобів її здійснення. В Україні така форма дещо модифікована, оскільки передбачає не попереднє здійснення видатків, а проводиться у формі відшкодування витрат політичних партій на здійснення передвиборної агітації та регулюється ст. 17-1, 17-4 Закону України «Про політичні партії в Україні».

¹ Керівні принципи щодо фінансування політичних партій (9-10 березня 2001 року). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2001\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2001)008-e)

² Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи «Про фінансування політичних партій» від 22 травня 2001 року. URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16907&lang=en>

³ Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній» від 8 квітня 2003 року. URL: <https://rm.coe.int/16806cc1f1>

⁴ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 08.10.2015 № 731-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-19>

УМОВА ВІДШКОДУВАННЯ:	участь партії у розподілі депутатських мандатів (подолання 5% легального виборчого бар'єра) у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі (по пропорційній виборчій системі) на останніх чергових або позачергових виборах народних депутатів України.
РОЗМІР ВІДШКОДУВАННЯ:	у межах фактично здійснених політичною партією витрат, але не більше максимального розміру виборчого фонду політичної партії (90 тис. розмірів мінімальної заробітної плати).
РІШЕННЯ ПРИЙМАЄ:	рішення про відшкодування витрат або про відмову в такому відшкодуванні приймає ЦВК не пізніше як у 60-денний строк з дня офіційного оприлюднення результатів виборів.
ПІДСТАВИ ДЛЯ ВІДМОВИ:	підставами для відмови у відшкодуванні є встановлення ЦВК, НАЗК або факту: <ul style="list-style-type: none">▪ неподання проміжного та/або остаточного фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду у передбачений законом строк;▪ подання неповних звітів;▪ включення до таких звітів завідомо недостовірної інформації.

При цьому забороняється використання політичною партією коштів, виділених з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичної партії, на фінансування її участі у виборах або на цілі, не пов'язані із здійсненням її статутної діяльності.

У законодавстві відсутнє чітке розмежування статутної діяльності та діяльності щодо участі у виборах. Метою створення політичної партії є сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, а основним напрямком її діяльності є участь у виборах. При чому невисування політичною партією своїх кандидатів на загальнодержавних виборах протягом 10 років є підставою для анулювання її реєстраційного свідоцтва (ст. 24 Закону України «Про політичні партії в Україні»¹). Тому статутна діяльність політичної партії в будь-якому разі буде пов'язана із її участю у виборах.

При встановленні фактів використання коштів на діяльність щодо участі у виборах варто виходити з того, що кошти, виділені на здійснення статутної діяльності під час виборчого процесу не повинні використовуватись для формування виборчих фондів або для фінансування передвиборної агітації, навіть якщо вони охоплюються визначеними у статуті напрямками діяльності.

1.2. Непряме державне фінансування. Державне фінансування передвиборної агітації на виборах народних депутатів України здійснюється також у непрямій формі. Зокрема, відповідно до ст. 72 Закону передбачається надання за кошти держбюджету ефірного часу:

- партії у загальному обсязі не менше 60 хв. на загальнонаціональному телеканалі та 60 хв. на загальнонаціональному радіоканалі, а також по 20 хв. на регіональних телеканалах та по 20 хв. на регіональних радіоканалах у кожному з регіонів;
- кандидатам у депутати, зареєстрованим в одномандатному окрузі по 20 хв. на відповідних регіональних телеканалах та по 20 хв. на регіональних радіоканалах.

Попередній розклад ефірного часу трансляції передвиборних агітаційних теле-, радіопрограм із зазначенням дати і часу виходу їх в ефір (без зазначення конкретних учасників програм) складається загальнонаціональними та регіональними телерадіоорганізаціями державної та комунальної форми власності, з якими укладено угоди на розповсюдження матеріалів передвиборної агітації партій, кандидатів у депутати. Такий розклад надсилається до ЦВК та відповідних окружних виборчих комісій не пізніше як за 57 днів до дня виборів.

¹ Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#n245>

Черговість надання ефірного часу в межах розкладу визначається не пізніше як за 53 дні до дня виборів за результатами жеребкувань (порядок проведення жеребкувань затверджений постановою ЦВК «Про порядки проведення жеребкування щодо черговості надання політичним партіям, кандидатам у народні депутати України ефірного часу на регіональних теле- та радіоканалах за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів народних депутатів України» від 6 жовтня 2014 року № 1492¹), що проводяться:

- ЦВК, із запрошенням представників партій у ЦВК або уповноважених осіб партій, щодо надання ефірного часу партіям на загальнонаціональному радіоканалі та телеканалі;
- ОВК, визначеними рішенням ЦВК у кожному з регіонів України, із запрошенням відповідно уповноважених осіб партій, кандидатів у депутати або довірених осіб кандидатів у депутати, щодо надання ефірного часу партіям та кандидатам у депутати, зареєстрованим в одномандатному окрузі на регіональних радіо- та телеканалах державної та комунальної форми власності.

Окрім цього, відповідно до ст. 73 Закону за рахунок і в межах коштів держбюджету передбачається використання друкованих засобів масової інформації. Зокрема:

- партія має право опублікувати в однаковому для всіх партій поліграфічному виконанні в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр», а також в одному з регіональних (місцевих) друкованих засобів масової інформації державної чи комунальної форми власності кожного з регіонів, свою передвиборну програму обсягом не більше 7 тис. 800 друкованих знаків;
- кандидат в одномандатному окрузі має право опублікувати в однаковому для всіх кандидатів поліграфічному виконанні в одному з регіональних (місцевих) друкованих засобів масової інформації державної чи комунальної форми власності свою передвиборну програму обсягом не більше 3 тис. 900 друкованих знаків.

Також у ст. 63 Закону передбачено обов'язок ЦВК щодо виготовлення інформаційних плакатів партій та кандидатів не пізніше як за 35 днів до дня виборів. Інформаційні плакати передаються відповідним виборчим комісіям не пізніше як за 20 днів до дня виборів. Форма, розмір, поліграфічне виконання інформаційних плакатів та порядок їх передачі визначені постановою ЦВК «Про форму, розмір, поліграфічне виконання інформаційних плакатів політичних партій, кандидати у народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, порядок їх виготовлення та передачі Міністерству закордонних справ України, окружним і дільничним виборчим комісіям з виборів народних депутатів України» від 25 липня 2012 року № 125² та постановою ЦВК «Про форму, розмір, поліграфічне виконання інформаційних плакатів кандидатів у народні депутати України, зареєстрованих в одномандатних виборчих округах, порядок їх виготовлення, передачі окружним та дільничним виборчим комісіям з виборів народних депутатів України» від 27 травня 2019 року № 902³. Попри те, що такі інформаційні плакати містять серед іншого передвиборні програми партій та кандидатів, однак на відміну від публікацій в друкованих засобах масової інформації (які є формою передвиборної агітації), закон відносить їх до форм інформаційного забезпечення виборів.

¹ Постанова ЦВК «Про порядки проведення жеребкування щодо черговості надання політичним партіям, кандидатам у народні депутати України ефірного часу на регіональних теле- та радіоканалах за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів народних депутатів України» від 6 жовтня 2014 року № 1492. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcardd69a.html?id=39245&what=0>

² Постанова ЦВК «Про форму, розмір, поліграфічне виконання інформаційних плакатів політичних партій, кандидати у народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, порядок їх виготовлення та передачі Міністерству закордонних справ України, окружним і дільничним виборчим комісіям з виборів народних депутатів України» від 25 липня 2012 року № 125. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard4c20.html?id=45807&what=0>

³ Постанова ЦВК «Про форму, розмір, поліграфічне виконання інформаційних плакатів кандидатів у народні депутати України, зареєстрованих в одномандатних виборчих округах, порядок їх виготовлення, передачі окружним та дільничним виборчим комісіям з виборів народних депутатів України» від 27 травня 2019 року № 902. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard028d.html?id=45795&what=0>

2. *Фінансування передвиборної агітації за кошти виборчого фонду.* Партії та кандидати у депутати зобов'язані відкрити рахунок свого виборчого фонду не пізніше як на 10-й день з дня реєстрації ЦВК. Відповідні рахунки відкриваються тільки в національній валюті. Порядок відкриття і закриття рахунків виборчого фонду встановлено главою 6 «Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» від 12.11.2003 № 492¹. Послуги установи банку, пов'язані з відкриттям і закриттям рахунків виборчого фонду та з функціонуванням рахунків, надаються безоплатно (в тому числі без нарахування і сплати установою банку відсотків). Закриття рахунків, зупинення операцій по рахунках виборчого фонду раніше, ніж о 18 годині середи після дня голосування, не допускається.

Варто врахувати, що арешт коштів на рахунках виборчого фонду не допускається, а у разі скасування рішення про реєстрацію кандидата у депутати в одномандатному окрузі залишки коштів його виборчого фонду на 8-й день з дня оприлюднення відповідного рішення перераховуються до державного бюджету.

Виборчий фонд партії складається із:

2.1. *Накопичувального рахунку.* Партія зобов'язана відкрити один накопичувальний рахунок виборчого фонду партії в установі банку України у місті Києві, яку визначає на свій розсуд. Підставою для відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду партії є копія рішення ЦВК про реєстрацію кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії. Партія із числа кандидатів, включених до виборчого списку цієї партії, або своїх уповноважених осіб у загальнодержавному окрузі призначає не більше 2 розпорядників накопичувального рахунку виборчого фонду партії. Розпорядники накопичувального рахунку виборчого фонду партії мають виключне право на використання коштів з накопичувального рахунку виборчого фонду партії.

2.2. *Поточних рахунків.* Партія має право відкривати в установах банків України поточні рахунки виборчого фонду партії з розрахунку не більше одного поточного рахунку на території одного одномандатного округу (загальна кількість 225), проте один поточний рахунок виборчого фонду партії може обслуговувати декілька одномандатних округів. Підставою для відкриття поточного рахунку виборчого фонду партії є довідка установи банку про відкриття накопичувального рахунку партії. На поточні рахунки виборчого фонду партії кошти надходять виключно з накопичувального рахунку виборчого фонду. Партія із числа кандидатів, включених до виборчого списку цієї партії, або своїх уповноважених осіб у відповідному одномандатному окрузі призначає по одному розпоряднику кожного поточного рахунку виборчого фонду партії, який має виключне право на розпорядження коштами з відповідного поточного рахунку виборчого фонду партії. Розпорядники коштів поточного рахунку виборчого фонду зобов'язані вести облік використання коштів відповідних поточних рахунків виборчого фонду, забезпечують додержання фінансової дисципліни, цільове використання коштів виборчого фонду.

Виборчий фонд кандидата у депутати в одномандатному окрузі складається із:

2.1. *Поточного рахунку.* Кандидат у депутати в одномандатному окрузі має один поточний рахунок, на який надходять кошти для фінансування передвиборної агітації. Підставою для відкриття поточного рахунку виборчого фонду є копія рішення ЦВК про реєстрацію кандидата у депутати в одномандатному окрузі. Кандидат у депутати в одномандатному окрузі може бути розпорядником поточного рахунку власного виборчого фонду або призначити не більше одного розпорядника поточного рахунку власного виборчого фонду з числа своїх довірених осіб. Розпорядник поточного рахунку виборчого фонду кандидата у депутати в одномандатному окрузі має виключне право на використання коштів з поточного рахунку виборчого фонду відповідного кандидата. Розпорядник поточного рахунку виборчого фонду забезпечує додержання фінансової дисципліни, цільове використання коштів виборчого фонду.

³ Постанова Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» від 12.11.2003 № 492. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03#n1275>

Серед контролюючих органів можна виділити:

- ЦВК — здійснює контроль за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів партій;
- ОВК — здійснюють контроль за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів кандидатів у депутати у відповідних одномандатних округах;
- НАЗК — здійснює контроль за дотриманням вимог Закону щодо фінансування передвиборної агітації партій, кандидатів у депутати в одномандатних округах;
- установи банку, в яких відкрито рахунки виборчого фонду — здійснюють контроль за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів.

Контроль за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів здійснюється відповідно до порядку, затвердженого постановою ЦВК «Про Порядок контролю за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати у народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах» від 16 травня 2014 року № 618¹.

За порушення правил фінансування передвиборної агітації у ст. 212-15 та ст. 212-21 КУпАП передбачено адміністративну, а у ст. 159-1 ККУ — кримінальну відповідальність. Звертаємо увагу, що Верховним Судом України було здійснено узагальнення судової практики застосування судами України законодавства про відповідальність за адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення та злочини проти виборчих прав і свобод².

1. Статтею 212-15 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за порушення встановленого законодавством порядку надання або отримання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації.

Будь-які способи надання та отримання фінансової підтримки поза виборчих фондів є незаконними. Порядок формування виборчого фонду та використання його коштів визначено у ст. 48-50 Закону, які містять низку відсилочних норм до Закону України «Про політичні партії в Україні»³.

На відміну від виборчих фондів кандидатів на пост Президента України (розмір яких законодавством не обмежено), розміри виборчих фондів партій та кандидатів відповідно до закону України «Про вибори народних депутатів України» обмежуються, зокрема:

- розмір виборчого фонду партії не може перевищувати 90 тис. розмірів мінімальної заробітної плати;
- розмір виборчого фонду кандидата у депутати в одномандатному окрузі не може перевищувати 4 тис. розмірів мінімальної заробітної плати.

Виборчі фонди формуються за рахунок:

- a. власних коштів партії (виборчий фонд партії);
- b. власних коштів кандидата (виборчий фонд кандидата у депутати в одномандатному окрузі);
- c. добровільних внесків осіб, які відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні»⁴ мають право здійснювати внески на підтримку партій.

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок контролю за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати у народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах» від 16 травня 2014 року № 618. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard85b4.html?id=42486&what=0>

² Узагальнення судової практики застосування судами України законодавства про відповідальність за адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення та злочини проти виборчих прав і свобод. Верховний Суд України. 2018. URL: https://oda.court.gov.ua/userfiles/file/sud1590/News/Zlochiny_proty_vyborchih_prav.pdf

³ Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#n245>

⁴ Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#n245>

Обсяг внесків за рахунок власних коштів та коштів партії, яка висунула кандидата, не обмежений. Проте кандидати, відповідно ст. 57 Закону, зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за рік, що передує року початку виборчого процесу. В свою чергу, відповідно до ст. 17 Закону України «Про політичні партії в Україні»³ партії подають щоквартальні та річні звіти політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, а у разі участі їх суб'єктом виборчого процесу на виборах народних депутатів України, зобов'язані пройти зовнішній незалежний фінансовий аудит звітності в рік, наступний за роком проведення таких виборів чи отримання державного фінансування. Зазначені норми спрямовані на виявлення незаконних джерел отримання коштів та дозволяють оцінити спроможність партій або кандидатів по формуванню виборчих фондів. Однак варто врахувати, що при проведенні повторних, проміжних та позачергових виборів депутатів декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, кандидатами у депутати не подається.

Важливо пам'ятати, що не допускається надання фінансової підтримки для здійснення передвиборної агітації з коштів, виділених з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичної партії. Зазначений факт встановлюється рішенням суду та є, серед іншого, підставою для припинення державного фінансування статутної діяльності політичної партії.

Стосовно добровільних внесків ст. 15 Закону України «Про політичні партії в Україні»¹ містить перелік суб'єктів, яким заборонено здійснення внесків. При чому у 2015 році перелік таких суб'єктів було розширено.

Так, заборонено здійснювати добровільні внески до виборчого фонду:

1. органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
2. державними та комунальними підприємствами, установами та організаціями, а також юридичними особами, в яких не менше десяти відсотків статутного капіталу або прав голосу прямо або опосередковано належать державі, органам місцевого самоврядування чи нерезидентам або кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»;
3. іноземними державами, іноземними юридичними особами, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є іноземці чи особи без громадянства;
4. незареєстрованими громадськими об'єднаннями, благодійними та релігійними об'єднаннями (організаціями);
5. громадянами України, які не досягли 18-річного віку, громадянами України, яких судом визнано недієздатними, а також анонімними особами або під псевдонімом;
6. іншими політичними партіями;
7. фізичними та юридичними особами, з якими укладено договір про закупівлю робіт, товарів чи послуг для забезпечення потреб держави або територіальної громади згідно із Законом України «Про здійснення державних закупівель», — протягом строку дії такого договору та протягом одного року після припинення його, крім випадків, якщо загальна сума коштів, отримана за таким договором протягом строку дії договору та протягом двох років після припинення його дії, не перевищує 10 відсотків загальної суми доходу фізичної або юридичної особи за відповідний період;
8. фізичними та юридичними особами, які мають непогашений податковий борг.

¹ Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#n245>

Розмір внесків до виборчого фонду обмежується аналогічним на підтримку політичної партії протягом року, — для громадян України 400, а для юридичних осіб 800 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески.

Відповідно до ч. 4 ст. 50 Закону установа банку або відділення зв'язку не приймає добровільний внесок від особи, яка не подала заяву про відсутність обставин, наявність яких є підставою для відмови у прийнятті платіжного документа на здійснення грошового внеску, а також якщо такий внесок перевищує встановлений законодавством розмір. Форма заяви затверджена рішенням НАЗК «Про затвердження форм заяв до платіжного документа на здійснення грошового внеску на підтримку політичної партії до установи банку України чи відділення зв'язку» від 02 червня 2016 року № 7¹.

Підписання такої заяви, у разі належності особи до суб'єктів, яким заборонено здійснювати добровільні внески до виборчого фонду кандидата, за загальним правилом є підтвердженням умислу на вчинення порушення встановленого законодавством порядку надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації. Однак, при розгляді спорів варто враховувати те, чи знала та чи могла знати така особа про існування юридичних фактів, які обмежують її право на здійснення внесків до виборчого фонду. Так, присутня правова невизначеність стосовно осіб, з якими укладено договір про закупівлю робіт, товарів чи послуг для забезпечення потреб держави або територіальної громади, оскільки законодавець встановив 10 відсоткову межу, яка може бути подолана після здійснення внеску. Стосовно осіб, які мають непогашений податковий борг, у законодавстві доцільно диференціювати розмір такого боргу (адже формально обмеження щодо внесків поширюється й на осіб які мають податковий борг у розмірі 1 копійки).

Стаття 14 Закону України «Про політичні партії в Україні»² містить визначення поняття внесок, який включає грошові кошти, інше майно, переваги, пільги, послуги, позики (кредити), нематеріальні активи, будь-які вигоди нематеріального або негрошового характеру, у тому числі членські внески членів політичної партії, спонсорство третіми особами заходів чи іншої діяльності на підтримку політичної партії, товари, роботи, послуги, надані або отримані безоплатно чи на пільгових умовах та ін. Варто звернути увагу, що рішенням НАЗК «Про визначення термінів, що вживаються у Законі України «Про політичні партії в Україні» та законодавстві України про вибори» від 11.08.2016 № 11³ було встановлено визначення таких термінів як «вирішальний вплив», «кінцевий бенефіціарний власник (контролер)», «пов'язані особи», «спонсорство» та «треті особи».

Розмір внеску у формі робіт, товарів або послуг визначається на основі ринкової вартості ідентичних або подібних робіт, товарів та послуг на відповідному ринку за методологією, затвердженою рішенням НАЗК «Про затвердження Методології визначення розміру (суми) внеску на підтримку політичної партії у формі робіт, товарів або послуг» від 16.11.2018 № 2596⁴.

2. Статтею 212-21 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за порушення встановленого порядку або строків подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду або подання фінансового звіту, оформленого з порушенням встановлених вимог.

Суб'єктом адміністративної відповідальності на виборах народних депутатів України виступають розпорядник коштів відповідних рахунків, оскільки саме вони зобов'язані подавати звіти відповідно до ч. 5, 6 ст. 49 Закону.

² Рішення НАЗК «Про затвердження форм заяв до платіжного документа на здійснення грошового внеску на підтримку політичної партії до установи банку України чи відділення зв'язку» від 02 червня 2016 року № 7. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-16>

¹ Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#n245>

² Рішення НАЗК «Про визначення термінів, що вживаються у Законі України «Про політичні партії в Україні» та законодавстві України про вибори» від 11.08.2016 № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1226-16>

³ Рішення НАЗК «Про затвердження Методології визначення розміру (суми) внеску на підтримку політичної партії у формі робіт, товарів або послуг» від 16.11.2018 № 2596. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1397-18>

У фінансових звітах в обов'язковому порядку відображається інформація про всі надходження на накопичувальний, поточний рахунки (поточні рахунки) виборчого фонду партії, кандидата у депутати в одномандатному окрузі, здійснені витрати та залишки коштів на відповідних рахунках, у тому числі інформація про дату надходження кожного внеску до виборчого фонду партії, кандидата у депутати в одномандатному окрузі, його розмір, особу, яка здійснила внесок на відповідний рахунок виборчого фонду

Інформацією про особу та про отримувача платежу є найменування, місцезнаходження, код за Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців юридичної особи, яка здійснила внесок, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), місце проживання та реєстраційний номер облікової картки платника податків (крім осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті) фізичної особи, яка здійснила внесок на підтримку політичної партії.

Форми відповідних фінансових звітів затверджені постановою ЦВК «Про форми фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати в народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах, порядок їх складання, надсилання та проведення аналізу» 14 червня 2019 року № 1010¹.

3. Статтею 159-1 ККУ передбачено кримінальну відповідальність за діяння, аналогічні розглянутим вище із певними особливостями:

3.1. У ч. 1 ст. 159-1 ККУ передбачено кримінальну відповідальність за подання завідомо недостовірних відомостей у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого кандидата на виборах.

Відповідальність за вказані дії охоплюється діяннями, передбаченими у ст. 212-21 КУпАП. В даному випадку суддям варто враховувати, що у розпорядника коштів повинен бути умисел на подачу завідомо недостовірних відомостей. Тобто розпорядник коштів повинен свідомо, а не з необережності, подавати відомості, які не відповідають дійсності.

3.2. У ч. 2 ст. 159-1 ККУ передбачено кримінальну відповідальність за умисне надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі чи особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права, а так само умисне отримання у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації від особи, яка не має права надавати таку фінансову (матеріальну) підтримку.

Ключовою відмінністю діянь за ч. 2 ст. 159-1 ККУ від передбачених у ст. 212-15 КУпАП є психічне ставлення особи, виражене у формі умислу, а також розмір фінансової підтримки. Великим розміром у цій статті визнається розмір суми грошових коштів, вартість майна, пільг, послуг, позик, переваг, нематеріальних активів, будь-яких інших вигод нематеріального чи негрошового характеру, що у два чи більше разів перевищує встановлений законом максимальний розмір фінансової підтримки на здійснення передвиборної агітації. Тобто, якщо підтримка надається від імені фізичної особи великим буде внесок на суму понад 800, якщо ж від імені юридичної особи — понад 1600 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески.

3.3. У ч. 3 ст. 159-1 ККУ передбачено кваліфікуючі ознаки у формі повторного вчинення дій, передбачених ч. 1, 2 ст. 159-1 ККУ.

¹ Постанова ЦВК «Про форми фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати в народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах, порядок їх складання, надсилання та проведення аналізу» 14 червня 2019 року № 1010. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcardbf60.html?id=46040&what=0>

У ч. 4 ст. 159-1 ККУ передбачено кваліфікуючі ознаки у формі вчинення за попередньою змовою групою осіб, організованою групою або поєднання з вимаганням внеску чи фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації дії, передбачених ч. 2 ст. 159-1 ККУ.

2.8. Реєстрація спостерігачів, представників, уповноважених та довірених осіб

Офіційні спостерігачі

Міжнародні стандарти спостереження та статусу офіційних спостерігачів узагальнені у Кодексі належної практики у виборчих справах та Доповіді про міжнародно визнаний статус спостерігачів на виборах, де зазначається:

- a. Як національним, так і міжнародним спостерігачам слід надати якомога ширші можливості для участі в спостереженні за проведенням виборів.
- b. Спостереження не має обмежуватися лише днем виборів, але охоплювати й період реєстрації кандидатів та, за потреби, виборців, а також період проведення передвиборної агітації. Воно має дати змогу встановити, чи не мали місце які-небудь порушення як до, так і під час виборів і після них. Спостереження повинно завжди бути можливим на етапі підрахунку голосів.
- c. Місця, в яких спостерігачі не мають права з'являтися, слід чітко визначити в законі.
- d. Предметом спостереження має також бути дотримання органами влади принципу безсторонності.¹

Основу правового регулювання діяльності офіційних спостерігачів (як національних, так і міжнародних) на виборах народних депутатів України складають:

1. Закон України «Про вибори народних депутатів України» (ст. 77-79).
2. Постанова ЦВК від 15 березня 2012 року № 49 «Про Порядок реєстрації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій на виборах народних депутатів України».
3. Постанова ЦВК 24 травня 2019 року № 900 «Про Роз'яснення щодо порядку надання дозволу громадським організаціям мати офіційних спостерігачів під час позачергових виборів народних депутатів України».

Відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» (Розділ X) офіційні спостерігачі поділяються на:

1. тих, які можуть брати участь у виборчому процесі:
 - офіційні спостерігачі від кандидатів у депутати;
 - офіційні спостерігачі від партій;
 - офіційні спостерігачі від громадських організацій;
2. тих, які можуть вести спостереження за ходом виборчого процесу:
 - офіційні спостерігачі від іноземних держав;
 - офіційні спостерігачі від міжнародних організацій.

Набуття статусу офіційного спостерігача на виборах народних депутатів України пов'язано з прийняттям рішення про його реєстрацію уповноваженою виборчою комісією, тобто повноваження офіційних спостерігачів починаються з дня їх реєстрації, на відміну від місцевих виборів, де повноваження офіційних спостерігачів починаються з дня, наступного за днем їх реєстрації відповідною територіальною виборчою комісією. Звідси випливає, що офіційні спостерігачі від

¹ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. за ред. Ю.Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. К., 2009., с. 57, с. 231-253. URL: <https://www.venice.coe.int/files/CDL-elec-opinions-UKR.pdf>

партій, кандидатів у депутати, громадських організацій набувають визначених Законом прав та обов'язків не раніше дня набуття повноважень відповідною виборчою комісією, яка здійснила їхню реєстрацію.

Порядок реєстрації офіційних спостерігачів від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій визначено ч. 1-8 ст. 78 Закону.

Для прийняття відповідною ОВК рішення про реєстрацію офіційних спостерігачів від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій не пізніше як за 5 днів до дня голосування (до 15 липня включно) вноситься відповідне подання за підписом уповноваженої особи партії, кандидата у депутати в одномандатному виборчому окрузі, керівника відповідної громадської організації.

Вимоги до офіційного спостерігача від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій:

1. Офіційним спостерігачем може бути виборець;
2. Не може бути офіційним спостерігачем:
 - a. член виборчої комісії;
 - b. посадова особа органу виконавчої влади або суду, правоохоронного органу, органу влади Автономної Республіки Крим чи органу місцевого самоврядування;
 - c. військовослужбовець;
 - d. особа, яка проходить альтернативну (невійськову) службу.

Також відповідно до ч. 3 ст. 77 Закону України «Про вибори народних депутатів України» офіційним спостерігачем не може бути:

1. особа, яка є громадянином (підданим) держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом;
2. особа, пропозиції стосовно якої ініційовано або внесено державою, визнаною Верховною Радою України державою-агресором або державою окупантом.

Перелік документів необхідних для реєстрації офіційних спостерігачів:

1. подання із зазначенням наступної інформації про офіційного спостерігача: прізвище, ім'я, по батькові, громадянство, дата народження, місце проживання та адреса житла, місце роботи, посада (заняття), номери контактних телефонів;
2. заява про згоду бути офіційним спостерігачем;
3. ксерокопії першої та другої сторінок паспорта громадянина України або ксерокопія тимчасового посвідчення громадянина України (для осіб нещодавно прийнятих до громадянства України). Зазначена вимога створює практичні проблеми зі згаданими вище паспортами зразка 2015 року типу ID-1. Якщо ця законодавча прогалина не буде врегульована доцільно використовувати підхід, аналогічний зазначеному щодо реєстрації кандидатів у депутати — замість першої та другої сторінок визнавати прийнятним використання ксерокопії обох боків (лицьового та зворотного) паспорта зразку 2015 року.
- 4.*¹ копія рішення ЦВК про дозвіл мати офіційних спостерігачів під час виборів народних депутатів України.

ОВК здійснює реєстрацію офіційних спостерігачів у відповідному одномандатному окрузі та видає їм посвідчення за формою, встановленою ЦВК, не пізніше наступного дня після внесення подання.

Підставою для відмови у реєстрації офіційного спостерігача може бути лише порушення вимог, визначених ч. 1-3, 5, 6 ст. 78 Закону, до подання, документів, що додаються до нього та суб'єктів його внесення.

¹ Виключно для громадських організацій

Реєстрація офіційних спостерігачів від громадських організацій має певні особливості та складається з наступних етапів:

1. Отримання громадською організацією від ЦВК дозволу мати офіційних спостерігачів на виборах народних депутатів України.

Право на отримання дозволу мати спостерігачів на чергових виборах народних депутатів України має громадська організація, до статутної діяльності якої належать питання виборчого процесу та спостереження за ним, зареєстрована у встановленому законом порядку, яка не пізніше як за 60 днів до дня виборів звернулася до ЦВК із клопотанням про дозвіл мати офіційних спостерігачів під час парламентських виборів. ЦВК не пізніше як за 45 днів до дня виборів офіційно публікує в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» перелік громадських організацій, яким надано дозвіл мати офіційних спостерігачів на виборах народних депутатів України.

Водночас на позачергових виборах народних депутатів України відповідно до ч. 22 ст. 107 Закону громадська організація, до статутної діяльності якої належать питання виборчого процесу та спостереження за ним, зареєстрована у встановленому законом порядку, не пізніше як за п'ятдесят днів до дня голосування (до 31 травня включно) може звернутися до ЦВК з клопотанням про дозвіл мати офіційних спостерігачів під час повторних, проміжних або позачергових виборів депутатів у порядку, передбаченому Законом. ЦВК не пізніше як на десятий день з дня отримання клопотання приймає рішення про надання дозволу громадській організації мати офіційних спостерігачів або про відмову в наданні такого дозволу, про що повідомляє громадську організацію наступного дня після дня прийняття відповідного рішення. В разі проведення позачергових виборів ЦВК офіційно публікує в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» перелік громадських організацій, яким надано дозвіл мати офіційних спостерігачів на відповідних виборах депутатів, невідкладно після завершення розгляду відповідних клопотань громадських організацій.

Підставою для відмови у наданні дозволу може бути лише порушення громадською організацією вимог, що висуваються до офіційного спостерігача та статутної діяльності громадської організації (ч. 1, 2 ст. 78 Закону). Громадська організація має право оскаржити до суду рішення про відмову в наданні їй дозволу мати офіційних спостерігачів (ч. 3 ст. 78 Закону). Відмова у наданні дозволу може бути оскаржена громадською організацією до апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (Шостого апеляційного адміністративного суду) в порядку, встановленому ч. 3 ст. 273 Кодексу України про адміністративне судочинство. Розгляд справ за особливостями, встановленими статтями 172-179 (за чинною редакцією ст.ст. 273 — 279) КАС України, здійснюється в разі звернення у цьому порядку до суду осіб, яким право на звернення до суду про захист прав у виборчому процесі надано відповідними законами про вибори (з ч. 3 ст. 78 Закону про вибори народних депутатів випливає, що громадська організація має право оскаржити до суду рішення ЦВК про відмову в наданні їй дозволу мати офіційних спостерігачів). При цьому суди повинні виходити з того, що в разі, якщо особа має право на звернення до суду у спорі, що впливає з виборчих правовідносин, то вона має і право на розгляд її справи з урахуванням особливостей, встановлених для розгляду справ щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом (п. 3.1.3. Постанови Пленуму ВАСУ від 01 листопада 2013 року № 15).

2) реєстрація спостерігачів від громадських організацій, які отримали відповідний дозвіл ЦВК, ОВК.

Загальний перелік прав та обов'язків офіційних спостерігачів від партії, кандидата у депутати, громадської організації визначено статтею 78 Закону.

Офіційний спостерігач від партії, кандидата у депутати, громадської організації має право (ч. 9 ст. 78):

1. перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати з будь-якої відстані за діями членів виборчої комісії, у тому числі під час видачі виборчих бюлетенів виборцям і підрахунку голосів, не заважаючи членам виборчої комісії фізично;

2. робити фото- та кінозйомки, аудіо- та відеозаписи, не порушуючи при цьому таємниці голосування;
3. бути присутнім при видачі виборчих бюлетенів членам ДВК, у тому числі для організації голосування виборців за місцем перебування, та при проведенні такого голосування;
4. бути присутнім з дотриманням вимог Закону на засіданнях ДВК та ОВК, з урахуванням положень, встановлених частиною третьою статті 34 Закону, у тому числі під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці та встановленні підсумків голосування;
5. звертатися із заявою чи скаргою до відповідної виборчої комісії, інших державних органів чи до суду щодо усунення порушень Закону в разі їх виявлення;
6. складати акт про виявлення порушення Закону, що підписується ним та не менш як двома виборцями, які засвідчують факт цього порушення, із зазначенням їх прізвищ, імен, по батькові, місця проживання та адреси житла, та подавати його до відповідної виборчої комісії чи до суду;
7. вживати необхідних заходів в межах законодавства щодо припинення протиправних дій під час голосування та підрахунку голосів виборців на ВД;
8. отримувати копії протоколів про передачу виборчих бюлетенів, про підрахунок голосів і встановлення підсумків голосування та інших документів у випадках, передбачених Законом;
9. реалізовувати інші права, передбачені Законом для офіційних спостерігачів.

Разом з тим, права офіційних спостерігачів закріплено і в інших статтях Закону, якими регламентуються окремі виборчі процедури, зокрема такі як право: підписувати перші примірники актів і протоколів, що складаються виборчими комісіями (ч. 8 ст. 35 Закону), підписувати примірники протоколу про передачу виборчим комісіям виборчих бюлетенів (ч. 8 ст. 35 Закону), отримувати копію протоколів ДВК про підрахунок голосів виборців (ч. 10 ст. 91 Закону), отримувати копію протоколу ОВК про підсумки голосування (у тому числі з поміткою «Уточнений») та, за наявності, копію протоколу про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці (ч. 10 ст. 95 Закону), оглядати виборчі скриньки на підготовчому засіданні ДВК перед початком голосування та підписувати контрольні листи перед їх вкиданням до виборчих скриньок (ч. 4 ст. 84 Закону), супроводжувати транспортування виборчих документів до ОВК, яка встановлює підсумки голосування у відповідних виборчих округах (ч. 1 ст. 93 Закону) та ін.

Основні обов'язки офіційного спостерігача визначено в ч. 10 ст. 78 Закону. Зокрема, спостерігач не має права:

1. безпідставно втручатися в роботу виборчої комісії, чинити дії, що порушують законний хід виборчого процесу або неправомірно заважають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження;
2. заповнювати замість виборця (у тому числі і на його прохання) виборчий бюлетень;
3. бути присутнім при заповненні виборцем виборчого бюлетеня у кабіні (кімнаті) для таємного голосування або іншим чином порушувати таємницю голосування.

Офіційний спостерігач також не має права вчиняти інші дії, на які поширюються загальні заборони, передбачені Законом, наприклад, здійснювати агітацію у переддень чи день голосування тощо.

Санкції, що можуть бути застосовані до офіційного спостерігача:

1. попередження — за рішенням виборчої комісії у встановленому Законом порядку у разі порушення вимог ч. 10 ст. 78 Закону;

2. позбавлення права присутності на засіданні — за рішенням виборчої комісії у встановленому Законом порядку¹ у разі встановлення повторного або грубого порушення² ч. 10 ст. 78 Закону.

Таке рішення комісії про накладення вищезазначених санкцій може бути оскаржене офіційним спостерігачем до суду в порядку встановленому ст. 273 КАС України.

Припинення статусу офіційного спостерігача відбувається після встановлення ЦВК результатів виборів депутатів (а не офіційного оприлюднення результатів виборів чи завершення виборчого процесу).

Разом з цим, законодавство передбачає можливість дострокового припинення повноважень офіційного спостерігача:

1. в разі порушення Закону виборча комісія, яка зареєструвала офіційного спостерігача, може прийняти мотивоване рішення про дострокове припинення повноважень спостерігача;
2. за його власним бажанням;
3. за письмовою заявою уповноважена особа партії, кандидата у депутати в одномандатному окрузі або керівника громадської організації до відповідної ОВК про відкликання спостерігача.

Порядок реєстрації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій визначено в ст. 79 Закону та постановою ЦВК від 15 березня 2012 року № 49 «Про Порядок реєстрації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій на виборах народних депутатів України»³. Разом з цим, слід звернути увагу на законодавчу неузгодженість термінів, адже відповідно до Закону України «Про Центральну виборчу комісію»⁴ (п. 10 ст. 17) до повноважень ЦВК належить забезпечення «акредитації» відповідних офіційних спостерігачів, замість «реєстрації» передбаченої Законом.

Реєстрація офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій, на відміну від інших спостерігачів, має певні особливості:

1. Суб'єкт, що приймає рішення про реєстрацію міжнародних спостерігачів — ЦВК.
2. Строки прийняття рішення про реєстрацію міжнародних спостерігачів — не пізніш як за 5 днів до дня голосування (до 15 липня 2019 року включно).
3. Строки подачі документів для реєстрації — не раніше дня початку виборчого процесу та не пізніш як за 7 днів до дня голосування (до 13 липня 2019 року включно).
4. Пропозиції щодо реєстрації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій викладаються у формі звернення, яке подається до ЦВК іноземними державами через акредитовані в Україні дипломатичні представництва цих держав, міжнародними організаціями безпосередньо до ЦВК або через Міністерство закордонних справ України.
5. Громадяни України не можуть бути зареєстровані офіційними спостерігачами від іноземних держав чи міжнародних організацій. Громадяни України або іноземці чи особи без громадянства, які володіють українською мовою, можуть супроводжувати зареєстрованих офіційних спостерігачів від іноземних держав і міжнародних організацій на території виборчих дільниць та під час засідань виборчих комісій виключно для виконання функцій перекладача (не більше однієї особи з кожним офіційним спостерігачем).
6. Перелік документів необхідних для реєстрації офіційних спостерігачів:
 - 6.1. звернення до ЦВК за підписом керівника відповідної міжнародної організації або акредитованого в Україні дипломатичного представництва іноземної держави зазначаються

¹ Відповідно до ч. 5 ст. 34 Закону: Виборча комісія може прийняти мотивоване рішення про позбавлення права бути присутніми на засіданні осіб, зазначених у частині другій, пунктах 2-5 частини третьої та частині четвертій цієї статті, якщо вони протиправно перешкоджають його проведенню. Таке рішення приймається не менше ніж двома третинами голосів від складу комісії присутніх на засіданні комісії.

² Щодо розуміння грубого порушення див. параграф «Адміністрування виборів»

³ Постанова ЦВК від 15 березня 2012 року № 49 «Про Порядок реєстрації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій на виборах народних депутатів України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0049359-12>

⁴ Закон України «Про Центральну виборчу комісію» від 30.06.2004 № 1932-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>

вид та дата проведення виборів депутатів, під час яких передбачається здійснювати спостереження за ходом виборчого процесу, контактна особа (номер телефону) та перелік осіб, яких пропонується зареєструвати офіційними спостерігачами;

- 6.2. анкета на кожну особу, яка пропонується для реєстрації офіційним спостерігачем від іноземної держави, міжнародної організації, за встановленою ЦВК формою;
- 6.3. ксерокопія сторінки паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, на якій зазначено прізвище та ім'я відповідної особи і міститься її фотографія;
- 6.4. засвідчені копії установчих документів (статут тощо), які підтверджують, що до статутної діяльності такої організації належать питання виборчого процесу та спостереження за ним;
- 6.5. засвідчена копія документа на підтвердження міжнародного статусу такої організації.

Загальний перелік прав та обов'язків офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій визначено ч. 6, 10 статтею 79 Закону. Слід звернути увагу на право присутності цієї категорії спостерігачів на засіданнях комісій, адже Законом не встановлено для них кількісних обмежень, на відміну від вимог Закону стосовно інших суб'єктів виборчого процесу та Закону України «Про місцеві вибори» (п. 5. ч. 9 ст. 27).

Звертаємо увагу суддів, що Закон України «Про вибори народних депутатів України», зокрема у справах про відмову в реєстрації та дострокове припинення повноважень офіційних спостерігачів від іноземних держав і міжнародних організацій, які не є суб'єктами виборчого процесу, прямо не встановлює право на звернення до суду. Водночас, у пункті 3.1.4. Постанови Пленуму ВАСУ від 01 листопада 2013 року № 15 наголошується, що суди повинні враховувати, що кожній особі в Україні гарантовано право на звернення до суду (ст. 8, 55 Конституції України, ч. 1 ст. 6 КАС України). Не становлять винятку щодо наявності такого права й учасники виборчого процесу, які мають відповідні права та обов'язки в правовідносинах, пов'язаних з виборчим процесом, та не є суб'єктами виборчого процесу. В свою чергу, такі особи можуть мати і право на звернення до суду, зокрема щодо встановлення фактів навмисного неправомірного усунення з приміщення для голосування офіційних спостерігачів від іноземних держав і міжнародних організацій. Тому позовні заяви таких учасників щодо захисту їхніх прав, встановлених виборчими законами, у спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом, з метою ефективного судового захисту повинні розглядатися за особливостями, встановленими статтями 172-179 (за чинною редакцією ст.ст. 273 — 279) КАС України.¹

Представник та уповноважені особи партії (ст. 75 Закону)

ПИТАННЯ	ПРЕДСТАВНИК ПАРТІЇ В ЦВК	УПОВНОВАЖЕНІ ОСОБИ ПАРТІЇ
1. ХТО ДЕЛЕГУЄ?	партія, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі	
2. ХТО І КОЛИ РЕЄСТРУЄ?	ЦВК не пізніше третього дня після надходження визначених Законом документів та видає посвідчення за формою, встановленою ЦВК	
3. ХТО МОЖЕ БУТИ?	виборець	
4. ХТО НЕ МОЖЕ БУТИ?	1) член виборчої комісії; 2) посадова особа органу виконавчої влади або суду, правоохоронних органів, органів влади Автономної Республіки Крим чи органів місцевого самоврядування; 3) військовослужбовець; 4) особа, яка проходить альтернативну (невійськову) службу.	

¹ Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» від 1 листопада 2013 року № 15. URL.: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015760-13>

5. КІЛЬКІСТЬ:	1 з правом дорадчого голосу	5 у загальнодержавному окрузі; 2 у кожному одномандатному окрузі
6. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ:	уповноважений представляти інтереси партії в ЦВК під час виборчого процесу	представляє партію і не є самостійним суб'єктом виборчого процесу
7. МАЄ ПРАВО:	<p>1) бути присутнім на всіх засіданнях ЦВК під час обговорення питань, пов'язаних із виборами депутатів, та брати участь у їх обговоренні з правом дорадчого голосу: отримувати до початку засідання порядок денний та матеріали до питань порядку денного, брати участь в обговоренні, вносити пропозиції щодо рішення ЦВК;</p> <p>2) знайомитися із змістом протоколів засідань ЦВК та її рішеннями, отримувати копії цих рішень; у разі своєї відсутності на засіданні знайомитися з документами, на підставі яких приймалися рішення на такому засіданні;</p> <p>3) знайомитися з протоколами, телефонограмами, факсограмами та іншими офіційними повідомленнями, що надходять до ЦВК від ОВК, у тому числі про підсумки голосування у загальнодержавному та одномандатних округах, отримувати їх копії;</p> <p>4) реалізовувати інші права, передбачені Законом.</p>	<p>1) сприяє партії в її участі у виборчому процесі, в тому числі у проведенні передвиборної агітації;</p> <p>2) представляє інтереси партії у відносинах з виборчими комісіями (крім ЦВК), органами виконавчої влади, судами, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування, виборцями, іншими суб'єктами виборчого процесу на території відповідного ВО;</p> <p>3) може брати участь з правом дорадчого голосу в засіданнях виборчих комісій (крім ЦВК) на території відповідного ВО;</p> <p>4) має право бути присутньою на ВД під час голосування та на засіданні ДВК при підрахунку голосів виборців з урахуванням обмежень, встановлених частиною третьою статті 34 Закону;</p> <p>5) має права офіційного спостерігача від партії, передбачені частиною дев'ятою статті 78 Закону;</p> <p>6) має інші права, передбачені Законом.</p>
8. ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ:	мають право на звільнення від виробничих або службових обов'язків без збереження заробітної плати за погодженням із власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом	
9. НЕ МАЄ ПРАВА:	<p>1) безпідставно втручатися в роботу виборчої комісії, чинити дії, що порушують законний хід виборчого процесу або неправомірно заважають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження;</p> <p>2) заповнювати замість виборця (у тому числі і на його прохання) виборчий бюлетень;</p> <p>3) бути присутнім при заповненні виборцем виборчого бюлетеня у кабіні (кімнаті) для таємного голосування або іншим чином порушувати таємницю голосування.</p>	

10. ДОСТРОКОВЕ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ:	<p>1) представник партії у ЦВК, уповноважена особа партії мають право у будь-який час до дня голосування звернутися до ЦВК із заявою про складення своїх повноважень;</p> <p>2) керівний орган партії, який приймав рішення про затвердження представника партії у ЦВК чи уповноваженої особи партії, у будь-який час до дня голосування може прийняти рішення про відкликання представника партії у ЦВК чи уповноваженої особи партії та про затвердження іншої кандидатури замість відкликаної.</p>
---	---

Довірені особи (ст. 76 Закону)

ПИТАННЯ	ДОВІРЕНІ ОСОБИ КАНДИДАТА У ДЕПУТАТИ В ОДНОМАНДАТНОМУ ОКРУЗІ
1. ХТО ДЕЛЕГУЄ?	кандидати у депутати в одномандатному окрузі
2. ХТО І КОЛИ РЕЄСТРУЄ?	ЦВК протягом трьох днів після надходження подання кандидата у депутати та видає посвідчення за формою, встановленою ЦВК
3 НАБУТТЯ ПОВНОВАЖЕНЬ:	з дня їх реєстрації ЦВК
4 ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ:	в день скасування рішення про реєстрацію кандидата у депутати в одномандатному окрузі чи встановлення результатів виборів та їх офіційного оприлюднення
5. ПЕРЕЛІК НЕОБХІДНИХ ДОКУМЕНТІВ ДЛЯ РЕЄСТРАЦІЇ (ПОДАЮТЬСЯ ДО ЦВК У БУДЬ-ЯКИЙ ЧАС ПІСЛЯ РЕЄСТРАЦІЇ КАНДИДАТА):	<p>1) подання кандидата в депутати. У поданні зазначаються: прізвище, ім'я, по батькові, громадянство, день, місяць і рік народження, місце роботи, посада (заняття), адреса місця проживання, номер телефону.</p> <p>2) письмова згода особи представляти інтереси кандидата у депутати;</p> <p>3) ксерокопії першої та другої сторінок паспорта громадянина України або ксерокопія тимчасового посвідчення громадянина України (для осіб недавно прийнятих до громадянства України).</p>
6. ХТО МОЖЕ БУТИ?	Виборець
7. ХТО НЕ МОЖЕ БУТИ?	<p>1) член виборчої комісії;</p> <p>2) посадова особа органу виконавчої влади або суду, правоохоронних органів, органів влади Автономної Республіки Крим чи органів місцевого самоврядування;</p> <p>3) військовослужбовець;</p> <p>4) особа, яка проходить альтернативну (невійськову) службу.</p>
8. КІЛЬКІСТЬ:	не більше 3
9. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ:	<p>1) сприяють кандидату в депутати у проведенні виборчого процесу;</p> <p>2) представляють інтереси кандидата в депутати у відносинах з виборчими комісіями, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, засобами масової інформації, об'єднаннями громадян, виборцями;</p> <p>3) виконують інші повноваження, визначені Законом.</p>

10. ПРАВА:	1) мають право сприяти участі у виборчому процесі, в тому числі у проведенні передвиборної агітації; 2) мають право бути присутніми на ВД під час голосування та на засіданні ДВК при підрахунку голосів виборців з урахуванням обмежень, встановлених частиною третьою статті 34 Закону; 3) мають права офіційного спостерігача від партії, передбачені ч. 9 ст. 78 Закону.
11. ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ:	мають право на звільнення від виконання виробничих або службових обов'язків з дня їх реєстрації на період виборчого процесу без збереження заробітної плати за погодженням із власником підприємства, установи, організації чи уповноваженим ним органом
12. ДОСТРОКОВЕ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ:	1) кандидат у депутати в одномандатному окрузі має право в будь-який час до дня голосування звернутися із заявою до ЦВК про припинення повноважень його довіреної особи і подати документи для реєстрації іншої особи в порядку, встановленому Законом; 2) довірена особа кандидата у депутати в одномандатному окрузі має право в будь-який час звернутися до ЦВК із заявою про складення своїх повноважень.

Звертаємо увагу суддів, що відповідно до:

ч. 3 ст. 108 Закону керівник партії, уповноважена особа чи представник партії у ЦВК, довірена особа кандидата у депутати діють як представник відповідної партії або кандидата у депутати без додаткового уповноваження. Документом, що підтверджує повноваження уповноваженої особи партії, представника партії у ЦВК, довіреної особи кандидата у депутати, є відповідне посвідчення, видане в порядку, встановленому Законом;

ст. 279 КАС України представник, уповноважена особа партії, довірена особа кандидата на підставі посвідчення, виданого в порядку передбаченому виборчим законодавством, діють як представники відповідного кандидата у справах, пов'язаних з виборчим процесом, без додаткового уповноваження.

Таким чином, зазначені особи є представниками відповідних суб'єктів виборчого процесу за законом, тобто на яких поширюються правила регулювання ст. ст. 55-60 КАС України, з врахуванням відповідних підстав (наявність реєстрації та посвідчення), що уповноважують на представництво, передбаченими спеціальними нормами¹.

2.9. Підготовка до голосування та процедура голосування

Процедури підготовки до голосування та голосування відіграють важливу роль у виборчому процесі, дотримання яких є передумовою легітимності виборів у цілому. Однак, саме в день голосування (не тільки під час голосування, але і до та після, в процесі підрахунку голосів виборців) вчиняються суттєві правопорушення, що можуть мати кримінальний, адміністративний чи процедурний характер. У зв'язку з цим, під час виборчого процесу, в тому числі і в день голосування, суди (голови судів) зобов'язані організувати свою роботу таким чином, щоб забезпечити прийняття позовних заяв та апеляційних скарг з додержанням строків, встановлених КАС України та виборчими законами.

¹ Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти. Монографія. К. Юрінком Інтер. 2014. с. 322.

Враховуючи кращі практики забезпечення належної процедури голосування Венеціанська комісія в Кодексі належної практики у виборчих справах сформулювала окремі рекомендації:

1. Процедура голосування має залишатися простою.
2. Формування виборчих комісій на основі збалансованого представництва різних політичних напрямів, в такому разі допустити порушення буде складніше.
3. З моменту відкриття виборчої дільниці бюлетені для голосування мають перебувати в полі зору: наприклад, на столі в одного з керівників дільничної комісії. Таким чином, не можна допускати, щоб бюлетені лежали десь у шафі або інших місцях.
4. Засвідчення виборчих бюлетенів підписом і печаткою не має проводитися в момент його видачі виборцеві, адже підпис і печатку можна поставити так, що пізніше, при підрахунку голосів можна буде ідентифікувати виборця, а це було б порушенням таємниці голосування.
5. З тієї миті, як виборець візьме свій виборчий бюлетень, ніхто інший до бюлетеня доторкатися не може.
6. Важливо, щоб до складу виборчої комісії входили представники різних партій і щоб на дільниці були присутні призначені кандидатами спостерігачі.
7. Виборцю слід завжди забезпечити змогу проголосувати на виборчій дільниці, проте за певних умов допускаються й інші форми голосування.

В день голосування Закон України «Про вибори народних депутатів України» передбачає вчинення ряду дій на рівні ДВК (основна частина), ОВК (по прийняттю заяв, скарг, отриманню інформації від ДВК та її подальшої передача до ЦВК, початку безперервного засідання), ЦВК (загальний контроль за ходом голосування), зокрема такі:

№	ПІДГОТОВКА ДО ГОЛОСУВАННЯ ¹	
1.	Розподіл обов'язків на день голосування. ДВК в останній день перед днем голосування (20 липня 2019 року) на своєму засіданні розподіляє обов'язки членів ДВК на день голосування (за винятком голови та секретаря комісії) щодо: <ol style="list-style-type: none"> 1) встановлення особи виборця та його наявності у списку виборців; 2) видачі виборцю виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі; 3) контролю за проходженням виборців у кабінети для таємного голосування; 4) контролю за виборчими скриньками; 5) організації голосування виборців за місцем перебування; 6) контролю входу та виходу із приміщення для голосування. 	
2.	Підготовче засідання проводиться ДВК, не раніше як за сорок п'ять хвилин до початку голосування, та охоплює наступні дії (ч. 4, 5, 10 ст. ст. 75):	
1)	Перевірка цілісності стрічки, якою опечатано сейф (металеву шафу), та відповідність підписів та печатки на ній. У разі виявлення пошкодження стрічки або невідповідності підписів чи печатки на ній ДВК негайно повідомляє про це органи Національної поліції та ОВК.	Відкриття сейфу та відповідно до витягу перерахунок виборчих бюлетенів, про що складається акт, який підписується всіма присутніми при цьому на засіданні ДВК та скріплюється печаткою ДВК. Кількість виборчих бюлетенів, зазначена у такому акті, вважається після цього кількістю бюлетенів, отриманих ДВК. Відкриття головою ДВК сейфу (металевої шафи) з виборчими бюлетенями без перерахунку.

¹ Про час і місце голосування виборців не пізніше як за 10 днів до дня його проведення (до 10 липня 2019 року включно).

2)	Оголошення головою ДВК кількості виборчих бюлетенів окремо по загальнодержавному та одномандатному округу, отриманих на підставі витягу із протоколу ОВК про передачу виборчих бюлетенів ДВК або акта ¹ із занесенням цих відомостей секретарем до протоколу ДВК про підрахунок голосів виборців на ВД.		
3)	Огляд членами ДВК, присутніми кандидатами у депутати, їх довіреними особами, уповноваженими особами партій, офіційними спостерігачами, представниками ЗМІ почергово всіх наявних на ВД виборчих скриньок перед початком голосування.		
4)	Опломбування або, у разі неможливості, опечатування печаткою ДВК кожної скриньки.		
5)	Опускання почергово в кожну виборчу скриньку контрольного листа, який має містити:	1) номер одномандатного округу або позначення, що він є закордонним; 2) номер ВД; 3) номер виборчої скриньки; 4) час його вкидання у виборчу скриньку; 5) підписи присутніх членів ДВК та, за бажанням, кандидатів у депутати, їх довірених осіб, уповноважених осіб партій, офіційних спостерігачів, скріплені печаткою ДВК.	
6)	Встановлення великих (стаціонарних) виборчих скриньок на відведені для них місця на ВД. Після цього приміщення для голосування вважається готовою до проведення голосування.		
7)	Розміщення малих (переносних) виборчих скриньок у приміщенні для голосування отворами для бюлетенів вниз у полі зору членів комісії та інших осіб, присутніх у приміщенні для голосування під час голосування.		
8)	Передача головою ДВК необхідної кількості виборчих бюлетенів для голосування членам ДВК, які будуть видавати виборчі бюлетені виборцям у приміщенні для голосування та організовуватимуть голосування за місцем перебування виборців ² . <i>Звертаємо увагу, що у сейфі не може залишатися жодного виборчого бюлетеня.</i>		
9)	Фіксація передачі виборчих бюлетенів у відомості за формою, встановленою Центральною виборчою комісією, засвідчуючи своїм підписом обов'язок їх збереження і дотримання встановленого Законом порядку їх видачі виборцям.		
10)	Передача головою ДВК членам ДВК, уповноваженим працювати зі списком виборців у день голосування, аркуші списку виборців. Відповідні члени комісії забезпечують їх збереження і дотримання встановленого Законом порядку їх використання.		
11)	Передача ДВК (крім ДВК ЗВД) інформації до ОВК перед початком голосування про: 1) кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці, на момент початку голосування; 2) кількість виборців, внесених до витягу зі списку виборців для голосування за місцем перебування	Передача зазначених відомостей від ОВК до ЦВК не пізніше 10 години дня голосування через автоматизовану інформаційно-аналітичну систему	ЦВК невідкладно після отримання зазначених відомостей оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті

¹ Може складатися ДВК при прийнятті виборчих бюлетенів за умови виявлення невідповідностей між кількістю зазначеною у витязі із протоколу ОВК про передачу виборчих бюлетенів ДВК та кількістю фактично отриманих ДВК виборчих бюлетенів.

² Кількість отриманих членами виборчої комісії виборчих бюлетенів для організації голосування виборців за місцем перебування окремо по загальнодержавному та одномандатному округу повинна дорівнювати кількості виборців, включених до витягу із списку виборців.

3.	Організація та порядок голосування (проводиться з 8 до 20 години в день виборів)¹.	
1)	<p>Документи, що є підставою для видачі (отримання) виборчого бюлетеню на звичайній та спеціальній ВД:</p> <p>Документи, що є підставою для видачі (отримання) виборчого бюлетеню на ЗВД, а також на спеціальній виборчій дільниці, утвореній на суднах, що перебувають у плаванні під Державним Прапором України, та на полярній станції України:</p> <p>Документи, що є підставою для видачі (отримання) виборчого бюлетеню на спеціальній виборчій дільниці, утвореній у відповідній установі виконання покарань або слідчому ізоляторі:</p>	<p>1) паспорт громадянина України (у вигляді паспортної книжечки або картки²);</p> <p>2) тимчасове посвідчення громадянина України (для осіб, недавно прийнятих до громадянства України);</p> <p>3) військовий квиток (виключно для військовослужбовців строкової служби);</p> <p>1) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;</p> <p>2) дипломатичний паспорт;</p> <p>3) службовий паспорт;</p> <p>картка (довідка) установи виконання покарань або слідчого ізолятора, що повинна містити: прізвище, ім'я, по батькові, число, місяць, рік народження, громадянство, фотокартку особи, підпис керівника та печатку установи (для осіб, які перебувають в установах виконання покарань або слідчих ізоляторах).</p>
2)	<p>Порядок здійснення дій з видачі та отримання бюлетеня:</p>	<p>1) два члени ДВК надають виборцю можливість проголосувати: * один член ДВК за умови: • пред'явлення виборцем одного із вищезазначених документів, • наявності виборця у списку виборців на відповідній виборчій дільниці надає виборцю список для підпису; * другий член ДВК у позначених місцях на контрольних талонах виборчого бюлетеня вписує своє прізвище, ініціали, розписується та проставляє номер, за яким виборця внесено до списку виборців на дільниці.</p> <p>2) виборець розписується за отримання виборчих бюлетенів у списку виборців та на визначених місцях на контрольних талонах виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі.</p> <p>3) член ВК відокремлює від виборчих бюлетенів контрольні талони та видає виборцю по одному виборчому бюлетеню для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі. Контрольні талони виборчих бюлетенів зберігаються у члена комісії, який видав виборчі бюлетені.</p>

¹ На закордонних виборчих дільницях голосування проводиться за місцевим часом країни, де утворені ці дільниці.

² Постанова ЦВК «Про Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України "Про вибори народних депутатів України" стосовно видачі членами дільничних виборчих комісій виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України на підставі паспорта громадянина України» від 14 червня 2019 року № 1008. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard253b.html?id=46036&what=0>

***Звертаємо увагу,** що виборець, який проживає або на день проведення голосування на виборах депутатів перебуває на території іноземної держави, а також громадянин України, якому тимчасово змінено місце голосування (без зміни виборчої адреси) на іншу виборчу дільницю поза межами одномандатного округу, до якого такий виборець віднесений на підставі відомостей Державного реєстру виборців про його виборчу адресу, має право голосу на виборах депутатів лише у загальнодержавному окрузі. Реалізація цього права забезпечується включенням виборця до списку виборців на відповідній виборчій дільниці із зазначенням, що такий виборець отримує лише бюлетень для голосування у загальнодержавному окрузі.*

***Звертаємо увагу,** що під час надання виборчих бюлетенів робити на виборчих бюлетенях будь-які інші позначки забороняється.*

***Звертаємо увагу,** що від включення до списку або виключення зі списку виборців необхідно відмежувати виправлення неточностей та технічних описок в уточненому списку виборців.¹*

3) Особливості здійснення волевиявлення виборцем:

3.1) Виборчі бюлетені заповнюються виборцями особисто в кабіні (кімнаті) для таємного голосування.

3.2) Забороняється отримання виборчого бюлетеня від інших осіб (крім уповноваженого члена ВК, який видає виборчий бюлетень), заохочення або змушування виборців до передачі виборчого бюлетеня іншим особам шляхом підкупу, погроз або іншим способом.

3.3) Виборчий бюлетень не передається іншим особам.

3.4) Під час заповнення виборчих бюлетенів забороняється присутність інших осіб.

3.5) Виборець, який унаслідок фізичних вад не може самостійно заповнити виборчий бюлетень, має право з відома голови або іншого члена ДВК скористатися допомогою іншого виборця, крім члена виборчої комісії, кандидата у депутати, його довіреної особи, уповноваженої особи партії, офіційного спостерігача.

3.6) Виборець у приміщенні для голосування може перебувати лише протягом часу, необхідного для голосування.

3.7) У виборчому бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі виборець робить позначку «плюс» («+») або іншу, що засвідчує його волевиявлення, у квадраті проти назви партії, за кандидатів у депутати від якої він голосує. Виборець може голосувати за кандидатів у депутати лише від однієї партії.

3.8) У виборчому бюлетені для голосування в одномандатному окрузі виборець робить позначку «плюс» («+») або іншу, що засвідчує волевиявлення виборця, у квадраті проти прізвища кандидата у депутати, за якого він голосує. Виборець може голосувати лише за одного кандидата у депутати.

3.9) Якщо у виборчому бюлетені зроблено більш як одну позначку або не поставлено жодної позначки, то такий виборчий бюлетень вважається недійсним.

3.10) Заповнені виборчі бюлетені виборець особисто опускає до виборчої скриньки, забезпечуючи при цьому таємницю голосування.

3.11) Виборець, який через фізичні вади не може самостійно опустити виборчий бюлетень до виборчої скриньки, має право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії доручити зробити це у своїй присутності іншій особі, крім члена виборчої комісії, кандидата у депутати, його довіреної особи, уповноваженої особи партії, офіційного спостерігача.

3.12) У разі якщо виборець, заповнюючи виборчий бюлетень, припустився помилки, він має право невідкладно звернутися з письмовою заявою до члена ДВК, який видав цей бюлетень, з проханням видати інший виборчий бюлетень. Інший виборчий бюлетень видається тільки в обмін на невірний заповнений і лише один раз. Повторна видача виборчого бюлетеня замість невірний заповненого не допускається.

¹ *Звертаємо увагу суддів,* що в Узагальненні практики вирішення адміністративними судами спорів про зміну виборчої адреси та місця голосування, уточнення списків виборців, які виникли під час позачергових виборів Президента України та виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних і міських голів, виходячи з положень виборчого законодавства (наприклад, ч. 7 ст. 42 Закону України «Про вибори народних депутатів України») голова, заступник голови або секретар дільничної виборчої комісії в день голосування виправляють неточності та технічні описки в уточненому списку виборців, тому застосування іншої термінології, наприклад, «внести виправлення» тощо, є неприйнятним. Про це зазначається, в контексті необхідності використання офіційно-ділового стилю викладення судового рішення з дотриманням норм літературної мови та використанням уніфікованих зворотів ділової та юридичної мови, мати логічну послідовність та нейтральний тон викладення матеріалу, характеризуватися точністю, стислістю і зрозумілістю викладення. У зв'язку з цим неприпустимо використовувати термінологію, яка не характерна правовій лексиці.

*	<p>За 5 хвилин до 20 години голова дільничної виборчої комісії оголошує про закінчення голосування та зачинення виборчої дільниці о 20 годині. Виборці, які на 20 годину прийшли до дільниці для голосування, мають право проголосувати. Для забезпечення реалізації цього права виборців один із членів комісії о 20 годині за дорученням голови дільничної виборчої комісії підходить до входу у приміщення для голосування та запрошує всіх виборців, які ще не проголосували, зайти у приміщення для голосування та зачиняє двері. Після виходу з приміщення для голосування останнього виборця приміщення зачиняється і в ньому залишаються тільки члени виборчої комісії та особи, які згідно з цим Законом мають право бути присутніми на засіданні виборчої комісії.</p>		
4) ¹	<p>ДVK Передача ДVK інформації до ОVK невідкладно після закінчення голосування, але не пізніше 20 години 30 хвилин:</p>	<p>→</p> <p>ОVK</p>	<p>Передача попередніх відомостей ОVK до ЦVK не пізніше 21 години 30 хвилин дня виборів через АІАС</p>
	<p>ДVK ЗВД ДVK ЗВД невідкладно після закінчення голосування надсилає технічними засобами зв'язку до ЦVK попередні відомості.</p>	<p>→</p>	<p>ЦVK після отримання попередніх відомостей щодо всіх ВД невідкладно оприлюднює зазначені відомості на своєму офіційному веб-сайті</p>
	<p>Попередні відомості:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) попередні відомості про кількість виборців, внесених до списку виборців на ВД на момент закінчення голосування; 2) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені на ВД на момент закінчення голосування. 		

Окрім загального порядку голосування для окремих категорій виборців Законом передбачається можливість голосування за місцем перебування (ст. 86 Закону).

№	ГОЛОСУВАННЯ ВИБОРЦІВ ЗА МІСЦЕМ ПЕРЕБУВАННЯ	
1.	Кому ДVK може надати можливість проголосувати за місцем перебування?	<ol style="list-style-type: none"> 1) виборцю, який внесений до списку виборців на виборчій дільниці, але за віком, у зв'язку з інвалідністю чи за станом здоров'я не здатний пересуватися самостійно 2) виборцю, який тимчасово не здатний пересуватися самостійно
2.	Яким чином забезпечується така можливість?	ДVK в останній день перед днем виборів на своєму засіданні виготовляє витяг зі списку виборців за формою, встановленою ЦVK, який невідкладно після його складення надається для загального ознайомлення у приміщенні ДVK.

¹ Постанова ЦVK «Про Порядок використання окружними виборчими комісіями з виборів народних депутатів України інформаційно-аналітичної системи "Вибори народних депутатів України" Єдиної інформаційно-аналітичної системи "Вибори"» від 6 червня 2019 року № 954.

3.	До витягу зі списку виборців включаються:	1) без рішення комісії — виборець, постійно не здатний самостійно пересуватися, щодо якого у списку виборців зазначена відповідна відмітка, якщо такий виборець до 12 години останньої суботи перед днем виборів письмово або особисто не повідомив відповідну ДВК про бажання проголосувати у приміщенні для голосування; 2) за рішенням ДВК — виборець, який тимчасово не здатний самостійно пересуватися, на підставі його заяви та довідки медичної установи про стан його здоров'я ¹ .
4.	При включенні виборця до витягу зі списку виборців для голосування за місцем перебування	1) секретар ДВК у списку виборців на виборчій дільниці у графі «підпис виборця» робить запис «голосує за місцем перебування». 2) члени ДВК мають право перевірити факт тимчасової нездатності виборця самостійно пересуватися ² .
5.	Особливості голосування за місцем перебування:	
1)	Голосування виборців за місцем їх перебування організують не менш як три члени ДВК, визначені рішенням виборчої комісії. Такі члени виборчої комісії повинні бути представниками різних партій, кандидатів у депутати.	
2)	Голосування виборців за місцем перебування організується з таким розрахунком, щоб члени ДВК, які організують таке голосування, повернулися у приміщення для голосування не пізніше як за годину до закінчення голосування.	
3)	Голова ДВК оголошує про те, що члени ДВК відбувають для організації голосування виборців за місцем перебування.	
4)	Під час проведення голосування виборців за місцем перебування мають право бути присутні кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі.	
5)	Виборець чи члени його сім'ї не можуть відмовити у присутності осіб, які проводять голосування та спостереження за ним. У разі відмови допустити зазначених осіб у приміщення, де перебуває виборець, йому відмовляється у проведенні голосування за місцем його перебування.	
6)	6.1) На підставі витягу зі списку виборців та наявності відповідно до Закону одного з вищеперерахованих документів, член ДВК видає виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному та відповідному одномандатному округах. При цьому член дільничної виборчої комісії у позначених місцях на контрольних талонах виборчих бюлетенів вписує своє прізвище, ініціали, розписується та проставляє номер виборця у списку виборців. 6.2) Виборець розписується у контрольних талонах виборчих бюлетенів та у витягу зі списку виборців, особисто, в режимі таємного голосування, без присутності будь-кого заповнює бюлетень та опускає його до виборчої скриньки. 6.3) Член ДВК навпроти прізвища виборця робить позначку у списку виборців «голосував за місцем перебування», зазначає своє прізвище і розписується.	
7)	Виборцю (включеному до відповідного витягу зі списку виборців), який прибув у приміщення для голосування після того, як члени ДВК вийшли для організації голосування за місцем перебування, не можуть бути видані виборчі бюлетені для голосування до повернення членів комісії, які організують голосування за місцем перебування, та з'ясування питання, чи не проголосував цей виборець за місцем перебування.	

¹ Така заява разом з довідкою медичної установи про стан здоров'я виборця повинна бути подана до дільничної виборчої комісії не пізніше 20 години останньої п'ятниці перед днем виборів.

² Постанова ЦВК 27 липня 2012 року № 126 «Про Порядок перевірки факту тимчасової нездатності виборця самостійно пересуватися для організації голосування з виборів народних депутатів України за місцем перебування виборців. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcardc433.html?id=28599&what=0>

Справи за позовними заявами про встановлення фактів порушення виборчого законодавства в день голосування, зокрема підкупу виборців, надання виборцям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, робіт, послуг, цінних паперів тощо, навмисного неправомірного усунення з приміщення для голосування офіційних спостерігачів, інших фактів, що становлять порушення виборчого закону, також належать до юрисдикції адміністративних судів. Встановлення таких фактів може бути викладено в одній позовній заяві поданої до суду з вимогою про визнання дій протиправними. У випадку визнання дій протиправними, про це обов'язково зазначається в резолютивній частині судового рішення¹. Також, відповідно до ст. 278 КАС України, Суд, установивши порушення законодавства про вибори чи референдум, визначає у рішенні спосіб захисту порушених прав та інтересів, а також порядок усунення усіх наслідків цих порушень відповідно до закону або приймає інше визначене законом рішення. У разі виявлення порушень, що можуть бути підставою для притягнення до відповідальності не за правилами КАС України, суд постановляє окрему ухвалу з повідомленням про наявність таких порушень і надсилає її до органів чи осіб, уповноважених вжити у зв'язку з цим заходів, встановлених законом.

Окремо слід зазначити, що день голосування є відправною точкою відповідно до та від якої починається обчислення строків здійснення виборчих та судових процедур. Так, наприклад, в день голосування, суди зобов'язані організувати свою роботу таким чином, щоб забезпечити приймання позовних заяв та апеляційних скарг з додержанням строків, установлених КАС України та виборчими законами. У разі незабезпечення роботи суду до вказаної години позовну заяву чи апеляційну скаргу, подану у зв'язку з цим наступного дня, необхідно вважати поданою у день, що передує цьому (наступному) дню. Про такі обставини суд зобов'язаний зазначити в судовому рішенні.

2.10. Підрахунок голосів

Чесний підрахунок голосів виборців є ключовою умовою проведення демократичних виборів. Одним із перших міжнародних документів, що деталізував цей принцип, був Документ Копенгагенської наради з людського виміру ОБСЄ від 29 червня 1990 року. Так, ОБСЄ/БДІПЛ вважає, що чесний підрахунок відбувається за умов: 1) безстороннього, ефективного і точного здійснення офіційними особами процедури підрахунку і складання протоколу; 2) транспарентності усіх аспектів процесу підрахунку; 3) наявності можливості перевірки (верифікації) достовірності підрахунку від найнижчого рівня виборчих комісій до найвищого; 4) своєчасності опублікування. Недотримання зазначених вимог може спричинити сумніви та послабити публічну довіру до результатів виборів»².

В свою чергу, з метою недопущення фальсифікацій на основі узагальнення сталої міжнародної практики у п. 3.2. Керівних принципів Кодексу належної практики у виборчих справах щодо підрахунку голосів виборців, сформульовано наступні рекомендації:

1. Для оцінки вірогідності результатів голосування слід застосувати принаймні два таких критерії, як кількість виборців, що взяли участь у голосуванні, і кількість виборчих бюлетенів, вкинутих в урни для голосування.
2. Проведення підрахунку голосів безпосередньо на виборчих дільницях, а не у спеціальних центрах. Члени дільничних комісій цілком здатні справитися із цим завданням. При цьому відпадає потреба в транспортуванні скриньок для голосування й у супровідних документах, що зменшує небезпеку підміни.
3. Підрахунок голосів має бути прозорим. Можна допустити допомогу при підрахунку голосів з боку зареєстрованих на цій виборчій дільниці виборців. Слід також дозволити присутність місцевих або міжнародних спостерігачів. Кількість примірників протоколів має бути достатня

¹ Абз. 6 п. 2 Постанови Пленуму ВАСУ «Про практику застосування адміністративними судами положень КАСУ під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» від 1 листопада 2013 № 15

² Election Observation Handbook / 6th ed. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2013. 120 p.

для того, щоб усі згадані вище особи мали змогу отримати свій примірник. Один примірник слід негайно вивісити на дошці оголошень, а ще один залишити на виборчій дільниці. Третій примірник направляється до вищої комісії або компетентного органу.

4. Закріплення законодавчих запобіжників, що сприятиме недопущенню фальсифікацій, зокрема, протоколи мають бути заповнені не олівцем, а кульковою ручкою, бо текст, написаний олівцем, можна витерти.
5. Встановлення простої та перевіреної процедури підрахунку голосів, що підвищить ефективність роботи комісії.
6. Уникнення ситуацій, коли недійсними або зіпсованими доводиться визнавати надто велику кількість бюлетенів. У випадку сумнівів слід спробувати встановити намір виборця.
7. Невикористані виборчі бюлетені мають постійно залишатися в приміщенні виборчої дільниці.

Більшість зазначених міжнародних стандартів у тій чи іншій мірі охоплені вітчизняним виборчим законодавством, зокрема, вони закріплені в Законі (ст. 87-92), постанові ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207¹, постанові ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208² та інших нормативно-правових актах.

Ця стадія є однією із завершальних у виборчому процесі на рівні ДВК, важливість якої полягає у тому, що правильність підрахунку голосів безпосередньо впливає на результати виборів. Порушення під час голосування та підрахунку голосів призводять до послаблення довіри до результату виборів. На цьому тлі виникають підстави для судового оскарження.

Тягар підрахунку голосів виборців лягає на членів ДВК, тому ця процедура є досить деталізованою. Відповідно до ч. 1 ст. 87 Закону підсумкове засідання ДВК розпочинається після закінчення голосування виборців на ВД та передачі до ОВК повідомлення щодо про кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці на момент закінчення голосування, та кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці на момент закінчення голосування. Підсумкове засідання проводиться у тому ж приміщенні, де відбувалося голосування без перерви і закінчується після складення та підписання протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.

На час проведення підсумкового засідання ДВК доручає ведення протоколу засідання виборчої комісії відповідно заступнику голови або іншому члену ДВК. Секретар ДВК на цьому засіданні вносить відомості до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.

У разі якщо під час проведення голосування до ДВК надходили заяви, скарги стосовно порушень, що мали місце під час проведення голосування на виборчій дільниці, ДВК розглядає їх на початку засідання до початку підрахунку голосів виборців.

Загальний порядок підрахунку виборчих бюлетенів, до якого відсилає значна кількість норм, що стосуються підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці визначений у ст. 11 ст. 82 Закону, де передбачено, що:

- при підрахунку виборчих бюлетенів визначений виборчою комісією член комісії рахує виборчі бюлетені вголос;
- рахує окремо по загальнодержавному округу та одномандатному округу
- інші члени комісії спостерігають за підрахунком;

¹ Постанова ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0207359-14>

² Постанова ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-14>

- при підрахунку виборчих бюлетенів забороняється поділ комісії на кілька груп, кожна з яких підраховує частину бюлетенів.

Загальний порядок запаковування виборчої документації, до якого відсилає значна кількість норм, визначений у ч. 6 ст. 87 Закону. Зокрема передбачено, що ДВК запаковує опрацьовані виборчі документи у паперові пакети. Пакет з виборчими документами заклеюється, на пакеті зазначається напис, який вказує на вид заповнених документів. Також зазначаються:

- позначення виборчого округу (загальнодержавний чи одномандатний);
- номер одномандатного округу;
- номер виборчої дільниці;
- дата і час пакування;
- ставляться підписи усіх присутніх членів дільничної виборчої комісії та печатка ДВК.

Підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці здійснюється відкрито і прозоро виключно членами ДВК, у послідовності викладених положень ст. 88-90 Закону, постанови ЦВК «Про Роз'яснення щодо порядку підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці та складення протоколів дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці після закінчення голосування на виборах народних депутатів України» від 7 травня 2014 року № 502¹ які розкриті у таблиці.

№	ПІДРАХУНОК ГОЛОСІВ ВИБОРЦІВ НА ВД ТА СКЛАДЕННЯ ПРОТОКОЛУ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ У ТАКІЙ ПОСЛІДОВНОСТІ:	
	Опрацювання списків виборців (ст. 88 Закону)	
1.	Кожен член дільничної виборчої комісії, відповідальний за роботу із списком виборців, підраховує та вносить на кожен отриманий ним аркуш списку виборців такі відомості по кожному аркушу окремо (ч. 1 ст. 88 Закону):	1) кількість виборців, внесених у список виборців, на момент закінчення голосування; 2) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі у приміщенні для голосування (за підписами виборців у списку виборців); 3) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування (за підписами виборців у списку виборців); 4) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування (за відміткою «голосував за місцем перебування»).
2.	Після внесення відомостей, передбачених частиною першою, член дільничної виборчої комісії підписує кожен аркуш списку виборців, підсумовує відповідні дані з усіх отриманих ним аркушів списку виборців і передає їх та сумарні відомості по цих аркушах голові виборчої комісії. Зазначені сумарні відомості фіксуються у відомості, зазначеній у ч. 7 ст. 84 Закону ² . Голова та секретар дільничної виборчої комісії підсумовують зазначені відомості, оголошують їх та вносять на останню сторінку списку виборців (ч. 2 ст. 88 Закону).	

¹ Постанова ЦВК «Про Роз'яснення щодо порядку підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці та складення протоколів дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці після закінчення голосування на виборах народних депутатів України» від 7 травня 2014 року № 502. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard4cf3.html?id=40284&what=0>

² Відомості про передачу членам дільничної виборчої комісії виборчих бюлетенів для видачі їх виборцям у приміщенні для голосування зазначаються у форму, затвердженій (додатки 28, 29) постановою ЦВК Постанова ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-14>

3.	Список виборців на виборчій дільниці після закінчення голосування закривається шляхом закреслення незаповнених граф списку виборців для внесення прізвищ виборців таким чином, щоб унеможливити внесення до списку додаткових виборців, підписується головою (головуючим на засіданні) і секретарем (секретарем засідання) ДВК та скріплюється печаткою ДВК (ч. 3 ст. 88 Закону).
4.	<p>ДВК на підставі:</p> <p>1) Списку виборців встановлює кількість виборців на виборчій дільниці. Ця кількість оголошується і заноситься секретарем (секретарем засідання) виборчої комісії до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та одномандатному окрузі (ч. 4 ст. 88 Закону).</p> <p>2) Порівняння списку виборців та витягу із списку виборців встановлює кількість виборців на виборчій дільниці, які були включені до витягу із списку виборців для голосування за місцем перебування. Ця кількість оголошується і заноситься секретарем (секретарем засідання) виборчої комісії до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та одномандатному окрузі (ч. 5 ст. 88 Закону).</p> <p>ДВК підраховує кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі:</p> <p>1) У приміщенні для голосування, за підписами виборців у списку виборців. Ця кількість оголошується і заноситься секретарем виборчої комісії до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі як кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі та кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування (ч. 6 ст. 88 Закону).</p> <p>2) За місцем перебування, за підписами у витягу із списку виборців та відмітками «голосував за місцем перебування» у списку виборців. Ця кількість оголошується і заноситься секретарем виборчої комісії до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі як кількість виборців, що отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі за місцем перебування (ч. 7 ст. 88 Закону).</p>

5.	Список виборців, доданий до нього витяг із списку виборців, виготовлений згідно з ч. 2 ст. 86 Закону ¹ , заяви виборців разом з довідками медичних установ, копіями рішень ДВК, на підставі яких складався витяг із списку виборців, запаковуються в один пакет у порядку, встановленому ч. 6 ст. 87 Закону. На пакеті робиться напис «Список виборців» (ч. 8 ст. 88 Закону) ² .	
Опрацювання невикористаних виборчих бюлетенів та контрольних талонів (ст. 89 Закону)³		
6.	Члени ДВК, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі відповідно до ч. 7 ст. 84 Закону, почергово публічно перераховують невикористані виборчі бюлетені окремо для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі, які залишилися у них (ч. 2 ст. 89 Закону).	
7.	Сума кількості виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі, виданих зазначеним членом комісії виборцям (за кількістю підписів виборців на відповідних аркушах списку виборців, зазначеною у п. 2 та 3 ч. 1 ст. 88 Закону ⁴), та кількості виборчих бюлетенів, які залишилися невикористаними у члена дільничної виборчої комісії, повинна дорівнювати кількості виборчих бюлетенів, отриманих цим членом комісії відповідно до відомості видачі виборчих бюлетенів, зазначеної у ч. 7 ст. 84 Закону ⁵ по загальнодержавному округу та одномандатному округу (ч. 3 ст. 89 Закону).	
8.	У разі <i>відповідності</i> зазначених кількостей — член ДВК передає усі підраховані невикористані виборчі бюлетені голові ДВК (головуючому на засіданні). Голова виборчої комісії (головуючий на засіданні) зазначає кількість невикористаних виборчих бюлетенів по загальнодержавному округу та одномандатному округу, які повернуті членом комісії, у відомості видачі виборчих бюлетенів (ч. 3 ст. 89 Закону).	У разі <i>невідповідності</i> зазначених кількостей — ДВК складає в порядку, передбаченому ч. 8 ст. 35 Закону ⁶ , акт із зазначенням ймовірної причини такої невідповідності ⁷ (ч. 4 ст. 89 Закону).

¹ Форми витягів із списку виборців для голосування за місцем перебування виборців, не здатних пересуватися самостійно затверджено (додатки 10 та 11) постановою ЦВК «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України» ід 26 січня 2012 року № 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0019359-12#n15>

² Передбачені формою уточненого списку виборців відомості про виборців, включених чи виключених з нього, а також про виборців, стосовно яких до уточненого списку виборців були внесені зміни, передаються дільничною виборчою комісією до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців не пізніше як на третій день з дня оприлюднення результатів виборів. Форми уточнених списків виборців затверджено постановою ЦВК «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України» ід 26 січня 2012 року № 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0019359-12#n15>

³ Членам ДВК, крім голови комісії, заступника голови чи іншого члена дільничної виборчої комісії, який веде протокол засідання комісії, та секретаря дільничної виборчої комісії, який вносить відомості до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та одномандатному окрузі, з моменту початку їх роботи з виборчими бюлетенями при підрахунку голосів забороняється користуватися ручками чи будь-якими іншими пишучими засобами.

⁴ п. 2 та 3 ч. 1 ст. 88 Закону:

2) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі у приміщенні для голосування

3) кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування

⁵ Відомості про передачу членам дільничної виборчої комісії виборчих бюлетенів для видачі їх виборцям у приміщенні для голосування, затвердженій постановою (додатки 28 та 29) ЦВК Постанова ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-14>

⁶ Акт або протокол комісії підписується всіма присутніми на засіданні членами виборчої комісії, підписи яких скріплюються печаткою виборчої комісії. Перший примірник акта чи протоколу мають право підписати присутні на засіданні кандидати у депутати, довірені особи кандидата у депутати, представники партій у Центральній виборчій комісії чи уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі (ч. 8 ст. 35 Закону).

⁷ Форми актів про розходження підрахованої кількості виборчих бюлетенів затверджені (додатки 12 та 13) постановою ЦВК «Про Порядок передачі виборчим комісіям виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України» від 17 червня 2019 року № 1040. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcarda12a.html?id=46085&what=0>

9.	Голова ДВК (головуючий на засіданні) підсумовує кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі та оголошує їх окремо. Оголошена кількість невикористаних виборчих бюлетенів по загальнодержавному та одномандатному округу заноситься секретарем ДВК (секретарем засідання) до відповідних протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі (ч. 5 ст. 89 Закону) ¹ .	
10.	Невикористані виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі погашаються шляхом відокремлення правого нижнього кута виборчого бюлетеня. Погашені невикористані виборчі бюлетені по загальнодержавному округу та одномандатному округу разом з виборчими бюлетенями, зазначеними у ч. 11 ст. 85 Закону (погашені невірно заповнені виборчі бюлетені), запаковуються окремо у різні пакети у порядку, встановленому ч. 6 ст. 87 Закону. На пакетах робиться напис «Невикористані виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі» або «Невикористані виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі» (ч. 7 ст. 89 Закону).	
11.	Члени ДВК, які видавали виборчі бюлетені виборцям, по чергово публічно перераховують наявні у них контрольні талони виданих виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі. Член ДВК передає підраховані контрольні талони виданих виборчих бюлетенів голові дільничної виборчої комісії. Голова ДВК (головуючий на засіданні) зазначає встановлену кожним членом виборчої комісії кількість контрольних талонів виданих виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі у відомості видачі виборчих бюлетенів (ч. 8 ст. 89 Закону).	
	Голова комісії (головуючий на засіданні) підсумовує загальну кількість контрольних талонів виданих виборчих бюлетенів окремо для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі та оголошує їх окремо (ч. 9 ст. 89 Закону).	
12.	ДВК перевіряє, чи дорівнює загальна кількість контрольних талонів ² виданих виборчих бюлетенів окремо для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі, зазначена у частині дев'ятій цієї статті, сумі кількостей, зазначених у ч. 6 та ч. 7 ст. 88 Закону ³ (ч. 10 ст. 89 Закону).	
	У разі збігу зазначених кількостей голова ДВК оголошує її як кількість виборців, що отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі на виборчій дільниці. Секретар ДВК заносить цю кількість до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі (ч. 12 ст. 89 Закону).	У разі невідповідності зазначених кількостей, ДВК складає про це акт у порядку, передбаченому ч. 8 ст. 35 Закону ⁴ . Після цього виборча комісія приймає рішення щодо встановлення кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі та кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі. Ця кількість оголошується і заноситься до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі (ч. 13 ст. 89 Закону).

¹ За необхідності або на вимогу членів комісії невикористані виборчі бюлетені можуть бути повторно перераховані, **але до моменту** занесення даних про кількість таких бюлетенів до відповідних протоколів. Підрахунок виборчих бюлетенів проводиться у порядку, встановленому ч. 11 ст. 82 Закону – член комісії рахує виборчі бюлетені окремо по загальнодержавному округу та одномандатному округу вголос, інші члени комісії спостерігають за підрахунком, забороняється поділ комісії на кілька груп, кожна з яких підраховує частину бюлетенів.

² За необхідності або на вимогу членів дільничної виборчої комісії контрольні талони виданих виборчих бюлетенів можуть бути повторно перераховані. Підрахунок контрольних талонів виданих виборчих бюлетенів проводиться у порядку, встановленому ч. 11 ст. 82 Закону – член комісії рахує контрольні талони окремо вголос, інші члени комісії спостерігають за підрахунком, забороняється поділ на кілька груп.

³ Сумі кількостей: 1) виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі та кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування (ч. 6 ст. 88); 2) виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі за місцем перебування (ч. 7 ст. 88).

⁴ Форми актів про невідповідність загальної кількості контрольних талонів виданих виборчих бюлетенів сумі кількостей виборців, які отримали виборчі бюлетені затверджені (додатки 9, 10) постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-14#n29>

13.	<p>Контрольні талони виданих виборчих бюлетенів запаковуються окремо у різні пакети у порядку, встановленому ч. 6 ст. 87 Закону. На пакетах робиться напис «Контрольні талони виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі» та «Контрольні талони виборчих бюлетенів для голосування у одномандатному окрузі» (ч. 14 ст. 89 Закону).</p> <p>ДВК перевіряє, чи дорівнює кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі, отриманих ДВК, відповідно сумі кількостей невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та одномандатному окрузі і кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені. У разі невідповідності цих даних ДВК складає про це акт¹ у порядку, передбаченому ч. 8 ст. 35 Закону, із зазначенням встановленої її рішенням причини такої розбіжності (ч. 15 ст. 89 Закону).</p>					
Порядок відкриття скриньок та підрахунку виборчих бюлетенів (ст. 90 Закону)						
14.	<p>Після закінчення виконання дій, передбачених ст. 89 Закону, ДВК перевіряє цілісність пломб або печаток на виборчих скриньках. У разі виявлення на виборчих скриньках пошкоджень пломб або печаток чи інших пошкоджень, які порушують цілісність виборчої скриньки, ДВК складає про це акт² за формою та в порядку, передбаченими ч. 8 ст. 35 Закону, із зазначенням характеру виявлених пошкоджень (ч. 1, 2 ст. 90 Закону).</p> <p>Відкриття виборчих скриньок почергово у такій послідовності (ч. 3-5 ст. 90 Закону):</p> <table border="1" data-bbox="231 840 1445 1422"> <tr> <td data-bbox="231 840 877 952">1) Першими відкриваються переносні виборчі скриньки, що використовувалися при голосуванні виборців за місцем перебування (ч. 3 ст. 90 Закону).</td> <td data-bbox="877 840 1445 1086">При відкритті непошкодженої виборчої скриньки її вміст висипається на стіл, за яким розміщуються члени дільничної виборчої комісії. При цьому перевіряється наявність у виборчій скриньці контрольного листа (у переносній виборчій скриньці — контрольних листів) (ч. 4 ст. 90 Закону).</td> </tr> <tr> <td data-bbox="231 952 877 1086">2) непошкоджені стаціонарні виборчі скриньки, що використовувалися при голосуванні виборців у приміщенні для голосування;</td> <td data-bbox="877 1086 1445 1422" rowspan="2">Із пошкодженої виборчої скриньки бюлетені: 1) виймаються по одному; 2) без їх перемішування; 3) рахується кількість бюлетенів, що знаходяться у цій скриньці, окремо по загальнодержавному округу та одномандатному округу; 4) перевіряється наявність контрольного листа (2-х у переносній скриньці), який має бути вийнятий останнім.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="231 1086 877 1422">3) останніми відкриваються (у разі їх наявності), виборчі скриньки з пошкодженими печатками або пломбами, а також іншими пошкодженнями, виявленими під час голосування.</td> </tr> </table> <p>Виборчі бюлетені для голосування по загальнодержавному округу та одномандатному округу відокремлюються одні від одних. Виборча комісія підраховує загальну кількість виборчих бюлетенів окремо по загальнодержавному округу та одномандатному округу у порядку, встановленому ч. 11 ст. 82 Закону (ч. 6 ст. 90 Закону).</p>	1) Першими відкриваються переносні виборчі скриньки, що використовувалися при голосуванні виборців за місцем перебування (ч. 3 ст. 90 Закону).	При відкритті непошкодженої виборчої скриньки її вміст висипається на стіл, за яким розміщуються члени дільничної виборчої комісії. При цьому перевіряється наявність у виборчій скриньці контрольного листа (у переносній виборчій скриньці — контрольних листів) (ч. 4 ст. 90 Закону).	2) непошкоджені стаціонарні виборчі скриньки, що використовувалися при голосуванні виборців у приміщенні для голосування;	Із пошкодженої виборчої скриньки бюлетені: 1) виймаються по одному; 2) без їх перемішування; 3) рахується кількість бюлетенів, що знаходяться у цій скриньці, окремо по загальнодержавному округу та одномандатному округу; 4) перевіряється наявність контрольного листа (2-х у переносній скриньці), який має бути вийнятий останнім.	3) останніми відкриваються (у разі їх наявності), виборчі скриньки з пошкодженими печатками або пломбами, а також іншими пошкодженнями, виявленими під час голосування.
1) Першими відкриваються переносні виборчі скриньки, що використовувалися при голосуванні виборців за місцем перебування (ч. 3 ст. 90 Закону).	При відкритті непошкодженої виборчої скриньки її вміст висипається на стіл, за яким розміщуються члени дільничної виборчої комісії. При цьому перевіряється наявність у виборчій скриньці контрольного листа (у переносній виборчій скриньці — контрольних листів) (ч. 4 ст. 90 Закону).					
2) непошкоджені стаціонарні виборчі скриньки, що використовувалися при голосуванні виборців у приміщенні для голосування;	Із пошкодженої виборчої скриньки бюлетені: 1) виймаються по одному; 2) без їх перемішування; 3) рахується кількість бюлетенів, що знаходяться у цій скриньці, окремо по загальнодержавному округу та одномандатному округу; 4) перевіряється наявність контрольного листа (2-х у переносній скриньці), який має бути вийнятий останнім.					
3) останніми відкриваються (у разі їх наявності), виборчі скриньки з пошкодженими печатками або пломбами, а також іншими пошкодженнями, виявленими під час голосування.						
15.	<p>Усі виявлені у виборчих скриньках предмети, що не є виборчими бюлетенями встановленої форми, складаються окремо і не підраховуються. До предметів відносять і контрольні листи. Предмети, що не є виборчими бюлетенями, запаковуються в один пакет у порядку, зазначеному у ч. 6 ст. 87 Закону. На пакеті робиться напис «Предмети»³ (ч. 7 ст. 90).</p>					

¹ Форми актів про невідповідність суми кількості невикористаних виборчих бюлетенів і кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені затверджені (додатки 11, 12) постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-14#n29>

² Форма акту про виявлення на виборчій скриньці пошкоджень пломб або печаток чи інших пошкоджень, що порушують її цілісність затверджена (додаток 13) постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-14#n29>

³ У разі виникнення сумнівів, чи є предмет виборчим бюлетенем, ДВК вирішує це питання шляхом голосування. При цьому кожен член виборчої комісії має право особисто оглянути предмет. На час його огляду підрахунок виборчих бюлетенів припиняється.

16. Якщо при відкритті переносної виборчої скриньки у ній виявиться більше виборчих бюлетенів по загальнодержавному округу та одномандатному округу, ніж зазначено в контрольному листі у цій виборчій скриньці, ДВК складає акт¹ про таку невідповідність за формою та в порядку, передбаченими ч. 8 ст. 35 Закону, в якому зазначає кількість виборчих бюлетенів, що знаходяться у цій виборчій скриньці (ч. 8 ст. 90 Закону).
- При складанні такого акта комісія перевіряє, чи виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному округу та одномандатному округу, виявлені у переносній скриньці, мають позначення виборчого округу (загальнодержавний чи одномандатний), номер одномандатного округу та відповідної виборчої ділянки, відбиток печатки відповідної ДВК. Виборчі бюлетені з неналежними ознаками не підлягають врахуванню при встановленні під час підрахунку голосів загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців (ч. 9 ст. 90 Закону).
Якщо після їх відокремлення від виборчих бюлетенів, що підлягають врахуванню, <i>невідповідність усунута</i> , виборчі бюлетені з належними ознаками підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та підрахунку голосів виборців на виборчій ділянці (ч. 9 ст. 90 Закону).	Якщо виборчих бюлетенів з <i>неналежними ознаками не виявлено</i> або їх відокремлення від виборчих бюлетенів, що підлягають врахуванню, <i>не усуває невідповідність</i> , усі виборчі бюлетені з переносної виборчої скриньки не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців (ч. 9 ст. 90 Закону).
17. У разі відсутності у виборчій скриньці контрольного листа (у переносній виборчій скриньці — контрольних листів) ДВК складає за формою і в порядку, передбаченими ч. 8 ст. 35 Закону, акт² про відсутність у виборчій скриньці контрольного листа (контрольних листів), в якому зазначає кількість виборчих бюлетенів, що знаходяться у цій виборчій скриньці. Зазначені виборчі бюлетені не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців по загальнодержавному округу в межах одномандатного округу та по одномандатному округу (ч. 10 ст. 90 Закону).
- У разі виникнення сумнівів у членів комісії щодо достовірності контрольного листа та в інших сумнівних ситуаціях у випадках, ч. 8 та ч. 10 ст. 90 Закону, ДВК приймає шляхом голосування рішення щодо визнання виборчих бюлетенів, що знаходяться у виборчій скриньці, такими, що не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців в загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі. Відповідне рішення та результати голосування фіксуються у протоколі засідання комісії (ч. 11 ст. 90 Закону).

¹ Форми актів про невідповідність кількості виборчих бюлетенів, виявленої при відкритті переносної виборчої скриньки, кількості відповідних виборчих бюлетенів, зазначеній в контрольному листі, затверджені (додатки 14 та 15) постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-14>

² Форми актів про відсутність у виборчій скриньці контрольного листа затверджені (додатки 16, 17, 18, 19) постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-14#n29>

18.	<p>Виявлені у виборчих скриньках виборчі бюлетені, на яких зазначені позначення виборчого округу (загальнодержавний чи одномандатний), номер одномандатного округу, номер виборчої дільниці не відповідають номерам відповідної виборчої дільниці, відповідного виборчого округу, а також виборчі бюлетені, на яких відсутній відтиск печатки цієї ДВК або наявний відтиск печатки іншої виборчої комісії чи будь-якої іншої печатки, вважаються такими, що не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі (ч. 13 ст. 90 Закону).</p> <p>Виборчі бюлетені, що відповідно до ч. 9, 10, 11 та 13 ст. 90 не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі, підраховуються, заносяться до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі і запаковуються окремо у різні пакети у порядку, встановленому ч. 6 ст. 87 Закону. На пакетах робиться напис «Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню по загальнодержавному округу» та «Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню по одномандатному округу» (ч. 14 ст. 90 Закону).</p>
19.	<p>Кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі у виборчих скриньках, за винятком предметів та виборчих бюлетенів, які не підлягають врахуванню, оголошується головою ДВК і заноситься секретарем ДВК до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі як <i>кількість виборців, які взяли участь у голосуванні</i> (ч. 12 ст. 90 Закону).</p>
20.	<p>Виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі розкладаються на місця, позначені окремими табличками, що містять з обох боків назву партії, напис «Недійсні у загальнодержавному окрузі». Після цього розкладаються виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі на місця, позначені окремими табличками, що містять з обох боків прізвище кандидата у депутати, зазначеного у виборчому бюлетені для голосування у відповідному одномандатному окрузі, напис «Недійсні в одномандатному окрузі» (ч. 15 ст. 90 Закону)¹.</p>
21.	<p>Недійсним вважається виборчий бюлетень (ч. 16 ст. 90 Закону):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) до якого не внесено зміни, зазначені у ч. 7 ст. 81 Закону, або до якого внесено зміни без рішення ЦВК чи внесені зміни, що не відповідають рішенню ЦВК; 2) якщо зроблено більш як одну позначку навпроти назв партій або прізвищ кандидатів; 3) якщо не поставлено жодної позначки; 4) якщо не відокремлено контрольний талон виборчого бюлетеня; 5) якщо неможливо з інших причин встановити зміст волевиявлення виборця. <p>У разі виникнення сумнівів у членів виборчої комісії щодо дійсності виборчого бюлетеня питання вирішується ДВК шляхом голосування. Перед голосуванням кожен член виборчої комісії має право особисто оглянути виборчий бюлетень. На час огляду виборчого бюлетеня та голосування підрахунок інших виборчих бюлетенів припиняється. Відповідне рішення та результати голосування фіксуються у протоколі засідання ДВК (ч. 17 ст. 90 Закону).</p>

¹ При розкладанні виборчих бюлетенів визначений дільничною виборчою комісією член дільничної виборчої комісії показує кожний виборчий бюлетень усім членам виборчої комісії, виголошуючи результат волевиявлення виборця. У разі виникнення сумнівів у членів виборчої комісії щодо змісту виборчого бюлетеня виборча комісія вирішує це питання шляхом голосування. При цьому кожен член виборчої комісії має право особисто оглянути виборчий бюлетень. На час огляду виборчого бюлетеня робота з іншими виборчими бюлетенями припиняється.

22.	Недійсні виборчі бюлетені підраховуються окремо по загальнодержавному округу та одномандатному округу у порядку, встановленому ч. 11 ст. 82 Закону. Кількість недійсних виборчих бюлетенів з виборів депутатів у загальнодержавному та одномандатному округах окремо оголошується головою ДВК і заноситься секретарем виборчої комісії до відповідних протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі. Недійсні виборчі бюлетені запаковуються окремо в різні пакети у порядку, встановленому ч. 6 ст. 87 Закону. На пакетах робиться напис «Недійсні виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі», «Недійсні виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі» (ч. 18 ст. 90 Закону).	
23.	ДВК у порядку, встановленому ч. 11 ст. 82 Закону, окремо підраховує кількість голосів виборців (ч. 19 ст. 90 Закону):	1) поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку кожної партії у загальнодержавному окрузі; 2) поданих за кожного кандидата у депутати в одномандатному окрузі.
	Під час підрахунку голосів кожен член комісії має право перевірити або перерахувати відповідні виборчі бюлетені. Результати підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі оголошуються і заносяться відповідно до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі (ч. 19 ст. 90 Закону).	
24.	ДВК зобов'язана при підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці перевірити окремо по загальнодержавному округу та по одномандатному округу, чи дорівнює кількість виборців, які взяли участь у голосуванні на виборчій дільниці, сумі кількостей недійсних виборчих бюлетенів та виборчих бюлетенів з голосами виборців, поданими за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку кожної партії, чи відповідно за кандидатів у депутати одномандатного округу. У разі <i>невідповідності</i> цих даних ДВК може повторно перерахувати виборчі бюлетені. При підтвердженні зазначеної невідповідності ДВК складає акт ¹ із зазначенням встановленої її рішенням причини такого розходження за формою та в порядку, передбаченими ч. 8 ст. 35 Закону (ч. 20 ст. 90 Закону).	
25.	Виборчі бюлетені з голосами виборців, поданими за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку кожної партії у загальнодержавному окрузі, та за кандидатів у депутати в одномандатному окрузі, запаковуються окремо у порядку, встановленому ч. 6 ст. 87 Закону. На пакетах зазначаються назва відповідної партії, прізвище кандидата в депутати (ч. 21 ст. 90 Закону).	

ДВК на своєму засіданні складає протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці в загальнодержавному виборчому окрузі в межах одномандатного виборчого округу та протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці в одномандатному виборчому окрузі за формами, встановленими ЦВК². Перелік відомостей, особливості складання та заповнення протоколів ДВК про підрахунок голосів розкриті у таблицях.

¹ Форми актів про невідповідність кількості виборців, які взяли участь у голосуванні на виборчій дільниці, сумі кількостей недійсних виборчих бюлетенів та виборчих бюлетенів з голосами виборців, поданими за кандидатів у народні депутати України, затверджені (додатки 20, 21) постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-14#n29>

² Форми протоколів дільничних виборчих комісій про підрахунок голосів затверджені (додатки 1-5) постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0207359-14>

**ВІДОМОСТІ, ЯКІ ПОВИННІ МІСТИТИ ПРОТОКОЛИ ДВК ПРО ПІДРАХУНОК ГОЛОСІВ ВИБОРЦІВ
НА ВИБОРЧІЙ ДІЛЬНИЦІ**

№	У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ (Ч. 2 СТ. 91 ЗАКОНУ)	В ОДНОМАНДАТНОМУ ОКРУЗІ (Ч. 3 СТ. 91 ЗАКОНУ)
1.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, одержаних ДВК або виготовлених нею з дозволу ЦВК	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, одержаних ДВК або виготовлених нею з дозволу ЦВК
2.	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, погашених ДВК	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, погашених ДВК
3.	кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці (на момент закінчення голосування)	кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці (на момент закінчення голосування)
4.	кількість виборців, внесених на виборчій дільниці до витягу із списку виборців для голосування за місцем перебування	кількість виборців, внесених на виборчій дільниці до витягу із списку виборців для голосування в одномандатному окрузі за місцем перебування
5.	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі у приміщенні для голосування	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування
6.	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі за місцем перебування	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі за місцем перебування
7.	сумарна кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі на виборчій дільниці	сумарна кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі на виборчій дільниці
8.	кількість виборчих бюлетенів, що виявилися у кожній виборчій скриньці (із зазначенням номера скриньки)	кількість виборчих бюлетенів, що виявилися у кожній виборчій скриньці (із зазначенням номера скриньки)
9.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, що не підлягають врахуванню	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, що не підлягають врахуванню
10.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у приміщенні для голосування	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування
11.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному окрузі за місцем перебування	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в одномандатному окрузі за місцем перебування
12.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному окрузі на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в одномандатному окрузі на виборчій дільниці
13.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, визнаних недійсними	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, визнаних недійсними
14.	кількість голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку кожної партії	кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата одномандатного округу

№	ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ТА ЗАПОВНЕННЯ ПРОТОКОЛІВ ПРО ПІДРАХУНОК ГОЛОСІВ:
1.	Відомості до протоколу заносяться прописом та цифрами (ч. 2, 3 ст. 91 Закону)
2.	Складаються у кількості примірників, яка на 4 більша, ніж кількість осіб, які входять до складу ДВК відповідно (ч. 4 ст. 91 Закону)
3.	Примірники протоколів нумеруються і мають однакову юридичну силу (ч. 4 ст. 91 Закону)
4.	У протоколах про підрахунок голосів зазначаються дата і час (година і хвилини) його підписання членами ДВК (ч. 5 ст. 91 Закону)
5.	Кожен примірник протоколу підписується головою, заступником голови, секретарем та іншими членами ДВК, які присутні на засіданні виборчої комісії (ч. 5 ст. 91 Закону)
6.	Член дільничної виборчої комісії, присутній на засіданні, зобов'язаний підписати протокол про підрахунок голосів. У разі своєї незгоди із результатами підрахунку голосів, зафіксованими у протоколі комісії, член комісії підписує протокол із приміткою «З окремою думкою» ¹ (ч. 5 ст. 91 Закону)
7.	Перший і другий примірники протоколів мають право підписати кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі, які були присутні на засіданні ДВК при підрахунку голосів виборців (ч. 6 ст. 91 Закону)
8.	Забороняється заповнення протоколів олівцем (ч. 7 ст. 91 Закону)

Якщо після підписання протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, але до відправлення цих протоколів разом із виборчою документацією до ОВК, ДВК виявила в одному з них або в обох неточності (описку чи помилку у цифрах), вона на тому ж засіданні розглядає питання про внесення змін до встановлених результатів голосування виборців на виборчій дільниці шляхом складення нового (нових) протоколу (протоколів) про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та (або) в одномандатному окрузі з усуненням неточностей, на якому (яких) робиться помітка «Уточнений». При цьому перерахунок виборчих бюлетенів не проводиться. Про складення протоколу з поміткою «Уточнений» зазначається у протоколі засідання дільничної виборчої комісії.

Примірники протоколів дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців, а за наявності — і відповідні примірники кожного протоколу з поміткою «Уточнений»:

- Перший і другий запаковуються до пакетів. На пакетах робляться відповідно написи «Протокол загальнодержавного округу», «Протокол одномандатного округу».
- Треті зберігаються у секретаря дільничної виборчої комісії.
- Четверті примірники зазначених протоколів — невідкладно вивішуються для загального ознайомлення в приміщенні дільничної виборчої комісії, а решта по одному примірнику протоколу надаються членам дільничної виборчої комісії.

¹ Письмовий виклад окремої думки додається до протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу чи одномандатному окрузі. У разі відсутності підпису члена дільничної виборчої комісії у протоколі підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці навпроти його прізвища зазначається причина відсутності підпису. Цей протокол підписується членами дільничної виборчої комісії та засвідчується печаткою дільничної виборчої комісії лише після його остаточного заповнення.

Кандидатам у депутати, їх довіреним особам, уповноваженим особам партій, офіційним спостерігачам, які були присутні при підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, на їх прохання невідкладно видаються копії протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, у тому числі з поміткою «Уточнений», засвідчені на кожній сторінці головою і секретарем дільничної виборчої комісії та скріплені печаткою виборчої комісії, з розрахунку не більш як по одній копії протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу для кожної партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, протоколу ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці в одномандатному окрузі для кожного кандидата у депутати в одномандатному окрузі та не більш як по одній копії кожного протоколу для кожного офіційного спостерігача.

Про видачу копій протоколів про підрахунок голосів складається акт за формою, встановленою ЦВК¹. В акті зазначаються перелік осіб, які одержали копії відповідного протоколу, дата та час одержання цих копій і проставляються підписи цих осіб. Акт підписується головою та секретарем ДВК і скріплюється печаткою ДВК. Акт запаковується у пакет разом з першим і другим примірниками відповідно протоколів дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі.

Пакети з протоколами дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі, виборчими бюлетенями, контрольними талонами і предметами, списками виборців, а також, за наявності, окремими думками членів виборчої комісії, викладеними у письмовій формі, актами, заявами, скаргами та рішеннями, прийнятими виборчою комісією, невідкладно після закінчення засідання виборчої комісії доставляються до окружної виборчої комісії.

¹ Форми актів про видачу копій протоколу про підрахунок голосів затверджені (додатки 10-12) постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0207359-14>

Відповідно до ст. 92, ч. 16, 17 ст. 93 Закону голосування на виборчій дільниці може бути визнане недійсним.

ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ГОЛОСУВАННЯ НА ВД НЕДІЙСНИМ ¹		
СУБ'ЄКТИ:	ПІДСТАВИ:	ОБСЯГ:
ДВК ²	1) незаконне голосування: <ul style="list-style-type: none"> ▪ опускання виборчого бюлетеня до виборчої скриньки за виборця іншою особою, крім випадків, заповнення бюлетеню замість виборця відповідно до ч. 9 ст. 85 Закону ▪ голосування особами, які не мають права голосу ▪ голосування особами, які не включені до списку виборців на цій виборчій дільниці або включені до нього безпідставно ▪ голосування виборцями, яким тимчасово змінено місце голосування (без зміни виборчої адреси) на іншу виборчу дільницю поза межами одномандатного округу, до якого вони відносяться на підставі відомостей Державного реєстру виборців про їх виборчу адресу, що внесені до списку виборців на відповідній виборчій дільниці та безпідставно отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі ▪ голосування особою більше ніж один раз 	у кількості, що перевищує 5 % кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці
	2) знищення або пошкодження виборчої скриньки (скриньок), що унеможлиблює встановлення змісту виборчих бюлетенів	якщо кількість цих бюлетенів перевищує 20 % кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці
	3) виявлення у виборчих скриньках виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному або одномандатному окрузі у кількості, що перевищує кількість виборців, які отримали відповідні виборчі бюлетені на виборчій дільниці	у кількості, що перевищує більш як на 5 % кількість виборців, які отримали відповідні виборчі бюлетені на виборчій дільниці
ОВК	Виявлення вищезазначених обставин при повторному підрахунку голосів виборців на відповідній ВД	

¹ Місія ОБСЄ/БДПЛ та Венеціанська комісія зазначають, що рішення про недійсність виборів повинно прийматися лише виборчою установою більш високого рівня, а в ідеальному випадку - рішенням суду, уповноваженим розглядати питання, пов'язані з виборами. У зв'язку з цим, міжнародні спостерігачі за результатами спостереження за виборами Президента України у 2014 році, пропонують зазначити всі порушення у протоколах ДВК та ОВК і залишати подальше прийняття рішень про недійсність виборів на конкретній ВД лише за ЦВК або судом після розгляду всіх відповідних протоколів.

Також вони відзначають, що зменшення відсоткового рівня неприпустимих зловживань (з десяти до п'яти відсотків), які тягнуть за собою анулювання результатів виборів, встановлює правову норму щодо прийнятного рівня фальсифікацій, що не може бути сумісним із належним проведенням виборів. Анулювання результатів виборів повинно бути можливим тільки тоді, коли видно, що виборчі порушення дійсно ставлять під сумнів достовірність результатів.

² У кожному випадку ДВК складає відповідний акт, який підписується всіма присутніми членами та скріплюється печаткою комісії. Такий акт (акти) є підставою для розгляду ДВК питання про визнання голосування на ВД недійсним. У разі прийняття рішення про визнання голосування на ВД недійсним виборчі бюлетені запаковуються. На пакеті робиться напис "Виборчі бюлетені", зазначаються номер територіального округу, номер виборчої дільниці, кількість запакованих виборчих бюлетенів, дата і час пакування, ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії. Рішення ДВК про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним та акт, на підставі якого прийнято це рішення, додаються до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.

Дотримання вимог про видачі копій протоколу є важливими для забезпечення можливості їх використання як доказів у судовому процесі. Так, у постанові Житомирського окружного адміністративного суду 01 листопада 2014 року у справі № 806/4898/14¹ суд зазначив, що представники позивача-кандидата (які просили скасувати протоколи ОВК про підсумки голосування та зобов'язати ОВК здійснити повторний підрахунок голосів) не змогли пояснити суду, ким, коли та при яких обставинах були отримані примірники протоколів ДВК, які були надані до позовної заяви. Зокрема, у наданих представниками позивача протоколах відсутні підписи всіх членів ДВК, в деяких примірниках протоколів не зазначено їх номери, кількість окремих примірників значно перевищує кількість членів ДВК. Крім того, позивач, не надав суду доказів складання актів про порушення ДВК вимог виборчого законодавства. Тому колегія суддів дійшла висновку, що позовні вимоги є безпідставними та задоволенню не підлягають.

Ухвалою Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 03 листопада 2014 року² залишено без змін постанову Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 30.10.2014 року у справі № 804/17745/14. У справі розглядалися наступні порушення: 1) на більшості ділянок під час підрахунку голосів бюлетені роздавалися всім членам комісії, кожен з яких самостійно здійснював підрахунок голосів своєї частини бюлетенів, після чого лише в усній формі повідомляли головам комісії, які вже зводили різні дані і вносили результати до протоколу; 2) були факти видачі бюлетенів не в повному обсязі. Суд апеляційної інстанції вказав, що відповідачем не було порушено вимоги п. 2 ч. 15 ст. 90 Закону України «Про вибори народних депутатів України», оскільки організована процедура підрахунку голосів на ДВК дозволяла кожному члену комісії переконатися у правильному підрахунку голосів та забезпечувала об'єктивний підрахунок голосів виборців. Таким чином, рішення Суду за такої мотивувальної частини є достатньо спірною, оскільки Суд визнав можливість недотримуватись порядку визначеного законом.

17 листопада 2014 року Дніпропетровським апеляційним адміністративним судом³ залишено без змін постанову Запорізького окружного адміністративного суду від 12 листопада 2014 року у справі № 808/7770/14. Матеріалами справи встановлено, що 05 листопада 2014 року кандидатом у народні депутати України по одномандатному виборчому округу №79 Шевченко А.В. складено акт про виявлення порушень виборчого законодавства, у якому зазначено, що під час проведення повторного перерахунку голосів виборців на виборчій ділянці № 230041 встановлено, що у 107 бюлетенях за кандидата у народні депутати України Григорука О.С. виявлено більше ніж одну позначку, на що останнім подано скаргу. Скарга була розглянута на засіданні ОВК №79 від 08 листопада 2014 року, за результатами розгляду скарги ОВК №79 була прийнята постанова №134 від 08 листопада 2014 року, якою скарга Шевченка А.В. була задоволена частково та 107 бюлетенів із позначкою навпроти кандидата Григорука О.С. були визнані недійсними з підстав наявності на бюлетенях декількох позначок, що унеможливило встановлення змісту волевиявлення виборця. Суд вказав, що ОВК при повторному підрахунку голосів, діючи як ДВК відповідно до положення ч. 17 ст. 90 Закону України «Про вибори народних депутатів України», дотрималась порядку прийняття рішення щодо виборчих бюлетенів, дійсність яких викликала сумнів.

¹ Постанова Житомирського окружного адміністративного суду 01 листопада 2014 року у справі № 806/4898/14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41219370>

² Ухвала Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 03.11.2014 у справі № 804/17745/14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41229584>

³ Ухвала Дніпропетровським апеляційним адміністративним судом 17 листопада 2014 року у справі № 808/7770/14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41407709>

2.11. Транспортування виборчих документів до ОВК/ЦВК

Основа правового регулювання *порядку транспортування та передачі виборчих документів до ОВК/ЦВК* на виборах народних депутатів України складають:

1. Закон України «Про вибори народних депутатів України».
2. Постанова ЦВК від 24 жовтня 2012 року № 1849 «Про Роз'яснення щодо порядку транспортування дільничними виборчими комісіями виборчих документів з виборів народних депутатів України до окружних виборчих комісій».
3. Постанова ЦВК від 8 квітня 2014 року № 227 «Про Порядок надання транспортних послуг окружним і дільничним виборчим комісіям з виборів народних депутатів України, Президента України, окружним і дільничним комісіям з всеукраїнського референдуму».
4. Постанова ЦВК від 26 січня 2012 року № 18 «Про вимоги до приміщень окружних виборчих комісій з виборів народних депутатів України, норми забезпечення виборчих комісій обладнанням, інвентарем, транспортними засобами і засобами зв'язку, оргтехнікою, іншими матеріальними цінностями, види послуг, які виборчі комісії можуть закуповувати за рахунок коштів Державного бюджету України».

2.11.1. Транспортування виборчих документів до ОВК

1. Які виборчі документи та коли транспортуються до ОВК?

Невідкладно після закінчення засідання комісії доставляють до ОВК пакети з:

- протоколами ДВК про підрахунок голосів;
- виборчими бюлетенями;
- контрольними талонами і предметами;
- списками виборців;
- за наявності, окремими думками членів ДВК, викладеними у письмовій формі;
- актами, заявами, скаргами та рішеннями, прийнятими комісією (ч. 12 ст. 91).

** На закордонній виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі після підписання членами ДВК протоколу про підрахунок голосів виборців, його зміст невідкладно передається ДВК за допомогою технічних засобів зв'язку до ЦВК з обов'язковою наступною передачею до неї першого і другого примірників протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці через відповідні центральні органи виконавчої влади (через Міністерство закордонних справ України) в порядку, встановленому ЦВК (абз. 1 ч. 6 ст. 93 Закону).*

** На спеціальній виборчій дільниці, утвореній на судні, що перебуває в день виборів у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України, після підписання членами ДВК протоколу про підрахунок голосів виборців, його зміст невідкладно передається за допомогою технічних засобів зв'язку до відповідної ОВК з обов'язковою наступною передачею до неї першого і другого примірників протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та одномандатному окрузі в порядку, встановленому Центральною виборчою комісією (абз. 2 ч. 6 ст. 93 Закону).*

До вищезазначених протоколів додаються інші документи, зазначені у ч. 12 ст. 91 Закону.

2. Хто здійснює транспортування та забезпечує супровід таких документів?

Транспортування здійснюється (ч. 1 ст. 93 Закону):

Обов'язково (представниками чотирьох різних партій, кандидатів у депутати):

- головою та заступником голови ДВК;
- двома членами ДВК — представниками двох інших партій, кандидатів у депутати, які набрали найбільшу кількість голосів на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі;
- під охороною у супроводі поліцейського.

Факультативно (за бажанням):

- іншими членами ДВК;
- кандидатами у депутати;
- довіреними особами кандидатів у депутати;
- офіційними спостерігачами.

* Якщо одночасно з виборами народних депутатів України проводяться вибори Президента України, виборча документація з виборів народних депутатів транспортується до відповідної ОВК членами ДВК, які не беруть участі у транспортуванні виборчої документації з виборів Президента України (ч. 3 ст. 93 Закону).

* Якщо одночасно з виборами народних депутатів України проводяться місцеві вибори чи референдум, виборча документація з місцевих виборів чи референдуму транспортується до відповідної ТВК, окружної комісії з референдуму членами ДВК, які не беруть участі у транспортуванні виборчої документації з виборів народних депутатів України (ч. 3 ст. 93 Закону).

3. Суворо забороняється:

- супровід транспортування таких документів іншими особами (ч. 1 ст. 93 Закону);
- під час транспортування документів розпечатувати пакети з виборчими бюлетенями та іншою виборчою документацією (ч. 2 ст. 93 Закону).

* *Звертаємо увагу суддів*, що у разі наявності акта або письмової заяви осіб про порушення вимог щодо транспортування протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці та інших документів, ОВК може, у разі наявних ознак розпечатування пакетів із запакованими документами *зобов'язана* прийняти рішення про повторний підрахунок голосів виборців на цій дільниці (ч. 10, 11 ст. 94 Закону).

4. Інші особливості порядку транспортування та передачі виборчих документів до ОВК:

- секретар ДВК, інші члени комісії, які не супроводжують транспортування документів до ОВК, залишаються у приміщенні ДВК до отримання повідомлення про прийняття протоколів про підрахунок голосів на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі ОВК;
- під час транспортування документації печатка ДВК зберігаються у сейфі (металевій шафі) у приміщенні ДВК;
- протоколи про підрахунок голосів виборців та інші виборчі документи ДВК передають відповідній ОВК на її засіданні (ч. 5 ст. 93).

Порядок прийняття та розгляд документів ДВК передбачається ст. 94 Закону.

З моменту закінчення голосування ОВК розпочинає безперервне засідання, яке продовжується до встановлення підсумків голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі. *На час безперервного засідання члени ОВК не можуть залучатися до виконання інших функцій, окрім участі у засіданні (ч.1 ст. 94 Закону).*

Під час безперервного засідання відбувається прийняття ОВК виборчих документів від ДВК.

№	ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ ВИБОРЧОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ОВК ВІД ДВК ВІДБУВАЄТЬСЯ В НАСТУПНІЙ ПОСЛІДОВНОСТІ:
1.	Прийняття головою ОВК (головуючим на засіданні) запечатаних пакетів з протоколами, під час якого він перевіряє комплектність документів та цілісність упаковки усіх пакетів з виборчими документами. Кожен член ОВК має право оглянути будь-який пакет із зазначеними документами (ч. 4, 5 ст. 94 Закону).
2.	Розпечатування головою ОВК (головуючим на засіданні) пакетів з протоколами ДВК та оголошення змісту протоколів про підрахунок голосів виборців.
3.	Фіксація у протоколі засідання ОВК: часу прийняття ОВК протоколів ДВК про підрахунок голосів виборців, перелік прийнятих виборчих документів та відомості, що занесені до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (ч. 4 ст. 94 Закону).
4.	Оголошення головою (головуючим на засіданні) або визначеним комісією членом комісії системному адміністратору (оператору) відомостей протоколу та, за наявності, відповідних актів з метою введення ним цих відомостей до бази даних системи та перевірки засобами ІАС «Вибори народних депутатів України» правильності заповнення протоколу (п. 4.3 постанови ЦВК від 6 червня 2019 року № 954 ¹).
5.	Внесення системним адміністратором зафіксованих в зазначеному протоколі засідання ОВК відомостей до бази даних автоматизованої інформаційно-аналітичної системи (АІАС) ² та перевірка за її допомогою їх повноти та коректності, а також правильності заповнення протоколу ³ .
6.	У разі правильності заповнення протоколу системний адміністратор повинен роздрукувати інформацію про підрахунок голосів щодо відповідної виборчої дільниці, підписати та подати її для підпису голові (головуючому на засіданні) та члену цієї комісії, відповідальному за перевірку правильності заповнення протоколу (п. 4.4 постанови ЦВК від 6 червня 2019 року № 954 ⁴).
7.	Розгляд скарг, заяв, актів, що надійшли до ОВК на момент прийняття документів ДВК, про порушення Закону під час: проведення голосування на ВД; підрахунку голосів на ВД; транспортування виборчих документів до ОВК.

¹ Постанова ЦВК від 6 червня 2019 року № 954 «Про Порядок використання окружними виборчими комісіями з виборів народних депутатів України інформаційно-аналітичної системи "Вибори народних депутатів України" Єдиної інформаційно-аналітичної системи "Вибори"»

² З початку прийняття ОВК протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях ОВК через АІАС надає ЦВК оперативну інформацію про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях (інформацію, що міститься у протоколах про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях) (ч. 9 ст. 94 Закону).

³ Слід звернути увагу, що у приміщенні, де відбувається введення та перевірка відомостей протоколу, мають право перебувати системний адміністратор, оператори ІАС "Вибори народних депутатів України", голова, заступник голови та секретар окружної виборчої комісії, члени цієї комісії, кандидати в народні депутати України, їх довірені особи, уповноважені особи політичних партій, офіційні спостерігачі. Присутність інших осіб у цьому приміщенні забороняється. (абз. 2 п. 4.3 Постанова ЦВК від 6 червня 2019 року № 954 «Про Порядок використання окружними виборчими комісіями з виборів народних депутатів України інформаційно-аналітичної системи "Вибори народних депутатів України" Єдиної інформаційно-аналітичної системи "Вибори"»)

⁴ Постанова ЦВК від 6 червня 2019 року № 954 «Про Порядок використання окружними виборчими комісіями з виборів народних депутатів України інформаційно-аналітичної системи "Вибори народних депутатів України" Єдиної інформаційно-аналітичної системи "Вибори"»

8.	<p>За результатом розгляду виборчих документів, скарг, заяв, актів ОВК приймає виборчі документи від ДВК та більшістю голосів від складу комісії приймає одне з рішень:</p>		
	<p>1) прийняти виборчі документи від ДВК та врахувати відомості протоколів про підрахунок голосів на ВД у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та (або) одномандатному окрузі при встановленні підсумків голосування в межах виборчого округу (п. 1 ч. 5 ст. 94 Закону);</p>		<p>у протоколі немає виправлень, помилок чи неточностей, відсутні підстави для повторного підрахунку голосів на ВД</p>
	<p>2) відмовити у прийнятті виборчих документів по загальнодержавному округу в межах одномандатного округу та (або) одномандатному округу від ДВК та зобов'язати ДВК виправити виявлені недоліки шляхом складання протоколу (протоколів) з поміткою «Уточнений» (п. 2 ч. 5 ст. 94 Закону);</p>		<p>у разі виявлення у протоколі ДВК про підрахунок голосів виборців на ВД виправлень, помилок, неточностей, які можливо усунути без повторного підрахунку голосів виборців (абз. 2 ч. 7 ст. 94 Закону)</p>
	<p>3) провести повторний підрахунок голосів на ВД в порядку, встановленому Законом по виборах у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та (або) в одномандатному окрузі. (п. 3 ч. 5 ст. 94 Закону).</p>	<p>може прийняти рішення</p>	<p>за наявності скарг, заяв, відповідно оформлених актів, складеними належними суб'єктами, про порушення вимог Закону під час проведення голосування та (або) підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, що ставлять під сумнів результати підрахунку голосів виборців на ВД.</p>
			<p>у разі наявності акта або письмової заяви належних суб'єктів про порушення вимог Закону під час транспортування протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці та інших документів до окружної виборчої комісії¹</p>
		<p>зобов'язана прийняти рішення</p>	<p>у разі неможливості усунення без перерахунку виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та (або) одномандатному окрузі неточностей у протоколі (протоколах) ДВК</p>
			<p>у разі наявних ознак розпечатування пакетів із заправаними документами</p>
9.	<p>Фіксація прийнятого рішення ОВК у протоколі засідання. В разі прийняття іншого рішення, окрім як врахування відомостей протоколу про підрахунок голосів, порядок дій може бути доповнений.</p>		

¹ До порушення вимог транспортування виборчої документації, зокрема, належать:

- 1) транспортування документів здійснювалося менш ніж чотирма членами виборчої комісії, без супроводу поліцейського.
- 2) недопущення до участі у транспортуванні документів інших членів ДВК, кандидатів, їх довірених осіб, уповноважених осіб партій, офіційних спостерігачів;
- 3) печатка знаходиться у голови ДВК чи в іншому місці, а не у сейфі в приміщенні ДВК (ч. 9, 11 статті 82 Закону)

Поширеною категорією справ, що стосується порушення порядку транспортування, передачі виборчих документів є оскарження дій/бездіяльності ОВК у випадках їх прийняття за наявності ознак розпечатування або порушення інших вимог. Для прикладу, Ухвалою Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 2 листопада 2014 року залишено без змін постанову Запорізького окружного адміністративного суду від 30 жовтня 2014 року у справі №808/7367/14. Постановою суду першої інстанції позовні вимоги задоволено частково, визнано протиправною та скасовано постанову ОВК в одномандатному виборчому окрузі №79 від 28 жовтня 2014 року № 35 щодо розгляду скарги № 412/14 від 28 жовтня 2014 року в частині відмови у проведенні перерахунку голосів та обов'язку ОВК в одномандатному виборчому окрузі №79 прийняти рішення про проведення повторного підрахунку голосів по виборчих дільницях. Суди дійшли висновку, що відмова ОВК у проведенні повторного перерахунку голосів не обґрунтована, та вказали, що ОВК мала вжити усіх необхідних заходів для дослідження та перевірки заявлених позивачем порушень до ОВК, які мали місце під час підрахунку голосів й проведення голосування. Також було визнано факт порушення процедури розпечатування пакетів із протоколами, їх прийняття, що здійснювалося у спосіб, який не міг забезпечити належний контроль з боку присутніх на засіданні членів ОВК.

2.11.2. Транспортування виборчих документів до ЦВК

1. Які виборчі документи та коли транспортуються до ЦВК?

За результатами розгляду (прийняття) відповідних виборчих документів та після підписання протоколу про підсумки голосування до ЦВК невідкладно транспортуються наступні документи (ч. 8 ст. 95, ч. 8 ст. 96 Закону):

- перший примірник протоколу про підсумки голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу (а також протокол з поміткою «Уточнений», якщо такий складався);
- перший примірник протоколу про підсумки голосування в одномандатному окрузі (а також протокол з поміткою «Уточнений», якщо такий складався);
- протоколи про підрахунок голосів виборців та акти ДВК;
- рішення ОВК, прийняті на підставі актів ДВК;
- протоколи ОВК про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній ВД (за наявності);
- окремі думки членів ОВК, викладені у письмовій формі (за наявності);
- заяви і скарги про порушення ОВК порядку встановлення підсумків голосування (за наявності);
- рішення, прийняті ОВК за результатами розгляду заяв і скарг.

2. Хто здійснює транспортування та забезпечує супровід таких документів?

Транспортування здійснюється:

Обов'язково:

- головою ОВК та його заступником¹;
- іншими двома членами цієї комісії — представниками двох інших суб'єктів подання, які набрали найбільшу кількість голосів у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу.

*** Звертаємо увагу суддів, що на відміну від транспортування виборчих документів до ОВК, Закон України «Про вибори народних депутатів України» не передбачає обов'язкового супроводу поліцейським виборчих документів до ЦВК, а також не закріплена ні можливість ні заборона супроводжувати транспортування виборчих документів до ЦВК іншими суб'єктами виборчого процесу.**

¹ Якщо голова чи заступник голови окружної виборчої комісії, який повинен транспортувати зазначені документи, представляє одного з двох суб'єктів подання, які набрали найбільшу кількість голосів у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу, або представник такого суб'єкта подання вмотивовано не може брати участь у транспортуванні виборчих документів до ЦВК, участь у транспортуванні бере представник суб'єкта подання, який набрав наступну кількість голосів.

Під час здійснення адміністративного судочинства у справах щодо транспортування та передачі виборчих документів до ОВК/ЦВК суддям потрібно звернути увагу на *темпоральний аспект таких дій, а саме їх невідкладний характер*, який передбачає вчинення дій відразу (не відкладаючи, без зволікання) та не допускає можливості допущення бездіяльності чи вчинення будь-яких інших дій після події, за якою необхідно невідкладно вчинити певну дію.

2.12. Встановлення підсумків голосування

Порядок встановлення підсумків голосування врегульовано ст. 95, 96 та 96-1 Закону.

2.12.1. Встановлення підсумків голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу

З моменту закінчення голосування ОВК розпочинає засідання, яке продовжується безперервно до встановлення підсумків голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі. На цей час члени ОВК не можуть залучатися до виконання інших функцій, крім участі в засіданні виборчої комісії.

Підсумки голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу встановлюються ОВК після прийняття і розгляду протоколів дільничних виборчих комісій про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу, у тому числі з поміткою «Уточнений», на підставі:

- протоколів ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу;
- повідомлень про зміст таких протоколів ДВК, переданих за допомогою технічних засобів зв'язку з спеціальних виборчих дільниць, утворених на суднах, що перебувають у день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України;
- протоколу ОВК про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу (у разі повторного підрахунку голосів виборців).

Особливості складання та підписання протоколу ОВК про підсумки голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу розкриті у таблиці.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ТА ПІДПИСАННЯ ПРОТОКОЛУ ОВК ПРО ПІДСУМКИ ГОЛОСУВАННЯ У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ В МЕЖАХ ОДНОМАНДАТНОГО ОКРУГУ

№	ПРОТОКОЛ ПРО ПІДСУМКИ ГОЛОСУВАННЯ У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ В МЕЖАХ ОДНОМАНДАТНОГО ОКРУГУ ПОВИНЕН МІСТИТИ ВІДОМОСТІ ПРО:	ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ПРО ПІДСУМКИ ГОЛОСУВАННЯ У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ В МЕЖАХ ОДНОМАНДАТНОГО ОКРУГУ:	
1.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, одержаних окружною виборчою комісією	форму протоколу затверджено постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207 ¹ (додаток 8)	
2.	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, погашених окружною виборчою комісією		
3.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, одержаних дільничними виборчими комісіями одномандатного округу		
4.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, виготовлених дільничними виборчими комісіями одномандатного округу	відомості, зазначені у пунктах 3-16 вносяться до протоколу цифрами по кожній виборчій дільниці, що входить до складу одномандатного округу, а також сумарно цифрами і прописом по одномандатному округу	
5.	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, погашених дільничними виборчими комісіями одномандатного округу	складається ОВК у кількості примірників, на 3 більшій, ніж кількість осіб, які входять до складу окружної виборчої комісії	
6.	загальну кількість виборців, внесених до списків виборців на виборчих дільницях одномандатного округу	примірники протоколу нумеруються і мають однакову юридичну силу	
7.	кількість виборців, внесених до витягів із списку виборців на виборчих дільницях одномандатного округу	забороняється заповнювати протокол олівцем, а також підписувати його та засвідчувати печаткою ОВК до остаточного заповнення	
8.	кількість виборців, що отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі у приміщенні для голосування	підписується головою, заступником голови, секретарем та іншими членами ОВК, які присутні на засіданні виборчої комісії, та засвідчується печаткою ОВК	
9.	кількість виборців, що отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі, за місцем перебування	зазначаються дата і час (година і хвилини) його підписання членами ОВК	

¹ Постанова ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0207359-14>

10.	сумарну кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу	член виборчої комісії, присутній на засіданні, зобов'язаний підписати протокол про підсумки голосування, а у разі своєї незгоди із встановленими підсумками голосування, зафіксованими у протоколі комісії, член комісії підписує протокол із приміткою «З окремою думкою» (письмовий виклад окремої думки додається до протоколу про підсумки голосування)
11.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, що не підлягають врахуванню, виявлених на виборчих дільницях одномандатного округу	
12.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному окрузі у приміщенні для голосування	у разі відсутності у протоколі підпису члена ОВК біля його прізвища зазначається причина відсутності підпису
13.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному окрузі за місцем перебування	перший примірник протоколу мають право підписати кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій, які були присутні при встановленні підсумків голосування
14.	загальну кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному окрузі, в межах одномандатного округу	якщо після підписання протоколу до відправки його до ЦВК ОВК виявила в ньому неточності (описку чи помилку у цифрах), вона на тому ж засіданні розглядає питання про внесення змін до підсумків голосування в межах виборчого округу шляхом складення нового протоколу, на якому робиться помітка «Уточнений»
15.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, визнаних недійсними	складання ОВК протоколу з поміткою «Уточнений» на іншому засіданні комісії без доручення ЦВК не допускається
16.	кількість голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку кожної партії	ОВК зобов'язана встановити підсумки голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу незалежно від кількості виборчих дільниць, на яких голосування було визнано недійсним, а визнання голосування недійсним у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу не допускається

Уповноваженій особі партії, офіційному спостерігачу на його прохання невідкладно видається копія протоколу окружної виборчої комісії про підсумки голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу (у тому числі з поміткою «Уточнений») та, за наявності, копія протоколу про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу з розрахунку по одній копії кожного протоколу для кожної партії та по одній копії кожного протоколу для офіційного спостерігача (групи спостерігачів) від кожної громадської організації, іноземної держави або міжнародної організації. Зазначені копії засвідчуються на кожній сторінці головою та секретарем окружної виборчої комісії і скріплюються печаткою виборчої комісії.

2.12.2. Встановлення підсумків голосування в одномандатному окрузі

З моменту закінчення голосування ОВК розпочинає засідання, яке продовжується безперервно до встановлення підсумків голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного

округу та в одномандатному окрузі. На цей час члени ОВК не можуть залучатися до виконання інших функцій, крім участі в засіданні виборчої комісії.

Підсумки голосування в одномандатному окрузі встановлюються ОВК після прийняття і розгляду протоколів дільничних виборчих комісій про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях в одномандатному окрузі, у тому числі з поміткою «Уточнений», на підставі:

- протоколів ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях в одномандатному окрузі;
- повідомлень про зміст таких протоколів, переданих за допомогою технічних засобів зв'язку з спеціальних виборчих дільниць, утворених на судах, що перебувають у день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України;
- протоколу ОВК про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці в одномандатному окрузі (у разі повторного підрахунку голосів виборців).

Особливості складання та підписання протоколу ОВК про підсумки голосування в одномандатному окрузі розкриті у таблиці.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ТА ПІДПИСАННЯ ПРОТОКОЛУ ОВК ПРО ПІДСУМКИ ГОЛОСУВАННЯ В ОДНОМАНДАТНОМУ ОКРУЗІ		
№	ПРОТОКОЛ ПРО ПІДСУМКИ ГОЛОСУВАННЯ В ОДНОМАНДАТНОМУ ОКРУЗІ ПОВИНЕН МІСТИТИ ВІДОМОСТІ ПРО:	ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ПРО ПІДСУМКИ ГОЛОСУВАННЯ В ОДНОМАНДАТНОМУ ОКРУЗІ:
1.	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, одержаних окружною виборчою комісією	форму протоколу затверджено постановою ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207 ¹ (додаток 9)
2.	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, погашених окружною виборчою комісією	
3.	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, одержаних дільничними виборчими комісіями одномандатного округу	
4.	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, виготовлених дільничними виборчими комісіями одномандатного округу	відомості, зазначені у пунктах 3-16, вносяться до протоколу цифрами по кожній виборчій дільниці, що входить до складу одномандатного округу, а також сумарно цифрами і прописом по одномандатному округу
5.	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, погашених дільничними виборчими комісіями одномандатного округу	складається ОВК у кількості примірників, на 3 більший, ніж кількість осіб, які входять до складу окружної виборчої комісії
6.	кількість виборців, внесених до списків виборців на виборчих дільницях одномандатного округу	примірники протоколу нумеруються і мають однакову юридичну силу

¹ Постанова ЦВК «Про форми виборчих документів дільничних та окружних виборчих комісій щодо підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях та встановлення підсумків голосування з виборів народних депутатів України» від 4 квітня 2014 року № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0207359-14>

7.	кількість виборців, внесених до витягів із списку виборців на виборчих дільницях одномандатного округу	забороняється заповнювати протокол олівцем, а також підписувати його та засвідчувати печаткою ОВК до остаточного заповнення
8.	кількість виборців, що отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування	підписується головою, заступником голови, секретарем та іншими членами ОВК, які присутні на засіданні виборчої комісії, та засвідчується печаткою ОВК
9.	кількість виборців, що отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі за місцем перебування	зазначаються дата і час (година і хвилини) його підписання членами ОВК
10.	сумарну кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі	член виборчої комісії, присутній на засіданні, зобов'язаний підписати протокол про підсумки голосування, а у разі своєї незгоди із встановленими підсумками голосування, зафіксованими у протоколі комісії, член комісії підписує протокол із приміткою «З окремою думкою» (письмовий виклад окремої думки додається до протоколу про підсумки голосування)
11.	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, що не підлягають врахуванню, виявлених на виборчих дільницях одномандатного округу	
12.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування	у разі відсутності у протоколі підпису члена ОВК біля його прізвища зазначається причина відсутності підпису
13.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в одномандатному окрузі за місцем перебування	перший примірник протоколу мають право підписати кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій, які були присутні при встановленні підсумків голосування
14.	загальну кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в одномандатному окрузі	якщо після підписання протоколу до відправки його до ЦВК ОВК виявила в ньому неточності (описку чи помилку у цифрах), вона на тому ж засіданні розглядає питання про внесення змін до підсумків голосування в межах виборчого округу шляхом складення нового протоколу, на якому робиться помітка «Уточнений»
15.	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, визнаних недійсними	складання ОВК протоколу з поміткою «Уточнений» на іншому засіданні комісії без доручення ЦВК не допускається
16.	кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата у депутати в одномандатному окрузі	ОВК зобов'язана встановити підсумки голосування в одномандатному окрузі незалежно від кількості виборчих дільниць, на яких голосування було визнано недійсним, а визнання голосування недійсним в одномандатному окрузі не допускається

Кандидату у депутати в одномандатному окрузі, довірений особі кандидата у депутати в одномандатному окрузі, офіційному спостерігачу на його прохання невідкладно видається копія протоколу (у тому числі з поміткою «Уточнений») окружної виборчої комісії про підсумки голосування в межах одномандатного округу та, за наявності, копія протоколу про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці в одномандатному окрузі з розрахунку по одній копії кожного протоколу для кожного кандидата у депутати в одномандатному окрузі та офіційного спостерігача. Зазначені копії засвідчуються на кожній сторінці головою та секретарем окружної виборчої комісії і скріплюються печаткою виборчої комісії.

2.12.3. Встановлення підсумків голосування в межах закордонного округу

ЦВК на своєму засіданні приймає, розглядає та оголошує протоколи ДВК про підрахунок голосів виборців на закордонних виборчих дільницях або повідомлення про зміст відповідних протоколів про підрахунок голосів виборців, переданих за допомогою технічних засобів зв'язку відповідно до ч. 6 ст. 93 Закону. ЦВК невідкладно оприлюднює зазначені відомості на офіційному веб-сайті.

Особливості складання та підписання протоколу ЦВК про підсумки голосування в загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу розкриті у таблиці.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ТА ПІДПИСАННЯ ПРОТОКОЛУ ЦВК ПРО ПІДСУМКИ ГОЛОСУВАННЯ В ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ В МЕЖАХ ЗАКОРДОННОГО ОКРУГУ		
№	ПРОТОКОЛ ПРО ПІДСУМКИ ГОЛОСУВАННЯ В ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ В МЕЖАХ ЗАКОРДОННОГО ОКРУГУ ПОВИНЕН МІСТИТИ ВІДОМОСТІ ПРО:	ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ПРО ПІДСУМКИ ГОЛОСУВАННЯ В ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ В МЕЖАХ ЗАКОРДОННОГО ОКРУГУ:
1.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу, одержаних ЦВК	форму протоколу затверджено постановою ЦВК «Про форму протоколу Центральної виборчої комісії про підсумки голосування у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі в межах закордонного виборчого округу з виборів народних депутатів України» від 7 квітня 2014 року № 219 ¹
2.	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу, погашених ЦВК	відомості, зазначені у пунктах 3-10, вносяться до протоколу цифрами по кожній виборчій дільниці, що входить до складу закордонного округу, а також сумарно цифрами і прописом по закордонному округу
3.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу, одержаних ДВК закордонного округу	складається у 2 примірниках
4.	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу, погашених ДВК закордонного виборчого округу	забороняється заповнювати протокол олівцем, а також підписувати його та засвідчувати печаткою ЦВК до остаточного заповнення

¹ Постанова ЦВК «Про форму протоколу Центральної виборчої комісії про підсумки голосування у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі в межах закордонного виборчого округу з виборів народних депутатів України» від 7 квітня 2014 року № 219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0219359-14>

5.	загальну кількість виборців, внесених до списків виборців на закордонних виборчих дільницях у межах закордонного округу	підписується Головою, заступниками Голови, секретарем та іншими членами ЦВК, які присутні на засіданні, та засвідчується печаткою ЦВК, зазначаються дата і час (година і хвилини) його підписання членами ЦВК
6.	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу	присутній на засіданні член ЦВК зобов'язаний підписати протокол про підсумки голосування, а у разі своєї незгоди із встановленими підсумками голосування, зафіксованими у протоколі ЦВК, член ЦВК підписує протокол із приміткою «З окремою думкою» (письмовий виклад окремої думки додається до протоколу про підсумки голосування)
7.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу, що не підлягають врахуванню, виявлених на закордонних виборчих дільницях	у разі відсутності у протоколі підпису члена ЦВК біля його прізвища зазначається причина відсутності члена ЦВК на її засіданні
8.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу	перший примірник протоколу мають право підписати кандидати у депутати, представники партій у ЦВК, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі від громадських організацій, іноземних держав та міжнародних організацій, які були присутні при встановленні підсумків голосування в межах закордонного округу, а зміст протоколу невідкладно оприлюднюється на офіційному веб-сайті ЦВК
9.	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу, визнаних недійсними	кандидату у депутати, зареєстрованому в загальнодержавному окрузі, представнику партії у ЦВК, офіційним спостерігачем від громадських організацій, іноземних держав та міжнародних організацій, які були присутні на засіданні, на їх прохання невідкладно видається копія протоколу (у тому числі з поміткою «Уточнений») з розрахунку по одній копії кожного протоколу для кожної партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, та не більш як по одній копії кожного протоколу для офіційних спостерігачів від кожної громадської організації, іноземної держави або міжнародної організації (зазначені копії засвідчуються на кожній сторінці підписами Голови та секретаря ЦВК і скріплюються печаткою ЦВК)
10.	кількість голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку кожної партії у закордонному окрузі	ЦВК зобов'язана встановити підсумки голосування в межах закордонного округу незалежно від кількості закордонних виборчих дільниць, на яких голосування було визнано недійсним, а визнання голосування недійсним у межах закордонного округу не допускається

Кандидату у депутати, зареєстрованому в загальнодержавному окрузі, представнику партії у ЦВК, офіційним спостерігачам від громадських організацій, іноземних держав та міжнародних організацій, які були присутні на засіданні, на їх прохання невідкладно видається копія протоколу (у тому числі з поміткою «Уточнений») ЦВК про підсумки голосування в загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу з розрахунку по одній копії кожного протоколу для кожної партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, та не більш як по одній копії кожного протоколу для офіційних спостерігачів від кожної громадської організації, іноземної держави або міжнародної організації. Зазначені копії засвідчуються на кожній сторінці підписами Голови та секретаря ЦВК і скріплюються печаткою ЦВК.

2.13. Встановлення результатів виборів

Важливість стадії встановлення результатів виборів підкреслив у своїй юридичній позиції ЄСПЛ (у рішенні по справі «Давидов (Davudov) та інші проти Росії»), який зазначив, що стаття 3 Протоколу № 1 охоплює період після проведення виборів, включаючи підрахунок голосів, а також запис та передачу результатів. У зв'язку з цим, держава має позитивне зобов'язання забезпечувати ретельне регулювання процесу, під час якого встановлюються, обробляються та фіксуються результати голосування. Посилаючись на рекомендації Венеціанської комісії, Суд встановив, що ці післявиборчі фази повинні бути забезпечені чіткими процесуальними гарантіями; процес має бути прозорим та відкритим, і участь спостерігачів від усіх партій, включаючи представників опозиції, повинна бути дозволеною.

Встановлення результатів будь-яких виборів повністю залежить від типу виборчої системи за якою розподіляються мандати. На виборах народних депутатів застосовується комбінована виборча система (система паралельного змішування). Попри її законодавче визначення як змішаної, — вона передбачає одночасне (паралельне) застосування пропорційної формули та мажоритарної відносної більшості. Якщо, в контексті встановлення результатів, з останньою особливих складнощів не виникає, то застосування пропорційної виборчої формули вимагає застосування додаткових математичних операцій, які проводяться у чотири етапи:

1. Визначення партій, які подолали 5-відсотковий легальний виборчий бар'єр.
2. Визначення виборчої квоти (Закон передбачає застосування «квоти Хейра», яку ще іменують «стандартна квота»), — кількості голосів виборців, необхідних для отримання одного депутатського мандата.
3. Визначення цілих чисел у результаті ділення кількості голосів партій на виборчу квоту, кількість яких дорівнюватиме кількості «основних» мандатів відповідної партії.
4. Розподіл «додаткових» мандатів між партіями, які мають більші дробові залишки після ділення кількості голосів партії на виборчу квоту.

Результати виборів встановлює та оприлюднює Центральна виборча комісія.

2.13.1. Встановлення результатів виборів депутатів у загальнодержавному окрузі

ЦВК на своєму засіданні встановлює результати виборів депутатів у загальнодержавному окрузі не пізніше як на 15-тий день з дня голосування. Результати виборів встановлюються ЦВК на підставі:

- протоколів ОВК про підсумки голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу (у тому числі з поміткою «Уточнений»);
- протоколу ЦВК про підсумки голосування у загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу (у тому числі з поміткою «Уточнений»).

Про результати виборів у загальнодержавному окрузі ЦВК складає протокол, особливості складання та підписання якого, а також послідовність розподілу мандатів між списками партій, розкриті у таблиці.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ТА ПІДПИСАННЯ ЦВК ПРОТОКОЛУ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ, ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗПОДІЛУ МАНДАТІВ МІЖ СПИСКАМИ ПАРТІЙ		
№	ДО ПРОТОКОЛУ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ ЗАНОСЯТЬСЯ ТАКІ ВІДОМОСТІ:	ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ ОКРУЗІ:
1	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, виготовлених на замовлення ЦВК	Відомості заносяться прописом та цифрами. Відомості, зазначені у пунктах 2-19, вносяться цифрами по кожному одномандатному округу, а також сумарно цифрами і прописом по загальнодержавному округу.
2	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, одержаних окружними виборчими комісіями	Право на участь у розподілі депутатських мандатів набувають кандидати у депутати, включені до виборчих списків партій, що отримали 5 і більше відсотків голосів виборців (подолали 5-відсотковий легальний виборчий бар'єр), у відношенні до сумарної кількості голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій.
3	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, погашених окружними виборчими комісіями	Кандидати у депутати, включені до виборчого списку партії, який отримав менше 5 відсотків голосів виборців (не подолали 5-відсотковий легальний виборчий бар'єр), у відношенні до сумарної кількості голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій, права на участь у розподілі депутатських мандатів не мають.
4	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, одержаних дільничними виборчими комісіями	Після встановлення кількості депутатських мандатів, отриманих партіями, що висунули кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі, та визначення осіб, обраних депутатами, ЦВК у протоколі про результати виборів депутатів у загальнодержавному окрузі зазначає:
5	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, виготовлених дільничними виборчими комісіями	1) загальну кількість голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій, що отримали п'ять і більше відсотків голосів виборців; 2) виборчу квоту; 3) кількість депутатських мандатів, отриманих кожною партією, що висунула кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі; 4) прізвища, власні імена (усі власні імена) та по батькові (за наявності), рік народження, освіту, посаду (заняття), місце роботи, місце проживання, партійність, а також суб'єкт висування обраних депутатів.

6	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, погашених дільничними виборчими комісіями	Протокол ЦВК про результати виборів депутатів у загальнодержавному окрузі складається у двох примірниках, підписується Головою, заступниками Голови, секретарем та іншими членами ЦВК, присутніми на засіданні ЦВК, та засвідчується печаткою ЦВК.
7	загальна кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі	У протоколі зазначаються дата і час (година і хвилини) його підписання членами ЦВК. Член ЦВК, присутній на засіданні, зобов'язаний підписати протокол про результати виборів депутатів. У разі своєї незгоди із встановленими результатами виборів, зафіксованими у протоколі ЦВК, член ЦВК підписує протокол із приміткою «З окремою думкою». Письмовий виклад окремої думки додається до протоколу про результати виборів депутатів. У разі відсутності у протоколі підпису члена ЦВК проти його прізвища зазначається причина відсутності члена ЦВК на її засіданні.
8	кількість виборців, внесених до списків виборців на виборчих дільницях	Перший примірник протоколу мають право підписати кандидати у депутати, представники партій у ЦВК, уповноважені особи партій у загальнодержавному окрузі, офіційні спостерігачі від громадських організацій, іноземних держав та міжнародних організацій, які були присутні при встановленні результатів виборів народних депутатів України.
9	кількість виборців, внесених до витягів із списку виборців на виборчих дільницях	Зміст протоколу невідкладно оприлюднюється на офіційному веб-сайті ЦВК.
10	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі у приміщенні для голосування	ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗПОДІЛУ МАНДАТІВ МІЖ СПИСКАМИ ПАРТІЙ:
11	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, що не підлягають врахуванню, виявлених на виборчих дільницях	Депутатські мандати розподіляються між виборчими списками партій, які подолали 5-відсотковий легальний виборчий бар'єр, пропорційно до кількості отриманих голосів виборців кандидатами у депутати, включеними до виборчих списків партій
12	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі за місцем перебування	ЦВК на підставі відомостей, зазначених у пунктах 18 та 19, встановлює сумарну кількість голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій, що отримали 5 і більше відсотків голосів виборців.
13	загальна кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування у загальнодержавному окрузі	
14	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному окрузі у приміщенні для голосування	Кількість голосів виборців, необхідних для отримання одного депутатського мандата (виборча квота), обчислюється шляхом ділення сумарної кількості голосів виборців на число депутатських мандатів, яке дорівнює 225 (загальна кількість депутатських мандатів у загальнодержавному окрузі).

15	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному окрузі за місцем перебування	Кількість голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку цієї партії, ділиться на виборчу квоту. Ціла частина отриманого числа становить кількість депутатських мандатів, що отримали кандидати у депутати від цієї партії.
16	загальна кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному окрузі	Партії, виборчі списки від яких мають більші порівняно з іншими дробові залишки після ділення, отримують по одному додатковому депутатському мандату, починаючи з виборчого списку партії, що має найбільший дробовий залишок. Якщо дробові залишки у двох чи більше виборчих списках партій однакові, першим додатковий депутатський мандат отримує той виборчий список партії, за кандидатів у депутати від якої віддано більшу кількість голосів виборців. Розподіл додаткових депутатських мандатів закінчується після вичерпання загальної кількості депутатських мандатів у загальнодержавному окрузі.
17	кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі, визнаних недійсними	Результатом виборів депутатів у загальнодержавному окрузі є визначення в порядку черговості у виборчих списках партій осіб, обраних депутатами від партій, відповідно до кількості депутатських мандатів, отриманих виборчими списками партій.
18	кількість голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку кожної партії	У разі якщо під час встановлення результатів виборів ЦВК виявить, що особа обрана депутатом як за виборчим списком у загальнодержавному окрузі, так і депутатом у одномандатному окрузі, така особа вважається обраною депутатом у одномандатному окрузі. У такому випадку ЦВК приймає рішення про визнання її такою, яка не набула депутатського мандата у загальнодержавному окрузі, та визнає обраним депутатом наступного за черговістю кандидата у депутати у виборчому списку відповідної партії.
19	відсоток голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку кожної партії, у відношенні до сумарної кількості голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій	ЦВК зобов'язана встановити результати виборів депутатів у загальнодержавному окрузі незалежно від кількості виборчих дільниць, в яких голосування було визнано недійсним.

2.13.2. Встановлення результатів виборів депутатів у одномандатних округах

ЦВК на своєму засіданні встановлює результати виборів депутатів у відповідних одномандатних округах не пізніше як на 15-тий день з дня голосування. Результати виборів встановлюються ЦВК на підставі протоколів ОВК про підсумки голосування в одномандатних округах (у тому числі з поміткою «Уточнений»).

Про результати виборів у одномандатних округах ЦВК складає протоколи, особливості складання яких розкриті у таблиці.

**ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ЦВК ПРОТОКОЛІВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ
ДЕПУТАТІВ У ОДНОМАНДАТНИХ ОКРУГАХ**

№	ДО ПРОТОКОЛІВ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ У ОДНОМАНДАТНИХ ОКРУГАХ ЗАНОСЯТЬСЯ ТАКІ ВІДОМОСТІ:	ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛІВ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ У ОДНОМАНДАТНИХ ОКРУГАХ:
1	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, виготовлених на замовлення Центральної виборчої комісії	Відомості заносяться прописом та цифрами
2	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, одержаних окружною виборчою комісією	Обраним вважається кандидат у депутати, який одержав більшу відносно інших кандидатів, які балотувалися у цьому одномандатному окрузі, кількість голосів виборців, які взяли участь у голосуванні у відповідному одномандатному окрузі.
3	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, погашених окружними виборчими комісіями	
4	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, одержаних дільничними виборчими комісіями	
5	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, виготовлених дільничними виборчими комісіями	
6	кількість невикористаних виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, погашених дільничними виборчими комісіями	
7	загальна кількість невикористаних виборчих бюлетенів	У разі якщо під час встановлення результатів виборів Центральна виборча комісія виявить, що особа обрана депутатом як за виборчим списком у загальнодержавному окрузі, так і депутатом у одномандатному окрузі, така особа вважається обраною депутатом у одномандатному окрузі. У такому випадку Центральна виборча комісія приймає рішення про визнання її такою, яка не набула депутатського мандата у загальнодержавному окрузі, та визнає обраним депутатом наступного за черговістю кандидата у депутати у виборчому списку відповідної партії.
8	кількість виборців, внесених до списків виборців на виборчих дільницях	
9	кількість виборців, внесених до витягів із списку виборців на виборчих дільницях	
10	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування	
11	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, що не підлягають врахуванню, виявлених на виборчих дільницях	
12	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі за місцем перебування	
13	загальна кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі	Якщо найбільшу і водночас однакову кількість голосів набрали два або більше кандидати у депутати, в цьому одномандатному окрузі проводиться повторне голосування по цих кандидатурах.
14	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в одномандатному окрузі у приміщенні для голосування	
15	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в одномандатному окрузі за місцем перебування	

16	загальна кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в одномандатному окрузі	
17	кількість виборчих бюлетенів для голосування в одномандатному окрузі, визнаних недійсними	
18	кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата у депутати в одномандатному окрузі	

2.13.3. Офіційне оприлюднення та оскарження результатів виборів

ЦВК не пізніше як на 5-й день з дня встановлення результатів виборів офіційно оприлюднює результати виборів депутатів у газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр». Список обраних депутатів публікується із зазначенням в алфавітному порядку:

- їх прізвища, власного імені (усіх власних імен), по батькові (за наявності);
- року народження;
- освіти;
- посади (заняття), місця роботи;
- місця проживання;
- партійності;
- суб'єкта висунення;
- виборчого округу (загальнодержавний чи номер одномандатного), у якому обраний депутат.

Офіційне оприлюднення ЦВК результатів виборів депутатів є підставою для звільнення з роботи (посади), не сумісної з депутатським мандатом, та прийняття рішення про припинення дії іншого представницького мандата особи, обраної депутатом. Окрім цього, відповідно до юридичної позиції КСУ, висловленої у рішенні від 27.10.1999 № 9-рп/99 (справа про депутатську недоторканність, п. 1.4. резолютивної частини), депутатська недоторканність поширюється на народного депутата України з моменту визнання його обраним за рішенням відповідної виборчої комісії (тобто ЦВК).

Виборчі спори щодо цієї категорії справ мають вагоме значення, адже від їх розгляду залежить результат волевиявлення. До прикладу, можемо згадати відомий судовий процес 2004 року, в якому Верховний Суд України встановив системні і грубі порушення принципів виборчого права та визнав за неможливе в тих умовах достовірно встановити результати дійсного волевиявлення виборців¹. Як відзначає Ю.Б. Ключковський², Верховний Суд України обрав правову позицію, за якої у разі порушення основних принципів виборчого права, голосування за висунутих кандидатів не є в дійсності виборами, суспільно-політичний процес без дотримання основних засад не є виборчим процесом, а «арифметичне» встановлення підсумків такого голосування не є визначенням результатів виборів.

Доволі дискусійною є імперативна норма щодо обов'язку ЦВК встановити результати виборів. Право на достовірне встановлення результату незалежним органом є головною засадою права на вільні вибори, адже якщо вибори були сфальсифіковані, то і результат є нелегітимним. У цьому контексті, Венеціанська комісія вважає, що орган з розгляду скарг має бути уповноважений анулювати вибори в тих випадках, коли порушення могли вплинути на їхні результати. Можливість анулювати результати виборів має бути передбачена як для виборів у цілому, так і для результатів по окремих виборчих округах чи дільницях. У випадку скасування результатів на відповідній території мають бути організовані нові вибори (п. Е.3.3 Кодексу належної практики у виборчих справах).

¹ Рішення Верховного Суду України від 3 грудня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0090700-04>

² Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. С. 55. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/401765?download=true>

Більше того, як свідчить практика, у 2012 році за відсутності відповідних повноважень нічого не завадило ЦВК скасовувати вибори народних депутатів шляхом визнання неможливості встановлення результатів виборів у п'яти одномандатних округах (постанова ЦВК «Про неможливість достовірного встановлення підсумків голосування та результатів виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 року в одномандатних виборчих округах № 94, 132, 194, 197 та 223» від 5 листопада 2012 року № 1931¹). В обґрунтування цього було покладено загальні положення окремих нормативно-правових актів та проігноровано спеціальні норми Закону України «Про вибори народних депутатів України», які стосуються інституту повторних виборів. До останніх можна віднести ст. 104, що визначає дві підстави проведення повторних виборів у одномандатних виборчих округах. Однак такої, як «неможливість достовірного встановлення підсумків голосування та результатів виборів», серед них немає. Тому посилались на дану норму означало б для ЦВК визнати незаконність власної постанови. Як наслідок Верховна Рада України прийняла Закон України «Про повторні вибори народних депутатів України в одномандатних виборчих округах №№ 94, 132, 194, 197, 223»², чим фактично легалізувала рішення ЦВК та встановила спеціальні строки здійснення деяких виборчих процедур повторних виборів народних депутатів.

Не можна обійти увагою й постанову Вищого адміністративного суду України (далі ВАСУ) від 8 лютого 2013 року № П/800/99/13³, якою ВАСУ визнав «неможливим достовірне встановлення підсумків голосування та результатів виборів народних депутатів України в одномандатних виборчих округах № 11 та 71». І хоча дана постанова є доволі змістовною, містить значну кількість посилань на міжнародно-правові акти та рішення Європейського суду з прав людини — все ж викликає певні питання. Одним з таких є питання можливості позбавлення судом повноважень депутата, після прийняття ним відповідної присяги, без згоди представницького органу. Вказана практика може слугувати негативним прецедентом для винесення в майбутньому маніпулятивних судових рішень. Певну критику викликає й той факт, що ВАСУ, вирішуючи спір, порушив строки оскарження та посилався на матеріали відкритого кримінального провадження за фактом фальсифікації виборчих документів та підсумків голосування за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158 Кримінального кодексу України. Адже про будь-які судові рішення, висновки яких в подальшому могли б мати преюдиціальне значення, по даному кримінальному провадженні у постанові не згадується. Питання належності та допустимості доказів вирішується відповідним судом в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Тому можливість застосування матеріалів відкритого кримінального провадження ВАСУ є доволі сумнівною.

Іншим аспектом проблеми визнання результатів недійсними в судовому чи позасудовому порядку є відсутність законодавчо визначеної процедури проведення нових виборів.

Необхідно враховувати, що відповідно до ст. 273 КАС України рішення, дії чи бездіяльність Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів оскаржуються до Верховного Суду, якщо цей спір виник під час виборчого процесу. Водночас підсудність цих справ Верховному Суду визначається також ч. 4 ст. 22 КАС України. Цей припис вказує на те, що такі справи можуть виникати поза межами виборчого процесу. Вони підсудні Верховному суду як суду першої інстанції та повинні розглядатися за загальними правилами. Тобто спори, що виникли після закінчення виборчого процесу щодо визнання недостовірності результатів виборів не є виборчими.

¹ Постанова ЦВК «Про неможливість достовірного встановлення підсумків голосування та результатів виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 року в одномандатних виборчих округах № 94, 132, 194, 197 та 223» від 5 листопада 2012 року № 1931.

² Закон України «Про повторні вибори народних депутатів України в одномандатних виборчих округах №№ 94, 132, 194, 197, 223» від 05.09.2013 № 457-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-18>

³ Постанова ВАСУ від 8 лютого 2013 року № П/800/99/13. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29333049>

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Вправа 1

30 липня 2019 року кандидат у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі №11 Б. звернувся до Вінницького окружного адміністративного суду з позовом до окружної виборчої комісії одномандатного виборчого округу №11 у якому просив:

- визнати протиправною бездіяльність відповідача щодо неприйняття рішення про проведення повторного підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях, цілісність пакування виборчої документації яких пошкоджена;
- визнати протиправною бездіяльність щодо не проведення повторного підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях, цілісність пакування виборчої документації яких пошкоджена;
- зобов'язати комісію провести повторний підрахунок голосів виборців на усіх без виключення виборчих дільницях, цілісність пакування виборчої документації яких пошкоджена.

Вимоги обґрунтовані тим, що 29 липня 2019 року після відчинення приміщення, в якому окружною виборчою комісією одномандатного виборчого округу №11 зберігалась виборча документація, зокрема й виборчі бюлетені, доставлені дільничними виборчими комісіями одномандатного виборчого округу, було встановлено, що коробки з виборчою документацією пошкоджені, пломби на таких коробках зірвані, опечатування відсутнє. Зважаючи на виявлення пошкоджень пакування виборчої документації, позивач вважав, що виборча комісія зобов'язана була прийняти рішення про повторний підрахунок голосів, провести такий підрахунок та скласти відповідний протокол про повторний підрахунок голосів, як це передбачено Законом України «Про вибори народних депутатів України». Проте, жодна із зазначених дій відповідачем протиправно не вчинена.

Судом встановлено, що довіреною особою кандидата у народні депутати України виявлені порушення цілісності пломб та пошкодження коробок з виборчою документацією, що зафіксовано у відповідному акті. Скарга довіреної особи голові окружної виборчої комісії одномандатного виборчого округу № 11 з вимогою про проведення повторного підрахунку голосів в одномандатному окрузі на усіх без виключення виборчих дільницях, цілісність пакування виборчої документації яких пошкоджена, залишена без реагування, рішення про повторний підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях комісією не приймалося.

Запропонуйте варіант вирішення спору.

Вправу підготовлено на підставі рішення, що міститься у ЄДРСР за № 27126014

Вправа 2

03 червня 2019 року О. звернувся до Шостого апеляційного адміністративного суду з позовом до Центральної виборчої комісії про визнання протиправною та скасування її постанови від 01 червня 2019 року №100 «Про відмову в реєстрації О. кандидатом у народні депутати України» та просив зобов'язати відповідача зареєструвати його кандидатом у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі №25 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року.

Зазначав, що для реєстрації кандидатом у народні депутати України пред'явив паспорт та подав, а Центральна виборча комісія прийняла: заяву про самовисування кандидатом у народні депутати України; автобіографію кандидата в депутати (на паперовому носії та в електронному вигляді); заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів; документ про внесення грошової застави; фотографії кандидата у депутати 4х6 см (на паперовому носії та в електронному вигляді); ксерокопії першої та другої сторінок свого паспорта громадянина України; передвиборну програму кандидата у депутати (на паперовому носії та в електронному вигляді).

Відмовивши позивачеві у реєстрації кандидатом у народні депутати, ЦВК виходила з того, що в автобіографії О. не зазначено відомостей щодо часу його проживання на території України, громадської роботи (у тому числі на виборних посадах), посади (заняття), місця роботи, що не відповідає вимогам пункту 2 частини другої статті 55 Закону України «Про вибори народних депутатів України», у зв'язку з чим такий документ не є автобіографією кандидата у народні депутати України у розумінні зазначеної норми Закону.

Визнавши відсутність у автобіографії наведених Комісією відомостей, позивач вважає їх помилками і неточностями, які підлягають виправленню і не є підставою для відмови в реєстрації кандидата в депутати.

Яке рішення прийме суд?

Обґрунтуйте резолютивну частину рішення.

Вправа розроблена на підставі рішення, що міститься у ЄДРСР за № 40708617

Вправа 3

04 червня 2019 року до Центральної виборчої комісії надійшла заява партії «П» щодо реєстрації кандидатів у народні депутати України, зазначених у виборчому списку цієї партії, в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року. Одночасно подана і заява щодо реєстрації С. представником цієї партії у Центральній виборчій комісії з правом дорадчого голосу.

Того ж дня Комісія прийняла постанову № 1313 «Про відмову в реєстрації кандидатами у народні депутати України осіб, зазначених у виборчому списку партії «П», та С. представником цієї партії в Центральній виборчій комісії з правом дорадчого голосу». У постанові зазначено, що на порушення вимог виборчого законодавства Партія не надала документа про внесення грошової застави саме партією, а заяви осіб, включених до виборчого списку партії, не містили зобов'язань у разі обрання депутатами припинити діяльність чи скласти представницький мандат, які відповідно до Конституції України та законів України несумісні з мандатом народного депутата України.

Звернувшись з позовом до ЦВК, Партія зазначила, що на спеціальний рахунок Комісії внесено грошову заставу в необхідному розмірі. У графі «призначення платежу» вказано, що це грошова застава кандидата у депутати Верховної Ради України від партії «П», а платником є фізична особа, він же голова партії. Зазначення платником голови партії замість самої Партії, то наслідок недбалості працівників банку, а відсутність зобов'язань кандидатів у разі обрання депутатами припинити діяльність чи скласти представницький мандат є помилкою, що виправляється.

З огляду на викладене, позивач просить:

- визнати постанову Центральної виборчої комісії від 04.06.2019 р. № 1313 «Про відмову в реєстрації кандидатами у народні депутати України осіб, зазначених у виборчому списку партії «П», та С. представником цієї партії в Центральній виборчій комісії з правом дорадчого голосу» такою, що не враховує фактичних обставин відповідності вимогам законодавства України поданих документів і матеріалів;
- зобов'язати Центральну виборчу комісію скасувати оскаржувану постанову і прийняти рішення про реєстрацію кандидатами у народні депутати України осіб, зазначених у виборчому списку партії «П», та С. представником цієї партії в Центральній виборчій комісії з правом дорадчого голосу.

Запропонуйте свій варіант вирішення спору.

При формуванні справи використано рішення суду, яке зареєстровано в ЄДРСР за № 40708627

Вправа 4

06 червня 2019 року Р. подав до ЦВК пакет документів для реєстрації кандидатом у народні депутати України у одномандатному виборчому окрузі № 200 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року, зокрема заяву про самовисування, автобіографію на паперовому носії та в електронному вигляді, заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів, документ про внесення грошової застави, 4 фотографії кандидата розміром 4 x 6 сантиметрів на паперових носіях та в електронному вигляді; ксерокопії першої та другої сторінок паспорта громадянина України, а також передвиборну програму.

Постановою ЦВК від 07 червня 2019 року № 1333 у реєстрації відмовлено, з посиланням на те, що у заяві позивача про самовисування відсутнє зобов'язання у разі обрання депутатом припинити діяльність чи скласти представницький мандат, які відповідно до Конституції України та законів України несумісні з мандатом народного депутата України.

Р. оскаржив постанову ЦВК, посилаючись на те, що остання помилково ототожила відсутність зобов'язання у заяві з неподанням заяви як такої.

Після подання позовної заяви з вимогами визнати протиправною та скасувати постанову про відмову у реєстрації Р. кандидатом у народні депутати та зобов'язати відповідача повторно розглянути подані документи, позивач вимагав зобов'язати ЦВК зареєструвати його кандидатом у народні депутати України, без повторного розгляду згаданих документів.

Яке рішення має прийняти суд?

Матеріали сформовані з використанням рішення суду зареєстрованого в ЄДРСР за № 40788695

Вправа 5

04 червня 2019 року С. особисто подала до ЦВК пакет документів для реєстрації кандидатом у народні депутати України у одномандатному виборчому окрузі № 10 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року, зокрема заяву про самовисування (без підпису), автобіографію на паперовому носії та в електронному вигляді, заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів, документ про внесення грошової застави, 4 фотографії кандидата розміром 4 x 6 сантиметрів на паперових носіях та в електронному вигляді, ксерокопії першої та другої сторінок паспорта громадянина України, а також передвиборну програму.

Про отримання вказаних документів відповідачем видана довідка від 04 червня 2019 року.

Листом від 05 червня 2019 року ЦВК повідомила С. про те, що подана заява про самовисування не містить підпису. Оскільки за правилами пункту 5 частини шостої статті 14 Закону України від 30 червня 2004 року № 1932-IV «Про Центральну виборчу комісію» письмова заява, подана до ЦВК, має містити підпис заявника, недотримання цього правила тягне повернення заяви у відповідності до вимог частини сьомої цієї ж статті.

С., посилаючись на те, що ЦВК протиправно не розглянула заяву про самовисування та не ухвалила за нею жодного рішення, просила визнати протиправною бездіяльність відповідача щодо: реєстрації кандидатом у народні депутати України; неповідомлення про реєстрацію; ненадання рішення про реєстрацію; невидачі посвідчення кандидата у народні депутати України. Також просила зобов'язати відповідача зареєструвати її кандидатом у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 10 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року та видати відповідне посвідчення.

Яке рішення має ухвалити суд?

Для вправи використана інформація із судового рішення, що міститься у ЄДРСР за № 40821645

Вправа 6

21 липня 2019 року проведено голосування на позачергових виборах народних депутатів України.

Цього ж дня розпочато безперервне засідання Округової виборчої комісії одномандатного виборчого округу №30

22.07.2019 року округовою виборчою комісією №30 при прийнятті виборчої документації та протоколів про підрахунок голосів від дільничної виборчої комісії №071403 виявлено пошкодження пакету із протоколами. У зв'язку з цим, Комісією прийнято рішення не вилучати протоколи із пошкодженого пакета, пломби із ящиків із виборчою документацією не знімати, а провести перерахунок бюлетенів для голосування по цій дільниці після прийняття всієї виборчої документації та протоколів від усіх виборчих дільниць по одномандатному виборчому округу.

Після завершення прийняття всієї виборчої документації та протоколів по всьому виборчому округу Комісія перейшла до перерахунку виборчих бюлетенів із Дільничної виборчої комісії №071403, під час якого виявила відсутність пакету із бюлетенями однієї із політичних партій, про що складено відповідний акт.

Кандидат у народні депутати України по одномандатному виборчому округу №30 Д. оскаржив бездіяльність ОВК з тих мотивів, що відповідач прийняв неналежно подані від ДВК документи та не забезпечив належне зберігання виборчої документації у приміщенні Комісії.

Судом встановлено, що при прийнятті документації від ДВК було виявлено лише пошкодження пакету з протоколами, а перед перерахунком виборчих бюлетенів встановлено пошкодження пломби на ящику де вони зберігалися.

Надайте оцінку діяльності ОВК при прийнятті виборчої документації з ДВК №071403.

Зазначте стосовного чого виник спір та запропонуйте порядок його вирішення.

Вправу підготовлено за змістом судового рішення внесеного в ЄДРСР за № 41175087

Вправа 7

Політична партія «Об'єднання «С» в особі представника партії Д. звернулася до окружного адміністративного суду із позовом до Округової виборчої комісії одномандатного виборчого округу № 140, в якому просила:

- визнати протиправними дії Комісії щодо залишення без розгляду подання Політичної партії «Об'єднання «С» від 15 липня 2019 року до Округової виборчої комісії про заміну членів дільничних виборчих комісій;
- зобов'язати Комісію розглянути по суті подання Політичної партії «Об'єднання «С» про заміну членів дільничних виборчих комісій.

В обґрунтування позову зазначено, що на момент реєстрації подання та доданих документів представник партії мав право діяти від імені Політичної партії «Об'єднання «С», що підтверджується розпискою діловода Округової виборчої комісії одномандатного виборчого округу №140, відповідно до якої вона прийняла всі документи від уповноваженого представника, тобто на момент прийняття подання таке повноваження Д. було перевірено.

Судом встановлено, що 16 липня 2019 року року на засіданні Округової виборчої комісії з позачергових виборів народних депутатів України одномандатного виборчого округу № 140 було розглянуто питання про розгляд подання про заміну членів дільничної виборчої дільниці з виборів народних депутатів України суб'єктом, за поданням якого кандидатуру такого члена було включено

до складу дільничної виборчої комісії звичайної та/або спеціальної виборчої дільниці від Політичної партії «Об'єднання «С». За результатами розгляду прийнято протокольне рішення, яким подання залишено без розгляду, оскільки подано уповноваженою особою від політичної партії «Об'єднання «С» і в ньому відсутня довіреність особи.

Яке рішення має прийняти суд?

При формуванні вправи за основу взята інформація із судового рішення, що міститься в ЄДРСР за № 41060360

Вправа 8

Уповноважена особа політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Р» С. в одномандатному виборчому окрузі №111 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року звернувся з позовом до Окружної виборчої комісії одномандатного виборчого округу №111 про визнання протоколу ОВК із встановлення підсумків голосування недійсним.

Зазначив, що на дії цієї ОВК неодноразово надходили до ЦВК скарги, а також подавалися позовні заяви від різних політичних сил про грубі порушення законодавства під час підготовки до виборів, жеребкування і проведення виборів. Ці обставини підтверджуються рішенням Житомирського окружного адміністративного суду, якою було зафіксовано пошкодження документації при транспортуванні на дільницях №511166, №511173, №511176, №511180, №511185, №511186, №511194, 511211, №511224, №511233, що ставить під сумнів протоколи згаданих комісій. Такі протоколи можуть містити інші цифри ніж бюлетені.

Судом встановлено, що 25 липня 2019 року ОВК склала протокол про підсумки голосування у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі в межах одномандатного виборчого округу №111 і протокол про підсумки голосування в одномандатному виборчому окрузі №111.

До матеріалів справи додано рішення Житомирського окружного адміністративного суду від 23 липня 2019 року за змістом якого до ОВК №111 не надходило будь-яких скарг та зауважень щодо комплектності та цілісності пакування. ОВК на своєму засіданні прийняла протокольні рішення про прийняття виборчих документів від ДВК №511166, №511173, №511176, №511180, №511185, №511186, №511194, 511211, №511224, №511233 і ці протокольні рішення є чинними.

Яке рішення має ухвалити суд?

Вправа сформована за змістом судового рішення зареєстрованого в ЄДРСР за № 41173850

Вправа 9

Постановою Центральної виборчої комісії від 31 травня 2019 року №800 Міжнародній правозахисній громадській організації «К» надано дозвіл мати офіційних спостерігачів під час позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року на території України.

Керівник ГО звернувся до Окружної виборчої комісії одномандатного виборчого округу № 200 з поданням про реєстрацію офіційних спостерігачів. До подання додано заяви осіб про згоду бути офіційними спостерігачами від громадської організації разом із ксерокопіями першої та другої сторінок паспорта громадянина України та іншою необхідною інформацією. Членами окружної виборчої комісії видані розписки №000032 та №000054 від 03.06.2019 р. про отримання подання про реєстрацію офіційних спостерігачів.

Постановою від 04.06.2019 р. №30 ОВК відмовила у реєстрації офіційних спостерігачів від Міжнародної правозахисної громадської організації «К» в одномандатному виборчому окрузі №200 з підстав недотримання ГО вимог закону. Зокрема, постанова обґрунтована тим, що подані копії паспортів були неналежної якості.

До юрисдикції якого суду належить цей спір? Запропонуйте варіант його розв'язання.

Вправа розроблена за змістом судового рішення внесеного до ЄДРСР за № 41049004

Вправа 10

10 червня 2019 року представник Всеукраїнської громадської організації «Громадянська мережа «О» звернувся до Окружної виборчої комісії №23 із поданням про реєстрацію 44 офіційних спостерігачів від цієї організації на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року. До подання було надано заяви осіб про згоду бути офіційними спостерігачами разом із ксерокопіями першої та другої сторінок паспорта громадянина України на 88 аркушах.

25 червня 2019 року ОВК прийняла постанову №10 «Про відмову в реєстрації кандидатур, запропонованих Всеукраїнською громадською організацією «Громадянська мережа «О» до складу офіційних спостерігачів в одномандатному виборчому окрузі №23 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року». У постанові зазначено, що подання не містить обов'язкових для реєстрації спостерігачів реквізитів. Зокрема, не вказано номери контактних телефонів. Крім того, в поданні зазначений один номер телефону для всіх 44 кандидатур, який водночас і є номером контактного телефону самої ГО.

Визначте предметну та територіальну юрисдикцію спору. Запропонуйте варіант розв'язання конфлікту.

Вправа розроблена з використанням інформації із судового рішення внесеного до ЄДРСР за № 40642512

Вправа 11

Кандидат в народні депутати України на позачергових виборах народних депутатів 21 липня 2019 року С. подав до окружного адміністративного суду позов до Окружної виборчої комісії № 30 про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії. Заначав, що актами про виявлення порушень виборчого законодавства від 22.07.2019 р. зафіксовано, що при прийнятті окружною виборчою комісією пакетів із запакованими документами дільничних виборчих комісій № 121314, 121151, 121111, 121110, 121311, 121134, 121128, 121136, 121122, 121288, 121155, 121140, 121113, 121148, 121106, 121127, 121141, 121116, 121281, 121310, 121140, 121132 виявлено ознаки розпечатування цих пакетів. Його заява про наявність підстав для повторного перерахунку голосів на зазначених дільницях Комісією відхилена.

Просив суд: визнати протиправними дії ОВК в частині ухвалення рішення про прийняття виборчих документів від дільничної виборчої комісії та врахування відомостей протоколів про підрахунок голосів на виборчих дільницях №№ 121314, 121151, 121111, 121110, 121311, 121134, 121128, 121136, 121122, 121288, 121155, 121140, 121113, 121148, 121106, 121127, 121141, 121116, 121281, 121310, 121140, 121132 в одномандатному окрузі при встановленні підсумків голосування в межах виборчого округу та скасувати протокол окружної виборчої комісії про підсумки голосування; визнати протиправною бездіяльність відповідача щодо неприйняття рішення про проведення повторного підрахунку голосів виборців на виборчих дільницях цілісність пакування виборчої документації якої пошкоджена; визнати протиправною бездіяльність ОВК щодо не проведення

повторного підрахунку голосів виборців; зобов'язати ОВК провести повторний підрахунок голосів виборців на згаданих виборчих дільницях; зобов'язати ОВК прийняти рішення про визнання голосування на згаданих виборчих дільницях недійсним.

Суд з'ясував, що суб'єкти виборчого процесу при прийнятті ОВК пакетів із запакованими документами зазначених вище дільничних виборчих комісій зафіксували факти порушень виборчого законодавства. В підтвердження було складено акти, до яких додано копії фото- та відеоматеріалів. При перегляді останніх суд не міг встановити, що йдеться про порушення цілісності пакетів тих дільниць, на які вказує позивач.

Запропонуйте варіант вирішення спору.

Вправа розроблена з урахуванням інформації із судового рішення внесеного до ЄДРСР за № 41175849

Вправа 12

Уповноважена особа політичної партії Об'єднання «С» К. звернувся до суду з адміністративним позовом до Окружної виборчої комісії одномандатного виборчого округу з виборів народних депутатів України №120 на позачергових виборах народних депутатів 21 липня 2019 року з вимогою визнати протиправною бездіяльність Комісії щодо невидачі посвідчень офіційних спостерігачів від політичної партії в згаданому окрузі та зобов'язати відповідача видати такі посвідчення.

Зазначав, що 10 червня 2019 року до ОВК внесено відповідне подання. З незрозумілих причин відповідач не видає посвідчень офіційних спостерігачів.

У письмових запереченнях, ОВК зазначила, що від уповноваженої особи політичної партії «Об'єднання «С» в одномандатному виборчому окрузі № 120 не надходило подання про реєстрацію офіційних спостерігачів.

З наданих позивачем доказів вбачається, що уповноваженою особою політичної партії було направлено подання про реєстрацію офіційних спостерігачів до ОВК, на копії якого міститься підпис невстановленої особи про реєстрацію вказаного подання за вх.№268 від 10.06.2019 року об 17:40 год. на 4 аркушах.

Судом встановлено, що за вказаним вхідним номером у самій ОВК зареєстровано інший документ.

Яке рішення має ухвалити суд?

Вправа розроблена з використанням інформації викладеної у судовому рішенні внесеному до ЄДРСР за № 41067185

Вправа 13

Політична партія об'єднання «Поміч» в особі представника Особа 1 звернулася до Одеського окружного адміністративного суду із позовом до Окружної виборчої комісії одномандатного виборчого округу № 143, в якому просила;

- визнати протиправними дії виборчої комісії щодо залишення без розгляду подання Політичної партії про заміну членів дільничних виборчих комісій;
- зобов'язати окружну виборчу комісію розглянути по суті подання Політичної партії від 20 жовтня 2014 року про заміну членів дільничних виборчих комісій;

В обґрунтування позову зазначено, що на момент реєстрації подання та доданих документів 20.10.14 року Особа 1 мав право діяти від імені Політичної партії «Об'єднання Поміч», що підтверджується розпискою діловода окружної виборчої комісії одномандатного виборчого округу № 143 від 20.10.14 року, вхідний номер № 350, відповідно до якого вона прийняла всі документи від уповноваженого представника, тобто на момент прийняття такого подання повноваження Особа 1 було перевірено.

Крім того, 22.10.14 року на адресу відповідача була надана копія довіреності на ім'я Особа 1, однак вказане подання було залишене без розгляду.

Дійсні обставини справи:

20 жовтня 2014 року уповноважена особа Політичної партії об'єднання «Поміч» Особа 1 (повноваження якої підтверджено Посвідченням №1) звернувся до ОВК ОВО №143 із поданням про заміну членів дільничних виборчих комісій разом із диском, оригіналами заяв та копіями паспортів.

21.10.14 року на засіданні окружної виборчої комісії з позачергових виборів народних депутатів України в одномандатному виборчому окрузі № 143 Одеської області було розглянуто питання № 4 «Про розгляд подання Політичної партії об'єднання «Поміч» від 20 жовтня 2014 року про заміну членів дільничних виборчих комісій». За результатами розгляду було прийнято протокольне рішення № 6, яким подання залишене без розгляду, оскільки воно

22.10.14 року Політична партія об'єднання «Поміч» повторно направила лист до ОВК ОВО, згідно з яким представником надано довіреність з проханням розглянути питання по суті.

Вирішіть спір по суті.

Вправа розроблена з використанням інформації викладеної у судовому рішенні внесеному до ЄДРСР за № 41072289

ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ (МАТЕРІАЛЬНЕ ПРАВО)

Запитання

1. За якою системою здійснюються вибори народних депутатів України?

- А. мажоритарною
- Б. пропорційною
- В. представницькою
- Г. пропорційно-мажоритарною

2. Яка обставина є підставою реалізації виборцем права голосу на виборах?

- А. включення до Державного реєстру виборців
- Б. включення до списку виборців на виборчій дільниці
- В. реєстрація місця проживання (перебування)
- Г. отримання паспорта громадянина України

3. З наявністю якого права пов'язана можливість для громадянина України брати участь у проведенні передвиборної агітації?

- А. голосу
- Б. постійного проживання в Україні
- В. бути обраним народним депутатом
- Г. власності

4. Які особи з наведеного переліку мають право голосу на виборах народних депутатів?

- А. недієдатні
- Б. яким повна цивільна дієдатність надана до досягнення повноліття
- В. обмежені в дієдатності
- Г. іноземні громадяни, які більше десяти років постійно проживають в Україні

5. Ознакою якого принципу виборчого права є надання військовослужбовцям строкової служби в день голосування відпустки для участі у голосуванні?

- А. прямого виборчого права
- Б. рівного виборчого права
- В. таємного голосування
- Г. вільних виборів

6. Що з наведеного відображає принцип прямих виборів?

- А. ніхто не може бути примушений до участі у виборах
- Б. між виборцем і обранцем відсутні будь-які посередники
- В. контроль за волевиявленням виборця забороняється
- Г. кожен голосує на виборах особисто

7. Який орган (посадова особа) оголошує початок виборчого процесу чергових виборів народних депутатів?

- А. Президент України
- Б. Верховна Рада України
- В. Голова Верховної Ради України
- Г. Центральна виборча комісія

8. За якої умови партія набуває статусу суб'єкта виборчого процесу?

- А. реєстрації не пізніше як за один рік до дня виборів
- Б. у статутних положеннях якої зазначено про можливість спостереження за виборами
- В. за наявності рішення вищого органу про висування офіційних спостерігачів від партії
- Г. висування партією кандидата у депутати

9. Що з наведеного НЕ відноситься до виду виборів народних депутатів?

- А. чергові
- Б. перші
- В. проміжні
- Г. повторні

10. Оберіть варіант у якому повно зазначено у чому обчислюються строки, визначені Законом «Про вибори народних депутатів України».

- А. календарних днях, годинах або хвиликах
- Б. робочих днях, годинах
- В. тижнях, днях і годинах
- Г. місяцях, днях, годинах

11. Який день є останнім днем строку, якщо відповідно до Закону «Про вибори народних депутатів України» такий строк має закінчитися у зв'язку з настанням певної події?

- А. наступний після настання вказаної події
- Б. день настання вказаної події
- В. другий день після настання певної події
- Г. що передує дню вказаної події

12. Яка кількість одномандатних округів утворюється для виборів народних депутатів згідно із Законом України «Про вибори народних депутатів України»?

- А. 125
- Б. 250
- В. 225
- Г. 350

13. Яка із зазначених комісій не входить у систему виборчих комісій, що здійснюють підготовку та проведення виборів народних депутатів?

- А. окружна виборча комісія
- Б. територіальна виборча комісія
- В. дільнична виборча комісія
- Г. Центральна виборча комісія

14. Що з наведеного є підставою для внесення змін до уточненого списку виборців на звичайній виборчій дільниці?

- А. заява виборця
- Б. повідомлення члена сім'ї виборця
- В. повідомлення органу ведення Державного реєстру виборців
- Г. повідомлення міграційної служби

15. Яке з наведених тверджень є правильним?

- А. одна і та ж особа може бути включена лише до одного виборчого списку кандидатів у депутати від партії або висунута лише в одному з одномандатних округів у порядку висування партією чи в порядку самовисування
- Б. одна і та ж особа може бути включена лише до одного виборчого списку кандидатів у депутати від партії або висунута в двох одномандатних округах у порядку самовисування

В. одна і та ж особа, яка не є членом жодної партії, може бути включена до різних виборчих списків кандидатів у депутати від партій або висунута лише в одному з одномандатних округів у порядку самовисування

Г. одна і та ж особа може бути включена до виборчого списку кандидатів у депутати від партії та висунута лише в одному з одномандатних округів у порядку висування партією або в порядку самовисування

16. Яке рішення щодо кандидата у депутати приймає Центральна виборча комісія у разі встановлення судом при розгляді виборчого спору повторного факту підкупу виборців цим кандидатом?

А. скасовує реєстрацію кандидата у депутати

Б. оголошує попередження

В. оголошує догану

Г. накладає штраф

17. Хто з іноземців (якщо це дозволено законодавством) може брати участь у передвиборній агітації?

А. журналіст

Б. ніхто

В. спортсмен

Г. артист

18. У разі звернення партії — суб'єкта виборчого процесу до засобу масової інформації з вимогою опублікувати відповідь на оприлюднення недостовірної інформації — зазначте хто має установити факт недостовірності інформації?

А. суд

Б. Центральна виборча комісія

В. такий факт не встановлюється

Г. окружна виборча комісія

19. Яким органом здійснюється реєстрація офіційних спостерігачів від партії, кандидата у депутати?

А. Центральною виборчою комісією

Б. окружною виборчою комісією

В. дільничною виборчою комісією

Г. державним реєстратором

20. Які з виборчих комісій наділені повноваженнями визнавати голосування на виборчій дільниці недійсним?

- А. тільки Центральна виборча комісія
- Б. тільки дільнична виборча комісія
- В. дільнична і окружна виборча комісія
- Г. тільки окружна виборча комісія

21. Як має вчинити окружна виборча комісія якщо при підведенні підсумків голосування у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу кількість виборчих дільниць, на яких голосування було визнано недійсним, становитиме 51 відсоток?

- А. визнає голосування у окрузі недійсним
- Б. визнає голосування таким, що не відбулося
- В. приймає рішення про неможливість встановлення результатів голосування
- Г. встановлює підсумки голосування

22. Яка обставина є підставою для проведення повторного голосування в одномандатному окрузі?

- А. коли вибори у відповідному окрузі визнані такими, що не відбулися
- Б. якщо найбільшу і водночас однакову кількість голосів набрали два або більше кандидати
- В. якщо ніхто з кандидатів не набрав половини відсотків голосів виборців, які взяли участь у голосуванні
- Г. у разі встановлення судом порушень законодавства про вибори, що могли вплинути на результати волевиявлення виборців

23. Як діє комісія у разі отримання повідомлення про прийняття до провадження адміністративного позову із того ж питання та з тих же підстав, що подано скаргу до цієї виборчої комісії?

- А. повертає скаргу без розгляду
- Б. зупиняє розгляд до набрання чинності судовим рішенням
- В. передає матеріали скарги до відповідного суду
- Г. відмовляє у задоволенні скарги

24. У який строк до виборчої комісії подається скарга на порушення, яке мало місце до дня голосування?

- А. протягом двох днів після прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності суб'єктом оскарження
- Б. протягом п'яти днів після прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності суб'єктом оскарження, але не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування

В. протягом двох днів після прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності суб'єктом оскарження, але не пізніше 24 години дня, що передує дню голосування

Г. протягом трьох днів після прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності суб'єктом оскарження, але не пізніше 6 години дня голосування

25. Як діє виборча комісія у разі, якщо суб'єкт звернення НЕ надасть докази для підтвердження обставин, на які він посилається?

А. відмовляє у розгляді справи

Б. зупиняє розгляд справи до надання доказів

В. вирішує справу на основі наявних доказів

Г. збирає докази за власною ініціативою

ВІДПОВІДІ

1. Г
2. Б
3. А
4. В
5. Г
6. Б
7. Г
8. Г
9. Б
10. А
11. Г
12. В
13. Б
14. В
15. А
16. Б
17. Б
18. В
19. Б
20. В
21. Г
22. Б
23. А
24. Б
25. В

3. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО: ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

Виборчі спори

3.1. Характеристики виборчого спору та загальні правила їх розгляду

3.1.1. Характеристики виборчого спору

До предметної юрисдикції адміністративних судів віднесено спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму (п. 6 ч. 1 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс, КАС України)).

Розгляд і вирішення таких спорів здійснюють за правилами, закріпленими у статтях 268–279 КАС України. Зазначені правила є спеціальними порівняно з іншими приписами Кодексу, а тому вони мають пріоритет над його загальними положеннями.

Особливості провадження з розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних із процесом виборів народних депутатів України, окреслено у статтях 268–276, 278, 279 Кодексу.

Згідно із положеннями Закону України «Про вибори народних депутатів України» (далі — Закон про вибори народних депутатів, Закон), зокрема, згідно із частинами 1, 5 та 6 ст. 11, процес виборів народних депутатів України (далі — *виборчий процес*) полягає у здійсненні його суб'єктами процедур, передбачених Законом. Виборчий процес включає такі етапи:

1. висування кандидатів у депутати;
2. утворення виборчих комісій (крім Центральної виборчої комісії (далі — ЦВК));
3. реєстрація кандидатів у депутати;
4. проведення передвиборної агітації;
5. утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі;
6. складання списків виборців, їх перевірка та уточнення;
7. голосування;
8. підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування;
9. встановлення результатів виборів депутатів та їх офіційне оприлюднення;
10. припинення повноважень окружних та дільничних виборчих комісій;
11. повторне голосування;
12. підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків повторного голосування.

Зверніть увагу, що Законом про вибори народних депутатів встановлено *часові межі виборчого процесу* (частини 4 та 7 ст. 11, ч. 3 ст. 15, частини 3 та 4 ст. 16, ст. 17).

Для позачергових виборів народних депутатів України, що відбудуться у 2019 р., мають значення наступні дати:

- a. оприлюднення Указу Президента «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України» — 23 травня 2019 р.;
- b. початку виборчого процесу — 24 травня 2019 р.;
- c. проведення голосування — призначено на 21 липня 2019 р.;
- d. завершення виборчого процесу — через 15 днів після дня офіційного оприлюднення ЦВК результатів виборів.

Щодо суб'єктів виборчого процесу, то вони чітко названі у ст. 12 Закону про вибори народних депутатів. Ними є: а) виборець; б) ЦВК, а також інша виборча комісія, утворена відповідно до Закону; в) партія, яка висунула кандидата у депутати; г) кандидат у депутати, зареєстрований у порядку, встановленому Законом; д) офіційний спостерігач від партії, яка висунула кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі, від кандидата у депутати в одномандатному окрузі, від громадської організації, який зареєстрований у порядку, встановленому Законом (далі — офіційний спостерігач від партії, кандидата у депутати, громадської організації).

Отже, під спором, щодо правовідносин, пов'язаних із процесом виборів народних депутатів (далі — *виборчий спір*), можна розуміти правовий конфлікт, що може бути схарактеризований за допомоги 3-х ознак.

По-перше, однією зі сторін такого конфлікту, зазвичай, є суб'єкт виборчого процесу.

По-друге, виникає він у зв'язку із вчиненням тих дій або у зв'язку із утриманням від вчинення тих дій, що наповнюють етапи такого процесу.

По-третє, спір виникає з відносин, що склалися впродовж встановлених законом часових меж виборчого процесу.

Важливо. Для застосування правил розгляду виборчих спорів необхідно послідовно встановити наявність всіх наведених ознак спору, віддаючи, однак, перевагу другій ознаці, оскільки вона розкриває його (спору) предмет.

3.1.2. Загальні правила розгляду виборчих спорів

1) Кодексом адміністративного судочинства України справи, порушені внаслідок звернення до суду із заявою про вирішення виборчого спору, визначено як *термінові*. Дефініцію терміновим справам у Кодексі не закріплено.

Виходячи з лексичного значення слова «термінові», можна дійти висновку, що такі справи потребують якнайшвидшого розв'язання, а відтак, для їх вирішення законом встановлюють значно коротші строки порівняно із тими, що передбачено для розгляду решти справ адміністративної юрисдикції.

Зверніть увагу, що останнє аж ніяк не свідчить про те, що термінові справи мають вирішуватися у спрощеному позовному провадженні. Без сумніву, спрощене провадження дозволяє пришвидшити отримання сторонами рішення по суті, але призначено воно для розгляду справ незначної складності (ч. 2 ст. 12 та ч. 1 ст. 257 КАС України). Крім цього, при вирішенні питання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження суд має враховувати, чи становить цей розгляд значний суспільний інтерес (п. 6 ч. 3 ст. 257 КАС України).

Виборчі спори не можна віднести до нескладних; їх розв'язання, як правило, становить суспільний інтерес.

Важливо. Виборчі спори потребують вирішення за правилами *загального позовного провадження* з урахуванням особливостей, визначених у статтях 268–279 Кодексу адміністративного судочинства України. При цьому розгляд виборчих спорів у порядку *письмового провадження* за підстави, визначеної у ч. 3 ст. 194 КАС України, є повністю виправданим.

2) *Позивачами* у виборчому спорі є суб'єкти виборчого процесу, яких, як зазначалося вище, перелічено у ст. 12 Закону про вибори народних депутатів. Це: а) виборець; б) ЦВК, а також інша виборча комісія, утворена відповідно до Закону; в) партія, яка висунула кандидата у депутати;

г) кандидат у депутати, зареєстрований у порядку, встановленому Законом; д) офіційний спостерігач від партії, кандидата у депутати, громадської організації.

Важливо. Всім зазначеним суб'єктам, крім виборця, надано право звертатися до суду незалежно від того, чи порушено їхні виборчі права або інтереси.

Виборець у виборчих спорах має доводити, що оскаржуваними рішеннями, діями чи бездіяльністю порушено його виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі (ч. 2 ст. 273, ч. 2 ст. 275, ч. 2 ст. 276 КАС України).

Отже, у випадках звернення до суду виборця з проханням вирішити будь-який виборчий спір суд має перевірити не тільки правомірність оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності відповідача, а і встановити порушення такими рішеннями, діями, бездіяльністю виборчих прав чи інтересів позивача.

Зверніть увагу, що згідно з ч. 2 ст. 274 КАС України право звернутися із позовом про уточнення списку виборців, в тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, надано кожному, хто має право голосу на відповідних виборах. Таким чином, тільки по даній категорії справ позивачем може бути виборець, виборчі права чи інтереси якого не порушено.

Якщо позивачами у справах виступають ЦВК, інша утворена відповідно до Закону виборча комісія; партія, яка висунула кандидата у депутати; кандидат у депутати; офіційний спостерігач від партії, від кандидата у депутати або від громадської організації, то суд, вирішуючи спір, має перевірити лише правомірність оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності відповідачів та не зобов'язаний встановлювати у разі їх протиправності порушення виборчих прав та інтересів позивачів (ч. 1 ст. 273, ч. 1 ст. 275, ч. 1 ст. 276 КАС України).

3) Відповідачами у справах з розгляду виборчих спорів можуть бути: а) виборчі комісії, члени комісії; б) кандидати у депутати, їх довірені особи; в) партії, їх посадові та уповноважені особи; г) офіційні спостерігачі від партій, від кандидатів у депутати або від громадських організацій; д) органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові та службові особи; е) підприємства, установи, організації, їхні посадові та службові особи; е) засоби масової інформації, інформаційні агентства, їхні посадові і службові особи, а також їхні творчі працівники.

Важливо. Не всі із перелічених вище суб'єктів є суб'єктами виборчого процесу за Законом про вибори народних депутатів. Адже до кола відповідачів у справах з розгляду виборчих спорів можна віднести будь-яких осіб, які порушують згаданий Закон та/або перешкоджають у реалізації виборчих прав та інтересів їх носіями. З огляду на останнє твердження припускаємо, що наведений перелік не є вичерпним.

4) Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Центральну виборчу комісію», Центральна виборча комісія — постійно діючий колегіальний державний орган, який діє на підставі Конституції України, зазначеного та інших законів України й наділений повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів народних депутатів України в порядку та в межах, встановлених законами України.

За ч. 1 ст. 25 Закону про вибори народних депутатів виборчі комісії є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організовувати підготовку та проведення виборів народних депутатів України і забезпечувати додержання та однакове застосування відповідного законодавства.

Отже, ЦВК та інші виборчі комісії, а також членів цих комісій можна визнати суб'єктами владних повноважень у розумінні п. 7 ч. 1 ст. 4 КАС України.

Зазначене дозволяє стверджувати, що вирішувати виборчий спір, відповідачем у якому є виборча комісія або член комісії, суд має з урахуванням правил адміністративного судочинства, пристосованих для розв'язання правових конфліктів про захист від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Зокрема, суд при здійсненні правосуддя у справі, відповідачем за якою є виборча комісія чи член комісії, має спиратися на принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Дія останнього спостерігається, насамперед, у його взаємодії із диспозитивністю та змагальністю сторін (ст. 9 КАС України).

Так, взаємодія офіційного з'ясуванням всіх обставин у справі із диспозитивністю виявляється в тому, що суд: а) може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (ч. 2 ст. 9 КАС України); б) має здійснювати контроль за реалізацією позивачем права відмовитися від позову повністю або частково на будь-якій стадії судового провадження або відмовитися від примусового виконання судового рішення на стадії його виконання, а також має контролювати реалізацію відповідачем права визнати позов (статті 47, 189, 238 та 377 КАС України); в) вправі з власної ініціативи вживати заходи забезпечення позову (статті 150 та 151 КАС України).

Змагальність сторін через дію принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі в адміністративному судочинстві набуває додаткових виявів, які прозирають в тому, що суд уповноважено: а) визначати предмет доказування, а також докази, необхідні для підтвердження чи спростування певних обставин (ч. 4 ст. 9 КАС України); б) пропонувати учасникам справи подати чіткі докази (ч. 3 ст. 77 КАС України); в) самостійно виявляти і витребувати докази, яких, на його думку, не вистачає (ч. 3 ст. 80 КАС України); г) досліджувати докази щодо обставин, які визнаються сторонами (ч. 1 ст. 78 КАС України). Окрім зазначеного за КАС України у справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача (ч. 2 ст. 77).

5) Правила юрисдикції

Виборчі спори як суди першої інстанції вирішують: а) місцеві загальні суди; б) окружні адміністративні суди; в) апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (нині — Шостий апеляційний адміністративний суд); г) Верховний Суд.

Місцеві загальні суди вирішують спори:

а) за місцезнаходженням ділничних виборчих комісій щодо оскарження їх рішень, дій, бездіяльності та рішень, дій чи бездіяльності членів комісій (ч. 5 ст. 273 КАС України), а також щодо уточнення списку виборців (ч. 2 ст. 274 КАС України);

б) за місцезнаходженням засобів масової інформації та інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій щодо оскарження їх дій чи бездіяльності, а також дій чи бездіяльності їх посадових, службових осіб, творчих працівників (ч. 3 ст. 275 КАС України).

Окружні адміністративні суди вирішують спори:

а) за місцезнаходженням окружних виборчих комісій щодо оскарження їх рішень, дій, бездіяльності та рішень, дій чи бездіяльності членів комісій (ч. 4 ст. 273 КАС України)¹;

б) за місцезнаходженням органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо оскарження їх рішень, дій чи бездіяльності, їх посадових, службових осіб (ч. 3 ст. 275 КАС України);

в) за місцем вчинення дії чи за місцем, де ця дія повинна бути вчинена, щодо оскарження дії чи бездіяльності кандидатів, партій, офіційних спостерігачів (ч. 5 ст. 276 КАС України).

¹ Зверніть увагу. Згідно з ч. 1 ст. 33 КАС адміністративні справи, предметом оскарження в яких є рішення, дія чи бездіяльність окружних виборчих комісій розглядають і вирішують окружні адміністративні суди колегією у складі 3-х суддів.

Шостий апеляційний адміністративний суд вирішує спори:

а) щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності Центральної виборчої комісії*, члена цієї комісії (ч. 3 ст. 273 КАС України)

*крім — щодо встановлення ЦВК результатів виборів.

Верховний Суд вирішує спори:

а) з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів (ч. 3 ст. 273 КАС України).

Зверніть увагу. Загальним правилом територіальної юрисдикції для справ, що порушено внаслідок звернення до суду із проханням вирішити виборчий спір, є правило, згідно з яким належним судом виступає суд за місцезнаходженням відповідача. Виключенням є звернення до окружного адміністративного суду за місцем вчинення дії чи за місцем, де ця дія повинна бути вчинена, у випадку оскарження дій чи бездіяльності кандидатів у депутати, партій, офіційних спостерігачів (ч. 5 ст. 276 КАС України).

Важливо. Статтею 21 КАС України передбачено, що позивач може заявити кілька вимог в одній позовній заяві, якщо вони пов'язані між собою. При цьому:

- якщо справа щодо пов'язаних вимог територіально підсудна різним місцевим адміністративним судам, то її розглядає один з цих судів за вибором позивача;
- якщо справа щодо однієї з вимог належить до предметної юрисдикції окружного адміністративного суду, а щодо іншої вимоги (вимог) — до юрисдикції місцевого загального суду як адміністративного, її розглядає окружний адміністративний суд;
- якщо справа щодо однієї з вимог належить до юрисдикції апеляційного адміністративного суду, а щодо іншої вимоги (вимог) — до юрисдикції місцевого адміністративного, то таку справу розглядає апеляційний адміністративний суд.

Наведені правила набувають особливої актуальності й підлягають уважному застосуванню у випадку звернення до суду виборця із двома пов'язаними між собою позовними вимогами, одна з яких спрямована органу ведення Державного реєстру виборців й стосується внесення коректив у реєстр (її має розглядати окружний адміністративний суд (ч. 2 ст. 20 КАС України)), а інша — дільничній виборчій комісії й полягає в уточненні списку виборців з огляду на змінені дані реєстру (її вирішує місцевий загальний суд як адміністративний (ч. 2 ст. 274 КАС України))¹.

¹ Зверніть увагу на позицію з цього питання, висловлену Вищим адміністративним судом України у постанові Пленуму від 11 листопада 2013 р. Так, Суд у п. 11 зазначає наступне: <... Частиною другою статті 173 КАС України (авт. — в редакції від 2005 р.) визначено територіальну підсудність таких справ (авт. — справ щодо уточнення списку виборців), зокрема встановлено, що адміністративні справи щодо уточнення списку виборців розглядає місцевий загальний суд як адміністративний суд за місцезнаходженням відповідної комісії. З цієї норми випливає, що такі спори предметно також підсудні місцевому загальному суду як адміністративному суду. Отже, цьому суду предметно підсудні всі спори незалежно від того, хто є відповідачем (окружна виборча комісія, орган ведення Державного реєстру виборців, дільнична виборча комісія тощо) у справі.

Відповідачами у таких справах є виборчі комісії або органи ведення Державного реєстру виборців залежно від того, в кого з них знаходиться список виборців. Якщо уточнений список виборців переданий відповідній дільничній виборчій комісії, то вона є належним відповідачем у такій справі. Слід мати на увазі, що залежно від виборів попередні списки виборців можуть бути передані не тільки на відповідні дільничні виборчі комісії, а й на окружні виборчі комісії, при зверненні до якої виборець також має право порушувати питання про неточності у списках, у тому числі невключення, неправильне включення або виключення зі списку виборців його особисто або інших осіб.

Ураховуючи швидкоплинність виборчого процесу та передачу списку виборців виборчим комісіям різного рівня, необхідно, щоб у цій категорії справ орган ведення Державного реєстру виборців та дільнична виборча комісія були відповідачами. У будь-якому разі суд при розгляді такого адміністративного позову звертається до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців із запитом щодо уточнення відомостей про виборця. У разі відсутності таких відомостей, що повинні містити інформацію про наявність чи відсутність позивача або особи, якої стосується позов, у списку виборців, суд не може розглянути спір про включення виборця до списку, оскільки є ймовірність подвійного включення однієї особи до кількох списків виборців ...>

б) Строки звернення

Важливо. На обчислення строків звернення до адміністративного суду із позовною заявою про розв'язання виборчого спору або із апеляційною скаргою на відповідне судове рішення, а також на обчислення строків для розгляду таких справ не поширюються правила частин 2–10 ст. 120 Кодексу адміністративного судочинства України. Статтею 270 КАС України визначено особливі правила обчислення строків в даних справах. Так, (а) днем подання позовної заяви чи апеляційної скарги вважають день їх надходження до суду, (б) строки подання позовної заяви чи апеляційної скарги не можна поновити, а тому (в) заяву чи скаргу, що подані після закінчення встановлених строків, суд залишає без розгляду.

Початок перебігу строку звернення до адміністративного суду із позовною заявою з проханням вирішити виборчий спір може бути пов'язано із: а) датами прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності; б) датою та часом початку голосування; в) датою та часом завершення голосування.

Отже, у справах щодо:

- уточнення списків виборців можна звернутися до суду не пізніше, чим за *2 дні до дати голосування* (ч. 3 ст. 274 КАС України);
- оскарження рішення, дії, бездіяльності всіх виборчих комісій, членів комісій, що мали місце до дня за голосування — протягом *5-ти днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності*, але не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування (ч. 7 ст. 273 КАС України);
- оскарження рішення, дії, бездіяльності дільничних виборчих комісій, членів комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування — протягом *2-х днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності* (ч. 8 ст. 273 КАС України);
- оскарження рішення, дії, бездіяльності окружних виборчих комісій та Центральної виборчої комісії щодо встановлення результатів голосування — протягом *5-ти днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності* (ч. 6 ст. 273 КАС України);
- оскарження рішень, дій, бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, а також оскарження дій чи бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партій, їхніх посадових та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій — протягом *5-ти днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності* (ч. 6 ст. 273 КАС України). Якщо ухвалення рішення, вчинення дії або утримання від вчинення дії всіма зазначеними у даному абзаці суб'єктами мали місце до дня за голосування, то звернення до суду є допустимим протягом *5-ти днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності*, але не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування (ч. 7 ст. 273 КАС України).

Важливо. *Порушення строків звернення до адміністративного суду із позовною заявою про розв'язання виборчого спору чи з апеляційною скаргою на судове рішення суду першої інстанції тягне залишення заяви чи скарги без розгляду* (ч. 5 ст. 270 КАС України)¹.

¹ Щодо порушення строків звернення до адміністративного суду із позовною заявою про вирішення виборчого спору див., напр.: ухвала Закарпатського окружного адміністративного суду від 26 жовтня 2014 р., судова справа № 807/3354/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41096807> та ухвала Рівненського окружного адміністративного суду від 15 жовтня 2014 р., судова справа № 817/3014/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40902227>.

7) Строки розгляду

Початок перебігу строку розгляду «виборчої» справи може бути пов'язано із: а) датою надходження позовної заяви; б) датою та часом початку голосування; в) датою та часом завершення голосування.

Отже, справи за позовними заявами:

- щодо уточнення списків виборців розглядають *протягом 2 днів після їх надходження, але не пізніше ніж за 2 дні до дня голосування*, а якщо заява надійшла за 2 дні до голосування, — *невідкладно* (ч. 4 ст. 274 КАС України);
- що надійшли до дня голосування — *протягом 2 днів після надходження позовної заяви, але не пізніше ніж за 2 години до початку голосування* (ч. 11 ст. 273 КАС України);
- що надійшли у день голосування — *до закінчення голосування або протягом 2-х днів після надходження позовної заяви** (ч. 11 ст. 273 КАС України)

*щодо заяв, що надійшли після закінчення голосування;

- щодо рішень, дій, бездіяльності окружних виборчих комісій та Центральної виборчої комісії з приводу встановлення результатів голосування — *протягом 2-х днів після надходження позовної заяви* (ч. 11 ст. 273 КАС України);
- щодо рішень, дій, бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, а також щодо дій чи бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партій, їхніх посадових та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій, якщо рішення, дії, бездіяльність мали місце на наступний день після дня голосування — *протягом 2-х днів після надходження позовної заяви* (ч. 11 ст. 273 КАС України).

Важливо. Неможливість дотримання строків розгляду справ не позбавляє необхідності вирішення виборчого спору по суті. Саме така позиція була висловлена Вищим адміністративним судом України у постанові Пленуму від 1 листопада 2013 р. «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом».

У пунктах 8.2.4 та 8.2.5 зазначеної постанови Суд зауважив, що адміністративні суди зобов'язані дотримуватися вимог щодо строків розгляду виборчих справ та вирішувати їх у встановлені законодавством строки; однак необхідно враховувати, що ці строки не є абсолютними. На підставі цього Суд, посилаючись на рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 р. у справі про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України, констатував, що <... невиконання судом вимоги щодо розгляду справ у стислий строк не може бути підставою для залишення позовної заяви без розгляду у зв'язку із закінченням строків, оскільки є несумісним із суттю конституційного права на судовий захист і призводить до порушення правової справедливості в реалізації виборчих прав громадян... >

8) Здійснення представництва

За *загальним* правилом представниками в адміністративному суді можуть бути адвокат або законний представник (ст. 57 КАС України).

За *спеціальним* правилом особи, які відповідно до Закону про вибори народних депутатів зареєстровані як довірена особа кандидата або як уповноважена особа (представник) партії, діють як представники відповідних кандидата чи партії у справах, пов'язаних з виборчим процесом, без додаткового уповноваження. Документом, що підтверджує повноваження представників, є відповідне посвідчення, видане в порядку, встановленому Законом (ст. 279 КАС України).

Згідно з ч. 3 ст. 76 Закону про вибори народних депутатів *кандидат у депутати в одномандатному окрузі* має визначити із числа виборців не більше 3-х *довірених осіб*. Таких осіб реєструє Центральна виборча комісія, яка видає їм посвідчення встановленої форми.

Довірені особи кандидата у депутати в одномандатному окрузі представляють інтереси кандидата у відносинах з виборчими комісіями, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, засобами масової інформації, об'єднаннями громадян та виборцями (ч. 6 ст. 76 Закону про вибори народних депутатів).

Відповідно до частин 1, 3 та 4 ст. 75 Закону про вибори народних депутатів *партія*, депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, вправі делегувати 1-го представника до Центральної виборчої комісії. Остання реєструє такого представника і видає йому посвідчення встановленої форми.

Крім цього, *партія*, депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, може мати не більше 5-ти *уповноважених осіб* у загальнодержавному окрузі та не більше 2-х *уповноважених осіб* у кожному одномандатному окрузі. Уповноважених осіб реєструє Центральна виборча комісія; їх посвідчення встановленої форми Центральна виборча комісія видає представникові партії у ЦВК.

Зверніть увагу. Уповноважена особа партії представляє відповідну партію і не є самостійним суб'єктом виборчого процесу (ч. 5 ст. 75 Закону про вибори народних депутатів).

Важливо. Зі змісту частин 13 та 14 ст. 75 Закону про вибори народних депутатів випливає, що інтереси партії у *відносинах із судом* вправі представляти уповноважена особа партії (*див. також* п. 2 ч. 14 ст. 75 Закону).

Офіційних спостерігачів від партій, від кандидатів у депутати чи від громадських організацій реєструє окружна виборча комісія у відповідному одномандатному окрузі та видає їм посвідчення за формою, що встановлена Центральною виборчою комісією (частини 5 та 8 ст. 75 Закону). Зазначені суб'єкти виборчого процесу мають право звертатися із позовними заявами до суду щодо усунення порушень Закону про вибори народних депутатів у разі їх виявлення (п. 5 ч. 9 ст. 78 Закону). Очевидно, що їх повноваження у судовому процесі мають бути підтверджені згаданим вище посвідченням.

Як зазначалося вище, *Центральна виборча комісія* — це постійно діючий колегіальний державний орган, а *інші виборчі комісії* — спеціальні колегіальні органи; всі виборчі комісії у розумінні КАС України є суб'єктами владних повноважень. При цьому ЦВК та окружні виборчі комісії є юридичними особами; дільничні виборчі комісії такого статусу не мають.

З огляду на ч. 3 ст. 55 КАС України можна стверджувати, що всі виборчі комісії беруть участь у справах (а) через свого керівника або через іншого члена комісії, уповноваженого діяти від їх імені відповідно до закону, або (б) через представника.

Зверніть увагу. Для того, щоб визначити, чи повинен нині представник виборчої комісії у судовому процесі бути адвокатом, слід враховувати положення підпункту 11 п. 16¹ Розділу XV Перехідних положень Конституції України, яким встановлено, що представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 р.

9) Заяви по суті

Статтею 269 КАС України передбачено, що заявами по суті у термінових справах, до яких належать і «виборчі» справи, є позовна заява та відзив на позовну заяву.

Зверніть увагу. В Кодексі адміністративного судочинства України відсутня заборона залишати позовну заяву у виборчих спорах без руху. На наш погляд, за допомоги такої процесуальної дії можна вирішити проблему ліквідації недоліків заяви. При цьому в ухвалі про залишення позовної

заяви без руху, зважаючи на надто стислі строки розгляду даних справ, має сенс встановлювати строк усунення недоліків значно коротший порівняно із тим, що допускається за правилами ч. 2 ст. 169 Кодексу.

Важливо. Згідно з ч. 2 ст. 269 КАС України копії позовної заяви та доданих до неї документів направляються відповідачу й іншим учасникам справи на офіційну електронну адресу, а за її відсутності — електронною поштою, якщо така відома суду, або надаються для ознайомлення в судовому засіданні.

10) Застосування заходів забезпечення позову¹

За ч. 1 ст. 150 КАС України подання позову, а також відкриття провадження в справі не зупиняють дію оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, якщо суд не застосував відповідні *заходи забезпечення позову*.

Ідея інституту забезпечення позову в національному адміністративному судочинстві ґрунтується на позиціях, відображених у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R(89)8 про тимчасовий судовий захист в адміністративних справах від 13 вересня 1989 р. Основні з позицій Рекомендації такі: (а) рішення про вжиття заходів тимчасового захисту може прийматися у разі, якщо виконання адміністративного акта може спричинити значну шкоду, відшкодування якої неминує пов'язано з труднощами, і якщо на перший погляд наявні достатньо вагомі підстави для сумнівів у правомірності такого акта, та (б) суд, який постановляє вжити тимчасовий захід, не може одночасно висловлювати думку щодо правомірності відповідного адміністративного акта; його рішення стосовно вжиття заходу жодним чином не повинно мати визначального впливу на рішення, яке згодом має бути ухвалено у зв'язку з оспорюванням адміністративного акта.

Аналіз положень ч. 1 ст. 151 КАС України дозволяє дійти висновку, що у виборчих спорах можна вжити наступні заходи забезпечення позову: 1) зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта; 2) заборона відповідачу вчиняти певні дії; 3) встановлення обов'язку відповідача вчинити певні дії; 4) заборона іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору.

Серед *підстав* застосування заходів забезпечення позову вирізимо такі: 1) невжиття заходів може істотно ускладнити чи унеможливити (а) виконання рішення суду *або* (б) ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду; 2) очевидними є (а) ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень *та* (б) порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду, таким рішенням, дією або бездіяльністю (п. 1 ч. 2 ст. 150 КАС України).

Зверніть увагу. Суд за заявою учасника справи або з власної ініціативи має право вжити заходи забезпечення позову; забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи (частини 1 та 2 ст. 150 КАС України).

Важливо. Відповідно до ч. 4 ст. 151 КАС України заходи забезпечення позову, які застосовує суд, не можуть зупиняти, унеможливлювати або в інший спосіб порушувати безперервність процесу призначення, підготовки і проведення виборів.

¹ Слід визнати, що суди з обережністю ухвалюють рішення, якими застосовують заходи забезпечення позовів у «виборчих» справах. Хоча з огляду на те, що дані справи є терміновими, їх (заходів) вжиття демонструвало би швидку реакцію суду на імовірне порушення виборчого законодавства й мало б гарантувати виконаність рішень, ухвалених за наслідками їх розгляду. Як правило, відмови у застосуванні заходів забезпечення позовів виглядають недостатньо обґрунтованими. Для прикладу див. судову справу № 816/1153/16, позивачем за якою був кандидат у народні депутати України, відповідачем — окружна виборча комісія, третьою особою, яка не заявляла самостійних вимог на предмет спору, — Центральна виборча комісія. Позовні вимоги полягали у (1) визнанні протиправними дії ОВК щодо складання протоколу ОВК про підсумки голосування в одномандатному виборчому окрузі та (2) зобов'язанні ОВК внести зміни до встановлених підсумків голосування виборців в окрузі шляхом здійснення повторного перерахунку голосів виборців на всіх його виборчих дільницях [Ухвала Полтавського окружного адміністративного суду від 23 липня 2016 р., судова справа № 816/1153/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59143226>]. Позивач просив у якості забезпечення позову заборонити Центральній виборчій комісії вчиняти дії щодо оприлюднення результатів виборів в окрузі. Суд відмовив у забезпеченні позову [Ухвала Полтавського окружного адміністративного суду від 23 липня 2016 р., судова справа № 816/1153/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59143220>].

Отже, у якості *узагальнених правил застосування заходів забезпечення позову* у «виборчій» справі можна означити такі:

- а) виборець вправі просити про забезпечення позову з будь-якої з визначених вище підстав; інший суб'єкт виборчого процесу може просити про забезпечення позову тільки, якщо невжиття заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду;
- б) заходи мають бути співмірними із заявленими позивачем вимогами, а також застосованими із урахуванням співвідношення прав, про захист яких просить заявник, і наслідками вжиття заходів для заінтересованих осіб (ч. 2 ст. 151 КАС України);
- в) застосування заходів не повинно призвести до зупинення, унеможливлення або порушення безперервності процесу призначення, підготовки і проведення виборів (ч. 4 ст. 151 КАС України);
- г) не допускається забезпечення позову шляхом зупинення дії рішення суб'єкта владних повноважень, яке не є предметом оскарження в справі, або встановлення заборони або обов'язку вчиняти дії, що впливають з такого рішення (п. 5 ч. 3 ст. 151 КАС України);
- д) <... суд, який постановляє вжити захід, не може одночасно висловлювати думку щодо правомірності відповідного адміністративного акта ...> (Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R(89)8 про тимчасовий судовий захист в адміністративних справах від 13 вересня 1989 р.).

11) Повідомлення учасників про дату, час і місце розгляду справи

Правила повідомлення учасників термінових, у тому числі «виборчих», справ про дату, час і місце їх розгляду закріплено у ст. 268 КАС України. Ці правила наступні:

- а) про подання позовної заяви/апеляційної скарги, а також про дату, час і місце розгляду справи суд негайно повідомляє відповідача та інших учасників справи шляхом направлення тексту повістки на офіційну електронну адресу, а за її відсутності – кур'єром або за відомими суду номером телефону, факсу, електронною поштою чи іншим технічним засобом зв'язку;
- б) учасник справи вважається повідомленим належним чином про дату, час та місце розгляду справи з моменту направлення такого повідомлення працівником суду, про що останній робить відмітку у матеріалах справи, та/або з моменту оприлюднення судом на веб-порталі судової влади України відповідної ухвали про відкриття провадження у справі, дату, час та місце її розгляду;
- в) неприбуття у судові засідання учасника справи, який був повідомлений належним чином, не перешкоджає розгляду справи у судах і першої, і апеляційної інстанцій.

12) Особливості судових рішень

Важливо. У ч. 1 ст. 278 Кодексу адміністративного судочинства України відзначено, що у судових рішеннях за наслідками розгляду справ, пов'язаних з виборчим процесом, мають бути визначені (а) *спосіб захисту порушених прав та інтересів позивачів, а також* (б) *порядок усунення наслідків виявлених порушень.*

Частина 1 ст. 5 КАС України вміщує невичерпний перелік *способів захисту* порушених прав чи інтересів позивача, про вжиття яких останній може просити суд. Так, позовна заява може вміщувати вимоги про: а) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; б) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; в) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; г) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії тощо.

Наведений припис повністю корелюється із закріпленими у ч. 2 ст. 245 КАС України правилами щодо повноважень, якими наділений суд при вирішенні справи.

Зверніть увагу. Частиною 2 ст. 5 КАС України передбачено, що захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися також в інший, не заявлений позивачем спосіб, який не суперечить закону і є ефективним.

Одночасно п. 10 ч. 2 ст. 245 КАС України уповноважує суд у разі задоволення позову прийняти рішення, яким встановити інший, не зазначений у згаданій статті спосіб захисту прав, свобод, інтересів приватних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист таких прав, свобод та інтересів

З огляду на зміст частин 3–5 ст. 245 КАС України з метою відновлення порушених прав, свобод, інтересів особи суд також може зобов'язати суб'єкта владних повноважень вчинити необхідні дії, у тому числі, спрямовані на прийняття певного правового акта. При цьому суд вправі визначити для суб'єкта владних повноважень-відповідача розумний строк для виконання рішення суду.

Кодекс не вміщує припису, відповідно до якого суд першої інстанції мав би своїм рішенням зобов'язувати відповідача надати у певний строк звіт про його (рішення) виконання. У п. 1 ч. 6 ст. 246 КАС України лише зауважено, що у резолютивній частині суд *може* встановити порядок і строк виконання рішення. Статтею 382 КАС України за судом закріплено *право* зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене рішення, подати у встановлений судом строк звіт про його виконання. У той же час, *вимогою* до змісту постанови суду апеляційної інстанції є зазначення в ній строку для подання суб'єктом владних повноважень-відповідачем до суду першої інстанції звіту про виконання постанови, якщо вона вимагає вчинення певних дій (підпункт «г» п. 4 ч. 1 ст. 322 КАС України).

Якщо судом, який вирішує виборчий спір, виявлені *порушення*, що можуть бути підставою для притягнення до відповідальності, він має постановити *окрему ухвалу* з повідомленням про їх наявність і надіслати її органу чи особам, уповноваженим вжити у зв'язку з цим заходів, встановлених законом (ч. 1 ст. 278 КАС України).

Зверніть увагу. На відміну від правила, викладеного у ч. 1 ст. 249 КАС України, адміністративний суд, який вирішує «виборчу» справу, у разі виявлення порушення, що може бути підставою для притягнення до відповідальності, *зобов'язаний* постановити окрему ухвалу

13) Проголошення, вручення та законна сила судового рішення

У «виборчих» справах суд має проголосити *повне* судове рішення. Копія судового рішення невідкладно видається учасникам справи або надсилається їм, якщо вони не були присутні під час його проголошення (ст. 271 КАС України).

Рішення судів першої інстанції набирають законної сили після закінчення строку апеляційного оскарження, а у разі їх апеляційного оскарження — з моменту проголошення судового рішення суду апеляційної інстанції (ч. 1 ст. 272 КАС України).

Важливо. Рішення адміністративного суду щодо внесення змін у списки виборців виконуються негайно. Оскарження такого рішення не перешкоджає його виконанню (ч. 5 ст. 274 КАС України).

14) Перегляд судових рішень

Судові рішення у виборчих справах можуть бути оскаржені в апеляційному порядку.

Судами апеляційної інстанції є: а) апеляційний адміністративний суд щодо рішень, ухвалених місцевими загальними як адміністративними й окружними адміністративними судами; б) Верховний

Суд, а саме — Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, щодо рішень, ухвалених апеляційним адміністративним судом в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (нині — Шостий апеляційний адміністративний суд); в) Велика Палата Верховного Суду щодо рішень Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (частини 2 та 3 ст. 23 КАС України).

Строк звернення із апеляційною скаргою становить 2 дні від дня проголошення, однак на судові рішення, ухвалені до дня голосування, — не пізніше як за 4 години до початку голосування (ч. 2 ст. 278 КАС України).

Строк розгляду апеляційної скарги — 2 дні після закінчення строку на апеляційне оскарження, однак щодо судових рішень, ухвалених до дня голосування, — не пізніше ніж за 2 години до початку голосування (ч. 4 ст. 278 КАС України).

Узагальнені правила перегляду судових рішень у виборчих спорах такі.

1. Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції (ст. 297 КАС України).
2. Строк подання скарги не може бути поновлено. Апеляційна скарга, подана із порушенням встановленого строку, має бути залишена без розгляду (ч. 5 ст. 270 КАС України).
3. Суд негайно повідомляє учасників справи про подання скарги, дату, час та місце її розгляду (ч. 1 ст. 268 КАС України).
4. Неприбуття у судові засідання учасника справи не перешкоджає її розгляду (ч. 3 ст. 268 КАС України).
5. Суд не може повертати справу на новий розгляд (ч. 2 ст. 272 КАС України).

Зверніть увагу. Згідно зі статтями 318 та 320 Кодексу адміністративного судочинства України апеляційний суд може направити справу:

- а) до належного суду — у разі скасування рішення суду першої інстанції з причин ухвалення такого рішення з порушенням правил розмежування предметної юрисдикції, правил інстанційної або територіальної юрисдикції (ст. 318 КАС України);
- б) до суду першої інстанції — у разі скасування ухвали, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, з підстав, перелічених у пунктах 1–4 ч 1 ст. 320 Кодексу.

Отже, у виборчих спорах навіть за наявності означених підстав апеляційний суд має ухвалити своє рішення, яке відповідно до ч. 3 ст. 272 КАС України є остаточним й подальшому оскарженню не підлягає.

3.2. Види виборчих спорів та особливості їх розгляду

3.2.1. Особливості розгляду спорів щодо правомірності рішень, дій, бездіяльності виборчих комісій та членів комісій (ст. 273 КАС України)

Суб'єктний склад та основна позовна вимога

А. Позивач — суб'єкт виборчого процесу (крім виборця та виборчої комісії);

Відповідач — виборча комісія (ЦВК, окружна, дільнична), член комісії;

Зміст основної позовної вимоги — визнання протиправним рішення (дії чи бездіяльності), прийнятого (вчиненої або допущеної) у межах виборчого процесу.

Б. Позивач — виборець;

Відповідач — виборча комісія (ЦВК, окружна, дільнична), член комісії;

Зміст основної позовної вимоги — визнання протиправними рішення, дії чи бездіяльності, внаслідок прийняття, вчинення або допущення яких порушено виборчі права або інтереси позивача щодо участі у виборчому процесі.

Спеціальні правила

Сплата судового збору:

а) суд приймає позовну заяву до розгляду незалежно від сплати судового збору;

б) у разі несплати судового збору на момент вирішення справи суд одночасно вирішує питання про стягнення судового збору відповідно до правил розподілу судових витрат, встановлених Кодексом.

Обов'язок суду щодо інформування учасників справи та інших осіб:

а) суд зобов'язано невідкладно повідомити відповідну виборчу комісію та комісію вищого рівня про відкриття провадження у справі та про ухвалене судом рішення.

3.2.2 Особливості розгляду спорів щодо уточнення списку виборців (ст. 274 КАС України)

Суб'єктний склад та основна позовна вимога

А. Позивач — виборець;

Відповідач — відповідна виборча комісія;

Зміст основної позовної вимоги — уточнення списку виборців, у тому числі включення або виключення зі списку виборця особисто або інших осіб.

Спеціальні правила

Сплата судового збору:

а) позовна заява подається без сплати судового збору.

Обов'язок суду щодо звернення до органу ведення Державного реєстру виборців:

а) суд при розгляді позову звертається до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців із запитом щодо уточнення відомостей про виборця.

3.2.3. Особливості розгляду спорів щодо правомірності рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, які порушують законодавство про вибори (ст. 275 КАС України)

Суб'єктний склад та основна позовна вимога

А. Позивач — виборча комісія, кандидат у депутати, партія, яка висунула кандидата у депутати;

Відповідач — засіб масової інформації, інформаційне агентство, їх посадові та службові особи, творчі працівники;

Зміст основної позовної вимоги — визнання протиправними дії чи бездіяльності, вчинення або допущення яких призвели до порушення встановленого законом порядку діяльності засобів масової інформації під час виборчого процесу, у тому числі стосовно передвиборної агітації, зокрема, щодо вимоги спростування опублікованих ними неправдивих відомостей про кандидата у депутати чи партію, що висунула кандидата.

Б. Позивач — виборча комісія, кандидат у депутати, партія, яка висунула кандидата у депутати;

Відповідач — орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація, їхні посадові та службові особи;

Зміст основної позовної вимоги — визнання протиправними рішення, дії чи бездіяльності органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб або дії чи бездіяльності підприємства, установи, організації, їхніх посадових та службових осіб, внаслідок прийняття, вчинення або допущення яких порушено законодавство про вибори.

В. Позивач — виборець;

Відповідач — орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація, їхні посадові та службові особи;

Зміст основної позовної вимоги — визнання протиправними рішення, дії чи бездіяльності органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб або дії чи бездіяльності підприємства, установи, організації, їхніх посадових та службових осіб, внаслідок прийняття, вчинення або допущення яких порушено виборчі права або інтереси позивача щодо участі у виборчому процесі.

Спеціальне правило

Обов'язок суду щодо інформування інших осіб:

а) у разі встановлення судом порушення засобом масової інформації вимог закону про вибори суд невідкладно повідомляє про це Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в інформаційній та видавничій сферах, ЦВК, відповідну окружну виборчу комісію.

3.2.4. Особливості розгляду спорів щодо правомірності дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партій, їхніх посадових та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу (ст. 276 КАС України)

Суб'єктний склад та основна позовна вимога

А. Позивач — кандидат у депутати, партія, яка висунула кандидата у депутати;

Відповідач — інший кандидат у депутати, його довірена особа, інша партія, яка висунула кандидата, її посадова чи уповноважена особа, офіційний спостерігач від партії, кандидата у депутати, громадської організації;

Зміст основної позовної вимоги — визнання протиправними дій чи бездіяльності, внаслідок вчинення або допущення яких порушено законодавство про вибори.

Б. Позивач — виборець;

Відповідач — кандидат у депутати, його довірена особа, партія, яка висунула кандидата, її посадова чи уповноважена особа, офіційний спостерігач від партії, кандидата у депутати, громадської організації;

Зміст основної позовної вимоги — визнання протиправними дій чи бездіяльності, внаслідок вчинення або допущення яких порушено виборчі права або інтереси позивача щодо участі у виборчому процесі.

Спеціальне правило

Обов'язок суду щодо інформування інших осіб:

а) суд зобов'язано невідкладно повідомити відповідну виборчу комісію та комісію вищого рівня про відкриття провадження у справі та про ухвалене судом рішення.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Вправа 1 (справа № 810/6147/14; ЄДРСР — 41125299)

26 жовтня 2014 р. о 15 год. 45 хв. до Київського окружного адміністративного суду надійшла позовна заява кандидата у народні депутати України по Н-му виборчому округу № Х ОСОБА_1 до Центральної виборчої комісії, треті особи — ОСОБА_2, Управління Державної міграційної служби у Чернівецькій області.

У позовній заяві ОСОБА_1 просив:

1. встановити факт припинення ОСОБА_2 громадянства України з 2003 р. у зв'язку з набуттям громадянства іншої держави;
2. зобов'язати Центральну виборчу комісію скасувати постанову № У від 8 вересня 2014 р. про реєстрацію кандидатом у народні депутати України ОСОБА_2 по Н-му виборчому округу № Х.

Судовий збір ОСОБА_1 сплачений у розмірі 243,00 грн. (квитанція № 3 від 24 жовтня 2014 року).

Вирішіть питання щодо можливості прийняття позовної заяви до розгляду і відкриття провадження у справі. Складіть проект резолютивної частини відповідної ухвали.

Вправа 2 (справа № 816/1153/16; ЄДРСР — 59143226)

23 липня 2016 р. о 19 год. 15 хв. до Полтавського окружного адміністративного суду надійшов позов кандидата у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № Х на проміжних виборах народних депутатів України 17 липня 2016 р. ОСОБА_1 до окружної виборчої комісії з виборів народних депутатів України одномандатного виборчого округу № Х на проміжних виборах народних депутатів України 17 липня 2016 р., третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, — Центральна виборча комісія.

У позовній заяві ОСОБА_1 просив:

1. визнати протиправними дії окружної виборчої комісії щодо складання 21 липня 2016 р. протоколу окружної виборчої комісії про підсумки голосування в одномандатному виборчому окрузі;
2. зобов'язати окружну виборчу комісію внести зміни до встановлених підсумків голосування виборців в окрузі шляхом здійснення повторного перерахунку голосів виборців на всіх його виборчих дільницях.

Суддею, який мав вирішити питання про відкриття провадження, встановлено, що 23 липня 2016 р. о 10 год. 15 хв. ОСОБА_1 подано до Полтавського окружного адміністративного суду позов до згаданої окружної виборчої комісії, прохальна частина якого містить вимогу про визнання протиправними дій комісії щодо складання 21 липня 2016 р. протоколу окружної виборчої комісії про підсумки голосування в одномандатному виборчому окрузі.

Ухвалою Полтавського окружного адміністративного суду від 23 липня 2016 р. відкрито провадження в адміністративній справі № ХХ за даним позовом.

Вирішіть питання щодо можливості прийняття позовної заяви до розгляду і відкриття провадження у справі. Складіть проект резолютивної частини відповідної ухвали.

Вправа 3 (справа № 807/3354/14; ЄДРСР — 41096807)

26 жовтня 2014 р. політична партія «Народний Опір» в особі уповноваженої особи ОСОБА_1 звернулася до Закарпатського окружного адміністративного суду з позовом до Холмківської сільської ради та виконавчого комітету Холмківської сільської ради.

У позовній заяві ОСОБА_1 просив:

1. визнати протиправною бездіяльність відповідачів щодо незняття передвиборних агітаційних матеріалів;
2. зобов'язати відповідачів вжити заходів щодо зняття передвиборчого агітаційного матеріалу згідно з чинним законом.

Позовні вимоги мотивовано тим, що 26 жовтня 2014 р. ОСОБОЮ_1 виявлено ряд друкованих матеріалів передвиборної агітації різних суб'єктів виборчого процесу у с. Минай Ужгороського району між 10 год. 20 хв. та 10 год. 40 хв. по вул. Жовтнева (поблизу магазину-ресторану «ТИСА»), вздовж вулиць Туряниці, Тичини, Сонячна, Проектна та громадського кладовища с. Минай та не знятих відповідними службами органів місцевого самоврядування. Отже, наявність таких друкованих матеріалів, на думку позивача, є грубим порушенням виборчого законодавства, що може суттєво вплинути на результати волевиявлення громадян на позачергових виборах народних депутатів до Верховної Ради України 26 жовтня 2014 р.

Вирішіть питання щодо можливості прийняття позовної заяви до розгляду і відкриття провадження у справі. У разі, якщо дійдете висновку про можливість відкриття провадження у справі, спрогнозуйте, які перспективи вирішення даного спору по суті.

Вправа 4 (справа № 817/3014/14; ЄДРСР — 40902227)

13 жовтня 2014 р. до Рівненського окружного адміністративного суду звернувся кандидат в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № X ОСОБА_1 із позовом до кандидата в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № X ОСОБА_2.

У позовній заяві ОСОБА_1 просив:

1. визнати незаконними дії ОСОБА_2 щодо виготовлення та розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації — рекламних плакатів та інших друкованих матеріалів у м. Рівне із використанням логотипів партії «Кулак» та політичної партії «Блок Юрія Івановича» з поєднанням із словосполученням «Єдиний кандидат»;
2. зобов'язати ОСОБА_2 припинити розміщення відповідних рекламних плакатів та політичної агітаційної продукції;
3. зобов'язати ОСОБА_2 спростувати поширену недостовірну інформацію шляхом публічного повідомлення відомостей, що він не є єдиним кандидатом від партії «Кулак» та політичної партії «Блок Юрія Івановича».

В обґрунтування позовних вимог ОСОБА_1 зазначив, що ОСОБА_2 під час проведення передвиборчої агітації використовує рекламні плакати та інші агітаційні матеріали, що містять неправдиві (недостовірні) відомості. Так, на переконання ОСОБА_1, ОСОБА_2 використовує у своїх друкованих агітаційних матеріалах словосполучення «Єдиний кандидат» поруч із символікою партії «Кулак» та політичної партії «Блок Юрія Івановича»; останнє не відповідає дійсності.

Дані агітаційні матеріали розміщувалися на зовнішніх рекламних конструкціях, розклеювалися на будинках, електроопорах, а також розповсюджувалися агітаційними наметами політичної партії «Жага до свободи», починаючи з 6 жовтня 2014 р. 10 жовтня 2014 р. ОСОБА_1 було виявлено їх використання. Цього ж дня об 11 год. 20 хв. ОСОБОЮ_1 було складено Акт про виявлення порушення Закону «Про вибори народних депутатів України».

Вирішіть питання щодо можливості прийняття позовної заяви до розгляду і відкриття провадження у справі. У разі, якщо дійдете висновку про можливість відкриття провадження у справі, спрогнозуйте, які перспективи вирішення даного спору по суті.

ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ (ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО)

Запитання

1. Якому суду за предметним розмежуванням юрисдикції належить розглядати адміністративні справи щодо оскарження дій чи бездіяльності інформаційних агентств, що порушують законодавство про вибори народних депутатів?

- А. окружному
- Б. місцевому загальному як адміністративному
- В. окружному, або місцевому загальному як адміністративному, за вибором позивача
- Г. апеляційному адміністративному суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ

2. Який суд вирішує адміністративну справу як суд першої інстанції у разі оскарження рішення Центральної виборчої комісії прийнятого за результатами розгляду скарги на бездіяльність кандидата у депутати?

- А. окружний адміністративний суд, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ
- Б. апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ
- В. окружний адміністративний суд за місцезнаходженням позивача
- Г. апеляційний адміністративний суд за місцезнаходженням позивача

3. До якого суду подається позовна заява кандидата у депутати на дії іншого кандидата?

- А. окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідача
- Б. окружного адміністративного суду за місцезнаходженням позивача
- В. окружного адміністративного суду за місцем вчинення дії
- Г. місцевого загального суду як адміністративного за місцезнаходженням відповідної окружної виборчої комісії

4. До якого органу (органів) виборець може оскаржити бездіяльність кандидата у народні депутати, якщо вважатиме, що така бездіяльність безпосередньо порушує його виборчі права щодо участі у виборчому процесі?

- А. лише до суду
- Б. до суду і Центральної виборчої комісії
- В. лише до Центральної виборчої комісії
- Г. до відповідної окружної виборчої комісії

5. Яке з наведених тверджень найбільш повно відповідає вимогам законодавства?

- А. рішення суду щодо внесення у списки виборців не підлягає апеляційному оскарженню
- Б. рішення суду щодо внесення у списки виборців підлягає виконанню лише з моменту набрання законної сили
- В. рішення суду щодо внесення у списки виборців підлягає апеляційному оскарженню, однак виконується негайно
- Г. рішення суду щодо внесення у списки виборців може оскаржуватися в апеляційному та касаційному порядкух

6. Як має діяти окружний адміністративний суд у разі отримання позовної заяви з кількома вимогами стосовно виборчого процесу, якщо одна з вимог предметно підсудна місцевому загальному суду як адміністративному?

- А. передати адміністративну справу з усіма вимогами до місцевого загального суду як адміністративного
- Б. роз'єднати позовні вимоги і передати до місцевого загального суду як адміністративного підсудну йому вимогу
- В. звернутися до апеляційного адміністративного суду з поданням про визначення підсудності справи
- Г. розглянути справу по суті

7. Яка з наведених позовних заяв стосовно виборчого процесу приймається судом до розгляду незалежно від сплати судового збору?

- А. на рішення органу місцевого самоврядування
- Б. на бездіяльність засобу масової інформації
- В. на дії довірених осіб кандидатів у депутати
- Г. на бездіяльність члена відповідної виборчої комісії

8. У який строк суд зобов'язаний повідомити відповідну виборчу комісію та комісію вищого рівня про відкриття провадження щодо оскарження дій члена окружної виборчої комісії?

- А. не пізніше наступного дня після надходження позовної заяви
- Б. у дводенний строк
- В. невідкладно
- Г. не пізніше початку розгляду справи по суті

9. Який загальний строк вирішення адміністративної справи встановлено для розгляду позову до інформаційного агентства, яке порушило законодавство про вибори?

- А. триденний
- Б. дводенний
- В. п'ятиденний
- Г. одnodенний

10. Хто з наведеного переліку НЕ має права оскаржувати дії члена виборчої комісії?

- А. виборець
- Б. кандидат у депутати
- В. виборча комісія
- Г. офіційний спостерігач від партії

11. Як має діяти окружний адміністративний суд у разі отримання позовної заяви про оскарження рішення окружної виборчої комісії представником партії у Центральній виборчій комісії?

- А. передати справу до Шостого апеляційного адміністративного суду
- Б. залишити позовну заяву без розгляду
- В. розглянути справу по суті
- Г. повернути позовну заяву позивачеві

12. Вкажіть відповідь у якій правильно зазначено в чому обчислюються процесуальні строки у справах щодо оскарження рішень виборчих комісій.

- А. днях, годинах, хвилинах
- Б. календарних днях, годинах
- В. робочих днях, годинах
- Г. тижнях, робочих днях, хвилинах

13. Не пізніше якого часу можуть бути оскаржені в апеляційному порядку судові рішення постановлені напередодні дня голосування стосовно бездіяльності дільничних, окружних виборчих комісій?

- А. не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування
- Б. не пізніше 6 години дня голосування
- В. не пізніш як за чотири години до початку голосування
- Г. не пізніше 24 години дня, що передує дню голосування

14. Яким є загальний строк розгляду виборчої справи судом апеляційної інстанції?

- А. дводенний
- Б. одnodенний
- В. суд розглядає справу невідкладно
- Г. п'ятиденний

15. У який строк вирішуються адміністративна справа за позовною заявою про оскарження дій офіційного спостерігача від кандидата, що надійшла о 16 годині дня голосування?

- А. у дводенний строк після надходження позовної заяви
- Б. не пізніше наступного дня
- В. не пізніше дня голосування
- Г. до закінчення голосування

16. До якого окружного адміністративного суду оскаржуються дії члена окружної виборчої комісії?

- А. за місцезнаходженням окружної виборчої комісії
- Б. за місцезнаходженням позивача
- В. за місцезнаходженням відповідача
- Г. за місцезнаходженням позивача або відповідача

17. Як у процесуальному законодавстві врегульовано питання додаткових уповноважень для дій особи щодо представництва відповідного кандидата у справах, пов'язаних з виборчим процесом, після реєстрації такої особи довіреною особою кандидата?

- А. вимагається наявність нотаріально посвідченої довіреності на вчинення окремих процесуальних дій
- Б. вимагається наявність довіреності лише щодо повноважень про відмову від позову
- В. така особа діє без додаткових повноважень
- Г. особа діє в межах повноважень зазначених в письмовій заяві кандидата у депутати

18. Яким документом підтверджуються повноваження у суді довіреної особи кандидата у депутати в одномандатному окрузі?

- А. посвідченням виданим Центральною виборчою комісією
- Б. посвідченням виданим відповідною окружною виборчою комісією
- В. довіреністю виданою кандидатом у депутати
- Г. письмовою заявою кандидата у депутати

19. Яким документом підтверджуються повноваження у суді офіційного спостерігача від кандидата у депутати в одномандатному окрузі?

- А. довіреністю виданою кандидатом у депутати
- Б. посвідченням виданим відповідною окружною виборчою комісією
- В. посвідченням виданим Центральною виборчою комісією
- Г. нотаріально посвідченою довіреністю виданою кандидатом у депутати

20. Яким складом суду у першій інстанції розглядаються і вирішуються адміністративні справи про оскарження рішення окружної виборчої комісії?

- А. суддею одноособово
- Б. у складі п'яти суддів
- В. у складі трьох суддів або одноособово, за вибором доповідача
- Г. у складі трьох суддів

ВІДПОВІДІ

1. Б
2. Б
3. В
4. Б
5. В
6. Г
7. Г
8. В
9. Б
10. В
11. Г
12. Б
13. В
14. А
15. Г
16. А
17. В
18. А
19. Б
20. Г

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРІВ, ВІДОБРАЖЕНІ У МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

ООН

ВІД 10.12.1948

ст. 2	Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.
ст. 21	1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.
ст. 21	3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

ООН

ВІД 16.12.1966

ст. 2	1. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується поважати і забезпечувати всім перебуваючим у межах її території та під її юрисдикцією особам права, визнані в цьому Пакті, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини.
ст. 25	Кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, згаданої в статті 2, і без необґрунтованих обмежень право і можливість:
а. брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників;
б. голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців;
с. допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби.

ПЕРШИЙ ПРОТОКОЛ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

РАДА ЄВРОПИ

ВІД 20.03.1952

ст. 3	Право на вільні вибори
Високі Договірні Сторони зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу. |
|-------|--|

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

РАДА ЄВРОПИ

ВІД 04.11.1950

ст. 10	<p>Свобода вираження поглядів</p> <p>1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.</p>
ст. 10	<p>Свобода вираження поглядів</p> <p>2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.</p>
ст. 11	<p>Свобода зібрань та об'єднання</p> <p>1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.</p>
ст. 11	<p>Свобода зібрань та об'єднання</p> <p>2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.</p>
ст. 14	<p>Заборона дискримінації</p> <p>Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.</p>
ст. 16	<p>Обмеження політичної діяльності іноземців</p> <p>Жодне з положень статей 10, 11 і 14 не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців.</p>

МІЖНАРОДНА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ РАСОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

ООН

ВІД 21.12.1965

ст. 5	<p>Відповідно до основних зобов'язань, викладених у статті 2 цієї Конвенції, Держави-учасниці зобов'язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо щодо здійснення таких прав:</p> <p>с) політичних прав, зокрема права брати участь у виборах — голосувати і виставляти свою кандидатуру — на основі загального і рівного виборчого права, права брати участь в управлінні країною, так само як і в керівництві державними справами на будь-якому рівні, а також права рівного доступу до державної служби;</p>
-------	---

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК

ООН

ВІД 18.12.1979

- ст. 7 Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками право:
- а. голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та бути обраними до Конвенція про політичні права жінок всіх публічно виборних органів;
 - б. брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду та займати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління;

КОНВЕНЦІЯ ПРО ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЖІНОК

ООН

ВІД 20.12.1952

- ст. 1 Жінки мають право на рівних з чоловіками умовах та без будь-якої дискримінації голосувати на усіх виборах.
- ст. 2 Жінки мають право на рівних з чоловіками умовах та без будь-якої дискримінації бути обраними до усіх визначених національним законодавством органів публічної влади, до яких проводяться вибори.
- ст. 3 Жінки мають право на рівних з чоловіками умовах та без будь-якої дискримінації займати посади на публічній службі і здійснювати усі публічні функції, визначені національним законодавством.

ДОКУМЕНТ КОПЕНГАГЕНСЬКОЇ НАРАДИ КОНФЕРЕНЦІЇ ЩОДО ЛЮДСЬКОГО ВИМІРУ

НБСЄ

ВІД 29.06.1990

- п. 5 Вони (*держави-учасники*) урочисто заявляють, що до числа елементів справедливості, які істотно необхідні для повного вираження гідності, властивої людській особистості, і рівних та невід'ємних прав усіх людей, відносяться наступні:
- 5.1. вільні вибори, що проводяться з розумною періодичністю шляхом таємного голосування або рівноцінної процедури вільного голосування в умовах, які на практиці забезпечують вільне вираження думки виборцями під час обрання своїх представників;
- п. 6 Держави-учасники заявляють, що воля народу, виражена вільно під час чесних, періодичних і справжніх виборів, є основою влади і законності будь-якого уряду. Держави-учасники поважають право своїх громадян брати участь в управлінні державними справами безпосередньо або через вільно та чесно обраних представників.

п. 7	<p>Для того щоб воля народу була основою влади уряду, держави-учасники:</p> <ol style="list-style-type: none">7.1. проводять вільні вибори з розумною періодичністю, у порядку встановленому законом;7.2. передбачають, щоб розподіл усіх мандатів, принаймні в одній палаті національного законодавчого органу, здійснювався за результатом всенародних виборів із забезпеченням вільної змагальності кандидатів;7.3. гарантують дорослим громадянам загальне та рівне виборче право;7.4. забезпечують таємність голосування або застосування рівноцінної процедури вільного волевиявлення, а також чесний і прозорий підрахунок голосів, офіційне оприлюднення результатів виборів.7.5. поважають право громадян без дискримінації здобувати політичні або державні посади особисто чи шляхом представництва політичних партій чи організацій;7.6. поважають право окремих осіб і їх груп створювати в умовах повної свободи власні політичні партії чи інші політичні організації і надають таких партіям і організаціям необхідні юридичні гарантії, які дозволяють їм змагатись одна з одною в умовах рівності перед законом та органами влади;7.7. забезпечують законодавчо та шляхом здійснення державної політики проведення чесних політичних кампаній в атмосфері свободи, під час яких жодні адміністративні дії, насильство або залякування не стримували б партії та кандидатів від свободи вираження поглядів та оцінок, а також не заважали б виборцям знайомитися з ними та обговорювати, голосувати вільно, не побоюючись покарання;7.8. забезпечують відсутність будь-яких юридичних чи адміністративних бар'єрів для безперешкодного доступу до засобів масової інформації без жодної дискримінації для усіх політичних організацій і окремих осіб, які бажають взяти участь у виборчому процесі;7.9. забезпечують кандидатам, які отримали необхідну кількість голосів, визначених законом, вступ на виборні посади та можливість їх обіймати до закінчення строку повноважень або до моменту припинення повноважень у інший спосіб, який регулюється законом відповідно до демократичних парламентських та конституційних процедур.
п. 8	<p>Держави-учасники вважають, що присутність спостерігачів, які іноземних, так і національних, може підвищити авторитет виборчого процесу для держав, у яких проводяться вибори. Тому вони запрошують спостерігачів від будь-яких інших держав-учасників НБСЕ (<i>Нарада з безпеки і співробітництва в Європі</i>, нині <i>Організація з безпеки і співробітництва в Європі</i>) та існуючих приватних установ і організацій, які бажають здійснювати спостереження за проведенням національних виборів в обсязі, допустимому законом. Вони також будуть намагатись сприяти такому ж доступу до виборчих процесів, які проводяться на рівні нижчому, ніж загальнодержавний. Такі спостерігачі будуть братимуть на себе обов'язок не втручатись у виборчий процес.</p>

ДЕКЛАРАЦІЯ КРИТЕРІЇВ ВІЛЬНИХ ТА СПРАВЕДЛИВИХ ВИБОРІВ

МІЖПАРЛАМЕНТСЬКИЙ СОЮЗ

ВІД 26.03.1994

п. 1	<p style="text-align: center;">Вільні та справедливі вибори</p> <p>У будь-якій державі влада уряду повинна бути основана на волі народу, що виражається шляхом проведення справжніх, вільних та справедливих виборів, які відбуваються регулярно через певний проміжок часу на основі загального, рівного та таємного голосування.</p>
п. 4	<p style="text-align: center;">Права і відповідальність держав</p> <ol style="list-style-type: none">1. Держави повинні застосовувати законодавчі та інші заходи відповідно до їх конституцій для забезпечення правових та інституційних основ проведення періодичних і справжніх, вільних і чесних виборів відповідно до міжнародних зобов'язань. Зокрема держави повинні<ol style="list-style-type: none">a. встановити ефективну, незаангажовану і недискримінаційну процедуру реєстрації виборців;b. встановити чіткі критерії для реєстрації виборців, такі як вік, громадянство і місце проживання, а також прослідкувати, щоб ці положення однаково застосовувалися у кожному конкретному випадку;c. забезпечити формування та вільне функціонування політичних партій, можливо, із регулюванням фінансування політичних партій та виборчих кампаній, забезпечити відмежування партій та держави, створити умови для справедливої конкуренції на виборах законодавчого органу;d. ініціювати або сприяти запровадженню національних програм громадянської освіти для забезпечення обізнаності виборців щодо виборчих процедур та виборчих питань.2. Крім того, держави повинні здійснювати стратегічні та інституційні кроки для забезпечення досягнення і консолідації демократичних цілей, включаючи встановлення нейтрального, незаангажованого і збалансованого механізму адміністрування виборів. Для досягнення цієї мети держави мають вдаватися, серед інших, до наступних заходів:<ol style="list-style-type: none">a. забезпечувати належну підготовку осіб, що здійснюють адміністрування виборів, незаангажованість цих осіб, і що послідовна процедура голосування є встановленою і відомою виборцям;b. забезпечувати реєстрацію виборців, оновлення виборчих списків і процедури голосування, за сприяння національних та міжнародних спостерігачів;c. заохочувати політичні партії, кандидатів та мас-медіа прийняти Етичний Кодекс, що регулював би порядок проведення кампаній під час виборчого процесу;d. забезпечувати захист виборчих бюлетенів шляхом вжиття відповідних заходів для запобігання багаторазового голосування чи голосування осіб, які не мають на це права;e. забезпечувати повноту процесу підрахунку голосів.3. Держави повинні поважати і забезпечувати дотримання прав усіх осіб, що перебувають на її території і підпадають під її юрисдикцію. Під час виборів, держави і їх органи мають забезпечувати:<ol style="list-style-type: none">a. свободу пересування, зборів, асоціацій і висловлювань, зокрема у контексті політичних зборів та мітингів;b. вільну взаємодію політичних партій і кандидатів із виборцями та якісний доступ до державних та громадських медіа;c. вжиття заходів для забезпечення незаангажованої інформації у державних та громадських медіа.4. Для забезпечення проведення чесних виборів, держави повинні вживати необхідних заходів для представлення виборчих програм політичними партіями і кандидатами.5. Держави повинні вжити усі необхідні та відповідні заходи для забезпечення дотримання принципу таємного голосування, вільного голосування без загрози насильства.6. Крім того, державна влада повинна забезпечити проведення голосування без фальсифікацій та порушень закону, забезпечуючи таємність і повноту процесу підрахунку голосів, який має проводитися навченим персоналом та супроводжуватися спостереженню або неупередженому контролю.7. Держави повинні вжити усі необхідних заходів для забезпечення відкритості усього виборчого процесу, включаючи, наприклад, присутність представників партій або акредитованих спостерігачів.8. Держави повинні вжити усі необхідних заходів для забезпечення підтримки та захисту партій, кандидатів і їх прихильників, забезпечити вжиття державними органами необхідних заходів для запобігання виборчих правопорушень.9. Держави повинні гарантувати, щоб порушення прав людини і скарги щодо виборчого процесу розглядалися ефективно і вирішувались у визначені законом строки незалежними і неупередженими органами, таким як виборчі комісії або суди.

РЕКОМЕНДАЦІЯ «ПРО ВИСВІТЛЕННЯ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ»
РАДА ЄВРОПИ
ВІД 09.09.1999

п. 1	<p style="text-align: center;">1. Свобода преси</p> <p>Нормативні рамки висвітлення виборів ЗМІ не повинні суперечити ні редакційній незалежності газет або журналів, ні їхньому праву висловлювати будь-які політичні симпатії.</p> <p style="text-align: center;">2. Друковані ЗМІ, які належать органам державної влади</p> <p>Держави-члени мають вжити заходів, які забезпечили б висвітлення виборчих кампаній друкованими виданнями, що належать органам державної влади, правдиво, зважено й неупереджено, без дискримінації або підтримки конкретної політичної партії чи кандидата. Якщо такі ЗМІ розміщують платну політичну рекламу на своїх сторінках, вони повинні забезпечити однакове, недискримінаційне ставлення до всіх політичних суперників і партій, які хочуть придбати рекламну площу.</p>
п. 2	<p style="text-align: center;">5. Платна політична реклама</p> <p>У державах-членах, де політичним партіям і кандидатам дозволяється купувати рекламну площу для виборчих цілей, нормативні рамки повинні забезпечити, щоб:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ можливість придбання рекламної площі була доступною для всіх партій-конкурентів на рівних умовах і за рівну плату; ▪ громадськість інформували про те, що такі повідомлення є платною політичною рекламою. <p>Держави-члени можуть розглянути питання про включення до нормативних рамок положення про обмеження площі політичної реклами, яку може придбати окрема партія або кандидат.</p>
п. 3	<p style="text-align: center;">Право на відповідь</p> <p>Зважаючи на те, що виборча кампанія триває короткий час, будь-який кандидат чи політична партія, які за національним законодавством чи устроєм мають право на відповідь, повинні мати змогу здійснити це право під час проведення кампанії.</p>
п. 4	<p style="text-align: center;">1. Невтручання органів державної влади</p> <p>Органи державної влади повинні утримуватись від втручання в діяльність журналістів та інших працівників ЗМІ з метою впливу на вибори.</p> <p style="text-align: center;">2. Захист від нападів, залякування та інших протизаконних засобів тиску на ЗМІ</p> <p>Органи державної влади мають зробити певні кроки для ефективного захисту журналістів й інших працівників ЗМІ та їхньої нерухомості, оскільки це набуває ще більшого значення під час виборів. У той самий час цей захист не повинен заважати їм виконувати свою роботу.</p>

РЕЗОЛЮЦІЯ «ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ОБМЕЖЕНЬ НА ПРАВО ГОЛОСУ»
ПАРЄ
ВІД 25.06.2005

п. 11	<p>Парламентська асамблея Ради Європи пропонує:</p> <ol style="list-style-type: none"> a. зменшити віковий ценз щодо активного та пасивного виборчих прав, до 18 років щодо право голосу і 25 років щодо права висувати свою кандидатуру на виборах; b. надавати виборчі права усім жителям (громадянам) без застосування цензу осілості; c. сприяти здійсненню виборчих виборних прав шляхом забезпечення процедур відкритого голосування (поштової або голосування у консульстві) і розглянути питання введення електронного голосування, співпрацювати один з одним для досягнення цієї мети; d. підписати ратифікувати Конвенцію про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 року і надати активне і пасивне виборчі права на місцевих виборах усім законним жителям; e. переглянути існуючі обмеження виборчих прав ув'язнених, осіб, які були засуджені за вчинення кримінального злочину, і військовослужбовців, з метою скасування усіх обмежень, які більше не є необхідними і співрозмірними досягненню законної мети; f. вжити необхідних заходів для захисту виборчих прав вразливих груп виборців (зокрема, осіб, що проживають у будинках для людей похилого віку, ув'язнених, військовослужбовців, мігрантів), відповідно до Кодексу належної практики у виборчих справах Венеційської комісії.
-------	---

КОДЕКС НАЛЕЖНОЇ ПРАКТИКИ У ВИБОРЧИХ СПРАВАХ
ВЕНЕЦІЙСЬКА КОМІСІЯ
ВІД 30.10.2002

п. I	Виборча спадщина Європи спирається на такі п'ять засад виборчого права: загальність, рівність, вільність, таємність і безпосередність. Крім того, вибори мають провадитися регулярно.
п. II	<p style="text-align: center;">1. Дотримання основних прав</p> <p>a. Демократичні вибори неможливі без дотримання прав людини, зокрема свободи слова й преси, свободи пересування по країні, свободи зборів й об'єднання в політичних цілях, зокрема для створення політичних партій.</p> <p>b. Обмеження цих свобод мають спиратися на норми закону, відповідати суспільним інтересам і принципу пропорційності.</p> <p style="text-align: center;">2. Рівні регулювання і стабільність виборчого законодавства</p> <p>a. За винятком норм, що регулюють технічні питання й конкретні аспекти, — які можуть мати вигляд підзаконних актів виконавчої влади, — норми виборчого права мають бути закріплені принаймні у вигляді законів.</p> <p>b. Основні елементи виборчого права, зокрема власне виборчу систему, склад виборчих комісій і визначення між виборчих округів не можна переглядати менш, як за рік до проведення виборів або ж їх треба закріпити в конституції або в документі, що має вищу юридичну силу ніж звичайний закон.</p>
п. II	<p style="text-align: center;">3. Процесуальні гарантії</p> <p style="text-align: center;">3.1. Організація голосування безстороннім органом</p> <p>a. Відповідальність за застосування норм виборчого права має нести безсторонній орган.</p> <p>b. Там, де немає багатолітньої традиції незалежності адміністративної влади від політичної влади, на всіх рівнях — від національного до рівня виборчої дільниці — належить створювати незалежні, безсторонні виборчі комісії.</p> <p>c. Центральна виборча комісія має бути постійно діючим органом.</p> <p>d. До її складу мають входити:</p> <p style="margin-left: 20px;">I. принаймні один представник суддівського стану;</p> <p style="margin-left: 20px;">II. представники партій, уже представлених у парламенті або таких, що набрали більше певного відсотка голосів; ці особи мають бути компетентними в питаннях виборів.</p> <p>До її складу можуть входити:</p> <p style="margin-left: 20px;">III. представник міністерства внутрішніх справ;</p> <p style="margin-left: 20px;">IV. представники національних меншин.</p> <p>e. Політичні партії мають бути рівною мірою представлені у виборчих комісіях або мають мати змогу спостерігати за роботою відповідного безстороннього органу. Рівність може витлумачуватися як абсолютна або пропорційна.</p> <p>f. Члени виборчих комісій не можуть бути відкликані на власний розсуд органами, які їх призначають.</p> <p>g. Членам виборчих комісій слід забезпечити стандартну підготовку.</p> <p>h. Бажано, щоб виборчі комісії ухвалювали рішення кваліфікованою більшістю голосів або консенсусом.</p> <p style="text-align: center;">3.2. Спостереження за виборами</p> <p>a. Як національним, так і міжнародним спостерігачам слід надати якомога ширші можливості для участі в спостереженні за проведенням виборів.</p> <p>b. Спостереження не має обмежуватися лише днем виборів, але охоплювати й період реєстрації кандидатів та, за потреби, виборців, а також період проведення передвиборчої кампанії. Воно має дати змогу встановити, чи не мали місце які-небудь порушення як до, так і під час виборів і після них. Спостереження повинно завжди бути можливим на етапі підрахунку голосів.</p> <p>c. Місця, в яких спостерігачі з'являтися права не мають, слід чітко визначити в законі.</p> <p>d. Предметом спостереження має також бути дотримання органами влади принципу безсторонності.</p>

3.3. Існування дієвої системи оскарження

- a. Інстанцією, до якої спрямовують скарги з усіх виборчих питань, має бути виборча комісія або суд. Стосовно до виборів у парламент може бути передбачена змога оскарження до парламенту як до першої інстанції. У всякому разі, слід передбачити можливість остаточного оскарження до суду.
- b. Процедура має бути простою і позбавленою формалізму, зокрема щодо прийнятності скарг.
- c. Положення щодо процедури оскарження та, зокрема, повноважень й обов'язків різних органів, мають бути чітко прописані в законі з метою уникнути колізії прав (як позитивної, так і негативної). Ні сторона, що оскаржує, ні органи влади не можуть мати права обирати орган з розгляду таких скарг.
- d. Компетенція органу з розгляду скарг має поширюватися зокрема на такі питання, як право обирати — включаючи списки виборців — і бути обраним, відповідність кандидатур установленим вимогам, належне дотримання правил, що регулюють проведення виборчих кампаній, і результати виборів.
- e. Орган з розгляду скарг має бути вповноважений анулювати вибори в тих випадках, коли порушення могли вплинути на їхні результати. Можливість анулювати результати виборів має бути передбачена як для виборів у цілому, так і для результатів по окремих виборчих округах чи дільницях. У випадку анулювання результатів голосування у відповідному районі мають бути організовані нові вибори.
- f. Усі кандидати й виборці, зареєстровані в відповідному виборчому окрузі, мають мати право на оскарження. На випадок оскарження результатів виборів з боку виборців можуть бути встановлені розумні вимоги щодо мінімального числа виборців.
- g. Строки подачі скарг і терміни їх розгляду мають бути короткі (у першій інстанції від трьох до п'яти діб).
- h. Треба гарантувати стороні, що оскаржує, такий порядок розгляду, при якому будуть заслухані обидві сторони.
- i. У тих випадках, коли в ролі органів з розгляду скарг виступають вищі виборчі комісії, вони мають бути вповноважені ex officio виправляти або анулювати рішення нижчих виборчих комісій.

4. Виборча система

За умови дотримання згаданих вище принципів застережень щодо вибору будь-якої виборчої системи немає.

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

СПРАВА «КОВАЧ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(ЗАЯВА № 39424/02)

7 ЛЮТОГО 2008 РОКУ

п. 50	Будь-яке відхилення від принципу загального виборчого права породжує ризик підриву демократичної легітимності обраного таким чином законодавчого органу та законів, які він приймає. Отже, виключення будь-якої групи або категорії громадян не повинно суперечити основним цілям статті 3 Першого протоколу.
п. 55	Справа, що розглядається, стосується не критеріїв обрання кандидата як таких, а того способу, в який відповідні національні органи переглядали підсумки голосування. Свобода держави щодо самостійного оцінювання в цій сфері також є широкою, але вона не може звільнити Суд від обов'язку перевірити, чи було відповідне рішення свавільним.

- п. 56 Наприклад, у двох інших справах (див. рішення Комісії «I. Z. проти Греції» (I. Z. v. Greece) від 28 лютого 1994 року, № 18997/91, Decisions and Reports та ухвалу у справі «Бабенко проти України» (Babenko v. Ukraine), № 43476/98, від 4 травня 1999 року) конвенційні органи розглядали скарги кандидатів, яких не було обрано, на несправедливість виборчого процесу. Ці скарги було відхилено, оскільки за відсутності реальної шкоди підбиттю підсумків виборів, про які йшлося, оскаржувана ситуація не становила втручання у вільне волевиявлення народу. Але такий підхід не можна застосувати у справі, що розглядається, оскільки (і з цим Уряд погодився у своїх зауваженнях) скасування результатів голосування на відповідних чотирьох виборчих дільницях призвело безпосередньо до визнання пана Г., а не заявника, переможцем на виборах.
- п. 60-61 Ані в цих рішеннях, ані в ухвалених пізніше Центральною виборчою комісією і Верховним Судом, питання колізії між положеннями статті 70 і статті 72 Закону «Про вибори народних депутатів України» 2001 року не розглядалося, так само як і питання достовірності інформації від тих чи інших учасників виборчого процесу. Крім того, жодне з цих рішень не містило пояснення щодо того, чому (особливо у світлі статті 70) виявлені порушення заплутали підсумки голосування на виборчих дільницях №№ 14, 45, 58 і 67 такою мірою, що це унеможливило встановлення результатів волевиявлення виборців.
- Беручи до уваги всі зазначені міркування, Суд дійшов висновку, що рішення про скасування результатів голосування на чотирьох виборчих дільницях слід вважати свавільним і непропорційним до будь-якої легітимної мети, на яку посилався Уряд. Таким чином, у цій справі було порушено статтю 3 Першого протоколу.

СПРАВА «СУХОВЕЦЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(ЗАЯВА № 13716/02)

28 БЕРЕЗНЯ 2006 РОКУ

- п. 51 Держави-члени мають широку самостійність при встановленні конституційних норм щодо статусу депутатів парламенту. Зокрема, Суд погодився, що стосовно права на висунення своєї кандидатури на вибори до Парламенту можуть застосовуватись жорсткіші умови, на відміну від права голосувати («Мельниченко проти України» № 17707/02, параграф 57). Хоча вони й мають спільне походження, з огляду на необхідність гарантувати як незалежність обраних представників, так і свободу виборців, ці вимоги відрізняються відповідно до історичних та політичних факторів, особливих для кожної держави. Різноманітність ситуацій, передбачених в конституційному та виборчому законодавстві держав — членів Ради Європи, вказує на широкий спектр можливих підходів у цій сфері. З огляду на цілі, зазначені в статті 3, будь-яке виборче законодавство повинно оцінюватись у світлі політичного розвитку конкретної держави, оскільки риси, що були б неприйнятними в контексті однієї системи, можуть бути виправданими у контексті іншої.
- п. 61 Суд зазначає, що вимога виборчої застави для кандидатів на виборах існує не лише в Україні. Виборче право цілого ряду держав-членів містить таку вимогу, щоб завадити легковажним кандидатам виставляти на вибори свою кандидатуру. Більше того, Венеціанська комісія розцінила цю мету як законну, а вимогу застави як, загалом, прийнятний інструмент для її досягнення. Також не слід залишати поза увагою участь держави у видатках кампанії, спрямованих на підтримання рівності між кандидатами.
- п. 66 Суд зауважує, що захід був також предметом судового розгляду: він був оскаржений в Конституційному Суді на тих самих підставах, що були викладені в заяві заявника до Суду. Конституційний Суд розглянув підстави для внесення застави, метою якої було підсилення відповідального ставлення з боку потенційних кандидатів на участь у виборах, а також запобігання зловживанню виборчими правами. Він постановив, що це обмеження не є неконституційним чи дискримінаційним, оскільки воно не є вирішальним щодо права громадян брати участь у виборах або висувати свою кандидатуру на виборах, а служить попередньою умовою для реєстрації кандидатів і однаково застосовується до всіх осіб, які прагнуть бути зареєстрованими. Більше того, окремо від виборчих питань існують інші конституційно дійсні причини, як, наприклад, необхідність запобігати надмірному та необґрунтованому витрачання коштів державного бюджету, що виправдовують застосування заходу, що розглядається.

СПРАВА «МЕЛЬНИЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»

(ЗАЯВА № 17707/02)

19 ЖОВТНЯ 2004 РОКУ

п. 56-57	<p>Щодо умов проживання у зв'язку з правом бути обраним, як таким, Суд ніколи не виражав своєї точки зору з цього приводу. Проте, відносно окремого права голосувати, Суд вирішив, що це не є нерозумною чи свавільною вимогою (див. Хілбе проти Лісенштайн (ріш.), № 31981/96, ЄСПЛ). Суд вважає, що вимога щодо проживання для голосування може бути виправдана на підставі (1) припущення, що громадянин-нерезидент менше прямо чи безпосередньо зацікавлений та менше знає про повсякденні проблеми держави, (2) нездійсненність, а інколи і небажаність (у деяких випадках неспроможність) кандидатів у народні депутати, представляти різні інтереси громадян, які проживають за кордоном, так, щоб було дотримано свободи на вільне вираження поглядів; (3) вплив громадян-резидентів на вибір кандидатів та на формулювання їх виборчої програми, та (4) співвідношення між правом голосувати на парламентських виборах та отримати результат від дій обраного органу (Полако та Гарофало проти Італії, № 23450/94, рішення Комісії від 15 вересня 1997 року).</p> <p>Суд допускає, що більш суворі вимоги можуть бути встановлені до права бути обраним до парламенту, ніж до права голосу. Виходячи з цього, Суд не перешкоджає встановленню вимоги 5-річного проживання для потенційних кандидатів до парламенту. Проте спірним є те, що ця вимога може розглядатися як така, що дає можливість цим особам отримати достатні знання з питань, пов'язаних з завданнями національного парламенту.</p>
п. 61	<p>Враховуючи відповідне національне законодавство та практику, Суд встановив, що вимога проживання в Україні не була абсолютною і що національна влада, надаючи дозвіл або відмовляючи у реєстрації певному кандидату, була зобов'язана враховувати його конкретну ситуацію. Суд вважає, що ні відповідне законодавство, ні практика не містять прямої вимоги «постійного» або «тривалого» проживання на території України. Крім того, законодавство не містить різниці між поняттями «законного» та «постійного» проживання. Зрозумілим є те, що у вказаний період «місце постійного проживання» заявника частково було за межами України, оскільки 26 листопада 2000 р. він був змушений залишити країну через побоювання бути переслідуваним та оселився як біженець на території Сполучених Штатів Америки. Однак, прописка в його національному паспорті не змінилась.</p>
п. 65-66	<p>Важливішим є те, що Суд вважає, що заявник може спиратися як на об'єктивний, наявний аргумент на своє побоювання переслідування через свою роботу, підозрілі події навколо зникнення і вбивства журналіста Георгія Гонгадзе та «касетний скандал». Крім того, заявник був швидко визнаний особою, що легітимно шукає політичного притулку в Сполучених Штатах Америки. Тому зрозумілим є те, що заявник швидко і на невизначений час залишив країну. Суд визначає, що заявник був у складній ситуації: якби він залишився в Україні, його особиста безпека чи фізична недоторканість були б під загрозою, реалізація будь-яких політичних прав неможливою, при тому, що, залишивши країну, він так само був би позбавлений реалізації цих прав.</p> <p>Враховуючи вищезазначене, Суд вважає, що рішення Центральної виборчої комісії про відмову у реєстрації заявника як кандидата у народні депутати України через подання ним неправдивих відомостей, незважаючи на наявність у останнього зареєстрованого законного місця проживання на території України (прописки), порушує статтю 3 Протоколу № 1 до Конвенції.</p>

СПРАВА «МАТЬЄ-МОЕН І КЛЕРФЕТ ПРОТИ БЕЛЬГІЇ»

(MATHIEU-MOHIN AND CLERFAYT V. BELGIUM)

(ЗАЯВА № 9267/81)

2 БЕРЕЗНЯ 1987 РОКУ

п. 53	<p>Дія статті 3 Протоколу № 1 поширюється лише на вибори «законодавчої влади» або принаймні однієї з її палат, якщо їх дві або більше. Проте під терміном «законодавча влада» не обов'язково мається на увазі тільки парламент країни. Його слід тлумачити, виходячи з конституційного устрою конкретної держави. Суд зазначає, що в результаті реформи 1970 р. Фламандський рада була наділена досить широкими компетенцією і повноваженнями, щоб надати їй, а також Раді франкомовного співтовариства і Валлонський регіональному раді статус учасника «законодавчої влади» Бельгії поряд з Палатою представників і Сенатом.</p>
-------	--

п. 54

Стосовно способу формування «законодавчого корпусу» в статті 3 говориться лише про необхідність організації «вільних» виборів, які проводять «з розумною періодичністю», «шляхом таємного голосування» і «в таких умовах, які забезпечили вільне волевиявлення народу». Крім цього, стаття не передбачає будь-якої обов'язковості, яка б надавалася певній конкретній виборчій системі — наприклад, пропорційній або мажоритарній в один або два тури.

І тут Суд визнає за державами-учасницями значні межі розсуду, враховуючи, що їх законодавство стосовно цього питання відрізняється і час від часу змінюється.

Перед виборчими системами іноді стоять майже несумісні завдання: з одного боку, більш-менш точно відобразити думку народу, з іншого — об'єднати різноманітні ідейні рухи і сприяти формуванню достатньо логічної та зрозумілої політичної волі. Положення «в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу» у значній мірі означає, поряд із закріпленою у статті 10 Конвенції свободою вираження поглядів, принцип рівності усіх громадян при здійсненні ними права голосу та права висувати свою кандидатуру на виборах. Проте він не означає встановлення однакової «ваги» бюлетенів та рівність шансів кандидатів на перемогу. Адже, за будь-якої виборчої системи неможливо уникнути феномену «втрачених голосів». Щодо цілей застосування статті 3 Протоколу № 1 будь-яку виборчу систему варто оцінювати в світлі політичного розвитку країни, а відтак окремі деталі, які є недопустимими в межах однієї системи, можуть бути виправдані в іншій за умови забезпечення «вільного волевиявлення народу під час виборів законодавчої влади».

**СПРАВА «БАУМАН ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»
(BOWMAN V. THE UNITED KINGDOM)
(ЗАЯВА № 24839/94)
29 СІЧНЯ 1998 РОКУ**

п. 42-43

Вільні вибори та свобода вираження поглядів, особливо свобода політичних дискусій, взяті в сукупності, формують основу будь-якої демократичної системи. Ці два права взаємопов'язані і «працюють» на зміцнення один одного: наприклад, як раніше стверджував Суд, свобода вираження поглядів — це одна з «умов», необхідних для «забезпечення свободи вираження думки народу у виборі законодавчого органу» (див. вищезгадане рішення у справі «Матьє-Моен і Клерфет проти Бельгії», п. 54). З цієї причини особливо важливо, щоб в період, що передує виборам, було дозволено вільне поширення різних думок та інформації.

Тим не менш, за певних обставин може виникати конфлікт двох цих прав, а накладення певних обмежень на свободу вираження думки, неприйнятних у звичайний час, може розцінюватися як необхідність під час виборів або в період, що передує їм, — для забезпечення «свободи вираження думки народу у виборі законодавчого органу». Суд визнає, що при пошуку рівноваги між цими двома правами Договірні Держави наділені певними межами розсуду, якими вони зазвичай користуються для організації їх виборчих систем.

СПРАВА «ДАВИДОВ ТА ІНШІ ПРОТИ РОСІЇ»

(DAVYDOV AND OTHERS V. RUSSIA)

(ЗАЯВА № 75947/11)

30 ТРАВНЯ 2017 РОКУ

- п. 283-284 Суд зазначає, що Кодекс належної практики Венеціанської комісії у питаннях виборів приділяє значну увагу процесу підрахунку, передачі і встановлення результатів, наполягаючи на тому, що цей процес повинен бути відкритим і транспарентним, а спостерігачам та представникам кандидатів повинно бути дозволено бути присутнім і одержувати копії складених звітів. Аналогічним чином у пояснювальній доповіді до Кодексу містяться деякі додаткові рекомендації, застосовні до процесу підрахунку, реєстрації результатів та їх передавання вищому органу. У доповіді говориться, що спостерігачам, засобам масової інформації та іншим особам, уповноваженим бути присутніми на виборчій дільниці, повинно бути забезпечено право присутності під час підрахунку голосів і необхідно забезпечити «достатню кількість копій протоколів, щоб усі вищезгадані особи отримали один примірник». Крім того, передача результатів — «надзвичайно важлива операція, яка часто недооцінюється» — має також здійснюватися відкрито і контролювано, коли особа, яка передає результати, зазвичай комісії вищого рівня, повинна супроводжуватися іншими членами виборчої комісії, що представляють опозиційні партії, при необхідності додатково під охороною. Ці рекомендації відображають важливість технічних деталей, які можуть мати вирішальне значення для забезпечення відкритої і транспарентної процедури встановлення волі виборців шляхом підрахунку виборчих бюлетенів і встановлення результатів виборів на усіх рівнях — від виборчої комісії найнижчого рівня до центральної виборчої комісії. Вони підтверджують, що відповідно до Кодексу етапи після голосування, що охоплюють підрахунок, реєстрацію і передачу результатів виборів, є невід'ємною частиною виборчого процесу. Як такі, вони повинні супроводжуватися чіткими процедурними гарантіями, бути відкритими і транспарентними, забезпечувати спостереження з боку членів усього політичного спектру, включаючи опозицію, для того щоб забезпечити реалізацію принципу свободи волевиявлення виборців і необхідність боротьби з фальсифікацією виборів.
- п. 285 Дійсно, Стаття 3 Протоколу № 1 до Конвенції не була задумана як кодекс з виборчих питань, покликаний регулювати всі аспекти виборчого процесу. Однак суд вже підтвердив, що загальні принципи європейської конституційної спадщини, які складають основу будь-якого демократичного суспільства, закріплюють у собі право голосу з точки зору можливості голосувати на загальних, рівних, вільних, таємних і прямих виборах, проведених через регулярні періоди часу. У Статті 3 протоколу № 1 Конвенції прямо передбачено право на проведення вільних виборів через регулярні періоди часу таємним голосуванням, і в прецедентному праві інститутів Конвенції також визнаються інші принципи. В цих умовах вільні вибори повинні розглядатися як індивідуальне право і позитивне зобов'язання держави, що включає ряд гарантій, починаючи з права виборців вільно висловлювати свою думку і закінчуючи ретельним регулюванням процесу встановлення, обробки і оголошення результатів голосування.

СПРАВА «ПОДКОЛЗІНА ПРОТИ ЛАТВІЇ»

(RODKOLZINA V. LATVIA)

(ЗАЯВА № 46726/99)

9 КВІТНЯ 2002 РОКУ

- п. 35
- Право висувати свою кандидатуру на виборах, яке гарантує стаття 3 Першого протоколу і яке є невід'ємним складником поняття справжнього демократичного режиму, було б ілюзорним, якби особу в будь-який момент можна було свавільно позбавити цього права. Отже, хоча в абстрактному сенсі держави справді користуються широкою свободою самостійного оцінювання при визначенні критеріїв обрання кандидата, принцип забезпечення ефективності прав вимагає, щоб висновок про незадоволення кандидатом таких критеріїв відповідав низці умов, призначених виключати ухвалення свавільних рішень. Зокрема, такий висновок має ухвалювати орган, який може забезпечувати мінімальні гарантії своєї безсторонності. Дискреційні повноваження такого органу також не повинні бути необмежено широкими; вони мають з достатньою чіткістю обмежуватися положеннями національного закону. Нарешті, порядок оголошення кандидата таким, що не відповідає відповідним критеріям, має забезпечувати ухвалення справедливого та об'єктивного рішення і запобігти зловживанню владою з боку відповідного органу.
- п. 36
- Суд зазначає, що у цій справі рішення про виключення заявниці зі списків кандидатів не було засновано на факті відсутності у неї дійсного свідоцтва про знання мови, який був потрібний згідно з пунктом 5 статті 11 Закону «Про парламентські вибори». Навпаки, на момент реєстрації списку кандидатів вона володіла свідоцтвом про знання мови на вищому рівні, встановленому латвійськими нормативними актами. Суд підкреслює, що дійсність свідоцтва заявниці ніколи не ставилася під сумнів владою Латвії. Далі він зазначає, що свідоцтво було видано заявниці після іспиту, організованого радою, який складався з п'яти членів у відповідності з Положенням від 25 травня 1992 р. «Про атестацію щодо знання державної мови». Її знання латиської мови було визначено шляхом обміну думками між екзаменаторами, яке завершилося голосуванням, і відповідно до об'єктивних критеріїв оцінки, встановлених цим Положенням.
- Суд звертає увагу на те, що Державний мовний центр вирішив піддати заявницю новому іспиту на знання мови незважаючи на те, що вона мала дійсне законне свідоцтво. Суд також зазначає, що з двадцяти одного кандидата, що подали свідоцтва про знання державної мови, лише дев'ять, включаючи заявницю, були зобов'язані здавати другий іспит. Суд має серйозні сумніви щодо юридичних підстав для такого особливого ставлення до них, а уряд не надав жодних пояснень з цього питання. У будь-якому випадку, навіть якщо припустити, що юридичною підставою для додаткової перевірки була стаття 13(3) Закону «Про парламентські вибори», Суд зазначає, що мала місце процедура перевірки яка істотно відрізнялася від звичайної процедури атестації лінгвістичних знань, яка регулюється вищезазначеним Положенням від 25 травня 1992 р. Зокрема, додаткова перевірка, якої зазнала заявниця, проводилася одним екзаменатором, а не радою експертів, а екзаменатор не був зобов'язаний дотримуватися процесуальних гарантій і критеріїв оцінки, встановлених в цьому Положенні. Таким чином, вся відповідальність за оцінку лінгвістичних знань заявниці була покладена на єдиного державного службовця, який у даній справі наділявся надмірною владою. Більше того, Суд може висловити лише своє здивування з приводу того факту (який був повідомлений заявницею і не оскаржений урядом), що під час іспиту заявницю в основному розпитували про причини її політичної орієнтації — питання, які абсолютно точно не стосувалися норми, що вимагає від неї належного знання латиської мови.
- Таким чином, Суд вважає, що при відсутності гарантій об'єктивності, незалежно від мети другого іспиту, застосована до заявниці процедура була не сумісна з вимогами процесуальної справедливості та правової визначеності, які необхідно дотримуватися стосовно до права балотуватися на виборах.

**СПРАВА «ГЕРСТ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»
(HIRST V. THE UNITED KINGDOM)
(ЗАЯВА № 74025/01)
6 ЖОВТНЯ 2005 РОКУ**

п. 60	Права, гарантовані статтею 3 Протоколу № 1 до Конвенції, не є абсолютними. Існують можливі їх обмеження і високим Договірним Сторонам повинна бути надана свобода дій в цьому питанні.
п. 62	Однак Суду слід визначити, чи були дотримані вимоги статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції; він повинен упевнитися в тому, що ці обмеження не звужують розглянуті права до такої міри, що порушують їх реальний зміст і позбавляють їх ефективності; що вони переслідують законну мету і що використовувані засоби є співмірними. Головне — такі обмеження не повинні перешкоджати вільному волевиявленню народу при виборі законодавчого органу, тобто вони повинні відображати, а не перешкоджати, турботу про підтримання цілісності та ефективності процедури виборів, спрямованої на визначення волі народу шляхом загального виборчого права. Наприклад, встановлення вікового цензу можна розглядати як гарантію зрілості осіб, які беруть участь у виборах, або в деяких обставинах пасивне виборче право може бути обумовлено деякими критеріями, як, наприклад, місцем постійного проживання, для того, щоб виявити осіб, які мають постійні або тісні зв'язки з відповідною державою. Будь-яке відхилення від принципу загального виборчого права може підірвати демократичну основу законодавчої влади, обраної таким способом, а також ефективність тих законів, які вони приймають. Таким чином, виключення будь-яких категорій або груп населення країни повинно відповідати цілям статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції.
п. 71	Таким чином, ст. 3 Протоколу № 1 не виключає можливості обмеження виборчих прав, наприклад, щодо тієї особи, яка серйозно зловживала публічною посадою, або чия поведінка загрожує підривом верховенства права чи демократичних принципів. Однак такий суворий захід як позбавлення права голосу не повинен застосовуватися необдуманно, а принцип пропорційності вимагає встановлення чіткого та достатнього зв'язку між санкцією та поведінкою особи, а також іншими обставинами, які стосуються відповідної особи. У зв'язку з цим Суд наводить рекомендацію Венеційської комісії щодо того, що обмеження політичних прав може здійснюватися лише на підставі рішення суду. Як і в контексті інших прав, незалежний суд, застосовуючи змагальні процедури, виступає стійкою гарантією проти прийняття свавільних рішень.

**СПРАВА «АЗІЗ ПРОТИ КІПРУ»
(AZIZ V. CYPRUS)
(ЗАЯВА № 69949/01)
22 ЧЕРВНЯ 2004 РОКУ**

п. 27-28	Рішенням у справі заявника Верховний суд постановив, що стаття 63 Конституції Кіпру та стаття 5 Закону № 72/79 (стосовно виборів членів парламенту) не забезпечують участі членів турецько-кіпріотської громади, які проживають у контрольованій Урядом частині Кіпру, в голосуванні під час парламентських виборів і підтвердив, що не може відповідно до закону заповнювати такі прогалини в законодавстві. Хоч Суд і зауважує, що держави користуються значною свободою, встановлюючи правила в межах їхнього конституційного устрою, які регулюють парламентські вибори та склад парламенту, і що відповідні критерії можуть скасовуватися залежно від історичних та політичних чинників, властивих кожній державі, ці правила не повинні позбавляти окремих осіб або групи людей можливості брати участь у політичному житті країни, і, зокрема, у виборах до законодавчого органу, право на яку гарантоване як Конвенцією, так і конституціями всіх Договірних держав.
п. 29-30	У цій справі Суд відзначає, що і без того складна ситуація на Кіпрі погіршилася внаслідок окупації Північного Кіпру турецькими військами, і така ситуація триває впродовж останніх тридцяти років. Він також зауважує, що попри визнання відповідних положень Конституції неефективними, існує явна прогалина в законодавстві щодо вирішення подальших проблем. Внаслідок цього заявник як член турецько-кіпріотської громади, який проживає на контрольованій Урядом території Кіпру, був повністю позбавлений будь-якої можливості виразити свою думку під час виборів членів Палати представників країни, громадянином якої він є і де завжди жив. З огляду на викладені вище обставини, Суд вважає, що було порушено саму суть виборчого права заявника, гарантованого статтею 3 Першого протоколу. Отже, було допущено порушення цього положення.

СПРАВА «ТЕНАСЕ ПРОТИ МОЛДОВИ»

(TENASE V. MOLDOVA)

(ЗАЯВА № 7/08)

27 КВІТНЯ 2010 РОКУ

п. 89	Три держави-члена Ради Європи — Болгарія, Мальта Молдова (з урахуванням вищевикладеної двозначності) — в даний час дозволяють подвійне громадянство, але забороняють громадянам з подвійним громадянством ставати членами парламенту. Крім того, Азербайджан і Литва, які забороняють подвійне громадянство загалом, а також забороняють особам з подвійним громадянством ставати членами парламенту.
п. 172	Суд вважає, що огляд практики в державах-членах Ради Європи свідчить про наявність консенсусу відносно того, що в тих випадках, коли допускається наявність кількох громадянств, наявність більш ніж одного громадянства у особи не повинно бути підставою обмеження права бути обраним в якості члена парламенту, навіть якщо населення етнічно різноманітне і кількість членів парламенту з кількома громадянствами є високою. Однак, незважаючи на цей консенсус, інший підхід може бути виправданий у тих випадках, коли існують особливі історичні або політичні міркування, що зумовлюють необхідність застосування більш обмежувальної практики.
п. 173-174	Суд підкреслює особливе становище Молдови, в якій потенційно високий відсоток осіб з подвійним громадянством і яка лише нещодавно стала незалежною. Суд вважає, що у світлі історії Молдови, ймовірно, існувала особлива зацікавленість у забезпеченні того, щоб після проголошення незалежності в 1991 році були прийняті заходи спрямовані на подолання загроз незалежності та безпеки молдавської держави, у цілях забезпечення стабільності та створення і зміцнення крихких демократичних інститутів. Суд зазначає, що з інших держав регіону заборона в Румунії (у якій допускається існування осіб з подвійним громадянством) особам з подвійним громадянством обиратись членом парламенту була скасована ще в 2003 році. В даний час Болгарія дотримується того ж підходу, що і Молдова. Україна продовжує забороняти подвійне громадянство. Суд не виключає, що відразу ж після проголошення незалежності Молдовою у 1991 році заборона на участь осіб з множинним громадянством могла бути виправданою. Однак суд вважає важливим, що заборону було введено не в 1991 році, а в 2008 році, приблизно через сімнадцять років після набуття Молдовою незалежності і приблизно через п'ять років після того, як вона пом'якшила своє законодавство, легалізувавши подвійне громадянство. За цих обставин суд вважає аргумент про те, що цей захід був необхідний для захисту законів, інститутів і національної безпеки Молдови набагато менш переконливим. Для того щоб недавнє введення загальних обмежень виборчих прав було виправданим, необхідно навести особливо вагомі причини. Однак уряд не надав роз'яснень щодо того, чому останнім часом виникли побоювання щодо лояльності осіб з подвійним громадянством і чому такі побоювання були відсутні, коли закон був вперше змінений. Уряд стверджував, що для обґрунтування прийнятого підходу достатньо даних про кількість членів парламенту — приблизно одна п'ята нинішніх членів парламенту мають друге громадянство або знаходяться в процесі його отримання. Суд визнає, що ці цифри значні. Разом з тим, у ньому також наголошується, що значна частина громадян також має подвійне громадянство і що ці громадяни мають право бути представленими депутатами, що відображають їх інтереси і політичні погляди.
п. 180	З урахуванням усіх перерахованих вище факторів і незважаючи на особливий історичний і політичний контекст Молдови, суд вважає, що положення закону щодо позбавлення права бути обраним депутатом парламенту осіб, які мають кілька громадянств, непропорційне і порушує статтю 3 Протоколу № 1.

СПРАВА «ГРУЗИНЬСЬКА РОБІТНИЧА ПАРТІЯ ПРОТИ ГРУЗІЇ»

(GEORGIAN LABOUR PARTY V. GEORGIA)

(ЗАЯВА № 9103/04)

8 ЛИПНЯ 2008 РОКУ

п. 72, 74	Суд повторює, що згідно з його прецедентною практикою, поняття «права особи» щодо права балотуватися на виборах відповідно до статті 3 Протоколу № 1 переважно стосується фізичних осіб. Проте нещодавно було визнано, що коли виборче законодавство або заходи, вжиті органами влади, обмежують право окремих кандидатів балотуватися на виборах за партійним списком, відповідна партія, як юридична особа, може претендувати на те, щоб її розглядали як жертву порушень прав гарантованих Статтею 3 Протоколу № 1 незалежно від своїх кандидатів. З урахуванням вищевикладених міркувань суд вважає, що в даному випадку сторона-заявник як політична партія може обґрунтовано претендувати на статус жертви відповідно до Статті 3 Протоколу № 1 для цілей статті 34 Конвенції.
п. 82-83	Суд вважає, що належне ведення списків виборців є попередньою умовою для вільного і справедливого голосування. Неточність списків виборців може, на думку суду, серйозно підірвати ефективність і практичну дієвість виборчих прав у відповідності зі Статтею 3 Протоколу № 1. Зокрема, неповний список виборців вплине на апіорні права виборців, що не є предметом оскарження у даній справі. Однак, ефективність права балотуватися на виборах, безсумнівно, залежить від справедливого здійснення права голосу виборцями. Таким чином, якщо у виборчий список не будуть включені деякі виборці та/або буде дозволена множинна реєстрація окремих виборців, такі неточності не тільки порушують інтереси виборців, але й можуть зменшити шанси кандидатів на рівну і справедливу виборчу кампанію. Таким чином, суд вважає, що існує достатньо тісний причинно-наслідковий зв'язок між правом партії-заявника балотуватися на повторних парламентських виборах 28 березня 2004 року та її скаргою на діючу в той час систему реєстрації виборців.

**ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ СТРОКІВ ТА ІНШИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ
ЧЕРГОВИХ ТА ПОЗАЧЕРГОВИХ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ**

ЗМІСТ ЗАХОДУ	ЧЕРГОВІ ВИБОРИ	ПОЗАЧЕРГОВІ ВИБОРИ
Спеціальні ВД, що існують на тимчасовій основі, утворюються не пізніше як за:	45 днів (у винятковому випадку відповідно до ч. 8 ст. 21 — 10 днів)	19 днів (у винятковому випадку відповідно до ч. 8 ст. 21 — 10 днів)
Подання щодо утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі, вносяться не пізніше як за:	48 днів	24 дні
ОВК утворюються не пізніше як за:	62 дні	50 днів
Подання кандидатур щодо формування ОВК вносяться до ЦВК не пізніше як за:	67 днів	53 дні
ДВК утворюються не пізніше як за:	31 день	15 днів (у винятковому випадку утворення виборчої дільниці відповідно до ч. 8 ст. 21 — одночасно з утворенням виборчих дільниць)
Подання кандидатур щодо формування ОВК вносяться до ЦВК не пізніше як за:	67 днів	17 днів
Органи ведення ДРВ передають по одному примірнику попередніх списків виборців відповідним ДВК не пізніше як за:	20 днів	11 днів

На спеціальних виборчих ділянках списки виборців складаються не пізніше як за:	15 днів	7 днів
Керівники відповідних закладів, установ, полярної станції України, капітани суден подають відомості для складання списків виборців на спеціальних ВД ДВК не пізніше як за:	16 днів (керівник стаціонарного лікувального закладу — не пізніше як за 9 днів)	10 днів (крім діляниць у стаціонарних лікувальних закладах, установах виконання покарань, слідчих ізоляторах)
Попередні списки виборців передаються ДВК закордонних ВД не пізніше як за:	22 дні	10 днів
Іменне запрошення надсилається або доставляється в інший спосіб ДВК кожному виборцю не пізніше як за:	15 днів	10 днів
Кошти на підготовку і проведення позачергових виборів депутатів перераховуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів ЦВК:	у 3-денний строк з дня оголошення про початок виборчого процесу відповідно до розпису Державного бюджету України	у 3-денний строк з дня опублікування Указу
Висування кандидатів у депутати починається:	за 90 днів	на наступний день після опублікування Указу
Висування кандидатів у депутати партіями закінчується за:	79 днів	40 днів
Реєстрація кандидатів у депутати закінчується за:	75 днів	25 днів
Декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, кандидатами у депутати:	подається	не подається
Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування відводять місця у людних місцях для розміщення матеріалів передвиборної агітації не пізніше як:	за 100 днів до дня виборів	на наступний день після опублікування Указу
Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування обладнують стенди, дошки оголошень у відведених місцях для розміщення матеріалів передвиборної агітації не пізніше як:	за 80 днів	на 2-й день після опублікування Указу
ЦВК публікує перелік відповідних одномандатних округів не пізніше як:	за 175 днів	на 2-й день після початку виборчого процесу
ЦВК оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті інформацію, що стосується загального інформаційного забезпечення виборів не пізніше як за:	120 днів	40 днів

Розцінки вартості одиниці друкованої площі та одиниці ефірного часу для проведення передвиборної агітації за рахунок коштів виборчих фондів встановлюються відповідним ЗМІ не пізніше як:	за 100 днів до дня голосування	на наступний день після опублікування Указу
Телерадіоорганізації усіх форм власності зобов'язані опублікувати в друкованих засобах масової інформації розцінки вартості однієї хвилини (секунди) ефірного часу не пізніше як:	за 90 днів	на 2-й день після опублікування Указу
Друковані засоби масової інформації усіх форм власності зобов'язані опублікувати в друкованих засобах масової інформації розцінки вартості одиниці друкованої площі не пізніше як:	за 90 днів	на 2-й день після опублікування Указу
Попередній розклад ефірного часу трансляції передвиборних агітаційних теле-, радіопрограм складається загальнонаціональними та регіональними телерадіоорганізаціями державної та комунальної форми власності, з якими укладено угоди на розповсюдження матеріалів передвиборної агітації за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, а також надсилається до ЦВК та відповідних ОВК не пізніше як за:	57 днів	20 днів
Черговість надання ефірного часу на регіональних телеканалах та радіоканалах регіональними телерадіоорганізаціями державної чи комунальної форми власності в межах відповідного розкладу визначається не пізніше як за:	53 дні	15 днів
Редакції газет «Голос України» та «Урядовий кур'єр», а також редакції регіональних (місцевих) друкованих засобів масової інформації державної чи комунальної форми власності, з якими укладено відповідні угоди, зобов'язані надрукувати передвиборні програми суб'єктів виборчого процесу в окремому спеціальному випуску видання не пізніше як за:	45 днів	8 днів
ЦВК, ОВК забезпечують виготовлення інформаційних плакатів партій, кандидатів у депутати та їх передачі відповідним комісія не пізніше як за:	35 днів (щодо виготовлення), 20 днів (щодо передачі)	10 днів (щодо виготовлення та передачі)

ГО, до статутної діяльності якої належать питання виборчого процесу та спостереження за ним, може звернутися до ЦВК з клопотанням про дозвіл мати офіційних спостерігачів не пізніш як за:	60 днів	50 днів
ЦВК офіційно публікує в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» перелік громадських організацій, яким надано дозвіл мати офіційних спостерігачів на відповідних виборах депутатів:	не пізніш як за 45 днів	невідкладно після завершення розгляду відповідних клопотань ГО
Форма, колір і текст виборчого бюлетеня для голосування в загальнодержавному окрузі та в одномандатних округах затверджуються ЦВК не пізніш як за:	53 дні	24 дні
* днів, дні — днів до дня голосування (виборів) * Указ — Указ Президента України про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України		

ЗРАЗКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ (УХВАЛИ, РІШЕННЯ СУДУ)

РІШЕННЯ

Іменем України

10 червня 2019 року

Київ

Справа №

Шостий апеляційний адміністративний суд у складі колегії суддів:

Головуючого судді (судді-доповідача)-

суддів

секретар судового засідання

за участю

представника позивача

представника відповідача

розглянувши у відкритому судовому засіданні справу за позовом ОСОБА_1 до Центральної виборчої комісії про визнання протиправною та скасування постанови,-

встановив:

I. ІСТОРІЯ СПРАВИ

Короткий зміст позовних вимог

1. ОСОБА_1 (далі — позивач, ОСОБА_1) 09.06.2019 року звернувся до Шостого апеляційного адміністративного суду з адміністративним позовом до Центральної виборчої комісії (далі — відповідач, ЦВК) про визнання протиправним та скасування індивідуального акту — постанови Центральної виборчої комісії № XXX від 06 червня 2019 року «Про відмову ОСОБА_1 у реєстрації кандидатом у народні депутати України на позачергових виборах до Верховної Ради України на 21 липня 2019 року».

2. В обґрунтування своїх позовних вимог, позивач вказує, що Центральна виборча комісія постановою № XXX від 06 червня 2019 року «Про відмову ОСОБА_1 у реєстрації кандидатом у народні депутати України на позачергових виборах до Верховної Ради України на 21 липня 2019 року» протиправно відмовила йому у реєстрації кандидатом у народні депутати України.

3. На думку позивача, форма та зміст оскаржуваного офіційного документа не відповідає вимогам Закону, тому як не містить обов'язкових реквізитів (даних), а саме інформації про місце ухвалення рішення Комісії.

4. Позивач зазначає, що подана ним заява про реєстрацію кандидатом у народні депутати України була засвідчена належним чином та у спосіб передбачений законом — власним підписом громадянина України, який має правоздатність фізичної особи.

5. Звертає увагу, що всупереч ч.3 ст.60 Закону, відповідач протиправно не вжив будь-яких заходів для виправлення «помилки або неточностей» у поданих ОСОБА_1 на реєстрацію документах та застосував санкцію — відмову в реєстрації кандидата у народні депутати України.

6. Крім того, наголошує, що в порушення вимог ч.2 ст.60 Закону, Центральна виборча комісія, у будь-який спосіб не надала копію рішення про відмову, що значно ускладнює процес ознайомлення з його змістом та оскарження його у судовому порядку.

7. Ухвалою Шостого апеляційного адміністративного суду від 09.06.2019 року відкрито провадження у справі та призначено справу до розгляду у відкритому судовому засіданні 10.06.2019 року о 16 годин 00 хвилин.

8. Відповідачем подано відзив на адміністративний позов, в якому він просить відмовити в його задоволенні у повному обсязі. В обґрунтування своїх доводів зазначає, що постанова ЦВК від 06.06.2019 року №XXX прийнята у межах повноважень та у спосіб, визначені чинним законодавством.

9. Позивач в судовому засіданні підтримав позов в повному обсязі, просив його задовольнити з підстав, викладених у ньому.

10. Представник відповідача у судовому засіданні заперечував проти позову з тих підстав, що викладено у відзиві.

II. ФАКТИЧНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

11. 03 червня 2019 року ОСОБА_1 особисто подав до Центральної виборчої комісії заяву, разом із доданими документами, з метою реєстрації його кандидатом у народні депутати України на позачергових виборах до Верховної Ради України на 21 липня 2019 року».

12. Постановою Центральної виборчої комісії від №XXX від 06 червня 2019 року відмовлено ОСОБА_1 у реєстрації кандидатом у народні депутати України на позачергових виборах до Верховної Ради України на 21 липня 2019 року, оскільки заява ОСОБА_1 кандидатом у народні депутати України не засвідчена у встановленому законом порядку.

13. Крім того, Комісія звернула увагу, що анкета ОСОБА_1 не містить відомостей про громадянство та місце проживання на території України протягом 5 останніх перед днем виборів років, зареєстроване в Україні відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Також зазначені ОСОБА_1 в анкеті відомості про місце народження не відповідають інформації, яка міститься в його паспорті громадянина України та автобіографії кандидата у народні депутати України.

14. Вважаючи вищезазначену постанову ЦВК такою, що грубо порушує його виборчі права, позивач звернувся до суду з даним позовом.

III. ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин)

15. Спирні правовідносини регулюються Конституцією України, Кодексом адміністративного судочинства України (далі — КАС України), Законом України «Про Центральну виборчу комісію» від 30.06.2004 року № 1932-IV.

16. Спеціальним законом в Україні, який регламентує порядок проведення виборів народних депутатів України, у тому числі порядок і умови висунання та реєстрації кандидатів у народні депутати України, є Закон України «Про вибори народних депутатів України» (далі — Закон).

17. Відповідно до ч.3 ст.16 Закону позачергові вибори депутатів відбуваються в останню неділю шістдесятиденного строку з дня опублікування Указу Президента України про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України, виданого відповідно до Конституції України.

18. Виборчий процес позачергових виборів депутатів починається з дня, наступного після дня опублікування Указу Президента, зазначеного у частині третій цієї статті.

19. За правилами ст. 55 Закону Центральна виборча комісія реєструє кандидата у депутати, висунутого партією, у відповідному одномандатному окрузі за умови отримання нею таких документів:

1. заяви про реєстрацію кандидата у депутати, підписаної керівником партії та скріпленої печаткою партії;
 2. рішення вищого керівного органу партії, прийнятого відповідно до її статуту, про висунання кандидата у депутати від партії, яке повинно містити відомості про особу, висунуту кандидатом у депутати, із зазначенням його прізвища, імені, по батькові;
 3. заяви особи про згоду балотуватися кандидатом у депутати від цієї партії (за підписом відповідного кандидата) із зобов'язанням у разі обрання депутатом припинити діяльність чи скласти представницький мандат, які відповідно до Конституції України та законів України несумісні з мандатом народного депутата України, та згоду на оприлюднення біографічних відомостей у зв'язку з участю у виборах, а також із зобов'язанням у разі обрання депутатом протягом місяця після офіційного оприлюднення результатів виборів передати в управління іншій особі належні їй підприємства та корпоративні права у порядку, встановленому законом (або зазначенням, що таких немає);
 4. автобіографії кандидата в депутати, на паперовому носії та в електронному вигляді, що обов'язково повинна містити: прізвище, власне ім'я (всі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць, рік і місце народження, громадянство із зазначенням часу проживання на території України, відомості про освіту, трудову діяльність, посаду (заняття), місце роботи, громадську роботу (в тому числі на виборних посадах), партійність, склад сім'ї, адресу місця проживання, контактний номер телефону, відомості про наявність чи відсутність судимості;
 5. декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, кандидата у депутати відповідно до статті 57 цього Закону;
 - 5-1. заяви про наявність (відсутність) заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;
 6. документа про внесення грошової застави відповідно до статті 56 цього Закону;
 7. 4 фотографії кандидата розміром 4х6 сантиметрів на паперових носіях та в електронному вигляді;
 8. ксерокопії першої та другої сторінок паспорта громадянина України кандидата.
20. Центральна виборча комісія реєструє кандидата у депутати, який балотується в одномандатному окрузі в порядку самовисунання, за умови пред'явлення ним особисто одного із документів, передбачених пунктами 1 або 2 частини третьої статті 2 цього Закону.
21. До заяви додаються документи, передбачені частиною другою статті 55 цього Закону.
22. Статтею 78 Закону України «Про нотаріат» передбачено, що нотаріус, посадова особа органу місцевого самоврядування, начальник установи виконання покарань засвідчують справжність підпису на документах, крім тих, які відповідно до закону або за вимогою сторін підлягають нотаріальному посвідченню.
23. При цьому, слід зазначити, що згідно з п. 41 висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень обов'язок суддів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент захисту на підтримку кожної підстави захисту. Обсяг цього обов'язку може змінюватися залежно від характеру рішення. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини очікуваний обсяг обґрунтування залежить від різних доводів, що їх може наводити кожна зі сторін, а також від різних правових положень, звичаїв та доктринальних принципів, а крім того, ще й від різних практик підготовки та представлення рішень у різних країнах. З тим, щоб дотриматися принципу справедливого суду, обґрунтування рішення повинно засвідчити, що суддя справді дослідив усі основні питання, винесені на його розгляд.

IV. ПОЗИЦІЯ СУДУ

24. Як встановлено колегією суддів, подана ОСОБА_1 заява до Центральної виборчої комісії про реєстрацію кандидатом на пост кандидата у народні депутати України на позачергових виборах до Верховної Ради України не засвідчена в установленому законом порядку, що є порушенням порядку самовисування.

25. Колегія суддів вважає помилковими твердження позивача щодо належного засвідчення власним підписом поданої ним заяви, оскільки вказане не відповідає наведеній вище нормі Закону.

26. Аналізуючи вищевикладене, колегія суддів приходить до висновку, що відповідач, приймаючи оскаржуване рішення, правомірно виніс постанову № 250 від 06.02.2019 року «Про відмову ОСОБА_1 в реєстрації кандидатом у народні депутати України на позачергових виборах до Верховної Ради України на 21 липня 2019 року», оскільки заява ОСОБА_1 про самовисування кандидатом у народні депутати України не засвідчена у встановленому законом порядку.

27. Колегія суддів вважає помилковими доводи позивача, обґрунтовані тим, що відповідач протиправно не вжив будь-яких заходів для виправлення «помилки або неточностей» у зазначених ОСОБА_1 в анкеті відомостях про місце народження, які не відповідають інформації, яка міститься в його паспорті громадянина України та автобіографії кандидата у народні депутати України, та застосував санкцію — відмовив в реєстрації кандидатом у народні депутати України, з огляду на наступне.

28. Так, в оскаржуваній постанові окремо зазначено, що анкета ОСОБА_1 не містить відомостей про громадянство та місце проживання на території України протягом п'яти останніх перед днем виборів років, зареєстроване в Україні відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Також вказано, що зазначені ОСОБА_1 в анкеті відомості про місце народження не відповідають інформації, яка міститься в його паспорті громадянина України та автобіографії кандидата..

29. Колегія суддів наголошує, що неточності та помилки, що були виявлені Центральною виборчою комісією при розгляді поданих ОСОБА_1 документів, не були підставою для прийняття спірної постанови та не є підставою для відмови останньому в реєстрації кандидатом у народні депутати України.

30. Твердження позивача, що форма та зміст оскаржуваного документа не відповідає вимогам Закону, оскільки не містить обов'язкових реквізитів, а саме інформації про місце ухвалення рішення Комісії, спростовується змістом належним чином засвідченої копії оскаржуваної постанови, в якій визначено місце її ухвалення «Київ» (а.с.38).

31. Також колегія суддів відхиляє доводи позивача, обґрунтовані не наданням копії рішення про відмову в реєстрації кандидата, оскільки як вбачається з матеріалів справи, постанову №XXX від 06 червня 2019 року «Про відмову ОСОБА_1 у реєстрації кандидатом у народні депутати України на позачергових виборах до Верховної Ради України на 21 липня 2019 року» було направлено ЦВК за зазначеною ним адресою 07.06.2019, що підтверджується списком згрупованих рекомендованих поштових відправлень (а.с. 56).

32. З огляду на наведене, приймаючи постанову від 06.06.2019 року № XXX, Центральна виборча комісія діяла на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

33. Таким чином, враховуючи зазначені обставини та докази у їх сукупності, суд приходить до висновку про відсутність правових підстав для задоволення даного адміністративного позову.

V. СУДОВІ ВИТРАТИ

34. У зв'язку з несплатою судового збору на момент вирішення справи, відповідно до приписів Закону України «Про судовий збір» та правил розподілу судових витрат з позивача підлягає стягненню в доход Державного бюджету України судовий збір у розмірі 768 грн. 40 коп.

На підставі викладеного, керуючись Конституцією України, Законами України «Про Центральну виборчу комісію» та «Про вибори народних депутатів України», ст.ст. 2, 4, 5, 143, 194, 241, 246, 250, 268, 269, 271, 272, 273, 278 КАС України, суд,-

вирішив:

1. У задоволенні адміністративного позову ОСОБА_1 до Центральної виборчої комісії про визнання протиправною та скасування постанови — відмовити.

2. Стягнути з ОСОБА_1 (АДРЕСА_1 ІПН НОМЕР_1) до спеціального фонду Державного бюджету України на рахунок Шостого апеляційного адміністративного суду за наступними реквізитами: рахунок отримувача — 34312206081055; отримувач — УК у Печерському районі/Печерс.р-н.; банк отримувача — Казначейство України (ЕАП); код ЄДРПОУ 38004897; код банку МФО 899998; код класифікації доходів бюджету — 22030001 «Судовий збір» (Державна судова адміністрація України, 050) судові витрати зі сплати судового збору у розмірі 768 (сімсот шістдесят вісім) грн. 40 коп.

Рішення набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження в порядку ч. 1 ст. 272 КАС України та може бути оскаржене безпосередньо до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду через Шостий апеляційний адміністративний суд у дводенний строк у порядку, встановленому ч. 2 ст. 278 КАС України.

Відповідно до п.15.5 Перехідних положень КАСУ до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи апеляційні та касаційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу.

Головуючий суддя:

Судді:

РІШЕННЯ

Іменем України

22 червня 2019 року

м. Корюківка

Справа №

Корюківський районний суд Чернігівської області у складі

Головуючого судді

секретар судового засідання

за участю

представника позивача

представника відповідача

розглянувши у відкритому судовому засіданні у залі судових засідань суду у м. Корюківці адміністративну справу за позовом кандидата в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 207 ОСОБА_3 до Публічного акціонерного товариства «К.» про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії,

встановив:

I. ІСТОРИЯ СПРАВИ

Короткий зміст позовних вимог

1. Позивач звернувся до суду з адміністративним позовом до відповідача про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії, мотивуючи свої вимоги тим, що 21.07.2019 року призначені позачергові вибори народних депутатів України. Позивач, як кандидат в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 207, у відповідності до ст.12 Закону України «Про вибори народних депутатів України» є суб'єктом виборчого процесу.
2. 20 червня 2019 року, близько 14 години з м. Корюківка в напрямку с. Рейментарівка Корюківського району направився автобус марки «ЛАЗ» громадського користування, державний номерний знак НОМЕР_1, на якому на зовнішній поверхні та всередині розміщені плакати із зображенням народного депутата України ОСОБА_4 і надписами «даний маршрут виконується за підтримки народного депутата України ОСОБА_4», «благодійний рейс», «наш депутат ОСОБА_4», «Завжди разом з Вами! Народний депутат ОСОБА_4».
3. 19 червня 2019 року, близько 17 години 10 хвилин з автовокзалу м. Корюківка в напрямку вул. Колгоспна — с. Милейки Корюківського району направився автобус марки «ЛАЗ» громадського користування, державний номерний знак НОМЕР_2, на якому на зовнішній поверхні та всередині розміщені плакати із зображенням народного депутата України ОСОБА_4 і надписами «даний маршрут виконується за підтримки народного депутата України ОСОБА_4», «благодійний рейс», «наш депутат ОСОБА_4», «Завжди разом з Вами! Народний депутат ОСОБА_4».
4. Зазначені вище транспортні засоби належать відповідачу. Народний депутат ОСОБА_4 також є суб'єктом виборчого процесу на позачергових виборах у одномандатному виборчому окрузі № 207, оскільки він був зареєстрований ЦВК як кандидат в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 207 і на нього, а також на всіх інших юридичних і фізичних осіб в Україні розповсюджуються певні обмеження, що встановлені Законом України «Про вибори народних депутатів України». Позивач вважає, що відповідач порушив приписи згаданого вище Закону щодо обмеження передвиборної агітації.
5. Тому позивач, з урахуванням збільшених позовних вимог, просить суд визнати протиправними дії відповідача щодо розміщення ним під час виборчого процесу на позачергових виборах народних депутатів України на зовнішній поверхні та всередині автобусів марки «ЛАЗ», державні номерні

знаки НОМЕР_1 та НОМЕР_2, плакатів із зображенням кандидата в народні депутати України у одномандатному виборчому окрузі № 207, народного депутата України ОСОБА_4 і надписами «даний маршрут виконується за підтримки народного депутата України ОСОБА_4», «благодійний рейс», «наш депутат ОСОБА_4», «Завжди разом з Вами! Народний депутат ОСОБА_4»; зобов'язати відповідача видалити із зовнішньої поверхні та всередині автобусів марки «ЛАЗ», державні номерні знаки НОМЕР_1 та НОМЕР_2, плакати із зображенням кандидата в народні депутати України у одномандатному виборчому окрузі № 207, народного депутата України ОСОБА_4 і надписами «даний маршрут виконується за підтримки народного депутата України ОСОБА_4», «благодійний рейс», «наш депутат ОСОБА_4», «Завжди разом з Вами! Народний депутат ОСОБА_4»; заборонити відповідачу до кінця виборчого процесу на позачергових виборах народних депутатів України розміщати на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування, що йому належать, плакати із політичною рекламою будь-кого з кандидатів в народні депутати України.

6. Позивач ОСОБА_3 у судовому засіданні позовні вимоги підтримав з наведених вище підстав.

7. Представник відповідача у судовому засіданні заперечував проти позовних вимог, просив суд відмовити в задоволенні позову. При цьому, підтвердив у судовому засіданні факт розміщення на автобусах та всередині них згаданих у позові та зображених на фотокартках плакатів. Вказав, що дані плакати були розміщені на транспортних засобах ПАТ «К.». Зазначив, що автобуси здійснюють перевезення за договором, укладеним з приватними особами. Автобус марки «ЛАЗ», д.н.з. НОМЕР_1, здійснює перевезення пасажирів — всіх бажаючих осіб за маршрутом м. Корюківка — с. Рейментарівка 1 раз на тиждень та за маршрутом м. Корюківка — с. Жукля 1 раз на тиждень. Автобус марки «ЛАЗ», д.н.з. НОМЕР_2, здійснює перевезення пасажирів — всіх бажаючих осіб по м. Корюківка щоденно. Проїзд для пасажирів є безкоштовним.

II. ФАКТИЧНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

8. Відповідач ПАТ «К.» є власником автобусів марки «ЛАЗ», д.н.з. НОМЕР_1 та НОМЕР_2. На даний час автобус марки «ЛАЗ», д.н.з. НОМЕР_1, здійснює рейси по маршруту м. Корюківка — с. Рейментарівка 1 раз на тиждень та по маршруту м. Корюківка — с. Жукля 1 раз на тиждень, автобус марки «ЛАЗ», д.н.з. НОМЕР_2, — рейси по м. Корюківка щоденно.

9. Вказані автобуси здійснюють перевезення пасажирів — всіх бажаючих осіб. Проїзд для пасажирів є безкоштовним.

10. Автобуси марки «ЛАЗ» мають державні номерні знаки НОМЕР_1 та НОМЕР_2 із жовтим полем, які згідно із п.16 Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1388 від 7 вересня 1998 року, ДСТУ 4278:2006, застосовуються до автобусів, мікроавтобусів, таксі, на які видано ліцензію на перевезення пасажирів згідно з чинним законодавством.

11. 20.06.2019 року в м. Корюківці Чернігівської області виборцями було зафіксовано факт розміщення на автобусі громадського користування марки «ЛАЗ», д.н.з. НОМЕР_1, на зовнішній поверхні та всередині, плакатів із зображенням народного депутата України ОСОБА_4 і надписами «даний маршрут виконується за підтримки народного депутата України ОСОБА_4», «благодійний рейс», «наш депутат ОСОБА_4», «Завжди разом з Вами! Народний депутат ОСОБА_4», що підтверджується актом від 20.06.2019 року за підписами трьох виборців та фотознімками із зображенням вказаного автобуса .

12. 21.06.2019 року в м. Корюківці Чернігівської області виборцями було зафіксовано факт розміщення на автобусі громадського користування марки «ЛАЗ», д.н.з. НОМЕР_2, на зовнішній поверхні та всередині, плакатів із зображенням народного депутата України ОСОБА_4 і надписами

«даний маршрут виконується за підтримки народного депутата України ОСОБА_4», «благодійний рейс», «наш депутат ОСОБА_4», «Завжди разом з Вами! Народний депутат ОСОБА_4», що підтверджується актом від 21.06.2019 року за підписами трьох виборців та фотознімками із зображенням вказаного автобуса (а.с.33-36).

13. Розміщення згаданих плакатів на зовнішній поверхні та всередині автобусів марки «ЛАЗ», державні номерні знаки НОМЕР_1 та НОМЕР_2, підтвердив у судовому засіданні і представник відповідача у справі.

14. При цьому представник відповідача надав у судовому засіданні пояснення, що вказані плакати на зовнішній поверхні та всередині автобусів марки «ЛАЗ», державні номерні знаки НОМЕР_1 та НОМЕР_2, були розміщені саме відповідачем у справі ПАТ «К.».

15. Відповідно до додатку № 13 до постанови Центральної виборчої комісії від ____ року № XXX ОСОБА_4 зареєстровано кандидатом у народні депутати України на позачергових виборах народних депутатів України 21 червня 2019 року в одномандатному виборчому окрузі № 207.

III. ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин).

16. Спеціальним законом в Україні, який регламентує порядок проведення виборів народних депутатів України, у тому числі порядок і умови висування та реєстрації кандидатів у народні депутати України, є Закон України «Про вибори народних депутатів України» (далі — Закон).

17. Відповідно до ч.3 ст.16 Закону позачергові вибори депутатів відбуваються в останню неділю шістдесятиденного строку з дня опублікування Указу Президента України про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України, виданого відповідно до Конституції України.

18. Статтею 68 Закону України «Про вибори народних депутатів України» передбачено, що передвиборна агітація — це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата у депутати або партію — суб'єкта виборчого процесу. Передвиборна агітація може здійснюватися в будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України.

19. Згідно з ч.3 ст.68 Закону України «Про вибори народних депутатів України» політична реклама — це розміщення або поширення матеріалів передвиборної агітації за допомогою рекламних засобів. До політичної реклами належить також використання символіки або логотипів партій — суб'єктів виборчого процесу, а так само повідомлення про підтримку партією — суб'єктом виборчого процесу або кандидатом у депутати видовищних чи інших публічних заходів або привернення уваги до участі у таких заходах партії — суб'єкта виборчого процесу чи певного кандидата у депутати. Реклама друкованих видань (газет, журналів, книг), інших товарів та послуг з використанням прізвищ чи зображень (портретів) кандидатів, назв чи символіки партій — суб'єктів виборчого процесу також є політичною рекламою.

20. Відповідно до вимог ч.9 ст.74 Закону України «Про вибори народних депутатів України» розміщення носіїв політичної реклами на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування, у тому числі таксі, розміщення політичної реклами у приміщеннях та на будівлях станцій метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів, а також розповсюдження матеріалів передвиборної агітації, у тому числі політичної реклами, через телерадіотрансляційні або інші інформаційні мережі сповіщення пасажирів та інформаційні табло у приміщеннях станцій та вагонах метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів, у транспортних засобах громадського користування забороняється.

21. Відповідно до вимог ч.14 ст.74 Закону України «Про вибори народних депутатів України» забороняється проводити передвиборну агітацію, що супроводжується наданням виборцям, закладам, установам, організаціям коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення назви, символики, прапора партії, за умови, що вартість таких товарів не перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати), послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей. Така передвиборна агітація або надання виборцям, закладам, установам, організаціям коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей, що супроводжується закликами або пропозиціями голосувати за або не голосувати за певну партію чи кандидата у депутати або згадуванням назви партії чи імені кандидата, є непрямим підкупом виборців.

IV. ПОЗИЦІЯ СУДУ

22. Враховуючи викладене вище, суд вважає, що у судовому засіданні знайшов своє підтвердження факт розміщення відповідачем у період проведення передвиборчої агітації з позачергових виборів народних депутатів України носіїв політичної реклами на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування — автобусів марки «ЛАЗ», д.н.з. НОМЕР_1 та НОМЕР_2, що є порушенням вимог ч.9 ст.74 Закону України «Про вибори народних депутатів України», та у зв'язку з чим вимоги про визнання вказаних дій відповідача протиправними та зобов'язання його видалити носії політичної реклами з транспортних засобів громадського користування є обґрунтованими та підлягають задоволенню.

23. Разом з тим, вимоги позивача щодо заборони відповідачу до кінця виборчого процесу на позачергових виборах народних депутатів України 21 червня 2019 року розміщувати на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування, що йому належать, плакатів із політичною рекламою будь-кого з кандидатів в народні депутати України є передчасними та задоволенню не підлягають, так як згідно ст.177 КАС України передбачено, що суд, установивши порушення законодавства про вибори, визначає у рішенні спосіб захисту порушених прав та інтересів, а також порядок усунення усіх наслідків цих порушень відповідно до закону або приймає інше передбачене законом рішення.

V. СУДОВІ ВИТРАТИ

24. Долю судових витрат у справі слід вирішити у відповідності до вимог ст.139 КАС України, стягнувши на користь позивача витрати зі сплати судового збору пропорційно до розміру задоволених позовних вимог.

Керуючись ст.ст.16, 68, 74 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ст.ст.6, 241-245, 250, 272, 175 Кодексу адміністративного судочинства України, суд

вирішив:

1. Адміністративний позов кандидата в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 207 ОСОБА_3 до Публічного акціонерного товариства «К.» про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії — задовольнити частково.

2. Визнати протиправними дії Публічного акціонерного товариства «К.» щодо розміщення ним під час виборчого процесу на позачергових виборах народних депутатів України 26 жовтня 2014 року на зовнішній поверхні та всередині автобусів марки «ЛАЗ», державні номерні знаки НОМЕР_1 та НОМЕР_2, плакатів із зображенням кандидата в народні депутати України у одномандатному виборчому окрузі № 207, народного депутата України ОСОБА_4 і надписами «даний маршрут виконується за підтримки народного депутата України ОСОБА_4», «благодійний рейс», «наш депутат ОСОБА_4», «Завжди разом з Вами! Народний депутат ОСОБА_4».

3. Зобов'язати Публічне акціонерне товариство «К.» видалити із зовнішньої поверхні та всередині автобусів марки «ЛАЗ», державні номерні знаки НОМЕР_1 та НОМЕР_2, плакати із зображенням кандидата в народні депутати України у одномандатному виборчому окрузі № 207, народного депутата України ОСОБА_4 і надписами «даний маршрут виконується за підтримки народного депутата України ОСОБА_4», «благодійний рейс», «наш депутат ОСОБА_4», «Завжди разом з Вами! Народний депутат ОСОБА_4».

4. В задоволенні решти вимог — відмовити.

5. Стягнути з Публічного акціонерного товариства «К.» на користь ОСОБА_3 48 (сорок вісім) грн. 72 коп. судових витрат.

Рішення набирає законної сили відповідно до статті 255 Кодексу адміністративного судочинства України.

Рішення може бути оскаржене до Шостого апеляційного адміністративного суду у дводенний строк з дня її проголошення, за правилами встановленими ст.ст.293 — 295 КАС України, шляхом подання апеляційної скарги до Корюківського районного суду Чернігівської області.

Відповідно до п.15.5 Перехідних положень КАСУ до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи апеляційні та касаційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу.

Суддя

РІШЕННЯ

Іменем України

7 червня 2019 року

Київ

Справа №

Шостий апеляційний адміністративний суд у складі

Головуючого судді

Суддів

секретар судового засідання

за участю

представника позивача

представника відповідача

розглянувши у відкритому судовому засіданні справу за позовом громадської організації «Б.М.» до Центральної виборчої комісії про визнання протиправною та скасування постанови, зобов'язання вчинити дії,

встановив:

I. ІСТОРИЯ СПРАВИ

Короткий зміст позовних вимог

1. 05 червня 2019 року громадська організація «Б.М.» звернулася до Шостого апеляційного адміністративного суду як суду першої інстанції з позовом до Центральної виборчої комісії (далі — ЦВК) з вимогами:

1.2. визнати протиправною та скасувати постанову ЦВК від 4 червня 2019 року № 94 в частині відмови в наданні дозволу ГО «Б.М.» мати офіційних спостерігачів під час позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року (далі — Постанова);

1.3. зобов'язати ЦВК прийняти рішення про надання дозволу ГО «Б.М.» мати офіційних спостерігачів під час чергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року.

1.4. Обґрунтовуючи свої вимоги, позивач зазначив, що ГО «Б.М.» , відповідно до статті 77, статті 78 Закону, мала право звернутися до ЦВК з клопотанням про дозвіл мати офіційних спостерігачів. У цьому зв'язку ГО «Б.М.» наголошує, що зареєстрована у встановленому законом порядку, що підтверджується відомостями Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Крім того, відповідно до параграфу 2 статті 1.1, пункт 10 статті 2.4 Статуту Організація здійснює свою діяльність на всій території України і для досягнення статутної мети і виконання статутних завдань бере участь у виборчих кампаніях відповідно до законодавства України.

1.5. Отже, ЦВК не мала підстав, визначених частинами першою-третьою, п'ятою, шостою статті 78 Закону України «Про вибори народних депутатів України», для того, щоб відмовити ГО «Б.М.» у наданні за її зверненням від 18 січня 2019 року дозволу мати офіційних спостерігачів під час позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року.

1.6. Позивач твердить, що судячи зі змісту Постанови, а також оскарженого судового рішення, для отримання дозволу мати офіційних спостерігачів під час виборчого процесу статут громадських організацій повинен містити чітке формулювання/вказівку, що до статутної діяльності організації належать «питання виборчого процесу та спостереження за ним», тобто дослівно як в Законі.

1.7. Ухвалою від _____ червня 2019 року Суд відкрив провадження за вказаною позовною заявою. Тією ж ухвалою суд зобов'язав відповідача подати відзив на позовну заяву .

1.8. У відзиві зазначається, що не будь-яка зареєстрована у встановленому порядку громадська організація, а лише та, до статутної діяльності якої належать питання виборчого процесу та спостереження за ним, може звернутися щодо надання дозволу мати офіційних спостерігачів під час виборів народних депутатів України.

1.9. Ухвалою від ___ червня 2019 року суд призначив справу до розгляду в судовому засіданні на ___ червня 2019 року на 18:30 год., про що сторони повідомлені належним чином.

1.10. У судовому засіданні позивач підтримав свої вимоги з мотивів, наведених в позовній заяві, просив їх задовольнити.

1.11. Представники відповідача у судовому засіданні надали пояснення, за змістом аналогічні тим, які зазначено у відзиві.

II. ФАКТИЧНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

2. 23 травня 2019 року опублікований Указ Президента України від 21 травня 2019 року про дострокове припинення повноважень Верховної Ради і призначення виборів на 21 липня 2019 року.

3. 5 червня 2019 року до ЦВК надійшло клопотання ГО «Б.М.» про надання дозволу мати офіційних спостерігачів під час позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року. До клопотання долучено витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з відомостями щодо ГО «Б.М.», Статут ГО (затверджений VIII Конференцією Всеукраїнської молодіжної громадської організації 09 листопада 2016 року).

4. За результатами розгляду цього клопотання та доданих до нього документів, ЦВК ухвалила Постанову, якою відмовила позивачу у наданні дозволу мати офіційних спостерігачів під час позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року.

5. Відповідно до Постанови, підставою для відмови слугувало те, що всупереч вимог частини другої статті 78 Закону до статутної діяльності ГО «Б.М.» не належить питання спостереження за виборчим процесом.

III. ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин).

6. Відповідно до статті 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

7. Згідно з частиною першою статті 70 Конституції України право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років.

8. Відповідно до статті 71 Конституції України вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

9. За змістом статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються: 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; <...> 20) організація і порядок проведення виборів і референдумів; <...>.

10. Згідно з частиною четвертою статті 11 Закону «Про вибори народних депутатів України» виборчий процес включає такі етапи: 1) висування та реєстрація кандидатів на пост Президента України; 2) утворення окружних та дільничних виборчих комісій; 3) проведення передвиборної агітації; 4) утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі; 5) складання

списків виборців, їх перевірка та уточнення; 6) голосування у день виборів Президента України; 7) підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків голосування і результатів виборів Президента України та їх офіційне оголошення; 8) припинення повноважень окружних та дільничних виборчих комісій.

11. Відповідно до частини першої статті 77 Закону у виборчому процесі можуть брати участь офіційні спостерігачі від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій.

12. Відповідно до частини першої статті 78 Закону офіційним спостерігачем від партії, кандидата у депутати чи громадської організації може бути виборець. Не може бути офіційним спостерігачем: член виборчої комісії; посадова особа органів виконавчої влади або суду, правоохоронних органів, органів влади Автономної Республіки Крим чи органів місцевого самоврядування; військовослужбовець; особа, яка проходить альтернативну (невійськову) службу.

13. Згідно з частиною другою статті 78 Закону Громадська організація, до статутної діяльності якої належать питання виборчого процесу та спостереження за ним, зареєстрована у встановленому законом порядку, не пізніше як за шістьдесят днів до дня голосування може звернутися до Центральної виборчої комісії з клопотанням про дозвіл мати офіційних спостерігачів під час виборів депутатів.

14. Відповідно до частини третьої статті 78 Закону Центральна виборча комісія не пізніше як на десятий день з дня отримання клопотання приймає рішення про надання дозволу громадській організації мати офіційних спостерігачів або про відмову в наданні такого дозволу, про що повідомляє громадську організацію наступного дня після дня прийняття відповідного рішення. Підставою для відмови може бути лише порушення громадською організацією вимог, встановлених частинами першою та другою цієї статті.

IV. ПОЗИЦІЯ СУДУ

15. Суд встановив, що підставою для відмови ГО «Б.М.» у наданні дозволу мати офіційних спостерігачів на позачергових виборів народних депутатів України 21 липня 2019 року стало те, що до статутної діяльності цієї Організації не належать питання спостереження за виборчим процесом.

16. В контексті цієї справи колегія суддів надає значення тому, що згідно з пунктом 10 статті 2.4 Статуту ГО «Б.М.» для досягнення статутної мети і виконання статутних завдань Організація відповідно до законодавства України бере активну участь у виборчих кампаніях. Тобто, статутна діяльність цієї Організації стосується дій у певній сфері суспільних відносин, які за своїм змістом, призначенням, меті не тотожні такій діяльності як спостереження за виборчим процесом і не охоплює/не стосується такої діяльності.

17. Законодавчого визначення «виборчої кампанії» немає. Між тим семантичне значення цього словосполучення (як і загальноприйняте його застосування) позначає складову виборчого процесу, яка включає сукупність заходів, спрямованих на досягнення поставленої мети, у випадку з президентськими виборами — перемоги певного кандидата, який претендував на цей пост. У виборчій кампанії як процесі акцент зроблено на засобах/способах комунікації (впливу, переконання) кандидата (його представників) та/чи політичної сили, яка його висунула, і виборців з метою отримати їхні голоси на виборах, аніж на виборчому процесі як такому, зокрема на голосуванні як акті безпосереднього волевиявлення.

18. Між тим, участь громадських організацій у виборчому процесі шляхом спостереження за тим, які він проходить, має на меті сприяти відкритості і публічності виборчого процесу та забезпечити (гарантувати) прозорість виборчих процедур. Громадські організації саме такого спрямування, можуть отримати дозвіл ЦВК мати своїх офіційних спостерігачів на виборах, водночас з'ясувати в чому полягає статутна діяльність певної громадської організації як умови допуску її до участі в цьому процесі (шляхом спостереження) можна тільки на підставі її установчого документа — статуту.

19. Враховуючи, що за змістом частини другої статті 78 Закону наявність у статуті громадської організації такого напрямку діяльності як спостереження за виборчим процесом є однією з вимог до громадських організацій, які хочуть мати своїх офіційних спостерігачів на виборах, ЦВК обґрунтовано відмовила позивачу у наданні дозволу мати таких спостерігачів з огляду на те, що його статутна діяльність не відповідає вимогам вказаної статті.

20. Попередня практика ЦВК щодо розгляду аналогічних клопотань під час президентських і парламентських виборів, на яку покликається позивач, не є і не може слугувати доказом неправомірності оскарженої Постанови.

На підставі вищевикладеного, керуючись ст.ст. 6, 8,9,241-245, 250, 272,273 Кодексу адміністративного судочинства України, суд, -

вирішив:

1. У задоволенні адміністративного позову ГО «Б.М.» до Центральної виборчої комісії про визнання протиправною та скасування постанови, зобов'язання вчинити дії, — відмовити повністю.

Рішення набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження в порядку ч. 1 ст. 272 КАС України та може бути оскаржене безпосередньо до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду через Шостий апеляційний адміністративний суд у дводенний строк у порядку, встановленому ч. 2 ст. 278 КАС України.

Відповідно до п.15.5 Перехідних положень КАСУ до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи апеляційні та касаційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу.

Головуючий суддя

РІШЕННЯ

Іменем України

10 червня 2019 року

м. Вінниця

Справа №

Вінницький окружний адміністративний суд в складі колегії суддів:

Головуючого судді (судді-доповідача)-

суддів

секретар судового засідання

за участю

представника позивача

представника відповідача

розглянувши у відкритому судовому засіданні справу за позовом кандидата у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі №16 ОСОБА_2 до окружної виборчої комісії одномандатного виборчого округу № 16 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача кандидати у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 16 на позачергових виборах народних депутатів України 21.07.2019 ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, ОСОБА_13, ОСОБА_14, ОСОБА_15, ОСОБА_16, ОСОБА_17, ОСОБА_18, ОСОБА_19, ОСОБА_20, ОСОБА_21, ОСОБА_22, ОСОБА_23, ОСОБА_24, ОСОБА_25, ОСОБА_26, ОСОБА_27, виборча дільниця №050403 в одномандатному виборчому окрузі №16 про: визнання протиправною та скасування постанови

встановив:

І.ІСТОРИЯ СПРАВИ

Короткий зміст позовних вимог

1. 28. 07.2019 кандидат у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі №16 ОСОБА_2 звернувся до Вінницького окружного адміністративного суду з адміністративним позовом до окружної виборчої комісії №16, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача кандидати у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 16 на позачергових виборах народних депутатів України 21.07.2019 ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, ОСОБА_13, ОСОБА_14, ОСОБА_15, ОСОБА_16, ОСОБА_17, ОСОБА_18, ОСОБА_19, ОСОБА_20, ОСОБА_21, ОСОБА_22, ОСОБА_23, ОСОБА_24, ОСОБА_25, ОСОБА_26, ОСОБА_27, виборча дільниця №050403 в одномандатному виборчому окрузі №16 про визнання протиправною та скасування постанови.

1.1. Позовні вимоги мотивовані тим, що, на думку позивача, окружною виборчою комісією № 16 протиправно прийнято постанову №__ від 26.07.2019 «Про визнання недійсним виборів на виборчій дільниці №050403», оскільки ОВК №16 не мала підстав, для визнання виборів на виборчій дільниці №050403 недійсними, враховуючи відсутність умов, що передбачені частиною 1 статті 92 Закону України «Про вибори народних депутатів України».

1.2. У судовому засіданні позивач повністю підтримав заявлені позовні вимоги та надав суду пояснення згідно з наведеними у позовній заяві обґрунтуваннями.

1.3. В судовому засіданні представник відповідача заперечував проти позову з підстав, наведених у письмових запереченнях, що долучені до матеріалів справи. При цьому, зазначив, що окружна виборча комісія №16 при прийнятті постанови №___ від 26.07.2019 «Про визнання недійсним виборів на виборчій дільниці №050403» діяла відповідно до норм Закону України «Про вибори народних депутатів України».

1.4. Представник третьої особи — кандидата у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 16 на позачергових виборах народних депутатів України ОСОБА_25 також заперечував щодо задоволення адміністративного позову та просив суд відмовити в його задоволенні.

1.5. Інші треті особи в судове засідання не з'явились, хоча про дату, час та місце розгляду адміністративної справи були повідомлені завчасно та належним чином, що підтверджується матеріалами справи.

1.6. Відповідно до ч.3 ст.268 КАСУ неприбуття у судове засідання учасника справи, повідомленого відповідно до положень цієї статті, не перешкоджає розгляду справи у судах першої та апеляційної інстанцій.

1.7. Окрім того, в ході розгляду даного адміністративного позову у судовому засіданні допитано в якості свідка ОСОБА_28 та ОСОБА_29, які є членами ОВК №16.

1.8. Свідки повідомили суду, що до окружної виборчої комісії №16 від дільничної виборчої комісії №051403 надійшли виборча документація та протоколи про підрахунок голосів. При перевірці цілісності даних документів ОВК №16 виявлено пошкодження пакету із протоколами зазначеної дільничної виборчої комісії. Відтак, 26 липня 2019 року ОВК № 16 було прийнято рішення про повторний підрахунок голосів на ДВК № 051403. Під час перерахунку було встановлено, що пломби, якими опломбовані ящики із виборчою документацією пошкоджено та відсутні 140 виборчих бюлетенів, про що складено відповідний акт. Враховуючи, що різниця становила більше 20%, керуючись ч. 16 ст. 94 Закону України «Про вибори народних депутатів України» та на підставі п. 2 ч. 1 ст. 92 Закону України «Про вибори народних депутатів України» ОВК № 16 прийняло рішення про визнання голосування на виборчій дільниці № 051403 недійсним.

II. ФАКТИЧНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

2. Судом також встановлено, що 26.07.2019 окружною виборчою комісією №16 при прийнятті виборчої документації та протоколів про підрахунок голосів від дільничної виборчої комісії №051403 виявлено пошкодження пакету із протоколами зазначеної дільничної виборчої комісії. У зв'язку із чим, членами окружної виборчої комісії №16 на місці шляхом голосування прийнято рішення не вилучати протоколи із пошкодженого пакета, пломби із ящиків із виборчою документацією не знімати, а провести перерахунок бюлетенів для голосування по даній дільниці після прийняття всієї виборчої документації та протоколів від усіх виборчих дільниць по одномандатному виборчому округу №16.

3. Після завершення прийняття всієї виборчої документації та протоколів по всьому виборчому окрузі №16, окружною виборчою комісією №16 26.07.2019 вирішено перейти до повторного підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці №051403. На початку здійснення повторного перерахунку голосів було встановлено, що на коробці з виборчою документацією, яка надійшла з ДВК №051403 пошкоджено опломбування. В ході перерахунку голосів виявлено відсутність пакету із бюлетенями однієї із політичних партій, про що складено відповідний акт.

4. Таким чином, ОВК встановлено, що кількість бюлетенів, виявлених при повторному перерахунку голосів в коробці набагато менша від кількості бюлетенів, які були отримані виборцями для голосування в одномандатному виборчому окрузі на виборчій дільниці, а саме різниця становила 140 виборчих бюлетенів.

5. Загальна кількість відсутніх бюлетенів перевищує 20% кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці №051403.

III. ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин)

6. Порядок прийняття та розгляду документів дільничних виборчих комісій окружною виборчою комісією врегульовані статтею 94 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (далі — Закон).

7. Частиною 11 статті 94 Закону у разі неможливості усунення без перерахунку виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному окрузі та (або) одномандатному окрузі неточностей у протоколі (протоколах) дільничної виборчої комісії у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та (або) одномандатному окрузі, а також у разі наявних ознак розпечатування пакетів із заповненими документами дільничної виборчої комісії по загальнодержавному округу та (або) одномандатному округу окружна виборча комісія зобов'язана прийняти рішення про повторний підрахунок голосів виборців на цій виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та (або) одномандатному окрузі.

8. Відповідно до ч. 16 ст. 94 Закону окружна виборча комісія може прийняти рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним лише у разі виявлення при повторному підрахунку голосів виборців на відповідній виборчій дільниці обставин, зазначених у ч. 1 ст. 92 цього Закону.

9. Згідно з ч. 1 ст. 92 Закону дільнична виборча комісія може визнати голосування на виборчій дільниці недійсним у разі встановлення нею порушень вимог цього Закону, внаслідок яких неможливо достовірно встановити результати волевиявлення виборців, лише за таких обставин:

1. виявлення фактів незаконного голосування (опускання виборчого бюлетеня до виборчої скриньки за виборця іншою особою, крім випадків, передбачених частиною дев'ятою статті 85 цього Закону; голосування особами, які не мають права голосу; голосування особами, які не включені до списку виборців на цій виборчій дільниці або включені до нього безпідставно; голосування виборцями, яким на підставі частини третьої статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців» тимчасово змінено місце голосування (без зміни виборчої адреси) на іншу виборчу дільницю поза межами одномандатного округу, до якого вони відносяться на підставі відомостей Державного реєстру виборців про їх виборчу адресу, що внесені до списку виборців на відповідній виборчій дільниці та безпідставно отримали виборчі бюлетені для голосування в одномандатному окрузі; голосування виборцем більше ніж один раз) у кількості, що перевищує п'ять відсотків кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці;
2. знищення або пошкодження виборчої скриньки (скриньок), що унеможлиблює встановлення змісту виборчих бюлетенів, якщо кількість цих бюлетенів перевищує двадцять відсотків кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці;
3. виявлення у виборчих скриньках виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному або одномандатному окрузі у кількості, що перевищує більш як на п'ять відсотків кількість виборців, які отримали відповідні виборчі бюлетені на виборчій дільниці.

10. У разі виявлення обставин, зазначених у частині першій цієї статті, у кожному випадку дільнична виборча комісія складає акт за формою та у порядку, передбаченими частиною восьмою статті 35 цього Закону. Такий акт (акти) є підставою для розгляду дільничною виборчою комісією питання про визнання голосування недійсним: на виборчій дільниці — у випадках, передбачених пунктами 1, 2 частини першої цієї статті; по загальнодержавному або по одномандатному виборчому округу — у випадку, передбаченому пунктом 3 частини першої цієї статті.

11. У разі прийняття дільничною виборчою комісією рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним усі бюлетені, виявлені у виборчих скриньках на цій виборчій дільниці, вважаються такими, що не підлягають врахуванню. У цьому випадку на місці відомостей, зазначених у пунктах 10-14 частини другої, у пунктах 10-14 частини третьої статті 91 або у пунктах 8-10 частини другої статті 96-1 цього Закону ставиться прочерк. Протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі складається дільничною виборчою комісією у порядку, встановленому статтею 91 цього Закону.

12. Частиною 17 ст. 94 Закону передбачено, що у разі визнання голосування на виборчій дільниці недійсним при повторному підрахунку голосів усі виборчі бюлетені, що використовувалися для голосування на відповідній виборчій дільниці, вважаються такими, що не підлягають врахуванню. У цьому випадку протоколи окружної виборчої комісії про повторний підрахунок голосів виборців на цій виборчій дільниці у загальнодержавному окрузі в межах одномандатного округу та в одномандатному окрузі складаються у порядку, встановленому частинами тринадцятою та чотирнадцятою цієї статті, та повинні містити лише відомості, зазначені у пунктах 1-9 частин другої та/або третьої статті 91 цього Закону. На місці інших відомостей ставиться прочерк.

13. Згідно з ч. 9 ст. 273 Кодексу адміністративного судочинства України суд приймає позовну заяву щодо рішення, дії чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму або члена відповідної комісії до розгляду незалежно від сплати судового збору. У разі несплати судового збору на момент вирішення справи суд одночасно вирішує питання про стягнення судового збору відповідно до правил розподілу судових витрат, встановлених цим Кодексом.

14. Відповідно до ч. 1 ст. 139 Кодексу адміністративного судочинства України при задоволенні позову сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, всі судові витрати, які підлягають відшкодуванню або оплаті відповідно до положень цього Кодексу, стягуються за рахунок бюджетних асигнувань суб'єкта владних повноважень, що виступав відповідачем у справі, або якщо відповідачем у справі виступала його посадова чи службова особа.

15. Відповідно до ч. 1 ст. 9 КАС України розгляд і вирішення справ в адміністративних справах здійснюється на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

16. Кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення (ч. 1 ст. 77 КАС України), за згідно із ст. 90 КАС України суд оцінює докази, які є у справі, за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні.

VI. ПОЗИЦІЯ СУДУ

17. Як встановлено судом кількість виборців, що отримали бюлетені на ДВК №051403 становила 522 людини. При цьому, кількість пошкоджених (відсутніх) бюлетенів складає 140, що складає 26,82 % від загальної кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на даній виборчій дільниці.

18. Суд не бере до уваги посилання позивача про те, що пошкодження коробки із виборчою документацією було виявлено під час зберігання останньої на ОВК №16 та внаслідок бездіяльності ОВК №16, що полягала у неналежному зберіганні виборчої документації дільничної виборчої комісії №051403 у приміщенні ОВК №16.

19. Визначальним є факт неможливості вставлення результатів волевиявлення на виборчій дільниці, внаслідок неможливості встановлення змісту виборчих бюлетенів в кількості, що перевищує 20% кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці. При цьому, законодавець не ставить в залежність з чієї вини мав місце факт пошкодження.

20. Крім того, суд зауважує, що встановлення обставин, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 92 Закону та складання відповідного акту є підставою для визнання голосування недійсним в цілому по виборчій дільниці, що передбачено ч. 2 ст. 92 Закону.

21. Таким чином, суд вважає, що зазначенні порушення є підставою для прийняття окружній виборчій комісії № 16 рішення про визнання голосування на виборчій дільниці № 051403 недійсним.

22. За таких обставин, суд дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення позовної вимоги про визнання протиправною та скасування постанови ЦВК.

23. Перевіливши юридичну та фактичну обґрунтованість доводів сторін, оцінивши докази, які є у справі, суд приходить до висновку про відсутність підстав для задоволення адміністративного позову.

24. При вирішенні спору, суд визначається щодо розподілу судових витрат, виходить з наступного.

25. При подачі даної позовної заяви позивачем судовий збір не сплачено.

26. Як вбачається з прохальної частини позовної заяви, вимоги позивача містять немайновий характер. При поданні позовної заяви з вимогами немайнового характеру, відповідно до вимог Закону України «Про судовий збір», судовий збір сплачується в розмірі 0,06 розміру мінімальної заробітної плати.

V. СУДОВІ ВИТРАТИ

27. Враховуючи, що в матеріалах справи відсутні докази підтвердження здійснення судових витрат позивачем, суд вбачає підстави для їх стягнення у розмірі 73,08 грн.

Керуючись ст.ст.6, 8, 9, 241-245, 250, 272, 273, 275, 278 Кодексу адміністративного судочинства України, Вінницький окружний адміністративний суд

вирішив:

1. В задоволенні адміністративного позову відмовити повністю.

2. Стягнути судовий збір до Державного бюджету України з кандидата у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі №16 ОСОБА_2 в розмірі 73, 08 грн. (сімдесят три гривні 08 копійок).

Згідно із ч. 1 ст. 272 КАС України судові рішення за наслідками розгляду судами першої інстанції справ, визначених статтями 273-277 цього Кодексу, набувають законної сили після закінчення строку апеляційного оскарження, а у разі їх апеляційного оскарження — з моменту проголошення судового рішення суду апеляційної інстанції.

Відповідно до ч. 2 ст. 278 КАС України судові рішення за наслідками розгляду справ, визначених статтями 273-277 цього Кодексу, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку у дводенний строк з дня їх проголошення, а судові рішення, ухвалені до дня голосування, — не пізніше як за чотири години до початку голосування.

Відповідно до п.15.5 Перехідних положень КАСУ до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи апеляційні та касаційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу.

Головуючий суддя
судді

РІШЕННЯ

Іменем України
Шостий апеляційний адміністративний суд
25 червня 2019 року
м. Київ
Справа № 855/167/19

18 год. 54 хв
Шостий апеляційний адміністративний суд у складі:
головуючого — судді
суддів
за участю
секретаря судового засідання
позивача
представника позивача
представника відповідача
розглянувши у відкритому судовому засіданні справу за адміністративним позовом кандидата у народні депутати України ОСОБА_1 до Центральної виборчої комісії про скасування постанови №1193 від 23 червня 2019 року, зобов'язання вчинити дії, -

встановив

I. ІСТОРИЯ СПРАВИ

Короткий зміст позовних вимог

1. 24 червня 2019 року кандидат у народні депутати України ОСОБА_1 звернувся до Шостого апеляційного адміністративного суду з адміністративним позовом до Центральної виборчої комісії, у якому просить:

1.1. скасувати постанову № 1193 від 23 червня 2019 року про відмову в реєстрації кандидата в народні депутати України ОСОБА_1, висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі № 122 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року;

1.2. зобов'язати Центральну виборчу комісію винести на засідання Центральної виборчої комісії розгляд заяви про самовисування ОСОБА_1 кандидатом у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 122 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року;

1.3. зобов'язати Центральну виборчу комісію зареєструвати ОСОБА_1 кандидатом в народні депутати України, висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі № 122 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року.

2. В обґрунтування позовних вимог кандидат у народні депутати України П. зазначає, що постанова ЦВК № 1193 від 23 червня 2019 року підлягає скасуванню, оскільки ст.ст. 55, 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України» не передбачено внесення грошових коштів як заставу особисто кандидатом у народні депутати України, крім того, внесення грошової застави було здійснено ОСОБА_3, який є помічником ОСОБА_1, та, здійснюючи внесення грошовою застави, діяв на підставі довіреності.

3. Таким чином, позивач зазначає, що грошова застава внесена ним, а його представник, ОСОБА_3, виконав лише технічну функцію, сплативши в касі банку його особисті кошти, як заставу.

4. 25.06.2019 до Шостого апеляційного адміністративного суду від відповідача надійшов відзив на позовну заяву, у якому відповідач на обґрунтування своєї позиції щодо відсутності підстав для задоволення позовних вимог зазначає про імперативну вимогу Закону № 4061 щодо внесення грошової застави кандидатом, при цьому зазначаючи, що до заяви про самовисування ОСОБА_1 додано квитанцію АТ КБ «Приватбанк» від 18 червня 2019 року про переказ у безготівковому порядку на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії коштів у розмірі 41 730 грн., внесених ОСОБА_3 .

5. Крім того, відповідач наголошує на неприпустимості втручання судами адміністративної юрисдикції у дискреційні повноваження відповідача в частині позовної вимоги позивача про зобов'язання ЦВК зареєструвати кандидата.

6. Відповідач просить у задоволенні позову відмовити в повному обсязі, зважаючи на те, що такий є необґрунтованим та безпідставним.

7. В судовому засіданні позивач та його представник вимоги позовної заяви підтримали в повному обсязі, просили їх задовольнити.

8. Представник відповідача заперечував проти задоволення адміністративного позову, просив відмовити у задоволенні позовних вимог, оскільки такі є необґрунтованими.

II. ФАКТИЧНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

9. З матеріалів справи судом встановлено, що 19 червня 2019 року (о 15 год. 54 хв.) ОСОБА_1 подано до Центральної виборчої комісії заяву про самовисування разом з іншими документами щодо реєстрації ОСОБА_1 кандидатом у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 122 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року.

10. 23 червня 2019 року Центральною виборчою комісією винесено постанову № 1193 про відмову в реєстрації кандидата в народні депутати України ОСОБА_1 , висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі №122 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року.

11. Підставою для такої відмови та прийняття оскаржуваної постанови слугувало те, що до заяви про самовисування ОСОБА_1 додано квитанцію АТ КБ «Приватбанк» від 18 червня 2019 року про переказ у безготівковому порядку на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії коштів у розмірі 41 730 грн., внесених ОСОБА_3 , а в призначенні платежу вказано: «грошова застава кандидата у народні депутати України ОСОБА_1 ». Таким чином, ЦВК дійшла висновку, що грошову заставу внесено неналежною особою, а отже, передбаченого пунктом 4 частини другої статті 55 Закону України «Про вибори народних депутатів України» документа про внесення грошової застави кандидатом у народні депутати України відповідно до статті 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України» не додано.

12. Позивач, вважаючи, що постанова № 1193 від 23 червня 2019 року підлягає скасуванню, у зв'язку з чим Центральна виборча комісія має зареєструвати ОСОБА_1 кандидатом в народні депутати України, висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі № 122 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року, звернувся з даним позовом до суду.

III. ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин).

13. Зміст правовідносин у даній справі становить право позивача брати участь у виборчому процесі та обов'язок відповідача забезпечити це право в умовах рівності кандидатів у народні депутати України.

14. Спірні правовідносини регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 №4061-VI (далі — Закон № 4061-VI), Законом України «Про Центральну виборчу комісію» від 30.06.2004 №1932-IV (далі — Закон №1932- IV), в редакціях, що були чинними на момент виникнення цих правовідносин, та підзаконними нормативно-правовими актами, прийнятими на їх виконання.

15. Відповідно до п. 6 ст. 19 Закону №1932-IV Центральна виборча комісія реєструє кандидатів у народні депутати України в порядку, встановленому законом.

16. Згідно з ч.2 ст. 55 Закону №4061-VI Центральна виборча комісія реєструє кандидата у депутати, який балотується в одномандатному окрузі в порядку самовисування, за умови пред'явлення ним особисто одного із документів, передбачених пунктами 1 або 2 частини третьої статті 2 цього Закону, та отримання нею документів, зокрема, документа про внесення грошової застави відповідно до статті 56 цього Закону.

17. Відповідно до п.1, 1-2 Роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про вибори народних депутатів України» під час реєстрації кандидатів у народні депутати України, затвердженого постановою Центральної виборчої комісії від 29 травня 2019 року № 909 Центральна виборча комісія реєструє кандидата в депутати за умови отримання документів, передбачених частиною першою статті 54, частинами першою, другою статті 55 Закону, які обов'язково повинні містити відомості, зазначені у наведених нормах Закону. При цьому документ вважається таким, що не поданий для реєстрації кандидатом у депутати, в разі відсутності в ньому відомостей, які обов'язково повинні міститися у такому документі. Відповідно до частини другої статті 55 Закону Центральна виборча комісія реєструє кандидата в депутати, який балотується в одномандатному виборчому окрузі в порядку самовисування, за умови пред'явлення ним особисто документа, який підтверджує особу та громадянство України, а саме паспорта громадянина України або тимчасового посвідчення громадянина України (для осіб, недавно прийнятих до громадянства України), та за умови отримання документів, визначених у вказаній нормі Закону.

18. Згідно з ч. 2 ст. 56 Закону №4061-VI партія, яка висунула кандидата в депутати в одномандатному окрузі, кандидат у депутати, який балотується в одномандатному окрузі в порядку самовисування, після початку виборчого процесу та до подання документів Центральній виборчій комісії для реєстрації вносить на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії грошову заставу в розмірі десяти розмірів мінімальної заробітної плати.

19. Таким чином, внесення у встановленому Законом №1932-IV розмірі та порядку грошової застави є однією з умов реєстрації особи кандидатом у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі.

IV. ПОЗИЦІЯ СУДУ

20. Аналізуючи приписи ч. 2 ст. 56 Закону №4061-VI колегія суддів приходить висновку, що така містить певні імперативні вимоги до грошової застави, а саме: грошова застава має бути внесена кандидатом у народні депутати України, який балотується в одномандатному виборчому окрузі та подає документи для реєстрації; вчинення оплати має бути здійснене до подання документів ЦВК для реєстрації; здійснення оплати має бути здійснене на спеціальний рахунок ЦВК; грошові кошти має бути внесено у розмірі 41 730 грн., що відповідає встановленому частиною другою статті 56 Закону №4061-VI розміру.

21. Необхідність внесення грошової застави саме кандидатом у народні депутати України також підтверджується і абз. 2 ч. 3 ст. 56 Закону №4061-VI, згідно з якою у разі прийняття Центральною виборчою комісією рішення про відмову в реєстрації кандидата у депутати, який балотується в одномандатному окрузі в порядку самовисування, внесена грошова застава повертається у п'ятиденний строк після прийняття відповідного рішення на визначений відповідним кандидатом у

депутати рахунок.2. У відповідності до п. 1.32 ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05 квітня 2001 року № 2346-III платник — особа, з рахунка якої ініціюється переказ коштів або яка ініціює переказ шляхом подання/формування документа на переказ готівки разом із відповідною сумою коштів.

22. Колегією суддів з матеріалів справи встановлено, що до заяви про самовисування ОСОБА_1 додано квитанцію АТ КБ «ПриватБанк» №0.0.1384852632.1 від 18 червня 2019 року про переказ у безготівковому порядку на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії коштів у розмірі 41 730 грн., внесених ОСОБА_3, відповідно до якої в графі «призначення платежу» вказано: «грошова застава кандидата у народні депутати України ОСОБА_1», однак, в усіх графах «ПІБ» зазначено: «ОСОБА_3», що в даному випадку ідентифікує його як платника.

23. Крім того у квитанції №0.0.1384852632.2 від 18 червня 2019 року у графі «призначення платежу» зазначено «комісія з платника», а оскільки у графі «ПІБ» в такій квитанції зазначено також «ОСОБА_3», то таке свідчить, що комісію стягнуто з ОСОБА_3, як платника за такими квитанціями.

24. Також, факт надходження відповідних коштів до ЦВК саме від ОСОБА_3 підтверджується і довідкою від 24 червня 2019 року №86, підписаною завідувачем відділу бухгалтерського обліку та звітності Секретаріату Комісії — головним бухгалтером Центральної виборчої комісії Гуліноюю О.А., та копією витягу з виписки Державної казначейської служби України за 18 червня 2019 року зі спеціального рахунку Центральної виборчої комісії, відкритого для зарахування грошової застави.

25. Натомість, з даних доказів та інших матеріалів справи, не вбачається, що на спеціальний рахунок ЦВК надходили кошти від ОСОБА_1. 26.

26. При цьому, колегія суддів погоджується з доводами позивача про те, що Законом України «Про вибори народних депутатів України» чітко не встановлено, що внесення грошових коштів (заставу) має бути здійснено особисто кандидатом у народні депутати України, однак, при цьому, суд зазначає, що платником у документі про внесення грошової застави має бути зазначена саме особа, яка подає документи до Центральної виборчої комісії для реєстрації як кандидат у народні депутати України, оскільки ч. 2 ст. 56 Закону №4061-VI передбачає, що саме кандидат у депутати вносить грошову заставу.

27. Разом з тим, в матеріалах справи наявна копія довіреності, згідно якої ОСОБА_1 уповноважує ОСОБА_3 бути представником ОСОБА_1, зокрема, в банківських та кредитних установах, установах, державних та інших компетентних органах та організаціях, з усіма правами, для чого надано ОСОБА_3 право, зокрема, сплачувати необхідні платежі від імені ОСОБА_1.

28. В судовому засіданні в якості свідка допитано ОСОБА_3, який пояснив, що ОСОБА_1 передав йому кошти у сумі 41 730 грн., які ОСОБА_3 у подальшому через касу банку вніс на відповідний рахунок ЦВК в якості грошової застави за ОСОБА_1 як кандидата у народні депутати України.

29. Згідно ч. 3 ст. 244 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Довіреність на вчинення правочину представником може бути надана особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі.

30. Відповідно до ч. 4 ст. 245 ЦК України довіреність на одержання заробітної плати, стипендії, пенсії, аліментів, інших платежів та поштової кореспонденції (поштових переказів, посилок тощо) може бути посвідчена посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на стаціонарному лікуванні, або за місцем його проживання.

31. Колегія суддів зазначає, що з копії довіреності на підтвердження повноважень ОСОБА_3 вбачається, що така засвідчена керівником Управління кадрів апарату Верховної Ради України, на

що також звертав увагу позивач та його представник, однак, суд вказує, що дана довіреність не є за формою та обсягом зазначених в ній повноважень довіреністю, передбаченою ч. 4 ст. 245 ЦК України саме на одержання будь-яких платежів та поштової кореспонденції, тобто посвідчення такої керівником Управління кадрів апарату Верховної Ради України не узгоджується з приписами ч. 4 ст. 245 ЦК України.

32. Відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦК України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається.

33. Суд звертає увагу, що відповідно до ч. 3 ст. 247 ЦК України довіреність, у якій не вказана дата її вчинення, є нікчемною.

34. Колегія суддів зазначає, що з копії довіреності (оригінал якої судом досліджено в судовому засіданні) на підтвердження повноважень ОСОБА_3 не вбачається дати її вчинення, а тільки місце вчинення, та наявна лише дата засвідчення підпису ОСОБА_1 керівником Управління кадрів апарату Верховної Ради України, що підтверджено позивачем в судовому засіданні.

35. Оскільки довіреність, відповідно до ч. 3 ст. 247 ЦК України обов'язково повинна містити дату її видачі (дату її вчинення), а така (дата) в довіреності на представництво ОСОБА_1 ОСОБА_3 (копія якої наявна в матеріалах справи) відсутня, така довіреність, згідно ч. 3 ст. 247 ЦК України є нікчемною.

36. Таким чином, з вищенаведеного вбачається, що грошову заставу внесено не уповноваженою відповідно до закону особою, на вчинення відповідних дій (внесення грошової застави відповідно до статті 56 цього Закону), а отже, передбаченого пунктом 4 частини другої статті 55 Закону №4061-VI документа про внесення грошової застави кандидатом у народні депутати України відповідно до статті 56 Закону №4061-VI ЦВК не надано.

37. З огляду на вищенаведене, колегія суддів не може взяти до уваги показання свідка ОСОБА_3, оскільки такі не узгоджуються з матеріалами справи.

38. Згідно з пунктом 2 частини першої статті 60 Закону №4061-VI Центральна виборча комісія відмовляє в реєстрації кандидата в народні депутати України в разі відсутності документів, зазначених у частині другій статті 55 Закону.

39. Враховуючи вищевикладене, колегія суддів приходить висновку, що Центральна виборча комісія правомірно відмовила в реєстрації кандидата в народні депутати України ОСОБА_1, висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі № 122 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року, про що прийнято постанову № 1193 від 23 червня 2019 року, оскільки документа про внесення грошової застави кандидатом у народні депутати України відповідно до статті 56 Закону №4061-VI ЦВК не надано, а тому, така не підлягає скасуванню та позовна вимога не підлягає задоволенню.

40. Що стосується вимог зобов'язати Центральну виборчу комісію винести на засідання Центральної виборчої комісії розгляд заяви про самовисування ОСОБА_1 кандидатом у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 122 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року та зобов'язати Центральну виборчу комісію зареєструвати ОСОБА_1 кандидатом в народні депутати України, висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі № 122 на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року, колегія суддів зазначає, що такі вимоги не можуть бути задоволені, оскільки вони є похідними від першої вимоги позивача, яка не підлягає до задоволення.

41. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 77 КАС України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 78 цього Кодексу.

В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, що в даному випадку ним виконано, а позивачем доводи відповідача не спростовано.

42. Отже, доводи позовної заяви не знайшли свого підтвердження під час розгляду справи та не можуть бути підставою для задоволення позовних вимог.

43. Відповідно до ч. 9 ст. 273 КАС України, суд приймає позовну заяву щодо рішення, дії чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму або члена відповідної комісії до розгляду незалежно від сплати судового збору. У разі несплати судового збору на момент вирішення справи суд одночасно вирішує питання про стягнення судового збору відповідно до правил розподілу судових витрат, встановлених цим Кодексом.

V. СУДОВІ ВИТРАТИ

44. Враховуючи те, що позивач звільнений від сплати судового збору на підставі п. 13 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір», розподіл судових витрат не здійснюється.

Враховуючи викладене, керуючись ст.ст.194, 241, 246, 250, 271, 272, 273, 277, 278 КАС України, суд —
вирішив:

1. У задоволенні адміністративного позову кандидата у народні депутати України ОСОБА_1 до Центральної виборчої комісії про скасування постанови №1193 від 23 червня 2019 року, зобов'язання вчинити дії відмовити повністю.

Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження в порядку ч.1 ст. 272 КАС України та може бути оскаржене до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду в порядку та строки визначені статтею 278 КАС України.

Відповідно до пп.15.5 п.15 Перехідних положень Кодексу адміністративного судочинства України до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи апеляційні та касаційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цієї редакцією Кодексу — тобто через Шостий апеляційний адміністративний суд.

Головуючий суддя
Судді

ПОСТАНОВА

Іменем України

29 червня 2019 року

Київ

справа №

адміністративне провадження №

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду:

Головуючого судді —

суддів —

за участю секретаря судового засідання —

учасники справи:

представника позивача —

представника відповідача —

розглянувши у відкритому судовому засіданні апеляційну скаргу Т. на рішення Шостого апеляційного адміністративного суду від 26 червня 2019 року у справі №, прийняте колегією суддів у складі:

головуючого судді — , суддів: .

за позовом Т.

до Центральної виборчої комісії

про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити дії

УСТАНОВИВ

I. СУТЬ СПОРУ

1. 25 червня 2019 року Т. (далі — позивач) звернувся до Шостого апеляційного адміністративного суду з адміністративний позовом до Центральної виборчої комісії (далі — ЦВК, відповідач), в якому просив:

1.1. визнати протиправною та скасувати постанову ЦВК від 23 червня 2019 року №_____ «Про відмову в реєстрації кандидата в народні депутати України Т., висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі №___ на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року»;

1.2. зобов'язати ЦВК зареєструвати Т. кандидатом в народні депутати України, висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі №__ на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року на підставі раніше поданих документів;

1.3. стягнути з ЦВК на користь Т. судові витрати у сумі 1535 грн 80 коп. зі сплати судового збору.

2. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що 20 червня 2019 року на виконання вимог Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI (далі — Закон № 4061-VI) позивачем подано всі документи передбачені частиною 2 статті 55 вказаного Закону.

3. 23 червня 2019 року о 16 год 55 хв позивачем додатково подано виправлену автобіографію (на паперовому та електронному носії), в якій зазначено всю необхідну інформацію, передбачену частиною другою статті 55 Закону № 4061-VI.

4. На думку позивача, Постанова №___ є протиправною та такою, що підлягає скасуванню, оскільки відповідач не скористався повноваженнями, визначеними частиною третьою статті 60 Закону № 4061-VI щодо забезпечення реалізації прав особи, яка подає заяву про реєстрацію кандидатом у народні депутати, та можливості виправлення помилок і неточностей, допущених у поданих такою особою документах.

5. Представник відповідача в судовому засіданні проти задоволення адміністративного позову заперечував та просив у задоволенні позовних вимог відмовити, посилаючись на прийняття ЦВК Постанови №___ на підставі в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України.

6. За твердженням представника відповідача, позивач не зазначив у автобіографії всіх відомостей, визначених у пункті 2 частини другої статті 55 Закону № 4061-VI.

II. УСТАНОВЛЕНІ СУДАМИ ФАКТИЧНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. 20 червня 2019 року Т. звернувся до ЦВК із заявою про самовисування кандидатом у народні депутати України та просив зареєструвати його кандидатом у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № ____.

8. До заяви позивачем було надано повний пакет документів за переліком, визначеним пунктами 1 — 6 частини другої статті 55 Закону № 4061-VI, що підтверджено довідкою про прийняття документів.

9. 23 червня 2019 року о 16 год 55 хв позивачем до раніше поданих документів додатково подано виправлену автобіографію (на паперовому та електронному носії), в якій додатково вказано необхідну інформацію, передбачену пунктом 2 частини другої статті 55 Закону № 4061-VI.

10. Зазначений факт підтверджено розпискою, посвідченою уповноваженою особою відповідача — Ф. з поставленням відтиску печатки ЦВК.

11. Відповідно до Порядку денного засідання ЦВК 23 червня 2019 року розпочалось о 15 год. 30 хв., розгляд питання щодо реєстрації позивача кандидатом у народні депутати було внесено до цього порядку денного.

12. За результатами розгляду поданих позивачем документів 23 червня 2019 року ЦВК прийнято Постанову № 1203, якою відмовлено позивачу у реєстрації кандидатом в народні депутати України.

13. Відповідно до змісту цієї постанови, підставою для прийняття такого рішення є відсутність у поданій позивачем автобіографії всіх відомостей визначених пунктом 2 частини другої статті 55 Закону № 4061-VI, а саме відомості про його громадянства із зазначенням часу проживання на території України, освіту, посаду (заняття), місце роботи, партійність, склад сім'ї, адресу місця проживання, контактний номер телефону, а також відомості про наявність чи відсутність судимості.

III. РІШЕННЯ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ ТА МОТИВИ ЙОГО УХВАЛЕННЯ.

14. 26 червня 2019 року рішенням Шостого апеляційного адміністративного суду у задоволенні позову відмовлено у повному обсязі.

15. Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції дійшов висновку, що Постанова №___ про відмову позивачу у реєстрації кандидатом в народні депутати України є правомірною, оскільки установлений у пункті 2 частини другої статті 55 Закону України «Про вибори народних депутатів України» перелік відомостей, що має містити автобіографія є імперативним.

16. При цьому, суд першої інстанції зазначив, що при ухваленні рішення враховано правову позицію Верховного Суду, викладену у постанові від 18 червня 2019 року у справі № 855/150/19.

IV. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

17. Не погоджуючись з рішенням суду першої інстанції, представник позивача 27 червня 2019 року подав апеляційну скаргу, в якій, посилаючись на порушення судом норм матеріального і процесуального права, просить його скасувати та прийняти нове, яким задовольнити позовні вимоги.

18. В обґрунтування доводів апеляційної скарги позивач зазначив, що висновок суду першої інстанції про зміст юридичних наслідків, що настають у випадку не зазначення в автобіографії перелічених у пункті 2 частини другої статті 55 Закону України «Про вибори народних депутатів України» відомостей та імперативність цієї норми, є помилковим.

19. Позивач стверджує, що він у додатково поданій автобіографії вказав всі необхідні відомості, визначені у наведеній нормі Закону № 4061-VI.

20. 28 червня 2019 року до Верховного Суду надійшов відзив на апеляційну скаргу, в якому відповідач, спростовуючи її доводи, просить залишити апеляційну скаргу без задоволення, а оскаржуване судове рішення — без змін.

V. РЕЛЕВАНТНІ ДЖЕРЕЛА ПРАВА Й АКТИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

21. Конституція України

21.1. Частинами другою та третьою статті 76 встановлено, що народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

21.2. Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

21.3. Відповідно до статті 77 порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом

22. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року №4061-VI

22.1. Частиною першою статті 9 визначено, що депутатом може бути обраний громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

22.2. Згідно з частиною другою статті 55 Центральна виборча комісія реєструє кандидата у депутати, який балотується в одномандатному окрузі в порядку самовисування, за умови пред'явлення ним особисто одного із документів, передбачених пунктами 1 або 2 частини третьої статті 2 цього Закону, та отримання нею таких документів, зокрема автобіографії кандидата в депутати на паперовому носії та в електронному вигляді, що обов'язково повинна містити: прізвище, власне ім'я (всі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць, рік і місце народження, громадянство із зазначенням часу проживання на території України, відомості про освіту, трудову діяльність, посаду (заняття), місце роботи, громадську роботу (у тому числі на виборних посадах), партійність, склад сім'ї, адресу місця проживання, контактний номер телефону, відомості про наявність чи відсутність судимості.

22.3. На підставі частини першої статті 59 кандидати у депутати в одномандатних округах реєструються Центральною виборчою комісією за умови подання їй документів, передбачених статтею 55 цього Закону.

22.4. Відповідно до частини шостої статті 59 Центральна виборча комісія не пізніше як на п'ятий день з дня прийняття документів, передбачених частинами першою або другою статті 55 цього Закону, приймає рішення про реєстрацію кандидата у депутати в одномандатному окрузі або про відмову в його реєстрації.

22.5. За змістом частини першої статті 60 Закону №4061-VI Центральна виборча комісія відмовляє в реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати, зокрема, в разі відсутності документів, зазначених у частині першій статті 54 чи частинах першій або другій статті 55 цього Закону;

22.6. Згідно з частиною другою статті 60 рішення про відмову в реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати повинно містити вичерпні підстави відмови. Копія цього рішення не пізніше наступного дня після його прийняття видається (направляється) представнику партії або кандидату у депутати, який балотується в одномандатному окрузі.

22.7. Частиною третьою статті 60 передбачено, що помилки і неточності, виявлені в поданих кандидатами на реєстрацію документах, підлягають виправленню і не є підставою для відмови в реєстрації кандидата в депутати.

VI. ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

23. Право бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (пасивне виборче право) гарантоване статтею 38 Конституції України.

24. Відповідно до параграфу 24 Документа Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру ОБСЄ від 29 червня 1990 року наведене право особи може бути обмеженим, якщо це передбачено законом і таке обмеження є розумним і співрозмірним цілям й завданням закону.

25. Також, у відповідності з пунктом 7.5 названого Документа Копенгагенської наради ОБСЄ, процедури реєстрації кандидатів не повинні бути дискримінаційними. Отож підстави для відмови в реєстрації мають бути засновані на об'єктивних критеріях і чітко визначені в законі.

26. Європейський суд з прав людини, розглядаючи справу «Краснов та Скуратов проти Російської Федерації» (заяви №17864/04 і №21396/04) рішення від 19.07.2007, яка стосувалася дискваліфікації кандидатів у депутати до нижньої палати парламенту РФ унаслідок відсутності у поданих ними документах суттєвих біографічних даних, сформував правову позицію, відповідно до якої встановлена у національному праві вимога до кандидата у члени державного законодавчого органу надати достовірну інформацію про свою зайнятість відповідає вимогам міжнародного права, адже слугує для того, щоб надати виборцям можливість зробити обґрунтований вибір з урахуванням професійного минулого кандидата на виборну посаду. Запровадження такої вимоги не є свавільним чи необґрунтованим.

27. Матеріалами справи підтверджено, що автобіографія позивача була подана у складі комплексу документів для реєстрації кандидатом у народні депутати України. Після подачі комплексу документів позивач самостійно виявив неточності у поданій до ЦВК автобіографії та вжив заходи, спрямовані на їх усунення.

28. Оцінюючи недоліки змісту поданої позивачем автобіографії, з точки зору їх істотності для цілей реєстрації кандидатом у народні депутати України в контексті доводів відповідача, колегія суддів керується такими міркуваннями.

29. У спірних правовідносинах ЦВК не було встановлено обставин, які б свідчили, що позивач зазначив у своїй автобіографії недостовірні відомості або ж приховав відомості, що мали значення для здійснення усвідомленого вибору.

30. За таких обставин колегія суддів не може погодитися з тим, що, відмовляючи позивачеві у реєстрації кандидатом у народні депутати лише на тій підставі, що його автобіографія не містила всіх, визначених пунктом 2 частини другої статті 55 Закону № 4061-VI ЦВК дійсно переслідувала мету — забезпечити реалізацію права на усвідомлений вибір.

31. Оцінюючи недоліки і неточності в автобіографії позивача, з точки зору наявності чи відсутності визначених у Законі №4061-VI підстав для відмови в реєстрації кандидатом у народні депутати, колегія суддів зазначає таке.

32. Зміст частини третьої статті 60 Закону №4061-VI у взаємозв'язку з частиною першою вказаної статті дає підстави стверджувати, що законом встановлено імперативну заборону відмовляти в реєстрації кандидатом в народні депутати України через помилки чи неточності, виявлені в поданому комплекті документів.

33. З аналізу частини третьої статті 60 Закону №4061-VI у поєднанні зі змістом завдань і функцій ЦВК, впливає, що ЦВК як орган державної влади, що забезпечує реалізацію і захист виборчих прав громадян України, виявивши помилку в документі, що перешкоджає реєстрації кандидатом у народні депутати, зобов'язана повідомити заявника про суть недоліків і надати час, необхідний для їх усунення.

34. У спірних правовідносинах ЦВК, виявивши недолік, який полягав у невідповідності автобіографії позивача переліку відомостей, що визначені у пункті 2 частини другої статті 55 Закону №4061-VI, надані їй повноваження не реалізувала, натомість прийняла постанову, якою фактично усунула позивача від участі у виборах.

35. У звітах Місії зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДІПЛ на виборах до Верховної Ради України 28 жовтня 2012 року; на позачергових виборах народних депутатів України 26 жовтня 2014 року Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ вказало на системну проблему під час проведення указаних виборів, яка полягала в тому, що, незважаючи на свої повноваження забезпечувати виборчі права громадян, ЦВК уважала будь-яке подання, що не містило всі дані, передбачені законом, таким, що не подавалося, та відмовляла у реєстрації кандидатів з підстав відсутності відповідних документів.

36. Подібна практика не була сумісною з пунктом 24 Копенгагенського документа ОБСЄ, відповідно до якого обмеження прав і свобод у демократичному суспільстві повинно бути пов'язане з однією з цілей відповідного закону та бути суворо співрозмірним меті цього закону.

37. Колегія суддів зазначає, що з моменту публікації указаних звітів, ЦВК так і не запровадила єдиний і передбачуваний підхід до оцінки документів кандидатів у депутати та правових наслідків у разі виявлення недоліків і продовжує здійснювати практику, несумісну з її завданнями.

38. Доводи ЦВК, що зміст помилок і неточностей в автобіографії позивача виключав можливість їх усунення шляхом внесення до неї виправлень, є безпідставними.

39. Очевидно, що шляхи усунення неточностей і помилок мають узгоджуватися з їхнім змістом і забезпечувати приведення документа у відповідність до вимог, встановлених Законом №4061-VI, особливо враховуючи факт вжиття позивачем дій, спрямованих на усунення таких неточностей, за власною ініціативою.

40. З урахуванням того, що Закон №4061-VI не містить застережень щодо шляхів подолання недоліків у поданих документах, помилки і неточності, які не можуть бути усунуті шляхом унесення виправлень до цього документа, повинні усунуватись шляхом повторного складання документа (заяви, автобіографії) з урахуванням зауважень ЦВК.

41. Колегія суддів вважає такими, що засновані на довільному тлумаченні Закону №4061-VI висновки ЦВК щодо документа, який не містить певних реквізитів чи відомостей, і вважається неподаним.

42. Під неподаннями документів для цілей застосування пункту 2 частини другої статті 60 Закону №4061-VI, якою визначені підстави для відмови в реєстрації кандидата в депутати, слід розуміти виключно фізичну відсутність будь-якого з документів, передбаченого у частині другій статті 55 цього ж Закону.

43. Таким чином, підставою для відмови в реєстрації позивача кандидатом у депутати міг бути саме факт неподання автобіографії, а не її оформлення з недоліками, об'єктивних перешкод для усунення яких у спірних правовідносинах не існувало.
44. При цьому, колегія суддів звертає увагу, що за встановленими обставинами справи позивачем самостійно було виявлено неповноту зазначених у автобіографії відомостей, яку ним усунуто.
45. Посилання суду першої інстанції на правову позицію Верховного Суду, викладену у постанові від 18 червня 2019 року у справі № 855/150/19, є безпідставними з огляду на те, що у цитованій справі позивачем не зазначено у заяві про самовисування зобов'язання у разі обрання його народним депутатом України скласти представницький мандат, який відповідно до Конституції України та законів України не сумісний з мандатом народного депутата України.
46. У цій справі позивачу було відмовлено у реєстрації кандидатом у народні депутати з інших підстав, а саме визнання не поданою автобіографії кандидата у депутати, яка має суто інформаційний характер, а відомості, зазначені в ній, оприлюднюються виключно з метою ознайомлення виборців про факти життя кандидата, які можуть вплинути на свідомий вибір громадян.
47. ЦВК уповноважена проводити перевірку відповідності кандидата у народні депутати цензам, встановленим статтею 76 Конституції України та статті 9 Закону №4061-VI та наділена з цією метою відповідними повноваженнями, автобіографія не є єдиним джерелом такої інформації.
48. Беручи до уваги, що за наслідками обробки комплексу документів позивача, поданих для реєстрації народним депутатом України, ЦВК не було виявлено їх відсутності, а інших перешкод для реєстрації позивача кандидатом у народні депутати України ЦВК не встановила, колегія суддів дійшов висновку про протиправність Постанови ЦВК №1203.
49. Обставини цієї справи дають підстави констатувати, що застосований ЦВК підхід до оцінки відомостей, зазначених в автобіографії, був суто формальним.
50. Виходячи із змісту Постанови ЦВК №1203 та приписів частини другої статті 60 Закону №4061- VI, єдиною підставою для відмови позивачу у реєстрації його кандидатом у народні депутати були недоліки поданої ним автобіографії.
51. Ураховуючи, що визнання протиправним і скасування оскаржуваного рішення та зобов'язання ЦВК розглянути подані позивачем документи не призведе до повного захисту його прав, оскільки реєстрація кандидатів у народні депутати України закінчилася, колегія суддів дійшла висновку про необхідність зобов'язати ЦВК зареєструвати Т. кандидатом у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі №___ на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року».
52. Відповідно до пункту 2 частини першої статті 315 КАС України за наслідками розгляду апеляційної скарги на судові рішення суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право скасувати судові рішення повністю або частково й ухвалити нове судові рішення у відповідній частині або змінити судові рішення.
53. Згідно з пунктом 4 частини першої статті 317 КАС України підставами для скасування судового рішення суду першої інстанції повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення є неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права.
54. За вказаних обставин, зважаючи на неправильне застосування Шостим апеляційним адміністративним судом норм матеріального права, колегія суддів дійшла висновку про наявність підстав для скасування оскаржуваного судового рішення та постановлення нового рішення про задоволення позову.

VII. СУДОВІ ВИТРАТИ

55. Відповідно до частини першої статті 139 КАС України при задоволенні позову сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, всі судові витрати, які підлягають відшкодуванню або оплаті відповідно до положень цього Кодексу, стягуються за рахунок бюджетних асигнувань суб'єкта владних повноважень, що виступав відповідачем у справі, або якщо відповідачем у справі виступала його посадова чи службова особа.

56. При цьому, згідно з частиною шостою статті 139 КАС України, якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не повертаючи адміністративної справи на новий розгляд, змінить судові рішення або ухвалить нове, він відповідно змінює розподіл судових витрат.

57. З матеріалів справи встановлено, що за подання адміністративного позову до суду позивачем сплачено судовий збір у розмірі 1536 грн 80 коп., та при поданні апеляційної скарги — у розмірі 3072 грн.

58. Розмір ставок судового збору за подання адміністративного позову до адміністративного суду визначено пунктом 3 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» від 08 липня 2011 року № 3674-VI (далі — Закон № 3674-VI).

59. Зокрема, за подання фізичною особою позову немайнового характеру сплачується судовий збір, що становить 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (768 грн 40 коп.) та за подання апеляційної скарги на рішення суду — у розмірі 150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги.

60. Отже, за подання апеляційної скарги у цій справі позивач мав сплатити 2 305 грн 20 коп., а не 3 072 грн як ним було сплачено.

61. На підставі пункту 1 частини першої статті 7 Закону № 3674-VI сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила за ухвалою суду, зокрема, у разі, внесення судового збору в більшому розмірі, ніж встановлено законом.

62. З огляду на положення статей 139 КАС України, статей 6 та 7 Закону № 3674-VI, беручи до уваги результати апеляційного розгляду, колегія суддів дійшла висновку про необхідність стягнення на користь позивача за рахунок бюджетних асигнувань відповідача судового збору в розмірі 3 842 грн.

Доказів понесення позивачем інших витрат, пов'язаних із розглядом справи, матеріали справи не містять.

Керуючись статтями 271, 272, 273, 278, 310, 315, 316, 317, 321, 322 КАС України,

постановив:

1. Апеляційну скаргу Т. задовольнити.

2. Рішення Шостого апеляційного адміністративного суду від 26 червня 2019 року у справі №855/171/19 скасувати.

3. Прийняти постанову, якою адміністративний позов Т. задовольнити.

4. Визнати протиправною та скасувати постанову Центральної виборчої комісії від 23 червня 2019 року №___ «Про відмову в реєстрації кандидата в народні депутати України Т., висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі №_____ на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року»;

5. Зобов'язати Центральну виборчу комісію зареєструвати Турка Олега Мирославовича кандидатом в народні депутати України, висунутого в порядку самовисування в одномандатному виборчому окрузі №_____ на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року.

6. Стягнути з Центральної виборчої комісії (01133, м. Київ, вул. пл. Лесі Українки,1; код ЄДРПОУ 21661450 за рахунок бюджетних асигнувань на користь Турка Олега Мирославовича (ІПН 2455510770) витрати зі сплати судового збору за подання позовної заяви та апеляційної скарги у загальному розмірі 3 842 грн (три тисячі вісімсот сорок дві) гривні.

Постанова набирає законної сили з дати її прийняття та оскарженню не підлягає.

Головуючий суддя

Судді

УХВАЛА

Шостий апеляційний адміністративний суд
30 червня 2019 року
Київ
справа № _____
провадження № _____

Шостий апеляційний адміністративний суд у складі:
судді-доповідача
суддів
перевіривши матеріали позовної заяви Б. до Центральної виборчої комісії, про визнання протиправною та скасування постанови, -

установив:

У липні 2019 року позивач звернувся до Шостого апеляційного адміністративного суду з позовом до Центральної виборчої комісії (далі — Відповідач, ЦВК), про визнання протиправною та скасування постанови ЦВК від 14.06.2019 року №18, якою К. зареєстровано кандидатом у народні депутати України, у зв'язку з грубим порушенням Конституції України та діючого законодавства України.

Перевіривши подану позовну заяву, суд приходить до висновку, що остання підлягає залишенню без розгляду з огляду на таке.

Відповідно до ст. 108 Закону України «Про вибори народних депутатів України» Рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, членів цих комісій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, кандидатів, їхніх довірених осіб, партій, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів, що порушують законодавство про вибори, можуть бути оскаржені до суду в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України.

Приписи ч. 3 ст. 273 КАС України визначають, що рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму оскаржуються до Верховного Суду. Усі інші рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії, члена цієї комісії, прийняті у межах виборчого процесу, оскаржуються до апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ.

При цьому, згідно з ч. 6 ст. 273 КАС України позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій може бути подано до адміністративного суду у п'ятиденний строк із дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

Як вбачається зі змісту позовної заяви, Б. оскаржує постанову ЦВК від 14.06.2019 року №18.

Викладене, у свою чергу, свідчить, що саме з 14.06.2019 року у розумінні вимог ч. 6 ст. 273 КАС України повинен обраховуватися п'ятиденний строк звернення до суду із позовом про оскарження такого рішення виборчої комісії.

Матеріали позовної заяви свідчать, що остання, будучи датованою 26.06.2019 року, була здана до відділу поштового зв'язку 27.06.2019 року, про що свідчить відтиск поштового штемпеля відповідного поштового відділення на конверті.

До Шостого апеляційного адміністративного суду дана позовна заява надійшла 30.06.2019 року, що засвідчено штампом реєстрації вхідної кореспонденції суду за №855/14/19.

Згідно з ч. 9 ст. 120 КАС України строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення позовна заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

Разом з тим, положеннями ч. 1 ст. 270 КАС України імперативно встановлено, що на обчислення строків, встановлених статтями 273-277, 280-283 цього Кодексу, не поширюються правила частин другої — десятої статті 120 цього Кодексу.

При цьому, відповідно до ч. 5 ст. 270 Кодексу адміністративного судочинства України днем подання позовної заяви, апеляційної скарги є день їх надходження до відповідного суду. Строки подання позовних заяв і апеляційних скарг, встановлені у справах, визначених цією статтею, не може бути поновлено. Позовні заяви, апеляційні скарги, подані після закінчення цих строків, суд залишає без розгляду.

Таким чином, враховуючи, що оскаржувана постанова прийнята ЦВК 14.06.2019 року, а Б. звернувся до суду з даним позовом 30.06.2019 року, тобто поза межами встановленого процесуальним законом п'ятиденного строку, суд приходить до висновку, що позовна заява підлягає залишенню без розгляду на підставі ч. 5 ст. 270 КАС України.

Практика Європейського суду з прав людини також свідчить про те, що право на звернення до суду не є абсолютним і може бути обмеженим, в тому числі і встановленням строків на звернення до суду за захистом порушених прав (справа «Стаббігс на інші проти Великобританії», справа «Девеер проти Бельгії»).

У пункті 46 рішення Європейського суду з прав людини «Устименко проти України» зазначено, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, повинно тлумачитися у світлі Преамбули Конвенції, відповідна частина якої проголошує верховенство права спільною спадщиною Високих Договірних Сторін. Одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, яка передбачає дотримання принципу *res judicata*, тобто принципу остаточності рішення, згідно з яким жодна зі сторін не має права домагатися перегляду остаточного і обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли він зумовлений особливими і непереборними обставинами. Суд постановив, що якщо звичайний строк оскарження поновлюється зі впливом значного періоду часу, таке рішення може порушити принцип правової визначеності.

Встановлення процесуальних строків законом передбачено з метою дисциплінування учасників адміністративного судочинства та своєчасного виконання ними передбачених КАС України певних процесуальних дій. Інститут строків в адміністративному процесі сприяє досягненню юридичної визначеності у публічно-правових відносинах, а також стимулює учасників адміністративного процесу добросовісно ставитися до виконання своїх обов'язків. Ці строки обмежують час, протягом якого такі правовідносини можуть вважатися спірними; після їх завершення, якщо ніхто не звернувся до суду за вирішенням спору, відносини стають стабільними.

За таких обставин, суд приходить до висновку, що оскільки позовна заява подана з пропуском встановленого процесуальним законом п'ятиденного строку звернення до суду та з огляду на швидкоплинність виборчого процесу, остання підлягає залишенню без розгляду.

Керуючись ст.ст. 241, 243, 248, 256, 270, 273 КАС України, суд —

ухвалив:

Позовну заяву Б. до Центральної виборчої комісії про визнання протиправною та скасування постанови — залишити без розгляду.

Ухвала набирає законної сили з моменту її підписання суддями та може бути оскаржена безпосередньо до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у дводенний строк у порядку, встановленому ч. 2 ст. 278 КАС України.

Головуючий
судді

УХВАЛА

Шостий апеляційний адміністративний суд
24 липня 2019 року
Київ
справа № _____
провадження № _____

Суддя Шостого апеляційного адміністративного суду Ч., перевіrivши позовну заяву та додані до неї матеріали С. про визнання виборів Президента України недійсними та зобов'язання ЦВК призначити повторні вибори,-

установив:

22 липня 2019 року С. (далі — позивач) звернувся до Токмацького районного суду Запорізької області з позовом, в якому просив:

- визнати порушенням та недотриманням прав виборця щодо голосування за кандидата в народні депутати Т.;
- визнати недійсними вибори народних депутатів у зв'язку з відмовою допуску до виборчого процесу кандидата Т.;
- зобов'язати Центральну виборчу комісію України призначити повторні вибори з обов'язковим допуском до виборів кандидата Т.

Токмацький районний суд Запорізької області ухвалою від 19 квітня 2019 року передав дану справу на розгляд Верховному Суду як суду першої інстанції.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду позовну заяву С. передано до Шостого апеляційного адміністративного суду.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 171 КАС України, суддя після одержання позовної заяви з'ясовує, чи, зокрема, відповідає позовна заява вимогам, встановленим статтями 160, 161, 172 цього Кодексу.

Відповідно до п. 4 ч. 5 ст. 160 КАС України, в позовній заяві зазначаються зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, а в разі подання позову до декількох відповідачів — зміст позовних вимог щодо кожного з відповідачів.

Так, під змістом позовних вимог розуміється визначення способу захисту свого права, свободи чи інтересу, який має формулюватися максимально чітко і зрозуміло.

Відповідно до ч. 1 ст. 5 КАС України, кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом: 1) визнання протиправним та не чинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії; 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень; 6) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача — суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю.

Відповідно до ст.108 Закону України «Про вибори народних депутатів України», суб'єктом звернення із скаргою до виборчої комісії у випадках, передбачених цим Законом, може бути кандидат у

депутати, зареєстрований у встановленому Законом порядку, партія — суб'єкт виборчого процесу, в особі її керівника, представника партії у Центральній виборчій комісії, уповноваженої особи партії чи іншої особи, уповноваженої рішенням центрального керівного органу партії, довірена особа кандидата у депутати, офіційний спостерігач, виборча комісія, утворена відповідно до цього Закону, виборець, чий особисті виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі, у тому числі на участь у роботі виборчої комісії чи на здійснення спостереження, порушено рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта оскарження, може звернутися до виборчої комісії зі скаргою, що стосується виборчого процесу, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею та статтями 109-113 цього Закону.

Згідно з ч. 6 ст. 277 КАС України, рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, у тому числі рішення Центральної виборчої комісії із встановлення результатів виборів, можуть бути оскаржені у порядку, передбаченому статтею 273 цього Кодексу.

Відповідно до ч. 1 ст. 273 КАС України, право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії), а також ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Згідно із ст. 12 Закону України «Про вибори народних депутатів України», суб'єктами виборчого процесу є:

1. виборець;
2. Центральна виборча комісія, а також інша виборча комісія, утворена відповідно до цього Закону;
3. партія, що висунула кандидата у депутати;
4. кандидат у депутати, зареєстрований у порядку, встановленому цим Законом;
5. офіційний спостерігач від партії, яка висунула кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі, від кандидата у депутати в одномандатному окрузі, від громадської організації, який зареєстрований у порядку, встановленому цим Законом (далі — офіційний спостерігач від партії, кандидата у депутати, громадської організації).

Відповідно до ч. 2 ст. 273 КАС України, виборець, учасник всеукраїнського референдуму (громадянин України, який має право голосу у відповідних виборах або референдумі) може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, якщо такі рішення, дія чи бездіяльність безпосередньо порушують його виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі чи процесі референдуму.

Аналіз ст. 108 КАС України та ст. 273 КАС України дає підстави прийти до висновку, що до виборчої комісії має право звернутись виборець, виборчі права або охоронювані законом інтереси якого щодо участі у виборчому процесі порушено рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта оскарження. При цьому суб'єкт виборчого процесу повинен зазначити чим саме виборча комісія порушила його виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі.

В даному випадку, позивачем заявлено вимоги щодо визнання недійсними вибори та зобов'язання Центральної виборчої комісії України призначити повторні вибори з обов'язковим допуском до виборів кандидата Т., тобто вимоги що стосуються рішень, дій чи бездіяльності Центральної виборчої комісії.

Проте, колегія суддів зазначає, що позивачем у своїй скарзі не обґрунтовано чим безпосередньо порушено Центральною виборчою комісією його права щодо участі у виборчому процесі.

Зміст позову не містить нормативно — правового обґрунтування вимог позивача щодо порушення діями чи бездіяльністю його прав, свобод та інтересів, зокрема, не містить обґрунтування, які саме норми чинного законодавства України були порушені Центральною виборчою комісією по відношенню до позивача.

Таким чином, позивачу слід надати обґрунтовані пояснення, якими саме діями, рішеннями чи бездіяльністю Центральною виборчою комісією порушено його виборчі права щодо участі у виборчому процесі.

Крім того, в супереч нормам частини 5 статті 160 КАС України, позовна заява у справі не містить обов'язкових реквізитів позовної заяви, зокрема відсутні: повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові — для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); поштовий індекс; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України); відомі номери засобів зв'язку, офіційна електронна адреса або адреса електронної пошти; власне письмове підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

З огляду на вищевикладене, суд приходять до висновку про недотримання позивачем вимог Кодексу адміністративного судочинства України при зверненні з даним позовом, що є підставою для залишення позовної заяви без руху.

Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій встановлені ст. 273 КАС України.

Відповідно до ч. 11 ст. 273 КАС України, суд вирішує адміністративні справи у дводенний строк після надходження позовної заяви.

З огляду на скорочені строки розгляду справи, позовна заява С. підлягає залишенню без руху із встановленням позивачу строку для усунення недоліків шляхом подання відповідної заяви до Шостого апеляційного адміністративного суду 18 год. 00 хв. 24 липня 2019 року.

Керуючись статтями 160-162, 169, 241-243, 248, 273 Кодексу адміністративного судочинства України, —
ухвалив:

Позовну заяву С. про визнання виборів недійсними та зобов'язання ЦВК призначити повторні вибори — залишити без руху.

Встановити позивачу строк для усунення недоліків позовної заяви до 18 год. 00 хв. 24 липня 2019 року.

Ухвала набирає законної сили з моменту її підписання та оскарженню не підлягає.

Суддя:

УХВАЛА

Печерський районний суд м.Києва
30 червня 2019 року
Київ

справа № _____

провадження № _____

суддя Печерського районного суду м.Києва Л., розглянувши позовну заяву ОСОБА_1 до Дільничної виборчої комісії виборчої ділянки № 800614 територіального виборчого округу № 221 в м. Києві, Відділу ведення державного реєстру виборців Печерської районної в м. Києві державної адміністрації про уточнення списку виборців,

встановив:

19.04.2019 до Печерського районного суду м. Києва надійшла вказана позовна заява, яка передана судді Л. цього ж дня, для вирішення питання про відкриття провадження у справі.

Зазначений спір згідно з ч. 1 ст. 20 Кодексу адміністративного судочинства України (надалі також — КАС України в редакції чинній на момент подання позову) відноситься до компетенції місцевого загального суду, як адміністративного суду та має розглядатись у порядку адміністративного судочинства.

У відповідності до ч. 9 ст. 171 КАС України про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі суд постановляє ухвалу, в якій, відповідно до п. 6 ч. 9 ст. 171 КАС України, зазначаються, крім іншого, дата, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін.

Керуючись вимогами ст.ст. 12, 160-162, 171 КАС України, суд, -

ухвалив:

Відкрити провадження у адміністративній справі за позовом ОСОБА_1 до Дільничної виборчої комісії виборчої ділянки № 800614 територіального виборчого округу № 221 в м. Києві, Відділу ведення державного реєстру Виборців Печерської районної в м. Києві державної адміністрації про уточнення списку виборців.

Призначити судові засідання для розгляду справи по суті, яке відбудеться 1 липня 2019 року о 15-00 год. у приміщенні Печерського районного суду міста Києва за адресою: м. Київ, вул. Володимирська, 15 під головуванням судді Л.

Явку позивача визнати обов'язковою, та повідомити, що у випадку його неявки в судові засідання позовну заяву буде залишено без розгляду.

Встановити для відповідача у справі строк для подання відзиву на позовну заяву із доказами його обґрунтування до 12-00 год. 1 липня 2019 року.

Копія відзиву та доданих до нього документів повинна бути надіслана позивачеві одночасно з надісланням відзиву до суду електронним зв'язком або вручена у судовому засіданні.

Копію ухвали направити учасникам судового процесу.

Ухвала набирає законної сили з моменту її підписання.

Ухвала може бути оскаржена у разі порушення правил територіальної юрисдикції (підсудності) в порядку та у строки, встановлені статтями 272 та 278 КАСУ.

Учасники справи можуть отримати інформацію щодо справи на офіційному вебпорталі судової влади України за веб-адресою <http://court.gov.ua/fair/sud2606>.

Суддя

УХВАЛА

Шостий апеляційний адміністративний суд
20 липня 2019 року
Київ
справа № _____
провадження № _____

Суддя Шостого апеляційного адміністративного суду М., розглянувши матеріали справи за адміністративним позовом ОСОБА_2 до Голови Центральної виборчої комісії України ОСОБА_3, Прем'єр-міністра України ОСОБА_4 та Голови Верховної Ради України ОСОБА_5 про оскарження дій Центральної виборчої комісії України,

установив:

18 липня 2019 року від ОСОБА_2 до Шостого апеляційного адміністративного суду надійшов адміністративний позов до Голови ЦВК України ОСОБА_3, Прем'єр-міністра України ОСОБА_4 та Голови Верховної Ради України ОСОБА_5 про оскарження дій ЦВК України, в якому просить суд:

1. Скасувати постанову ЦВК України від 20.06.2019 року № 218 про відмову громадянину ОСОБА_2 в реєстрації кандидатом у народні депутати України;
2. Запропонувати Генеральному прокурору України відкрити провадження у кримінальній справі стосовно членів ЦВК України щодо порушення ними кримінального кодексу України і притягнути до відповідальності членів ЦВК України, які вчинили підлог документів, поданих для реєстрації.

Позовні вимоги вмотивовані тим, що при неодноразовому зверненні з відповідними заявами до Конституційного Суду України, Голови Верховної Ради ОСОБА_5, ЦВК України з проханням розглянути питання щодо реєстрації його ЦВК кандидатом у народні депутати України, його заяви було залишено без розгляду, а ЦВК України — відмовила в реєстрації, оскільки позивач не в змозі заплатити 2,5 млн. грн. грошової застави.

Вивчивши позовну заяву ОСОБА_2 та додані до неї матеріали, вважаю необхідним адміністративний позов в частині позовних вимог щодо скасування постанови ЦВК України від 20.06.2019 року № 218 про відмову громадянину ОСОБА_2 в реєстрації кандидатом у народні депутати України залишити без розгляду, а в частині інших позовних вимог відмовити у відкритті провадження у справі з наступних підстав.

Відповідно до ч. 2 ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Як вбачається з матеріалів справи, оскаржувана постанова ЦВК України, яка є предметом даного позову, прийнята 20.06.2019 року, а позовна заява ОСОБА_2 надійшла до Шостого апеляційного адміністративного суду лише 18.07.2019 року, що підтверджується відповідними відмітками канцелярії суду про її реєстрацію.

Відповідно до вимог Закону України «Про вибори народних депутатів України» бездіяльність виборчих комісій може бути оскаржена до суду у порядку, передбаченому ст. 273 Кодексу адміністративного судочинства України.

За правилами ч. 6 ст. 273 КАС України, позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії може бути подано до адміністративного суду у п'ятиденний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

В свою чергу, відповідно до вимог ст. 270 КАС України, днем подання позовної заяви є день її надходження до відповідного суду. Строки подання позовних заяв, встановлені ст.ст. 273-277 цього Кодексу, не може бути поновлено. Позовні заяви, подані після закінчення цих строків, суд залишає без розгляду.

Зважаючи на те, що позовна заява ОСОБА_2 надійшла до Шостого апеляційного адміністративного суду з пропуском встановленого ч. 6 ст. 273 КАС України п'ятиденного строку, то позовну заяву в цій частині належить залишити без розгляду.

Стосовно інших позовних вимог необхідно зазначити наступне.

За змістом положень ст. 273, ст. 277 КАС України вбачається, що до Шостого апеляційного адміністративного суду можуть бути оскаржені всі рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії (крім рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів всеукраїнського референдуму), а також дії кандидатів на пост Президента України, їхніх довірених осіб, партій (блоків) суб'єктів виборчого процесу, їхніх довірених осіб.

Вказаний перелік суб'єктів виборчого процесу, скарги на яких можуть бути подані до Шостого апеляційного адміністративного суду, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Відповідно до ч.2 ст.19 КАСУ юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи: 1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; 2) що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства; 3) про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених цим Кодексом; 4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) громадського об'єднання, саморегулювальної організації віднесені до його (її) внутрішньої діяльності або виключної компетенції, крім справ у спорах, визначених пунктами 9, 10 частини першої цієї статті.

Враховуючи наведене, позовна вимога щодо запропонування Генеральному прокурору України відкрити провадження у кримінальній справі стосовно членів ЦВК України щодо порушення ними Кримінального кодексу України і притягнення їх до відповідальності не може бути предметом розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Юридично визначеними приписами п.1 ч.1 ст. 170 КАС України передбачено, що суддя відмовляє у відкритті провадження у адміністративній справі, якщо заяву не належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Враховуючи наведені вище обставини, у відкритті провадження щодо частини перерахованих вище позовних вимог ОСОБА_2 слід відмовити.

Керуючись ст. ст. 170, 273 КАС України, -

ухвалив:

Адміністративний позов ОСОБА_2 в частині позовних вимог щодо скасування Постанови ЦВК України від 20.06.2019 року № 218 про відмову громадянину ОСОБА_2 в реєстрації кандидатом у народні депутати України залишити без розгляду.

У відкритті провадження в частині позовних вимог ОСОБА_2 щодо запропонування Генеральному прокурору України відкрити провадження у кримінальній справі стосовно членів ЦВК України

щодо порушення ними Кримінального кодексу України, які вчинили підлог документів, поданих для реєстрації кандидатом на посаду Президента України ОСОБА_2 і притягнення їх до відповідальності — відмовити.

Надіслати позивачу копію цієї ухвали разом із позовною заявою та усіма доданими до неї матеріалами.

Ухвала набирає законної сили з моменту її підписання суддями та може бути оскаржена безпосередньо до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у дводенний строк у порядку, встановленому ч. 2 ст. 278 КАС України.

Суддя

УХВАЛА

Шостий апеляційний адміністративний суд
01 серпня 2019 року
Київ
справа № _____
провадження № _____

Шостий апеляційний адміністративний суд у складі:
судді-доповідача
суддів

перевіривши матеріали позовної заяви кандидата у народні депутати України К. до Центральної виборчої комісії, Печерського районного суду м. Києва, Генеральної прокуратури України про визнання рішень, дій, бездіяльності протиправними, визнання голосування недійсним, зобов'язання призначити повторне голосування, -

встановив :

01.08.2019 кандидат у народні депутати України К. звернувся до Шостого апеляційного адміністративного суду з позовом до Центральної виборчої комісії, Держави в особі Печерського районного суду міста Києва, Генеральної прокуратури України, в якому просив:

1) визнати протиправними:

1.1. рішення та дії посадових осіб Генеральної прокуратури України щодо ініціювання та підтримання в суді перед слідчим суддею питання про продовження строку тримання його, як особи, яка виявила бажання стати кандидатом у народні депутати України;

1.2. бездіяльність посадових осіб Генеральної прокуратури України щодо не пом'якшення йому в порядку статті 200 КПК України застосованого до нього запобіжного заходу у вигляді цілодобового домашнього арешту після реєстрації його кандидатом у народні депутати України;

2) у відповідності до статті 8 Конституції України визнати позачергові вибори народних депутатів України, які були призначені Указом Президента України від 21 липня 2019 року такими, що не відповідають конституційній засаді рівного виборчого права.

3) визнати дії Центральної виборчої комісії щодо встановлення підсумків голосування протиправними.

4) зобов'язати Центральну виборчу комісію призначити повторне голосування.

Вирішуючи питання щодо відсутності перешкод для відкриття провадження у даній справі, суд вважає за необхідне зазначити таке.

Судовий захист є одним із найефективніших правових засобів захисту інтересів фізичних та юридичних осіб. Неправомірні рішення, дії чи бездіяльність посадових осіб місцевих органів виконавчої влади, прийняті з порушенням прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, можуть бути оскаржені відповідно до частини другої ст. 55 Конституції України та ст. 6 КАС України в порядку адміністративного судочинства.

Частина перша статті 2 КАС України регламентує необхідність справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

У п. 3 частини першої ст. 4 КАС України міститься визначення поняття «адміністративний суд», згідно з яким це суд, до компетенції якого цим Кодексом віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ.

Отже, належним та компетентним судом, у розумінні процесуального закону, є суд, який розглядає та вирішує справу за позовною заявою, поданою із дотриманням правил територіальної, інстанційної та предметної підсудності.

За правилами п. 1 частини першої ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема, спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження.

Відповідно до ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи, що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства.

При цьому, відповідно до п. 6 частини першої ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема, спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Відповідно до частини третьої ст. 273 КАС України рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму оскаржуються до Верховного Суду. Усі інші рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії, члена цієї комісії, прийняті у межах виборчого процесу, оскаржуються до апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ.

Позивач, оскаржуючи рішення, дії, бездіяльність ГПУ та Печерського районного суду м. Києва, вважає, що такими рішеннями, діями, бездіяльністю посадовими особами ГПУ та органами судової влади України не дотримано та не забезпечено його прав під час виборчого процесу, як кандидата на пост Президента України, а також наслідків таких порушень для виборчого процесу в цілому.

Проаналізувавши зміст позовних вимог, а також обґрунтування позовної заяви, колегія суддів вважає, що позивач фактично оскаржує рішення, дії, бездіяльність прокуратури та суду, що були прийняті у рамках кримінального провадження.

Згідно з частиною третьою ст. 19 КАС України адміністративні суди не розглядають позовні вимоги, які є похідними від вимог у приватно-правовому спорі і заявлені разом з ними, якщо цей спір підлягає розгляду в порядку іншого, ніж адміністративне, судочинства і знаходиться на розгляді відповідного суду.

Відповідно до частини першою статті 1 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) порядок кримінального провадження на всій території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України.

Зокрема, порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора у кримінальному провадженні, встановлений ст. 303 КПК України.

Так, чітке розмежування компетенції між судами різних юрисдикцій є запорукою стабільності правової системи як необхідної умови втілення гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина.

Критеріями такого розмежування, тобто передбаченими законом умовами, за якими певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є предмет спору, суб'єктний склад і характер спірних правовідносин у їх сукупності або пряма вказівка в законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ.

Право на звернення до суду не є абсолютним, а здійснюється на підставах і в порядку, встановлених законом. Кожний із процесуальних кодексів встановлює обмеження щодо кола питань, які можуть бути вирішені в межах відповідних судових процедур, та осіб, котрі вправі ініціювати їх вирішення. Зазначені обмеження спрямовані на дотримання оптимального балансу між правом людини на судовий захист і принципами юридичної визначеності, ефективності й оперативності судового процесу та самі по собі не є порушенням прав на справедливий судовий розгляд та ефективний засіб юридичного захисту, гарантованих статтями 6, 13 Конвенції про захист прав особи і основоположних свобод.

Як вбачається зі змісту адміністративного позову, позивач оспорує законність рішення та дії посадових осіб Генеральної прокуратури України, натомість правомірність дій, рішень, бездіяльності ГПУ, визначених у позовній заяві, проведених у межах кримінального провадження, підлягає перевірці судом у порядку кримінального судочинства. Відповідно до пункту другої частини другої статті 19 КАС України справа за позовними вимогами позивача до Генеральної прокуратури не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, тобто визначення судової юрисдикції такого спору та його розгляд здійснюється в загальному порядку.

Щодо позовної вимоги про визнання протиправною бездіяльність слідчого судді Печерського районного суду міста Києва, яка полягає у не дотриманні встановлених статтею 201 КПК України строків розгляду клопотання його захисника про зміну йому, як кандидату на пост Президента України, запобіжного заходу з метою проведення заходів передвиборної агітації починаючи з 04.03.2019 та до закінчення відведеного законодавством часу на проведення передвиборної агітації, то слід звернути увагу на те, що відповідно до роз'яснень, викладених у постанові Пленуму Верховного Суду України № 6 від 13.06.2009 «Про деякі питання, що виникають у судовій практиці при прийнятті до провадження адміністративних судів та розгляді ними адміністративних позовів до судів і суддів», у розумінні положень частини першої статті 2, пунктів 1, 7 і 9 статті 3, статті 17, частини третьої статті 50 КАС України (у відповідній редакції) суди та судді при розгляді ними цивільних, господарських, кримінальних, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення не є суб'єктами владних повноважень, які здійснюють владні управлінські функції, і не можуть бути відповідачами у справах про оскарження їхніх рішень, дій чи бездіяльності, вчинених у зв'язку з розглядом судових справ.

Однак, судом враховується зміст п. 6 частини четвертої ст. 169 КАС України, згідно з яким позовна заява повертається позивачеві, якщо порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, в яких є підстави для застосування положень статті 172 цього Кодексу).

В даному випадку застосування положень ст. 172 КАС України, є неможливим, так як п. 4 цієї статті чітко визначено, що об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом не допускається.

Отже, системний аналіз наведених норм дає підстави для висновку щодо неможливості об'єднання в одне провадження позовних вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства.

Зі змісту адміністративного позову вбачається, що позовні вимоги сформовано та викладено у такий спосіб, що виключає можливість їх розгляду, у випадку їх роз'єднання. Тобто роз'єднання позовних вимог з їх подальшим розглядом за правилами адміністративного судочинства в даному випадку є неможливим, у зв'язку із непідсудністю частини з них.

З огляду на зміст та юридичну природу обставин, описаних у позовній заяві, суд приходить до висновку, що процесуальні правила Кодексу адміністративного судочинства України не передбачають можливості розгляду Шостим апеляційним адміністративним судом як судом першої інстанції позовів, в яких об'єднано вимоги, що належить розглядати в порядку різного судочинства.

Подібний за змістом висновок викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 28.02.2018 у справі № 9901/3/17, а також в ухвалі судді Великої Палати Верховного Суду від 24.05.2018 у провадженні № 11-597за18.

Відповідно до частини п'ятої ст. 242 КАС України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

Відповідно до п. 6 частини четвертої ст. 169 КАС України позовна заява повертається позивачеві, якщо порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, в яких є підстави для застосування положень статті 172 цього Кодексу).

За таких обставин, суд приходять до висновку, що оскільки позовна заява подана без урахування правил об'єднання позовних вимог, остання підлягає поверненню.

На підставі вищевикладеного, керуючись ст.ст. 4, 19, 20, 21, 22, 29, 160, 169, 172, 241, 243, 248, 256, 273, 278 КАС України, суд, —

ухвалив:

Позовну заяву кандидата на пост Президента України К. до Центральної виборчої комісії, Печерського районного суду м. Києва, Генеральної прокуратури України про визнання рішень, дій, бездіяльності протиправними, визнання голосування недійсним, зобов'язання призначити повторне голосування — повернути особі, яка її подала.

Роз'яснити позивачу, що повернення позовної заяви не позбавляє права повторного звернення до адміністративного суду в порядку, встановленому законом.

Ухвала набирає законної сили з моменту її підписання суддями та може бути оскаржена безпосередньо до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у дводенний строк у порядку, встановленому ч. 2 ст. 278 КАС України.

Головуючий суддя
судді

ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВИЩОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 01.11.2013 № 15

Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом

(ВИТЯГ)*

2. Пунктом 6 частини другої статті 17 КАС України встановлено, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом.

Під виборчим процесом необхідно розуміти здійснення суб'єктами виборчого процесу виборчих процедур щодо підготовки та проведення відповідних виборів у строки, передбачені законодавством, які починаються у законодавчо визначений термін та закінчуються офіційним оприлюдненням результатів виборів (вибори Президента України) або через законодавчо встановлений строк після цього оприлюднення (ст. 11 Закону № 4061-VI, ст. 11 Закону № 474-XIV, ст. 11 Закону № 2487-VI).

Суди повинні враховувати, що відповідно до пункту 6 частини другої статті 17 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється лише на спори стосовно правовідносин, які виникли в межах виборчого процесу й стосувалися підготовки та проведення виборів, і які розглядаються за особливостями, встановленими статтями 172 — 179 КАС України. Спори, які виникли поза межами виборчого процесу або не стосуються виборчого процесу (проведення та підготовки виборів), не належать до виборчих спорів у розумінні КАС України, а тому визначення судової юрисдикції таких спорів та їх розгляд здійснюється в загальному порядку.

Крім того, відповідно до вказаної норми юрисдикція адміністративних судів поширюється на всі спори стосовно правовідносин, які виникли в межах виборчого процесу й стосувалися підготовки та проведення виборів, незалежно від того, чи є стороною у цьому спорі суб'єкт владних повноважень (п. 1 ч. 1 ст. 3 КАС України), оскільки у виборчих спорах така вимога не є обов'язковою. Виборчий спір може виникнути між суб'єктами (учасниками) виборчого процесу, які не є суб'єктами владних повноважень у розумінні КАС України (п. 7 ч. 1 ст. 3 КАС України).

Тобто основною умовою для визначення юрисдикції адміністративних судів стосовно виборчих спорів є предмет цих спорів.

Тому справи за позовними заявами про встановлення факту підкупу виборців, факту надання під час виборчого процесу виборцям, закладам, установам, організаціям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, робіт, послуг, цінних паперів тощо, фактів навмисного неправомірного усунення з приміщення для голосування офіційних спостерігачів, інших фактів, встановлення яких передбачено законами про вибори, також належать до юрисдикції адміністративних судів. Вимоги про встановлення таких фактів можуть бути подані до суду в одній позовній заяві з вимогою про визнання дій протиправними. Про встановлення таких фактів обов'язково зазначається в резолютивній частині судового рішення.

2.1. Партія (блок), кандидат, які є суб'єктами виборчого процесу, мають право звернутися до засобу масової інформації, що оприлюднив інформацію, яку партія або кандидат вважають недостовірною, з вимогою опублікувати їх відповідь про спростування цієї інформації (ч. 12 ст. 74 Закону № 4061-VI, ч. 5 ст. 64 Закону № 474-XIV, ч. 6 ст. 53 Закону № 2487-VI).

3.1.1. Загальне право на подання позову в спорі, пов'язаному з виборчим процесом, належить суб'єктам виборчого процесу, як це передбачено частиною першою статті 172 КАС України, з якої

впливає, що право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії). Ця норма є бланкетною, вона відсилає до законів про вибори, якими регулюється виборчий процес та які визначають коло суб'єктів виборчого процесу.

Суб'єктами виборчого процесу є виборці, виборчі комісії, кандидати, партії (блоки) або місцеві організації партій, які висунули кандидатів у відповідному виборчому процесі, уповноважені представники, довірені особи, офіційні спостерігачі від партій (блоків) — суб'єктів виборчого процесу та від кандидатів (ст. 12 Закону № 2487-VI, ст. 12 Закону № 474-XIV, ст. 12 Закону № 4061-VI), крім того, офіційні спостерігачі від громадських організацій (п. 5 ч. 1 ст. 12 Закону № 4061-VI).

3.1.4. Законами про вибори встановлено, що виборчими комісіями можуть прийматися рішення про відмову в реєстрації та дострокове припинення повноважень офіційних спостерігачів від всеукраїнських громадських організацій, іноземних держав і міжнародних організацій тощо (ст. 57 Закону № 2487-VI, ст. 68 Закону № 474-XIV), які не є суб'єктами виборчого процесу і для них цими законами прямо не встановлено право на звернення до суду.

Водночас суди повинні враховувати, що кожній особі в Україні гарантовано право на звернення до суду (ст.ст. 8, 55 Конституції України, ч. 1 ст. 6 КАС України). Не становлять винятку щодо наявності такого права й учасники виборчого процесу, які мають відповідні права та обов'язки в правовідносинах, пов'язаних з виборчим процесом, та не є суб'єктами виборчого процесу. Разом із цим такі особи можуть мати і право на звернення до суду, зокрема щодо встановлення фактів навмисного неправомірного усунення з приміщення для голосування офіційних спостерігачів від іноземних держав і міжнародних організацій (п. 2 ч. 15 ст. 94 Закону № 4061-VI). Тому позовні заяви таких учасників щодо захисту їхніх прав, встановлених виборчими законами, у спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом, з метою ефективного судового захисту повинні розглядатися за особливостями, встановленими статтями 172 — 179 КАС України.

8.1.1. Важливим елементом цих строків є момент їх початку, який визначається днем прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності. Це перша відмінність строку звернення до суду щодо вирішення виборчих спорів від строку звернення до суду в інших спорах адміністративної юрисдикції, в яких, як правило, цей строк обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод та інтересів.

Отже, у виборчих спорах немає необхідності з'ясування обставин щодо дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод та інтересів. Таке правове становище дозволяє чітко визначити початок строку звернення до суду для вирішення виборчих спорів, який не залежить від суб'єктивного сприйняття позивачем моменту порушення його права чи інтересу.

Днем бездіяльності є останній день встановленого законом строку, в який мало бути вчинено дію або прийнято рішення (ч. 4 ст. 179 КАС України). Тобто першим днем строку для подання позовної заяви у виборчому спорі щодо оскарження бездіяльності є день, що настає за останнім днем, у який суб'єкт виборчого процесу мав вчинити дію або прийняти рішення.

Під невідкладністю розгляду справи слід розуміти те, що після надходження позовної заяви суд відразу вирішує питання про відкриття провадження у справі, проводить підготовчі дії, викликає осіб, які беруть участь у справі, після чого починає судовий розгляд справи. Тому правовий інститут невідкладного розгляду справи не означає її розгляд відразу, оскільки до розгляду справи судом потрібно вчинити перераховані процесуальні дії, без проведення яких суд не може розглянути справу, для чого необхідний певний проміжок часу. Однак ці дії суд зобов'язаний вчинити невідкладно після отримання позовної заяви.

8.2.5. Невиконання судом вимоги щодо розгляду справ у стислий строк не може бути підставою для залишення позовної заяви судом без розгляду у зв'язку із закінченням строків, оскільки є

несумісним із суттю конституційного права на судовий захист і призводить до порушення правової справедливості в реалізації виборчих прав громадян (п. 3.8 Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 у справі про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України).

Отже, якщо позовна заява була подана з дотриманням встановленого строку на її подання, то вона не може бути залишена без розгляду в разі її нерозгляду судом у встановлений законодавством дводенний строк або до граничного строку, а повинна бути вирішена судом по суті. Разом із цим суди зобов'язані розглянути такий спір у встановлений законодавством строк.

11. У випадках звернення осіб, які мають право голосу на відповідних виборах, з позовом про уточнення списку виборців, зокрема про включення або виключення зі списку інших осіб, суди відповідно до частини другої статті 53 КАС України повинні в разі можливості залучити їх (інших осіб) до участі у справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача або відповідача залежно від заявлених вимог.

Частиною другою статті 173 КАС України визначено територіальну підсудність таких справ, зокрема встановлено, що адміністративні справи щодо уточнення списку виборців розглядає місцевий загальний суд як адміністративний суд за місцезнаходженням відповідної комісії. З цієї норми випливає, що такі спори предметно також підсудні місцевому загальному суду як адміністративному суду. Отже, цьому суду предметно підсудні всі спори незалежно від того, хто є відповідачем (окружна виборча комісія, орган ведення Державного реєстру виборців, дільнична виборча комісія тощо) у справі.

Відповідачами у таких справах є виборчі комісії або органи ведення Державного реєстру виборців залежно від того, в кого з них знаходиться список виборців. Якщо уточнений список виборців переданий відповідній дільничній виборчій комісії, то вона є належним відповідачем у такій справі. Слід мати на увазі, що залежно від виборів попередні списки виборців можуть бути передані не тільки на відповідній дільничній виборчій комісії, а й окружній виборчій комісії, при зверненні до якої виборець також має право порушувати питання про неточності у списках, у тому числі невключення, неправильне включення або виключення зі списку виборців його особисто або інших осіб.

Ураховуючи швидкоплинність виборчого процесу та передачу списку виборців виборчим комісіям різного рівня, необхідно, щоб у цій категорії справ орган ведення Державного реєстру виборців та дільнична виборча комісія були відповідачами. У будь-якому разі суд при розгляді такого адміністративного позову звертається до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців із запитом щодо уточнення відомостей про виборця (ч. 3 ст. 173 КАС України). У разі відсутності таких відомостей, що повинні містити інформацію про наявність чи відсутність позивача або особи, якої стосується позов, у списку виборців, суд не може розглянути спір про включення виборця до списку, оскільки є ймовірність подвійного включення однієї особи до кількох списків виборців.

Необхідно враховувати, що законами про вибори (ч. 2 ст. 42 Закону № 4061-VI, ч. 2 ст. 33 Закону № 2487-VI) встановлено, що у день голосування зміни до уточненого списку виборців вносяться виключно на підставі рішення суду. Ці норми встановлюють правила і строк лише виконання судових рішень про внесення змін до уточненого списку виборців і не свідчать про те, що в день голосування судам дозволено розглядати такі справи. Щодо строків розгляду цих справ, то суди повинні керуватися частиною четвертою статті 173 КАС України або іншими нормами, які прямо встановлюють строки розгляду таких справ.

16. Однією з форм передвиборної агітації є проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій, пікетів (п. 2 ч. 2 ст. 68 Закону № 4061-VI, п. 1 ч. 5 ст. 47 Закону № 2487-VI, ч. 1 ст. 58 Закону № 474-XIV).

Спори щодо проведення передвиборної агітації в таких формах є виборчими, а тому вони повинні розглядатися за особливостями, встановленими статтями 172 — 179 КАС України, оскільки ці норми є спеціальними порівняно з нормами, закріпленими в статтях 182 і 183 КАС України, якими регламентовано особливості провадження у справах щодо реалізації права на мирні зібрання та усунення обмежень стосовно цього. У разі недостатнього врегулювання статтями 172 — 179 КАС України розгляду такого спору необхідно застосовувати положення статей 182 і 183 цього Кодексу.

** У тексті цього витягу посилання на відповідні норми права здійснені у їх редакції на час ухвалення Постанови.*

